

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**YÖNETİŞİM VE GLOKALİZM BAĞLAMINDA
NEOLİBERALİZMİN KURUMSALLAŞMASI:
DÜNYA BANKASI**

Basri YALIN

195030005

Tez Danışmanı:

Dr. Zeynep ARIÖZ

BANDIRMA 2021

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÖNETİŞİM VE GLOKALİZM BAĞLAMINDA
NEOLİBERALİZMİN KURUMSALLAŞMASI:
DÜNYA BANKASI

Basri YALIN
195030005

Tez Danışmanı:

Dr. Zeynep ARIÖZ

BANDIRMA 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İmzası

ÖZET

YÖNETİŞİM VE GLOKALİZM BAĞLAMINDA NEOLİBERALİZMİN KURUMSALLAŞMASI: DÜNYA BANKASI

Basri YALIN

1970’lerden itibaren küresel ekonomik sistem neoliberal politikalar ışığında yeniden biçimlendirilmeye başlanmış, Keynesyen “Refah Devleti” yaklaşımı yerine getirilen parasalcı ekonomik uygulamalar ile finansallaşma yaygınlaşarak derinleşmiştir. Ekonomik sistemin dönüşümü, kurumsal düzeyde bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Ekonomik bağımlılığın özellikle finansallaşma yoluyla arttığı sistemde devletlerin de yapısal bir değişime gitmesi gerekli görülmüş ve bu yönde yerelleşme, özelleştirme gibi uygulamalarla yeni yönetim modelleri ortaya koyulmuştur. Dünya Bankası bu sürecin yol haritasının oluşturulduğu merkezi bir kurumdur. Bu çerçevede tezin amacı, neoliberal politikaların uygulanma stratejileri olarak yönetim ve globalizm kavramlarının Dünya Bankası üzerinden nasıl kurumsallaştırıldığını göstermektir. Söz konusu süreçte ulus devletlerin bilhassa egemenlik alanında geçirdiği dönüşüm ile Dünya Bankası uygulamaları arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Globalizm ve yönetim bağlamında, Dünya Bankası’nın söylemleri ile uygulamaları arasındaki tutarlılık sorgulanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı tezde araştırma verileri, doküman incelemesi yöntemi ile elde edilmiştir. Bu çerçevede Dünya Bankası’nın kurucu anlaşması, yıllık raporları, başkanının ve üst yönetim birimlerinin resmi açıklamaları gibi birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada, Dünya Bankası rehberliğinde yerelleşme politikaları uygulanırken ulus devletlerin merkezîyetçi yapılarının aşındığı ve fakat küresel ağlarla inşa edilen sistemin giderek merkezileştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Dünya Bankası, Yönetişim, Neoliberalizm, Globalizm, Yerelleşme

ABSTRACT

INSTITUTIONALIZATION OF NEOLIBERALISM IN THE CONTEXT OF GOVERNANCE AND GLOCALISM: THE WORLD BANK

Basri YALIN

Since the 1970s, the global economic system has begun to be reshaped in the light of neoliberal policies, financialization has become pervasive and deepened with monetary economic practices that have replaced the Keynesian "Welfare State" approach. The transformation of the economic system has brought about a transformation at the institutional level. In the system where economic dependency increased especially through financialization, it was propounded necessary for the states to perform a structural change, and new governance models were put forward with practices such as localization and privatization in this direction. The World Bank is the central institution from which the roadmap of this process is created. In this context, the aim of the thesis is to reveal how the concepts of governance and glocalism as the implementation strategies of neoliberal policies are institutionalized through the World Bank. In the process in question, the relationship between the transformation of nation states, especially in the field of sovereignty, and the World Bank practices has been focused. In the context of glocalism and governance, the consistency between the discourses and practices of the World Bank has been questioned. In the thesis in which the qualitative research method was used, the research data were obtained by the document analysis method. In this context, primary sources such as the founding agreement of the World Bank, annual reports, official statements of the president and senior management units were utilized. In the study, it was concluded that the centralized structures of nation states were eroded while localization policies were implemented under the guidance of the World Bank, but the system built with global networks became increasingly centralized.

Keywords : The World Bank, Governance, Neoliberalism, Glocalism, Decentralisation

ÖNSÖZ

Tezde, son yıllarda literatürde çok sık kullanılmakla birlikte tartışmalı olmaya devam eden yönetim kavramı ve küreselleşme ile yerelleşmenin bir sentezi olarak glokalleşme sürecinin ilişkisi ele alınmaktadır. Yönetişim ve glokalleşmenin, birer yöntem ve teori bağlamında neoliberalizmi farklı düzlemlerde nasıl temsil ettiği üzerine çalışılmıştır. Bu bağlamda sürecin merkezi kurumu olarak Dünya Bankası politikaları ele alınmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında özveriyle birikimlerini paylaşmaktan imtina etmeyerek, çalışmanın olgunlaşmasını sağlayan danışmanım Dr. Zeynep Arıöz'e saygıyla teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yıllar önce lisans eğitimim sırasında farklı bakış açıları geliştirmemi sağlayarak bu çalışmanın altyapısını oluşturan değerli emekleri için Prof. Dr. Cemil Oktay, Prof. Dr. Rauf Versan ve rahmetli Prof. Dr. Bakır Çağlar'ı minnetle anmayı bir görev bilirim. Her türlü içten destekleri için de aileme ayrıca teşekkür ederim.

Basri YALIN

Bandırma 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
EKONOMİ POLİTİĞİN DÖNÜŞÜMÜ	
1.1. Liberal Dönem.....	10
1.1.1. 1929 Büyük Kriz.....	10
1.1.2. Büyük Buhran'ın Ardından	14
1.2. Keynes'in Refah Devleti.....	15
1.2.1. Gömülü Liberalizm- <i>Emdedded Liberalism</i>	15
1.2.2. Refah Devleti'nin Stagflasyonu	17
1.3. Klasik Liberalizmden Neoliberalizme	18
1.4. 1970'ler Dönüşüm Dönemi.....	27
1.4.1.Parasal Sistemin Dinamikleri	30
1.5. Dünya Bankası	33
1.5.1. Kurumsal Yapısı	34
1.5.2. Banka'nın Çalışmaları.....	39
1.5.3. Dünya Bankası ve İyi Yönetişim	44
1.6. Sistemin Kriz Yönetimi ve Kriz İlişkisi	54

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM

2.1. Yönetişim	76
2.2. Yönetimden Yönetimselliğe	79
2.3. Yönetişim Kavramının Gelişimi	83
2.3.1. Kamu Seçimi Kuramı	83
2.3.2. Yeni Kamu İşletmeciliği	84
2.3.3. Şirket Yönetimi Açısından Yönetişim	86
2.3.4. Anglo-Amerikan Örneği Olarak Birleşik Krallık'ta Yönetişim	90
2.4. Merkezin Ağların İdaresi	97
2.4.1. Westminster Modeline Karşı, Farklılaştırılmış Politika Modeli	104
2.5. Çok Katmanlı Yönetişim	106
2.5.1. Yerelden yönetim: Kentler	106
2.5.2. Bölgesel-Ulusüstü Yönetişim: AB	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL KÜRESEL DİYALEKTİĞİ; GLOKALLEŞME

3.1. Yerelin Dönüştürülmesi	117
3.1.1. Devletin ve Piyasanın Düzenlenmesi	117
3.1.2. Yerelleşme	121
3.1.3. Neoliberalizmin Kurumları Olarak Bağımsız Düzenleyici Kurumlar	125
3.2. Küresel Yönetişim	126
3.2.1. Kosmopolitan Demokrasi	127
3.2.2. Dünya Bankası'nın Küresel Yönetişime Katkısı	135
3.3. Glokalizm, Yerelden Küresel Bir Kompozisyon	138
3.3.1. Glokalleşme ve Egemenlik	148
3.3.2. Moderninden Postmoderne, Yerel-Küresel İlişkisi	152
3.3.3. Kentsel Kalkınma, Mekânın Glokalizmi	157
3.3.4. Neoliberal Glokalizm	164
3.3.5. Küresel Yönetişimi Glokal Yapılar Üzerinden Kurmak	172
SONUÇ	178
KAYNAKLAR	182

TABLÖLAR

Tablo 1: 1929 Buhranı ABD Sektörel Değerler	13
Tablo 2: 1929 Buhranı ABD Ekonomik Daralma	13
Tablo 4: Glokalleşme, Küresel ve Yerel Örgüt Şeması	148
Tablo 5: Glokalleşme, Ekonomik Ağ Şeması	158

ŞEKİLLER

Şekil 1: ABD 1970’lerde 1% Kesim Refah Seviyesi.....	17
Şekil 2: ABD Reel Ücret ve Üretim Artışı, 1960-2000.....	28
Şekil 3: Dünya Bankası’nın Dünya Çapında Yayınlara Katkısı	45
Şekil 4: Dünya Bankası Yayınlarında Yönetişim Oranı.....	46
Şekil 5: ABD Federal Bazda Kamu Borcu 1940-2020.....	57
Şekil 6: ABD Federal Bazda Kamu Borcu 1790-2030.....	57
Şekil 7: Sektörel Karlar, 1978-2010.....	59
Şekil 8: Hane halkı Borçluluk Oranı, 1945-2015.....	61
Şekil 9: Türev Varlık Ticaretinin Dünya Ekonomik Üretimi İle İlişkisi	63
Şekil 10: Günlük Finansal Varlık Satış İşlem Hacmi	64
Şekil 11: Federal Rezerv Bankaların Toplam Varlık Artışı.....	65
Şekil 12: Dünya’da Kişi Başı GSYİH Büyüme Oranı.....	71

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABM	: Avrupa Merkez Bankası
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BDK	: Bağımsız Düzenleyici Kurum
BM	: Birleşmiş Milletler
CAS	: �lke Yardım Stratejisi
CPIA	: �lke Politikaları ve Kurum Değerlendirmesi
CPR	: �lke Performans Derecelendirme
DT�	: Dünya Ticaret �rg�t�
FED	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GSY�H	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICA	: Yatırım İklimi Değerlendirme
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklar �z�m Merkezi
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MIGA	: Çok taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması �rg�t�
NGO	: Devlet dışı �rg�t

- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- OPEC** : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
- PREM** : Yoksulluğu Azaltma ve ekonomi Yönetimi
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNESCO** : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

Giriş

1970'lerden itibaren dünya çapında deneyimlenen ve etkileri halen görülmeye devam eden ekonomik krizlerin ardından, mevcut ulus-devlet merkezli sisteme işaret edilerek alternatif sistemler üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır. Çözüm olarak görülen finansallaşma ve ABD liderliğindeki batı merkezli küresel bir hegemonya idealinin çıkarları keşmiş, yeni bir yol haritası yaratmak amacıyla veya daha ötesinde bütüncül bir dünya tasavvuruna yönelik ekonomi-politik ve sosyo-kültürel değişim süreçleri yaşanmaya başlanmıştır. Petrol krizi, doların altın standardından çıkarılarak finansallaşmayı tetiklemesi gibi gelişmeler zaman içinde küresel çapta yapısal dönüşümleri, kurumlar, toplumlar ve doğa üzerinde uygulamaya geçirmiştir. 20.yy'ın başında serbest pazar ekonomisi ilkesi gereği denetimden uzak tutulan piyasalar, ABD'de başlayan 1929 Krizi'nin bütün küreye yayılmasına tanık olmuştur. Ulusal ekonomilerin finans piyasaları yoluyla birbirlerine bağımlılığı, karşılıklı etkileşimi oldukça artırmıştır. Krizin yıllara yayılan etiklerini takiben, Polanyi'nin (2000) ifadesiyle "*kendi içinde kendi kendine işleyen*" piyasalara ciddi regülasyonlar getirilmiştir. Bununla birlikte devletin ekonomide daha çok yer alması gerektiği, piyasanın en büyük alıcısı olarak ekonomiye yön verme kabiliyetini kullanması gerektiğine yönelik Keynes'in önerileri ön plana çıkmaya başlamıştır.

II. Dünya Savaşı henüz devam ederken Amerika Birleşik Devletleri savaş sonrası küresel düzen için hazırlıklarını yapmaya başlamış, daha önce küresel düzeni kontrol ve idare eden Büyük Britanya yerine yeni dönemin gücü olarak ABD sahneye çıkmıştır. Savaş sonrası ABD'nin liberal uluslararasııcılığı varlık göstermeye başlamışsa da bir hegemonyanın ortaya çıkışı Soğuk Savaş'ın bitmesine bağlı gelişmiştir (Ikenberry, 2018). 1945 sonrası ABD'nin oluşturduğu hegemonya daha önceki dönemlerdekinden (liberal olan Büyük Britanya'nınki de dâhil olmak üzere) farklı olarak, liberal karakteristiğe sahip hiyerarşik bir düzen ya da hegemonik karaktere sahip uluslararası liberal bir düzen olarak nitelendirmiş ve nihayetinde ulus devlet merkezli düzen ile liberal uluslararasııcı düzenin üst üste bindiği melez bir sistem ortaya çıkmıştır (Ikenberry, 2014). ABD liderliğinde liberal değerlerin yaygınlaştırıldığı, bu bağlamda küresel yönetim sistemine/uluslararası düzene dâhil olmak isteyen ülkelerin söz konusu değerlere sahip olduğu ölçüde meşru sayıldığı bir sistem hakim olmuştur. Söz konusu hegemonya için düzenin meşruiyetini oluşturan ölçütleri inşa eden kurumlar önemlidir. Bu çalışmada dikkat çekilmek istenen

noktalardan biri, ortak değerler ve işlevsel standartlar üzerine inşa edilen meşruiyetin kurumsal tezahürüdür. Tezde küresel standartlar çerçevesinde, sistem içindeki ülkelerin sistemle fonksiyonel bağlantılarını da göstermesi bakımından Dünya Bankası'na odaklanılmıştır. Hem ABD, hem de sistemin merkezinde yer alan liberal devletler bu ağ bağlantılarından yararlanmaktadır (Slaughter, 2009).

İki yüz yıl boyunca, özellikle 19. yy 'da liberal bir küresel ekonomik modelle, uluslararası düzende hegemon güç olarak rol alan Britanya İmparatorluğu, iki dünya savaşı ardından kaynaklarını tüketmesi ve yönetim ağlarının zayıflamasıyla, yerini ABD'ye bırakmak durumunda kalmıştır. ABD henüz 2. Dünya Savaşı bitmeden savaş sonrası küresel düzenin çerçevesini çizmeye ve programının hayata geçirilmesi noktasında gerekli aksiyonu almaya başlamıştır. 1929 benzeri bir krizle karşılaşmamak, Avrupa devletlerinin sömürgelerinin ABD çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesi öncelikli konuları oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Avrupa'nın yeniden inşası, Almanya ve Japonya'nın yönetsel ve ekonomik sistemlerinin liberal ilkelerle yeniden kurgulanması da yeni oluşacak düzeni zorlayabilecek noktaların çözüme kavuşturulması bağlamında kritik görülmekteydi. Savaş sırasında müttefik olan Çin'in daha sonra yaşanacak iç savaş ile birlikte Mao'nun liderliğinde komünist safa geçmesi, liberal bir ekonomik altyapının oluşturularak ideolojik mobilizasyon ile desteklenmesini daha öncelikli bir pozisyona taşımıştır.

Savaş dönemi yıkım yaşayan Batı'nın örgütsel olarak yeniden yapılanma süreci birçok kurumsal örgütlenme üzerinden yönetilmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler uluslararası üst siyasi organizasyon olarak, Bretton Woods görüşmelerinde ekonomik yapının çerçevesini oluşturacak olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Finansal tamponlar yaratabilecek bir mekanizmanın oluşturulmasında IMF'nin, ülkelerin altyapılarının yeniden kurulması için de Dünya Bankası'nın rol alması öngörülmüştür. Zira bugün Dünya Bankası Grubu olarak isimlendirilen kurumsal yapı ilk olarak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ismiyle kurulmuştur. Bretton Woods 'un Birleşik Krallık temsilcisi John Maynard Keynes ile birlikte iki yaratıcısından biri olan ABD Hazinesi'nde görevli ekonomist Harry Dexter White (IMF, 1944) temel öncelik alanlarından birisi, yeniden inşa sürecinde küresel yardımlar için devasa sermaye ihtiyacının karşılanması olarak belirlenmiştir. Rezerv para birimi olarak doları kabul edilmiş ve altın stan-

dardına bağlanmış, merkantilist, korumacı Avrupa ekonomileri üzerinde, daha önce finansal piyasaları kontrol eden Birleşik Krallık yerine ABD'nin nüfuz etmesi böylece daha mümkün olmuştur (Woods, 2006, s. 17). Devletlerin ekonomideki ağırlıkları büyük altyapı yatırımları sayesinde artmış, savaş ekonomisi ile üretimin çok büyük ölçeklere ulaştığı Fordist üretim modeli kendine yeni pazarlar bulmaya başlamıştır. Bunda Avrupa'nın savaşta yaşamış olduğu yıkımın yol açtığı üretim kaybı ve artan ihtiyaçlar ile Afrika'daki dekolonizasyon sürecinin etkisi büyüktür. Liberalizmin içinde yaşanan teorik tartışmalarda düzenleyici kurumların önemli olduğu düşüncesi siyasa yapıcılar tarafından kabul görmüş ve geniş çaplı düzenleyici kurumların ekonomiden askeri yapılara kadar oluşturulması süreci II. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır.

Ancak, Schumpeter (1927) ve Wallerstein (2012) gibi isimlerin Kontraditiyef Dalgası¹ olarak tanımladıkları, kapitalizmin döngüsel krizlerinden birisi 1970'lerde tüm dünyada etki uyandırmış ve yeni politikaların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Petrol ihracatçısı ülkelerin gelirlerini ABD ve Birleşik Krallık finans merkezlerinde tutmaları üzerine kurulu sistem, aynı ülkelerin bu parayı finansallaşmayı artırıcı yönde kullanmalarını sağlamıştır. Finansın aktığı kalkınmacı ulusal ekonomik modelle birleşen bu anlayış, OPEC Krizi sırasında artan petrol fiyatlarının faydalarına olacağı yanlış öngörüsüyle birlikte küresel bir krizin önünü açmıştır (Evans, 1995; Lipietz, 1984). Bahsedilen kriz, enflasyon ile birlikte işsizliğin de artması biçiminde gerçekleşen, bugün stagflasyon olarak tanımlanan yeni bir ekonomik kriz türünü ortaya çıkarmıştır. Kriz, ilerleyen dönemde neoliberal politikaların meşruiyeti için altyapı görevi de görmüştür. Bu sırada üretimde azalan kârlılık oranları sebebiyle, sermayenin gerçek üretim yerine finansal araçlara yönelerek daha yüksek kâr oranlarına ulaştığı görülmüştür. Bununla birlikte altın standardından çıkan ve artık borcun veya kredinin yaratılmasına dayalı yürütülen yeni bir parasal sistemin kurulması beraberinde finansallaşmanın yaygınlaşması ve derinleşmesini getirmiştir. Böylesi bir finansallaşmaya göre de yeryüzünde insanın, doğanın ve kültürün her ögesi artık finansal olarak değer atfedilebilir olmalı, ölçülebilir hale gelmelidir.

¹ Nikolay Kondratiyef'in açıkladığı, ekonominin belirli döngüler içinde geçirdiği kendini düzeltme sürecine verilen isim.

Parasalcı sistemin kural ve düzenlemeleri, ABD ve Kuzeybatı Avrupa devletlerini daha aktif büyüme odaklı politikalar yürütmeye yönlendirmiştir. Her ne kadar liberal söylem devletlerin minimize edilmesi üzerine kurulmuş olsa da yeni düzenin fonksiyonelliği yine devlet kurumları ve onun meşruiyet araçları üzerinden oluşturulmuştur. Gelişmiş ülkeler kendi iç piyasalarını ve dış ticaretlerini liberal ekseninde yürütmeye özen gösterirken, gelişmekte olan çevre ülkelerin ekonomi politikaları devlet veya uluslararası örgütlerin kontrolünde bir “*embedded*” liberalleşme yaşamıştır. Bu ülkelerde öncelikle ihracata dayalı büyüme politikaları teşvik edilerek ulusal sermaye yaratılması süreci işlemektedir. Uluslararası örgütler devletler üzerinde henüz zorlayıcı otorite kurma araçlarına sahip olmadıklarından, bu örgütlerden ziyade devletler standartlar üzerinde ortaklaştırılarak, söz konusu standartlar üzerinden küresel yönetişimin yürütülmesi söz konusu olmuştur.

Ekonomik bağımlılık ilişkisi sayesinde yaşanan krizlerin küreselleşmesi de beraberinde küresel çözüm arayışlarını getirmektedir. Neoliberalizm, krizlerin çözümüne yönelik bir pratikler bütünü olarak değerlendirilebilir. Klasik liberal iktisat ve bu fikirler üzerinden yeni argümanlar ortaya koyan neoliberal iktisatçılar, 18.yy’da Adam Smith’ten (2006) günümüze birçok isim (Hayek, 1967, 2015; Mises, 2005; Friedman, 1993) devletin piyasaya yönelik her türlü müdahaleden uzak durmasını savunmaktadır. Bu yüzden de devlet, ekonomik faaliyetler içinde olmamalıdır. Oysa neoliberal düzenleyici devletin temeli, devletin tekel olduğu kamu hizmetlerinden sadece çekilmesi değil, devletin çekildiği ancak farklı biçimleriyle yeniden konumlandırılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Bedirhanoglu, 2007; Güler, 1998). Söz konusu söylemler özellikle Dünya Bankası kurumsallığında kendisine geniş yer bulmaktadır. Ancak liberalizmin kendiliğinden oluşmadığı (Polanyi, 2000), tam tersine devletin düzenleyici rolü olmadan var olmayacağı iddiası gibi neoliberal ekonomik düzenin de devletin düzenleyici gücü ve bu gücü yönlendiren uluslararası örgütler olmaksızın varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Devletin liberal ekonomi içindeki rolü tartışmasına bu çalışmada, devletin ve düzenleyici örgütlerin rolünün belirleyici olduğu varsayımına dayanmaktadır. Devletin rolü üzerine literatürdeki tartışmaların yanında denetimsiz bırakılan finansallaşmanın yıkıcı sonuçları üzerine, gerek kurumsal iktisatçılar (Galbraith, 2013; Stiglitz, 2002) gerek klasik iktisatçılar (Hayek, 1967) tarafından görüşler ifade edilmiştir. Kendine has yaklaşıma sahip

Schumpeter (1927) gibi isimler de benzer kanaate sahiptir. 1970'lerden itibaren altın standardından azat edilen dolar, rezerv para da olması sebebiyle finansallaşmanın ivmesinde büyük bir yükselişe sebep olmuş, sayılan isimlerin de belirttiği üzere sosyo-ekonomik krizlerin temelini oluşturmuştur.

Tezin ilk sorusu finansallaşma ile küresel ekonomik krizlerin ilişkisini ortaya koymaktır. Yaygınlaşarak derinleşen finansallaşmış bir dünyada, yaşanan eşitsizliklere itirazlara cevap olarak üretildiği iddia edilen, ulus devlet ölçeği dışında ölçeklendirilmiş yapıların oluşturduğu mekanizmanın karakteri ise tezin ikinci ve esas sorusunu oluşturmaktadır. Bu mekanizmanın en önemli araçları olarak global yapılar görülmekte, yönetim esasları çerçevesinde çalışma prensipleri oluşturulan bu yapıların yerelde Dünya Bankası'nın örgütlemesi ve ilkelerini belirlemesi sayesinde gerçekleştiği tezi işlenmektedir. Bu bağlamda tezde, Dünya Bankası'nın küresel finansallaşmadaki ve küresel çapta inşa edilen sosyo-ekonomik dönüşümdeki kurumsal katkısını göstermek amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede tezin birinci bölümde Galbraith'in (2013), Harvey (2015; 2011; 2017), Kuyucuklu (1982), Parasız (2011) gibi isimlerin değerlendirmeleri ışığında 1929 Krizi ile 2008 Krizi arasındaki dönemde benzeşen kriz yaratıcı faktörler, Luxemburg (2004) gibi Marksist görüşlerle birlikte ele alınmıştır. Bununla birlikte tezde, neoliberalizmin ve kurumsallaşmış politikalarının nasıl bir teorik tartışma ve pratik süreçlerden geçtiği incelenmektedir. Dünya Bankası'nın kurumsal yapısı ile birlikte, bu süreçteki değişimi ele alınmaktadır (Gilpin, 2001; North, 1989; Polanyi, 2000). Dünya Bankası başlangıçta tasarlandığı üzere kalkınmanın bir kaldıracı olmaktan, neoliberal politikaların küresel olarak belirlenmesinde ve sürdürülmesinde en önemli kurumlardan birisi olmaya yöneldiğinden (Murphy, 2007), söz konusu küresel değişimi kendi bünyesinde temsil etmektedir. Gerek küresel çapta örgütlenmiş kurumsal yapısı gerek bütün çalıştığı ülkelerin ekonomik ve bürokratik yapısının bilgisine sahip olması sayesinde Dünya Bankası, çalıştığı ülkelerin ötesinde, küresel bir ekonomik vizyona sahip olabilmektedir. Bu bilgilerin yanında devletlerin kurumsal işleyiş mekanizmalarının detaylı şemasına olarak sahip olmuş, zaman içinde bu kurumların etkinliğinin artırılması gerekçesiyle de yapısal dönüşümlerini dayatma potansiyeline sahip olmuştur. Bu dayatmaya imkân sağlayan şey ise sermaye ha-

reketlerinin ekonomik kalkınma aracı olarak görüldüğü yeni neoliberal sistemde, gelişmekte olan ülkelere sağladığı finansman kaynağıdır. Zaten imar projeleri için kredi sağlayan kurum, zaman içinde kamu kurumlarının yapısal dönüşümleri gibi koşullarla kredi vermeye başlamıştır. Hatta bu dönüşümlerin gerçekleştirilebilmesi için ayrıca kredi vermektedir. Bu kurumların yapısal dönüşümü çalışmanın odaklandığı önemli noktalardan birisidir. Çünkü 1970’lerin sonlarından itibaren neoliberal politikaların uygulayıcısı olarak tasarlanan kurumlar, kendi örgütsel yapıları ve devlet-piyasa-toplum ilişkilerinin çerçevesini ve içeriğini belirlemektedir. Dışsal amaçlar ile kurgulanmış mekanizmalar zamanla kendi paradigmalarını oluşturma eğilimi göstermektedirler ve içkin işlevini ve çalışma prensiplerini oluşturarak bunu farklı alanlara da yayma ve bu alanları kendi yapısının birer örneği haline getirme gücüne sahip olmaktadır.

Devletlerin de rolünün önemi bu süreçte teslim edilmiş, devletin her halükârda piyasanın işlerliği için iyi bir “kurum sağlayıcı” olduğu ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası daha önce odağında olmayan yoksulluk (2001), sağlık (1993) gibi toplumsal konularda çalışmalar yanında yolsuzluk (1997a), demokratikleşme ve katılımcılık (1994a) gibi konuları da ilgi alanına almıştır. Bu dönüşüm aynı zamanda bir ikilem yaratmaktadır çünkü Dünya Bankası’nın kendi kuruluş belgelerinde yer alan politik konulara girmeme ilkesine ve teknokrat yapısına uymamaktadır. Ancak çalıştıkları ülkelerin iç işlerine karışması Banka kurumu ve çalışanları için yasaklanmış olsa da (IBRD, 2021), ekonomik işlerle ilgili olarak yapılması gerekenlerin bu kapsamda değerlendirilmeyebileceği kurum üst yöneticileri tarafından ifade edilmektedir (Shihata, 1993). Yani kamu kurumlarının dönüştürülmesi politik görülmemekte, sadece etkinlik artırmayı amaçlayan teknik işler olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada bu yaklaşım, kurumsal dönüşümlerin yarattığı sonuçlar bakımından incelenerek tartışmaya açılmıştır (World Bank, 2001; 1997a; Uysal, 2008).

Eşyanın çalışma prensiplerinin değiştirilmesi o eşyanın niteliğini değiştirmenin ötesinde eylemin niteliğini de değiştirmekte, öznesini etkilemektedir. Bu bağlamda çalışma, her nesnenin, kendi eylemini yaratırken öznesinin eylemsel ilkelerini de değiştirdiği iddiasından hareket etmektedir. Buradan hareketle, çalışmada kurumlara basit birer işlevsellik atfetmenin ötesinde dönüştürücü potansiyeli bakımından yaklaşılmaktadır. Dünya Ban-

kası'nın bu süreçteki rolü, raporları ve uygulamaları bu çerçevede incelenerek değerlendirilmiştir (World Bank, 1989; 1991; 2002; 2003). Söylemsel olarak bütün sürecin teknokrat bir karakteri olduğu ifade edilmekle birlikte çalışmada bunun politik bir paradigmayı oluşturmada gerçekleştirilmesinin mümkün olamayacağı savunulmuştur. Dünya Bankası, kurumsal düzlemde dönüşümü temsil etmekte, yönetim ile uygulama düzlemi görülebilen, globalleşme süreci ile de küresel bir proje, yerelle ilişkisi kurularak, kültürel altyapısıyla birlikte farklı ölçeklerde inşa edilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin Vestfalya'da belirlenen ulus devlet temeli üzerine inşa edilmiş yapısı bugün birçok özelliğini taşımaya devam etse de çok önemli değişimlere de maruz kalmaktadır. Kapitalizmin tarihinin Kuzey-Batı Avrupa kapitalizminin tarihi olduğunu ve kapitalizmin küreselleşmesinin de bu devletlerin küresel egemenliğini kurmalarının tarihi olduğunu bütün yönleriyle ele alan Wallerstein'ın (2015) bu önermesi ile, modern anlamda anladığımız ulusların oluşması zaten birçok diğer faktörün yanında belki de esas olarak modern-bürokratik devletin ve kurumlarının oluşmasına bağlayan Hobsbawn'ın (1995) önermesi bir arada değerlendirildiğinde bir örüntü oluşmaktadır. Kapitalizmin küreselleşmesi ve devlet yapılarıyla birlikte oluşan ulusal yapıların küreselleşmesi birlikte ilerlemiş, bu ekonomik ve siyasal yayılma beraberinde yeni kurumsal yapıları da getirmiştir. Bu türden kurumsallaşma süreçleri uzun döneme yayılacağından belki Afrika dışında tüm kürede bir seviyeye kadar gerçekleşmesi 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kalmıştır. Farklı bir yol izleyen Sosyalist Blok ile gelişmemiş ülkeler kategorisindekilerin de sisteme dâhil edilmesi ise 20. yy. 'ın son çeyreğine kalmıştır. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) ve ardından Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel örgütlerin yanında NATO, NAFTA gibi bölgesel örgütler kurulmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) küresel yönetişimin temellendirilmesi ve teknokrat bir görünüm içinde idare edilmesi açısından en önemli kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Ekonomilerin birbirine bağımlılıkları neticesinde krizin yayılma kabiliyetinin artmış olması, kriz sonrası yüksek işsizlik gibi etkilerinin azaltılması için de ulus-altı ve ulus-üstü yerel/bölgesel ekonomik kompleksler tabanlı ilişki ağının yönetilmesi için çalışmalarını yürütmektedirler. Sadece krizler sonrası değil ekonominin doğal devingen yapısı sebebiyle bu devininin yönlendirilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir. Bunu da

ulus-devlet merkezli yapıların başarması oldukça zordur. Çalışma yönlendirme ve gözetim unsurlarını içeren yönetim kavramını bu çerçevede inceleyecektir. İkinci bölümde, Dünya Bankası'nın ideolojik altyapısının haritasını çizmeye yardımcı olacak en önemli kavram olarak yönetim kavramına odaklanılacaktır. Bu sebeple yönetim kavramının, yönetimden yönetimselliğe ve farklı kamu yönetimi kavramlarından son haline nasıl geldiği incelenmiştir. Yönetimin esaslarının uzun dönemli ve çok geniş bir çerçevede inceleyen Finer'in (1962; 1970; 1997) devlet yönetimi merkezli bir perspektifi çalışmalarından, Foucault'un (2005; 2015) kapitalist ekonominin yol açtığı yönetimselliğe dönüşme süreci ele alınacaktır. Aynı zamanda yönetimi etkin kılan ilkeler çerçevesinde, Rhodes (1996; 2000; 2007) ve Bevir (2003) gibi Anglo-Amerikan yönetişimin literatürünü belirleyen isimler özelinde neoliberal ekonomik tez ile örtüştüğü noktalar tespit edilecektir. Özellikle baskın ve yaygın model Anglo-Amerikan yönetim modeline odaklanılacak, Dünya Bankası'nın sunduğu modelin söylem ve pratiklerine etkisi incelenecektir (World Bank; Lateef, K. Sarwar, 2016; World Bank, 1991).

Finansallaşmanın hızını artırması üretim modeli ve mekânın yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Mayer (1994), Swyngedouw (2004) gibi isimlere göre Fordist üretim modelinden Post-fordist üretime geçiş, daha esnek üretim modellerini zaman, mekân ve ürün konusunda çeşitliliği de zorunlu kılmaktadır. Bu üretimlerin merkezleri olarak kent mekânları, pratikler ve kültür dönüşmektedir (Swyngedouw, 1996). Kültürel olarak çeşitliliğin yerel mekânda (Budak ve Kavanoz, 2019), sosyal yapılarda (Cox, 1998) ve genel ölçeklendirme politikaları yoluyla (Swyngedouw, 2004; Storper, 1995), yerelliğin ön plana çıkarıldığı bir postmodern dönemden geçilmektedir. Bretton Woods kurumları ve sermaye için küresel hedeflerle ve küresel yönetişimin kullandığı ağlara yerellerin uyumlu biçimde bu bağlamda dâhil edilmesi önemlidir (Brock, 2011). Bunun yanı sıra ulus-devletlerin belirlediği yetki ve mekân sınırları dışında ölçeklendirmelerin kurgulanarak neoliberal amaçlara uyumlu hale getirilmesi (Scott, 2001; Peck ve Tickell, 2002) ve hayata geçirilmesi noktasında hem mekân olarak kentlerin hem kültürel olarak kimliklerin yeniden inşa edilmesi global yapıları ortaya çıkarmaktadır. Doğa ve kimlikler yeniden keşfedilerek bu mozaik yapının uyumlu unsurları olarak küresel gelişime katkı sağlamaları amaçlanmaktadır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde bu bağlamda globalizm kavramına odaklanılmıştır. Bir işletme kavramı olarak ortaya çıkmış olan globalizasyon,

Robertson (1995) tarafından sosyolojik alana taşınmıştır. Küreselleşme ile yerelleşmenin bir araya gelemeyecek amorf olgular olduğunu ifade eden Giddens (1991) ve Ritzer (2003) gibi isimlerin aksine bir aradalığını ve bunun dinamiklerini çalışmalarına taşıyan Robertson (1995; 2012), Swyngedouw (2004), Roudometof (2015), Khondeker (2005) gibi isimler bu konudaki literatüre önemli katkılar sunmuşlardır. Küreselleşme ile globalleşme arasında hangisinin diğerini kapsadığı ya da kapsayıp kapsamadığı konusunda görüşleri yine nüanslar taşımakla birlikte sürecin karşılıklı etkileşimi kabul edilmektedir. Bu diyalektiğin kültür, mekân ve ekonomi-politik yansımaları ele alınmıştır. Bu çerçevede, Dünya Bankası'nın yanı sıra diğer uluslararası örgütler tarafından (World Bank, UNESCO, 2019; 2021; Cities Alliance; OECD Rights and Translation Unit, 2006; World Bank FIAS, 2008; EU Economic and Social Committee, 1999) kent mekânlarının, kimliklerin, ulusal ve ulus-altı toplumsal ve siyasal yapıların yeniden nasıl düzenlendiği incelenmiştir.

Çalışmada genel olarak yönetim ve neoliberal ilkelerin ortak bir zemini paylaştığı ve devletin minimize edilmesinden, neoliberal ekonomi politikalar çerçevesinde yeniden konumlandırıldığı fikrinden yola çıkılmıştır. Küresel bir yol haritasının hayata geçirilmesi yerelde gerçekleşmekte, bu sebeple yerelleşmenin söylemden ziyade sonuçları itibarıyla küresel dönüşüme yaptığı katkının izi sürülmektedir. Ulus-devlet ölçeğindeki egemenlikten özerk bir yereller ağı kurulurken, Dünya Bankası'nın gerek ekonomi-politik gerekse sosyo-kültürel anlamda kurumsal katkısını ve global yapı ve ilişki biçimlerinin inşa edilme sürecindeki rolünü göstererek literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Liberal Dönem

1.1.1. 1929 Büyük Kriz

Büyük Buhran, Büyük Depresyon olarak da isimlendirilen 1929 Ekonomik Krizi sonrasındaki süreç, bugün yaşanan küresel ekonomik sorunların sebepleri açısından fikir verebilecek bazı özellikler taşımaktadır. Sonuçları hayli yıkıcı olan ve aslında yıllara yayılarak süren bu kriz milyonlarca kişinin işsiz kalmasına ve ciddi sosyal sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar da, II. Dünya Savaşı'na doğru sadece İtalya, İspanya ve Almanya'daki faşist ve totaliter yönetimlerin değil, aynı zamanda ABD ve İngiltere gibi birçok ülkede de muhafazakâr ve çatışmacı yönetimlerin doğmasına imkân verecek siyasi ve ekonomik atmosferi yaratmıştır.

Krizin başlamasından önce yaşanan gelişmelere bakıldığında birkaç nokta öne çıkmaktadır. Bunlardan biri gayrimenkul sektöründe yaşananlardır. Florida ölçeğinde incelendiğinde, araziler yeni bir yöntemle satılmaya başlanmıştır. Uygulanan yöntem, tapu satış işlemi yapılmadan bir satış vaadinin satılmasıydı. Sonuçta tapu sahibi değişmemektedir. Yalnızca parsellenmiş olan arazinin ileride değerlendirileceği öngörüsüyle, o arazinin ilk alıcısı olma hakkına dair bir satış vaadi sözleşmesi, arazi değerinin 10%u bedelinde satılmaktaydı (Galbraith, 2013, s. 18). Talep öylesine artmıştır ki parseller daha küçük parsellere bölünerek, satılacak emtia sayısal olarak artırılırken satış bedelleri de yükselmiştir. Sürekli bir değer artışı beklentisi ile bu satış vaadi sözleşmeleri de elden ele geçerek değeri yükselmiştir. Sürekli fiyat artış beklentisi ile alımlar giderek yükselen fiyatlardan gerçekleşmekteydi. Fakat bu sürecin durmasıyla, yani yeni alımların gerçekleşmesiyle bu ponzi² model çöküş yaşamıştır (Galbraith, 2013, s. 18-20). Bu türden bir spekülasyon eylem zincirini anlamak çok önemlidir, çünkü aynı dönemde borsada yaşanan-

²Ponzi, bir yatırımın kazancının sisteme yeni dahil edilen yeni yatırımcılar üzerinden gerçekleştiği piramit biçiminde tasvir edilen bir dolandırıcılık modelidir.

lara ve bu çalışmada daha sonra değinilecek olan 2008 Krizi gibi benzer biçimde finansallaşmanın, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin ve liberal ekonomik politikaların etkilerini karşılaştırmak açısından yararlı olduğu düşünülmektedir.

1925 yılında İngiltere altın standardı (I. Dünya Savaşı öncesi olduğu gibi bir altın-dolar-pound değer sabitlemesi) uygulamasına geri döndüğünde değeri oldukça yüksek kalan pound İngiltere'nin ihracatında azalma, ithalatında ise artışa sebep olmuştur. Bu durum da dış ticaret dengesizliğinden dolayı, kısa süre içinde yüksek miktarda altının ABD'ye akmasına sebep olmuştur. Yine ABD'de borsada acente kredilerinin birkaç yıl içinde aşırı artışı, reel sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin ellerindeki sermayeyi başlangıç noktasındaki üretime döndürmek yerine spekülasyon sebepleriyle daha kârlı gördükleri hisselerle yatırımları gibi etkenler ile borsada işlem hacmini oldukça artırmış ve balon diye tabir edilen bir durum yaratmıştır. Piyasada bu türden bir balon olmasını sağlayan bir başka nokta da bankaların, Merkez Bankası'ndan alınan borç parayı, karşılığında ödediği faiz miktarının üç katı kadar faiz oranı ile satma imkânına sahip olmasıdır. Bu da bankalar için, sıradan vatandaşın kredi olarak parayı gerçek veya daha tercih edilen hayali bir ekonomik getiri sistemine yatırmasını teşvik etme hususunda güçlü bir motivasyon kaynağı oluşturmuştur (Galbraith, 2013). *“Fiyatların yükselişi durduğunda (yani fiyatlardaki artış için satın alan insanların arzı kesildiğinde) krediyle mal sahibi olmak anlamsızlaştı ve herkes elindekini satmak istedi. Bu durumda da piyasa dengelenmeyecek, aksine hızla düşüşe geçecekti.”* (Galbraith, 2013, s. 37)

Yirmili yıllarda farklı şehirlerde aynı sektörde faaliyet gösteren şirket birleşmeleri ile birçok sektörde tekelleri bir piyasa oluşmaya başlamıştır. Zincir halinde yapılan bu şirketler diğer firmaları almadan yeni şubeler açma yoluyla diğer yerel firmaları rekabet edemez duruma getirmiştir. Bu zincir şirket yapıları girişimcilerin yönetiminde büyük miktarlarda kredi alarak yeni alanlarda yeni yatırımlarla büyümeye devam etmiştir. Böyle bir yayılma ile birlikte daha önce ortaya çıkmış olan holdinglerin de işleyen durumdaki başka şirketleri satın almaları için kredilere yönelmeleri eş zamanlı ilerlemiştir. Bu zincir şirket ve holdingler büyümelerini finanse etmek için ayrıca borsaya açılmaya başlamışlardır. Benzer şekilde birleşerek ortaya çıkan yatırım tröstleri kredi hacmi ile büyüyen ve metaya bağlı olmayan parasal işlem artışındaki ivmeyi çok hızlandırmıştır. Sıradan

insanların birikimlerini alıp kazanç getirecek şirketlere yatırım yapan ve kendi yatırımcısına kazandırdığı üzerinden de pay alan bu şirketler oldukça yaygınlaşmıştır, öyle ki 1927’de halka 400milyon \$ değerinde hisse satan tröstler bu miktarı 1929’da 3milyar \$’a çıkarmışlardır (Galbraith, 2013, s. 58). Bu miktar, o yıl piyasaya giren sermaye miktarının dörtte üçünden biraz daha fazla bir orana denk gelmektedir. Yine aynı süre içinde bu tröstlerin toplam malvarlığı on bir kat kadar artmıştır (Galbraith, 2013, s. 58-64). Dolar endeksine göre bugünün değerlerine uyarladığımızda bu sayılar sırasıyla 6,3 milyar \$ ve 47 milyar \$’a denk gelmektedir (www.smartasset.com, 2021).

Yatırım bankaları, gayrimenkul yatırım şirketleri ve farklı alanlarda benzer amaçla kurulan yatırım şirketleri birbirlerine sponsor olarak bir nevi kaldıraç işlevi de yaratmaktadır. Birbirleri ile ortaklık bağı bulunan firmalar arasında, dolaylı olarak kendi hisselerine yatırım yapmaları o dönemde sıradan yatırımcıların dikkatini çekmemekteydi. Bir bankaya yatırılan mevduatın sepet halinde bir fona yatırma tavsiyesine (bireysel yatırımcı) uyduğunda bu işlemi yapan banka çalışanlarının banka ile organik bağı olan holdinglerin hisselerini alarak değerini artırması, bu değer artışı sayesinde aynı holdingin aynı bankadan daha yüksek miktarda kredi alabilmesi bu sayede mümkün olmaktadır. Bu aldığı kredi ile yeni yatırımın yapılması ve yeni yatırımların yeni fonları çekmesini de sağlamaktadır. Sisteme giren bir birim gerçek kazanca dayalı paranın birkaç katı sanal değer yaratması durumu ortaya çıkmaktadır. Böylesi sarmal halinde büyüyen bir finans kapital sistemin, üzerinde yükseldiği reel ekonominin küçük bir tıkanma durumuna karşı hassasiyeti oldukça artmaktadır. Büyük Buhran öncesi yaşanan spekülasyona örnek olarak karlılığı düşmesine rağmen demiryolunda faaliyet gösteren firmaların hisse değerlerinin sürekli artış göstermesi verilebilir (Buluş ve Kabaklı, 2010).

Tablo 1. 1929 Buhranı ABD Sektörel Değerler

Yıllar	Global Gösterge	Sınai senetler	Demiryolu	Kamu Hizmeti
1921	58	47	164	68

1926	106	80	265	117
1927	141	122	336	149
1928	153	134	336	173
1929	238	195	446	375
1930	175	141	364	276
1932	36	30	38	64

Kaynak: (Buluş ve Kabaklı, 2010).

Yaşanan kriz dönemleri ise belirli kalıplar içinde tepkiler göstermektedir. Fiyatların gerilemesi, ücretlerin düşerken işsizliğin artması ve ekonomik işlem hacminin azalması bu göstergelerden bazılarıdır. Tablo 1.'de 1929 yılına gelene kadar sektörel farklılık gözetmeksizin kağıt üzerinde ekonomik göstergelerde artış gerçekleşmiştir. Bütün ekonomik verilerin bir anda 1930'dan itibaren düşmesi gerçekçi değildir. Ekonomik yavaşlamanın verilere yansımaları, daha uzun bir süreye yayılarak yansımaları beklenmelidir. Böylece sürekli yükselişin bir anda keskin düşüşü verilerin gerçek ekonomi yerine algıyı yansıtmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2. 1929 Buhranı ABD Ekonomik Daralma

Yıllar	Fiyatlar %	İstihdam %	Ücretler %	İthalat	İhracat
1929	95,3	97,5	100,5	4.399	5.241
1930	86,4	84,7	81,3	3.061	3.843
1931	73,0	72,2	61,5	2.091	2.424
1932	64,8	60,1	41,6	1.323	1.611

1933	65,9	64,6	44,0	1.450	1.675
------	------	------	------	-------	-------

Kaynak: (Buluş ve Kabaklarlı, 2010).

1.1.2. Büyük Buhran'ın Ardından

Liberal ekonomik ilkelere göre kendi çalışma mekanizmasına bırakılmış olan piyasa içinde borsa da aynı durumdaydı. 1929 yılında New York Borsası'nın işleyişi ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildi. Bütünüyle kendi üyeleri ve bunun içinden çıkan yönetim kurulu kanalıyla idare edilmekte ve denetlenmekteydi. Ancak bu durum kanunla açıkça belirtilmiş suçlardan (sahtekârlık gibi) istisna olduğu anlamına gelmemektedir. Panik satışlarının başladığı ve hisselerin hızlı değer kaybının başladığında, ayrıca bunu takip eden zaman içinde de ABD Federal Merkez Bankası herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Özellikle tröst yatırım şirketleri aracılığıyla piyasada hisse değerlerinin kaldıraç etkisiyle artması sonrasındaki süreçte ivmeyi hızlandıran etkisi, hisseler değer kaybederken de bu sefer negatif anlamda gerçekleştiği görülmektedir. Birbirlerine yatırım yapan tröstlerin kendi şirket değerleri birbiri ardına düşme halindeki zincir reaksiyonunu tetiklemiştir. Değer kaybı sonrasında imtiyazlı hisse senedi ve bono gibi evraklardan geriye adi hisse senetlerine ödenecek bir şey kalmamıştır. Bu durum, halindeki hissenin değeri düşse bile en azından bu düşük değer karşılığı olarak eline biraz para geçeceğini düşünen küçük yatırımcıların kaybının tümünden gerçekleşmesiyle sonuçlanmıştır. Spekülasyon yoluyla borsa değerleri yükselen hisseler, düşerken reel üretim yaparak ekonomiye katkı sağlayan firmaların değerlerini de dibe çekmiştir.

1929'u takip eden on yıl boyunca Büyük Kriz'in Büyük Buhran'a dönüşmesi sırasında işsizlik 25% oranında devam etmiş, toplam üretim 1/3 oranında düşmüş ve 1941'e kadar 1929 yılındaki seviyeye ulaşamamıştır (Galbraith, 2013, s. 177). Birkaç önemli özelliğin bu yaşananlar üzerindeki etkisini öne çıkarır Galbraith (2013); gelir dağılımındaki adaletsizlik, şirketlerin kurumsal yapılarının bozukluğu ve denetimsizliği, bankaların yapısal bozuklukları, dış ticaret bilançosundaki dengesizlikler ve ekonomi konusundaki genel bilgisizlik.

Ticaretin yanında borsa ve para piyasası gibi finansal araçlarla henüz 19.yy'da küresel bir bağımlılık kurmuş olan Batı ekonomileri, 2. Dünya Savaşı öncesinde olduğu kendi

kabuklarına çekilip korumacı önlemlerle ulusal çıkarlarını gözetmeye çalıştıkça daha derin kriz ortamı oluşmuştur. Sonuçta bu önlemler, büyük savaşın önünü açan temel faktörlerden olmuştur (Beaud, 2016, s. 284).

1.2. Keynes'in Refah Devleti

II. Dünya Savaşı sırasında bütün mobilizasyonunu savaş üretimi için büyük ölçeklerde sanayi yatırımına dönüştüren ABD'nin bundan sonra bu üretimini piyasaya göre şekillendirmesi gerekmiştir. Büyük yıkım yaşayan Avrupa'nın yeniden imar edilmesi ile birlikte genel ihtiyaçlarının karşılanması için de ABD'nin üretimi yönlendirilmeye başlanmıştır. Bir taraftan malların ticareti, bir taraftan bunların alınması için gerekli olan paranın da sağlanması sorunu mevcuttu. Savaşın hemen ardından siyasi bir üst organ olarak tasarlanan Birleşmiş Milletler'in yanı sıra ekonominin yönetilmesinde eşgüdümü sağlaması için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Avrupa'nın altyapı yatırımları ve uzun dönem politikaları için Dünya Bankası yol gösterici ve sermaye sağlayıcı bir rol üstlenirken IMF ülkelerin kısa dönemli cari dengelerinin sağlanması için faaliyetlerini yürütecektir. Aynı dönemde Soğuk Savaş'ın da dünya üzerindeki nüfuz alanları ele geçirme yarışını doğurmuş olması, Batı'nın ideolojik olarak kendisinin neden tercih edilir olması gerektiğini çizdiği portrede refahın yeri önemliydi. Refahın elle tutulur hale gelmesi ancak eşyaların ve kültürün tüketilmesiyle mümkündür. Doğrudan yatırımlarla gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin kendi kendilerine küresel ekonomiye entegre olmaları süreci uzun bir programı gerektirmektedir. Bunun yerine Batı'dan Doğu'ya veya Kuzey'den Güney'e bir refahın aktarılması için finansal araçlar sağlamak ve tüketime yöneltmek tercih edilmiştir. Böylece yatırım fonlarının tekrar uluslararası düzeyde, yüzyılın başındaki dönemden daha geniş coğrafyaya açılması dönemi başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler tarihsel olarak geride kalmaları sebebiyle oluşan açığı bir an önce kapatma çabasıyla ya da başka nedenlerden bu mekanizmaya dâhil olmaya başladılar. Bu dönem için devletin yönlendirici olduğu gömülü liberalizm ifade kullanılmaktadır.

1.2.1. Gömülü Liberalizm- *Emdedded Liberalism*

Gömülü liberalizm, devletin makroekonomide planlayıcı olduğu, hatta bazı faaliyetlerde veya sektörlerde bizzat kendisinin piyasa şartlarına uyarak yer aldığı bir ekonomik

ortamı ifade etmektedir. Bizzat kendisinin yer almadığı ancak gelişmesinin önemini vurguladığı durumlarda girişimcilerin desteklendiği ve yönlendirildiği, tersi durumlarda ise engelleyici ve kısıtlayıcı düzenlemelerin görüldüğü bir karma yapıdır gömülü liberalizm (Harvey, 2015, s. 19). Bu tür yaklaşımların oluşmasına sebep olan birtakım siyasi ve ekonomik faktörler vardır. Büyük Buhran'da finans-kapitalin hiçbir denetime tabi tutulmamasının ve ekonomik gerçeklikten koparak tamamen spekülasyona dayalı manüpatif borsa hareketlerinin sonuçlarını oldukça ağır yaşayan ekonomiler bu anlamda finans kapital ile birlikte ekonominin diğer aktörlerinin yer aldığı düzlemlerin devlet eliyle düzenlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda bir irade geliştirmişlerdir. Bu iradeye sahip ekonomist ve siyasilerin de ön plana çıkması bir başka etkidir. Siyasi atmosfere bakıldığında ise çok yıkıcı bir dünya savaşının ardından yeniden yapılanmayı bekleyen bir Avrupa ile dünyanın geri kalanında Avrupalı devletlerin kolonilerinin bu yıkımdan en az hasarla etkilenerek Batı'ya bir antitez olarak görülen Sovyetlerin nüfuzuna geçmesine izin vermeden hızla toparlanma zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu tür amaçlı/hedefli büyük projelerin ise piyasanın kendi haline bırakılarak gerçekleşmesini beklemek, gerçekleşme ihtimali ve vadesi açısından riskler taşıdığından, devletin piyasanın en büyük alıcı olduğu ve bu sebeple de harcamalarındaki kararları yoluyla ekonomiyi sektörler arasında düzenleyebileceği fikrinin en önemli ismi Keynes'in görüşleri vasıtasıyla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu kurulmuş, bu kuruluşlar yoluyla devletlerin ekonomik politikaları yönlendirilmeye başlamıştır. Parasal sistemin örgütlenmesi belki de Bretton Woods'un en önemli motivasyonunu oluşturmaktadır. 1913 yılında İngiltere'nin altın rezervi 1556 ton iken 1921'de 763 tona düşmüştür. Aynı yıllar arasında ABD'nin merkez bankasında bulunan altın miktarı 691 tondan 2529 tona çıkmıştır (Parasız, 2011, s. 4). Savaşı kaybeden ülkelerde altın miktarında yine azalma görülürken savaşta tarafsız kalmış olan birçok gelişmiş ülkenin altın miktarı yine artmış görülmektedir. Bu durum İngiltere'de altına bağlı olan paranın değeri sebebiyle fiyatların yükselişine sebep olmuştur. İhracatı da bundan etkilenerek Danimarka'ya ihracatı %67, ABD için 42% oranlarında düşüş göstermiştir (Parasız, 2011, s. 5-6). Ekonomik olarak oldukça sıkıntılı bir süreci işaret eden bu gelişmeler sonrası İngiltere altına bağlı parasal sistemi terk etmiş, ABD de aynı kararı kısa zamanda alarak altına bağlı olan küresel bir parasal sisteminin bittiğini ilan etmişlerdir. Bretton Woods ile en uzlaşılan en önemli nokta paranın tekrar altın standardına bağlanması, doların rezerv para kabul edilmesi ve Dünya Bankası ile IMF'nin bu sistemin

kurumsal yapısı olarak organize edilmesidir. 1931’de Birleşik Krallık’ın altın standardını terk etmesiyle biten küresel bir para sisteminin yeniden kurulmasıdır Bretton Woods (Kuruç, 2016).

1.2.2. Refah Devleti’nin Stagflasyonu

Keynes’in savunduğu şekliyle devletin kamu harcamalarını artırarak “refah devleti” yaratılması yönündeki uygulamaları ilk yıllarda başarı sağlamıştır. Kitlemel Fordist üretim kapasitelerinin alıcı bulması ve Avrupa’nın yeniden imarı için gereken bol paranın piyasaya girmesi bir süre toplumların (Batı’da) refah içinde yaşamalarını gerçekten de sağlamıştır. Ancak 1960’lı yıllardan itibaren bu politikaların yol açtığı yüksek enflasyon ve oluşan yüksek işsizlik dalgası devletin müdahaleci ve düzenleyici olduğu ekonomi politikalarının sorgulanmasına sebep olmuştur.

Yaşanan yüksek orandaki enflasyondan etkilenen alt gelir grubuna içindeki geniş kitlelerin etkilenmesi ile birlikte toplumsal hareketlerde artış yaşanmaya başlamıştır ancak sermaye sahiplerinin buradaki kayıpları özellikle dikkat çekicidir. Buna karşı toplumsal muhalefetin yarattığı etkiden de yararlanarak devletin ekonomide düzenleyici rolünün ortadan kaldırılması ile toplumun en üst gelir dilimindeki yüzde biri için serbest piyasanın başka türlü şekillenmesi ihtiyacı görülmüştür (Stiglitz, 2012). Bu noktada neoliberalizm ciddi bir seçenek olarak ortaya çıkmış ve geniş ölçekte uygulama bulma şansına sahip olmuştur.

Şekil 1. ABD en varlıklı 1%lik kesimin refah seviyesinin 1970'lerdeki çöküşü,1922-1998

Kaynak:(Dumenil ve Levy, 2004).

1970'li yıllarda yaşanan kriz tartışmaları sadece egemen olan birbirinden farklı ekonomi politikalarının değil, bu politik önlemlerin felsefi temellerinin tartışıldığı bir ortamda geçmiştir. Bu anlamda temel bir yol ayrımına dair bir arayış söz konusudur. 70'lerdeki kriz ekonomi teorisinde olmayan bir biçimde stagflasyon (yani işsizlik içinde enflasyon) olarak yaşanmaktaydı (Yay, 1993, s. 3-5). Bu tartışmalarda Marksist yaklaşım dışındaki en önemli eleştiri klasik liberal ekonomi teorisine farklı bir boyut getiren neoliberal düşünceden geldi.

1.3. Klasik Liberalizmden Neoliberalizme

Viyana Okulu neoliberal görüşün olgunlaşmasında bir yapı taşı olmuştur. Kökeni 1920'lere Viyana Çevresi'ne giden "İktisat Yönteminde Benimsenen Görüş" (Receieved View of Economic Methodolgy) Viyana Okulu'nun temelidir. Onlara göre piyasa dediğimiz şey; fiyat, yer mekanizmaları ve değişimleri üzerine bilgiyi toplayan ve yayan tarafsız bir araçtır. Daha sonra bu görüşler etrafında ve Friedrich von Hayek öncülüğünde

bir başka ekol gelişmiştir. 1 Nisan 1947 anti liberal düşüncelere karşı İsviçre- Mont Pelerin’de toplanan 36 akademisyen Mont Pelerin Topluluğu’nu oluşturdu. Genel olarak yaklaşımları Keynesyen planlamacı ekonomi politikalarına ve özellikle 2. Dünya Savaşı döneminde yaygınlaşan totaliter yönetimlere karşı bir ekonomik liberalizmi bireysel özgürlüğün temeli bağlamında savunmaktaydı. Hayek o dönemki Nazi yönetimi ile sosyalizmi aynı müdahaleci ve korporatif yapısından ötürü ortak fikri temelde görmekte, devletin ekonomiye her türlü düzenleyici politikasını da bu aynı mantık çerçevesinde değerlendirmektedir (Hayek, 2015).

Avusturya Okulu’nun ilk kuşağı olarak Carl Menger (1840-1920), Freidrich von Wieser (1851-1926) gibi isimler sayılırken ikinci kuşak olarak Ludwig von Mises (1881-1973) ve Joseph Schumpeter (1883-1950) gibi isimler öne çıkmaktadır. Hayek ise üçüncü kuşak içerisinde sayılmaktadır. Bu okulun temel yaklaşımı 1970’lerdeki Keynesyen iktisat politikalarının çok detaylı bir teorik yapısı olsa da bu teoriyi oluşturan bilgilerin eksik ve yanlış olduğudur. Buna göre neoklasik iktisadın bir restorasyona tabi tutulması gerekmekte ancak bu Marksist bir devrimsel nitelikte olmamalıdır. Neo-klasik iktisat temelini piyasanın bilgisine dayalı olarak argümanlar oluşturulmasına dayandırmakta, bu bilginin olmadığı bir piyasanın yani şeffaf ve her oyuncunun serbestçe girip çıkamadığı durumda ise serbest bir piyasanın olamayacağını söylemektedir. İşte Avusturya Okulu bu bilgiye tam olarak sahip olmanın mümkün olmadığını ve bu eksik verilere dayalı her türlü düzenlemenin hatalı olacağını belirtmektedir. Neo-Kantçı felsefenin, “anlama” doktrinin-den etkilenecek Mises’in kurduğu önermeye göre: İnsan faaliyeti amaçlıdır. Buna göre insanın davranışı, gelişigüzel ya da tepkisel değil, değer yargılarına dayanan, belirli araçların uygunluğu ya da uygunsuzluğu ile ilgili düşüncelerin rehberliğinde oluşan davranışlardır (Yay, 1993, s. 33-39). Buna göre birey, topluluk ve devlet arasındaki ilişkinin rastlantısallığı sorgulanabilmektedir. Bu ilişkilerin de belirli değer yargıları ve amaçlar neticesinde biçimlendiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda piyasanın sadece teknik bir ortam ve pratikler bütünü olduğu gerekçesiyle, Dünya Bankası’nın teknokratik (IBRD, 2012) ve kurumların verimliliğini gözeten stratejileri uyumlu görülmemektedir.

Neoklasik iktisat, piyasa dengesi üzerine temellendirilmiştir ve farklı piyasaların bu dengeye ulaşması için yapılması gereken matematiksel koşulların belirlenmesi temel enstrümanlardır. Bu haliyle piyasadaki alınan bilgi/veri toplamı piyasanın denge halini

göstermektedir. Hayek (1967) bu durumun eksik olduğunu, belirli bir zaman dilimine dayalı verinin değil süreci yansıtan verilerin önemini öne sürer. Anlık verilerden ziyade sürece yayılmış eğilim önemlidir. Tam rekabet şartları da oluşmayabilir çünkü her aktörün her veriye sahip olmasının imkânsızlığı sebebiyle bunun gerçekleşmesi; mekân, zaman ve piyasa açısından kısıtlanmış ölçekler içinde yapılmasıyla mümkün olabilmektedir. Buna karşın piyasa kurumları, devlet kurumu gibi düzenleyicilere nazaran bütün içinde bulunduğu piyasadaki bireylere ait çok daha çeşitli ve fazla bilgiye sahip olabilmektedir. Bu gibi önermeler ile neoklasik iktisadın zamandan ve mekândan bağımsız kurulan teorisini zamana, mekâna ve sürece bağlı değişkenlerle açıklamayı tercih etmektedir. Esas problemin bu verilerin piyasa aktörlerinin kullanımı açısından yayılabilmesi ve koordinasyonu olduğu sonucuna varmaktadır. Klasik liberalizmde, Adam Smith, David Hume, Lord Acton gibi düşünürler bağlamında sosyal yapılar, amaçlardan değil sosyal evrim içinde insanların faaliyetlerinden kaynaklı, tesadüfi olarak kendiliğinden oluşan olgulardır. Müdahaleci liberalizm ise 17. ve 18.yy'da oluşan rasyonel doğal hukuk, kar-tezyen rasyonalizm ve Benthamcı İngiliz faydacılığı bağlamında belirli bir ahlaki normlar pustulası oluşturarak bu normlara göre düzenlemeler yapılmasına ve sosyal yapıların da bunlara göre oluşmasına daha yakın bakmaktadır (Yay, 1993, s. 54-65). Burada en temel ayrım aktif düzenleyicilik ile pasif düzenleyiciliğin ne olduğu ve olup olmaması gerektiği üzerinedir.

Keynes'in (2008) önermesine göre, politik problemin üç temel meselesi, iktisadi etkinlik, sosyal adalet ve bireysel özgürlüktü. Buna göre tam istihdamın sağlanmaması, eşitsiz gelir ve servet bölüşümü problemlerin temel sebebidir. Vergilerin artışı eşitsizliği bir ölçüde giderebilmektedir çünkü yeniden dağıtım devlet eliyle daha eşitlikçi gerçekleşmektedir. Ancak yüksek faiz ile sağlanan tasarrufa bağlı sermaye artışı yetersiz olmakta hatta eşitsizliği artırmaktadır. Buna karşın tüketimin teşviki sağlanarak üretimin teşviki sağlanabilir ve bu konuda en büyük alıcı da devlet olduğu için bu imkânı piyasanın düzenlenmesinde kullanması gerektiği düşüncesindedir. Hayek ise devletin rolü üzerindeki bu savlara karşı durmakta ve kendisi farklı bir yaklaşım sunmaktadır, buna göre belirli ilkelerin temelinde aktif bir devletin şunları yapmasının gerektiğini savunur: Özelleştirme, sabit döviz kuru ve oransal (artan oransal değil) vergi sistemi. Devletin sınırlandırılması ve özel mülkiyetin korunması açısından devlete karşı korumacılığı yanında bunun dışındaki

her türlü alanda bir otonomiye savunmaktadır (Yay, 1993, s. 76). O dönem klasik iktisatta genel kabul gören para teorisinde;

“Wicksell ‘parasal etkiler yoksa fiyatlar istikrarlıdır; yani ekonomi durgun durumdadır’ hipotezinden hareket eder. Tasarruf arzı ve sermaye talebinde belirlenen doğal faiz haddi (r), bankalarca belirlenen parasal (kredi) faiz haddine (i) eşit olduğunda, faiz hadlerinin fiyatlar üzerinde etkisi nötrdür; fiyatlar genel seviyesi istikrarlıdır. Eğer bankalar kredi şeklinde ekonomiye daha fazla para sokarlarsa, bu durumda $i < r$ olacak ve fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Tersisi olduğunda ise ($i > r$) fiyatlar genel seviyesi düşecektir” (Yay, 1993, s. 93).

Hayek’in buna eleştirisi şudur; Reel tasarruf arz ve talebini eşitleyen faiz haddi, aynı zamanda fiyat seviyesini de istikrarlı kılacak faiz haddi olamaz. Çünkü böyle bir durum, ancak mevduat miktarı kadar kredi verilebilmesine izin vermeyi buna karşın dolaşımdaki efektif para miktarının değişmesine izin vermemeyi gerektirir. Yine aynı mantıkla para miktarının aynı kalması için dolaşımdaki para miktarının da üretim hacminin artışının parasal karşılığı oranında artırılması gerekir. Bu iki durumun aynı anda gerçekleşmesi ise mümkün değildir (Hayek, 1967).

Bu sebeptendir ki Hayek daha Wicksell gibi iktisatçıların bahsettiği ve gerekli görülen esnek para hareketlerini taşıyan bir ekonomide etkisinin önemsiz olduğu bir parasal sistemin, ideal bir nötr para, olamayacağını belirtir. Bir süre sonra kendi Avusturya Konjonktür Teorisi’ni kurar. Buna göre 1-paranın fiyatlama sürecindeki rolünü göstermek 2-parasal değişimlerin neden olduğu nisbi fiyat değişikliğinin, üretim ve sermaye yapısı üzerindeki etkisini ele almak amaçlanmaktadır. Yaptığı çalışmalar neticesinde iktisadi dalgalanmaların nedeni olarak bankacılık sektörü kaynaklı kredi genişlemesi, yani parasal genişleme olduğu sonucuna varır. Ekonomiye giren paranın basit bir mübadele aracı olarak dengeye oturup hemen tekrar çıkması söz konusu değildir. Giren para ekonomiye yayılma süresinde, harcamaları ve nisbi fiyatları etkilerken kaynak dağılımını yani fiyatlarla birlikte üretim yapısını da etkiler. 1920’lerde başlayıp 1930’larda sona erebilen büyük kriz sürecini açıklarken de bu argümanları kullanır. Para arzındaki artışın da kişilerin tasarruf ve tüketim kararlarını etkileyip planları bozmasıyla tüketim ile tutarsız bir sermaye oluşturulmasını *sermayenin yanlış yönlendirilmesi* olarak tanımlar (Yay, 1993, s. 96-108). Bankalar bu bozulmayı finanse etmek

için sürekli kredi veremezler, verebilseler dahi bu sürekli bir enflasyona sebep olacak, bu da gelirleri ve tüketimi etkileyerek kredi-paranın daha da temelsiz yaratılmasına yol açacaktır. Reel gelir kaybı ile tüketim zamanla azalacak, ancak artan sermaye yapısıyla üretimi bir süre daha artıran sermayedar bir süre sonra elinde aşırı miktarda ürün ile ardından piyasada aşırı ama üretim-tüketim döngüsüne giremeyen sermaye ve yoğun işsizlik oluşacaktır. İşte bu durum neoklasik iktisatta yer almayan stagflasyon krizi olarak tanımlanır. Bunu aşmak için para arzı ile işsizliği azaltmaya çalışmak ise orta ve uzun vadede işleri daha da kötüleştirecektir. Buradaki piyasaya para sürülmesinin, bugünlerde “bilanço genişlemesi” isimlendirilmesi ile farklı bir algı yaratılsa da, ekonomiye etkisi üzerindeki vurgusu dikkat çekicidir. Daha sonra yaşanan krizlere bakıldığında, bu bilanço genişlemesinin neoliberal politikalar sonucu finansallaşmanın derinleşmesi ve bunun büyük ekonomik krizlere zemin hazırlayan kurumsal dönüşümlerin yaratılmasındaki etkisi önemlidir.

Bu yaklaşımlara dayanarak geliştirilen neoliberal görüş devletin elindeki piyasaya dair bilginin yetersiz olması sebebiyle alacağı her kararın yanlış olacağı ve sendika, çevreciler, meslek örgütleri gibi çıkar gruplarının etkisiyle rasyonellikten uzak kararlara yönelmeye mahkûm olacağı gerekçesiyle, devletin piyasada planlayıcılığına tamamen karşı çıkmışlardır (Harvey, 2015, s. 29). Piyasanın daha doğru bilye sahip olması öncelikle yerelliğinden ve verinin kaynağına yakınlığından, daha sonra ise bu konuda nitelik olarak teknik bilgiye sahip uzmanların varlığından kaynaklı olduğu savunulmaktadır.

1940'lara kadar yöntemsel olarak ön planda bulunan mantıksal pozitivizm yerine 1960'ların başıyla birlikte ortaya metodolojik bir ayrılık çıkmıştır. Paul Samuelson'ın önderlik ettiği matematiksel yöntem ile teorik iktisat yaklaşımına karşı Milton Friedman'ın araçsalcı yaklaşımı, ön plana çıkan ayrılığın tarafları konumunda olmuşlardır (Boland, 2003). Avusturya Okulu'nun psikolojik ve sübjektif değerlendirmelerine karşı çıkan Schumpeter, bunları ekonomik değerlendirmelerden ayırmak gereğini ileri sürerek kendine has bir araçsalcı yaklaşım ortaya koymuştur (Güner, 2018, s. 91-97). Ekonomik gelişimin anahtarının yeniliklerin gerçekleştirilmesinde olduğunu ve bunu da gerçekleştirecek olanların girişimciler olduğunu ifade ederken bireysel girişimcilerin yerinin zamanla büyük şirketlerin aldığını kabul etmiştir. Marx'tan alarak geliştirdiği “yaratıcı yıkım”

kavramını ise ekonomik modelinin merkezine almıştır. Piyasaya hâkim büyük şirketlerin AR-GE faaliyetlerinin ekonomiyi geliştirecek yenilikleri sürekli halde sağlayacağını belirtmiştir. Makroekonomik veriler olarak tüketim, yatırım, istihdam ve enflasyon üzerinde ortaya çıkan iş çevrimleri teorisine göre oluşan dalgalanmaların rutin ve sabit frekanslarda olmadığını ifade etmiştir. Buna göre düzensiz ve birbirinin üzerine düşen dalgalanma frekanslarının ekonominin gerçeği olarak kapitalizmin bir özelliği olduğunu vurgulamıştır. Klasik iktisat teorisinde sermaye, üretim ve tüketim faktörlerinin olduğu sürecin başa dönerek yine aynı sermayenin kullanılarak aynı döngünün tekrar tekrar gerçekleştiği fikri üzerine kuruludur. Burada ise periyodik olmayan bir döngü mevcuttur ve Rosa Luxemburg'un kapitalizm tanımında yer alan; sarmal halinde, kâr sebebiyle artan sermayeye bağlı olarak genişleyen bir yapıyla benzerlik taşımakta ancak temel bir noktada ayrılmaktadır. Marksist yaklaşıma göre, sürekli hacim olarak büyüyen kapitalist ekonomik sistem, kâr marjını sürekli artıramayacak ve kendisinin varoluşunu sağlayan emeğin tüketici fonksiyonu olarak alım gücünü minimuma düşürecek ve kendi kendisini yok edecektir. Luxemburg (2004), burada kendisini sürekli yenileyen ve finansallaştırılan doğanın temel rolünün bir yerden sonra kaybedileceğini ve sistemin kendini buradan itibaren yeniden üretmez hale geleceğini belirtir. Schumpeter ise bu nihai noktaya varmadan önce kapitalist sistemin tekrarlanan krizler yoluyla kendisini yeniden üretmesine imkân sağladığını ifade etmiştir. Bu sürekli yeniden üretim yoluyla da kapitalist ekonominin başarılı olması sayesinde sosyalist bir yapıya evrileceği fikrindedir, çünkü bir yerden maddi ihtiyaçları karşılanmış olan insanların bu dürtülerini ve arzularını besleyecek ve tüketimin teşvikine ve kâr maksimizasyonuna dayalı bir kapitalist sistemin ahlaki meşruiyetini sağlayan yenilikler ve sistemin işlerliği ortadan kalkacaktır. Keynes ise toplumun refahının devlet harcamaları yoluyla dengeye getirilen bir ekonomi ile mümkün olacağını savunmaktadır (Heilbroner, 1984).

Ekonominin ilerlemesini sağlayan sürekli yenilikler ise bir emtia olabileceği gibi örgütlenme biçimi veya yeni pazarların açılması şeklinde de olabilmektedir. Günümüzde inovasyon olarak da kabul edebileceğimiz değer yaratıcı her faaliyet bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu haliyle inovasyonu finansallaşmaya konu olabilecek her türlü ürün, faaliyet ya da fikir olarak anlamak mümkün, ancak Schumpeter bunu daha sonra finansal

yenilikler ile gerçek üretime bağlı yeniliklerin birbiriyle eşgüdümlü olmadığında yaşanacakları krizin sebebi olarak göstererek farklı değerlendirdiğini göstermiştir. Finansın başka bir fonksiyonuna vurgu yapan Polanyi, 19.yy.'dan 20.yy.'ın başına kadar olan zaman diliminde finansın hanedanların ve piskoposların rollerini üstlenerek sosyal araçsallığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra 1. Dünya Savaşı'na girene kadar o dönemki finans sektörünün uluslararası bağımlılık yarattığından ötürü uzunca bir dönem topyekûn savaşı önlemiştir. Çünkü böyle bir savaşta her tarafın iç dinamikleri büyük zarar görecekti (Polanyi, 2000, s. 14-18).

Keynesyen ekonominin 1970'lerde karşılaştığı krizlere kadar yaşadığı büyüme ortamı aslında tam da yaşanacak krizin altyapısını oluşturmaya başlamıştır. Kitlesele Fordist üretim ve kamu harcamaları yoluyla piyasaya giren yoğun para ile tüketim bir araya gelmekte ve büyüme gerçekleşmekteydi. Ancak sanayi mallarının tüketimi bir yerde sınırlanır. Kâr maksimizasyonu için ise yüksek çalışma saatleri ve dışarıdan ucuz işgücü (ABD'ye Meksikalıların, Almanya'ya Türklerin gitmesi gibi) değer üretimini bir yere kadar taşımıştır. Ford doğru bir öngörüyle çalışanların gelir seviyesini artırarak tüketim mallarının alıcısını teşvik etmiştir ancak birçok firmanın da bu durumda kârları düşmüştür. Hızla düşen büyüme oranları ile sınırsız tüketime inanan ekonomik model bir yerden sonra tıkanmıştır. Petrol krizleri ile birlikte perçinlenen kriz ortamı yeni modelin oluşturulması için çalışmalara başlanmasına yol açmıştır. Rezerv para olarak doların kullanılması ve ticari fazlası sayesinde (kredi verdiği ülkelere mallarını satmaktaydı) gücünü ekonomik anlamda da destekleyebilen ABD, Vietnam Savaşı'nın maliyeti ve ticaret yaptığı ülkelerin de net ihracatçı duruma gelmeleriyle dış ticaret açığı vermeye başlamıştır. Dünya ticaretinin artması doların kullanılma hacmini büyütmekte, ABD ise bu parasal büyümenin ekonomik katkılarından paranın üreticisi olarak faydalanmaktaydı. Ancak işler tersine dönünce artık temel bir dönüşüm yaşanmış, paranın altın standardına bağlı koparılacak önündeki sınırlar kaldırılmıştır (Beaud, 2016, s. 300, 316).

Schumpeter'e göre Keynes'le benzer biçimde ekonomide dengenin olması mümkün değildir. Burada da ekonomiye klasik iktisat teorisinden farklı yaklaşmaktadır. Bu dengenin imkânsızlığını ise ekonominin de sürekli bir devinim ve değişim içerisinde olmasına bağlamaktadır. Bu devinim içinde yaratıcı yıkım yaşanırken girişimciler doğal bir tekelin oluşumuna yol açmakta, bu sırada da Darwinist bir doğal seçim yaşanarak ekonomide

yeni firmalar öne çıkarken bazıları da piyasadan silinmektedir. Buna göre kapitalizmin ayakta kalmasını sağlayan da bizzat bu doğal seçim sürecidir (Montgomery & Washer, 1988). Böyle değerlendirilen ekonomi içinde para bir “değer ölçüsü”dür. Klasik iktisat teorisinin parayı birincil olarak mübadele aracı olarak kabul etmesine karşı çıkmakta ve bunun ikincil bir işlev olduğunu savunmaktadır. Para da sürekli devinim halinde bulunan bir kurum olarak sosyolojik bir teorisinin konusu olmakta, paranın “değer ölçüsü” özelliği modern zamanda muhasebe ile yerine getirilmektedir. Paranın konusu olarak yatırımların finansmanını sağlayan şey ise kredinin yaratılmasıdır. Bu sermaye eksikliğinin giderilmesi için geçici olarak yaratılan bir değerdir ve bu sayede yatırımlar finanse edilebilmektedir. Bu kredilerin yaratılması sırasında kullanılan kaynak ise, tasarruflardır. Ana akım iktisat teorisinde kredi ile para farklı ölçütleri işaret ederken Schumpeter, Keynes ile burada aynı noktaya ulaşır; para ile kredi birbiri içine giren fonksiyonlardır. Klasik teori maddi para ile kredi miktarını eşit kabul ederken (ve bir denge oluştururken) Schumpeter ile Keynes buna karşı çıkmaktadır. Buna göre piyasaya giren para, ekonomi içinde işlem görürken büyük etki yaratacak şekilde değişimlere sebep olmaktadır (Günar, 2018, s. 163-168). Bu konuda yine liberal iktisadın önde gelen isimlerinde Hayek’in de görüşü benzerdir ve o da ekonomide dolaşıma sokulan paranın tekrar çıkana kadar ekonomide kalıcı etkiler yarattığını ve bu sürecin basit bir muhasebeleştirme konusu olmadığını savunur. Bu sebeptendir ki para sadece mübadele aracı olmanın ötesinde işlevlere sahiptir ve kredi ile yaratılan paranın miktarı da önem kazanmaktadır. Öyleyse kredinin nasıl yaratıldığı ve işlevi burada önemlidir. Çünkü özellikle 1980’lerden itibaren yaşanan çoğu bölgesel ve küresel ekonomik krizlerin kökeninde kredi yolu ile yaratılan finansal balonlar bulunmaktadır. Schumpeter de teoride denge içinde başlayan ekonomik durumda yeniliklerin ve girişimlerin ürüne/değere dönüşmesi için kredi ile yaratılan finansmanın ötesinde ne olduğunu açıklamaya çalışır. Bu krediler zaman içinde ayrı bir spekülatif finansal piyasa oluşmasının önünü açmaktadır. Zaman içinde yeni girişimlerin ortaya çıkabilmesi için de bu iş çevirim modeline göre finansmanın yeni sektörlere veya firmalara akması için eski ve verimsiz kalan alanlardan çıkması gerekmekte ancak bu süreç hızla gerçekleşemediğinden o dönüşüm sırasında krizler yaşanmaktadır. Wallerstein (2008) da 2. Dünya Savaşı sonrasında Fransızların “otuz şanlı yıl” olarak isimlendirdikleri, hasar görmemiş ve devasa üretim yapan Amerikan sanayisinin dönüşümüne vurgu yapar. Gittikçe düşen kâr marjları sebebiyle üretimin eski merkez ülkelerinden dünyanın geri kalanındaki daha

çevre bölgelere taşınmasıyla sermayenin bir tercih yapma durumu ortaya çıkmıştır. Büyük sermayedarlar yatırımlarını reel üretim yerine spekülâtif finansal varlıklara yönelterek kârlarını artırmaya başlamışlardır. Bunu yaparken de sektörde yer alan birçok üst derece devlet yöneticisinin dahi bilmediği isimlere sahip karmaşık finansal araçlar yaratarak gerçekleştirmişlerdir. Devletler, şirketler, bireyler 1970’lerden itibaren giderek daha fazla borçlanmışlardır. Bu durumun gerçek dışılığının farkında olmalarına rağmen Wall Street çalışanlarının “açgözlülükleri” sonuçların nerelere varacağını görmezden gelmelerine sebep olmuştur. Ekonomik krizlerin gerçek hayattaki birçok farklı faktörden etkilenerek gerçekleşmesi mümkünken finansal krizler kendi kapalı sistemlerini besleyen ekonomik araçlardaki bir bozulmayla ortaya çıkmaktadır. Üstelik çok katmanlı ve içiçe geçmiş yapısı sebebiyle de yayılma hızı inanılmaz derecede yüksek olmakta etkileri itibariyle de reel ekonomiyi de içine almaktadır. Sistemsel dönüşümler finansal krizlerin oluşmasında büyük rol oynamaktadır. 1970’lerde alınan kararların 1980’lerde yaygın biçimde uygulanmaya başlaması ile birlikte karmaşık yapıda finansal varlıklarda artış görülmüş, işçi haklarının ve hareketlerinin sınırlandırılması yönünde politik kararlar ve uygulamalar yaygınlaşmış, deregülasyon yoluyla devletlerin düzenleyici ve denetleyici rolleriyle birlikte ekonomide küçülmeleri bunu takip etmiştir. Oluşan tekelleşme eğilimleri liberal politikaların başarısızlığı olduğu yönünde eleştiriler olsa da aslında sermaye birikim modelinin doğal yöneliminin bu yönde olduğu ana akım liberal iktisatçılarca kabul edilmemektedir. Belirli dönemlerde dalgalanmalar olarak ortaya çıkan krizlerin frekans aralığı ise yıllar geçtikçe kısalmakta ve bölgelerarası etkilerinin yansımaları güçlenmektedir (Güner, 2018, s. 193-195). Aslında Keynesyen kamu harcamalarının etkisi bir süre için dikkat çekicidir. Örneğin savaş sonrası 1940 ile 1945 arası ABD kamu borcunun aşırı artışı ile GSYİH’ye oranı 45%ten 130%a çıkmış, ancak Yurtiçi Hasıla da iki katından fazla artmış görülmektedir (Magdoff ve Sweezy, 1987, s. 131). Yani tüketime yönelik borcun verimli kullanılması bir süre için mümkün görülebilmektedir. Üretime yönelik borçlanmadan finansal varlıklara yönelik borçlanma ve kredi paranın sanal büyüme etkisini ise 1970’ten sonra görmeye başlamak mümkün olacaktır. Kalkınmacı ekonomik politikalar savaş ekonomisi dışında büyümelerini finansal araçların şişirilmesi sayesinde sağlayabilmiş ve bu riskleri azaltma yönünde politikaların maliyetini, rekabetçi küresel ortam sebebiyle, karşılamaktan kaçınarak geçici önlemler ile riskleri daha da artırıcı politikaları tercih etmişlerdir. Öyle ki yaşanan finansal tehlike veya krizleri geçiştirmek için

kullandıkları enstrümanlar bir sonraki krizin yapı taşı olma işlevi görmüşlerdir (Magdoff ve Sweezy, 1987, s. 148-149). Keynesyen ekonomi politikalarının yerini neoliberal ekonomik politikalara bırakması ile sermaye kontrolleri azalmış, devlet eliyle piyasaya müdahalenin yerini piyasanın serbestliği söylemi içinde büyük sermayenin denetimsizce yönettiği bir model almıştır. Bu türden bir modelde de emeğin, sermayenin kârlılığının artması karşısındaki engelleyici rolünün baskılanması bir mecburiyet olarak görülmüş ve bu devletin icrai gücü ve siyasa yapıcılarının yasama yetkilerinin yönlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir (Stiglitz, 2002).

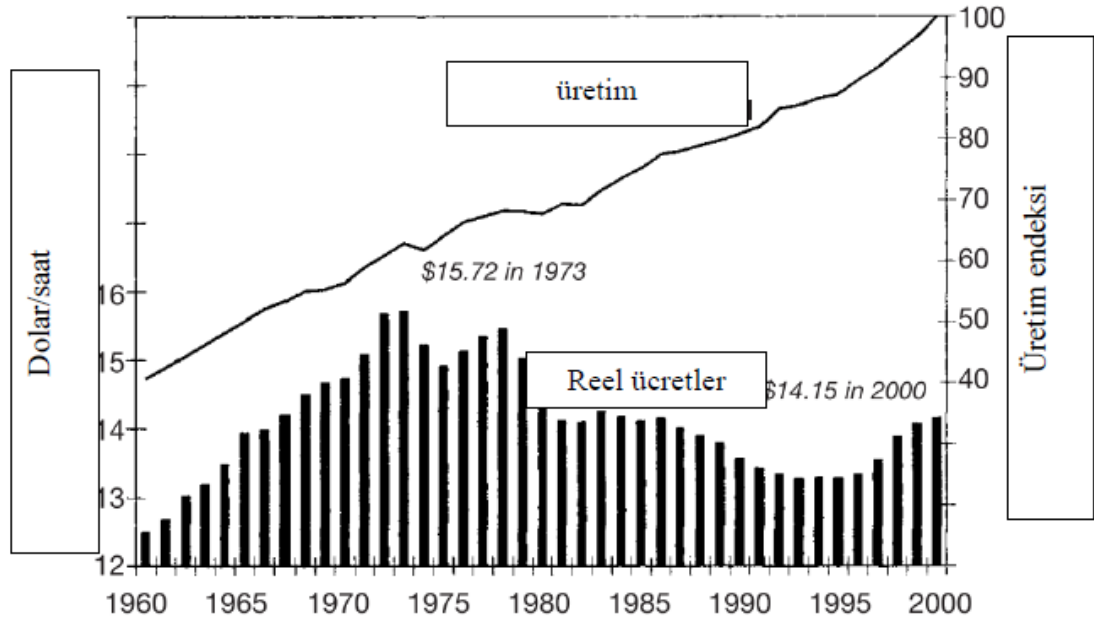
1.4. 1970’ler Dönüşüm Dönemi

1975’ten itibaren, Bretton Woods ile karara bağlanan gömülü “*embedded*” liberalizm yerini neoliberalizm olarak adlandırılan ve Washington Konsensüsü ile ilan edilen eski klasik liberalizme atıfta bulunan bir “*laissez-faire*” söylemini kullanılır olmuştur. Ancak bu söylem ile pratiğin birbirinden ve klasik liberalizmle olan farklılıkları sebebiyle neoliberalizm olarak isimlendirilmektedir. Bu farklılıklardan en temel olanı, herkesin rahatça girebileceği ve devletin asla müdahale etmediği bir serbest piyasa yerine devletin tam da piyasanın beklentileri çerçevesinde bir düzenlemeler bütünü talep eden bir fikri barındırmasıdır (Friedman M. , Why Government is the Problem, 1993). Milton Friedman ve Chicago Okulu’nun (Yay, 2001) önermesine göre piyasadaki fiyatlar ekonomideki bütün bilgilere haiz olmanın ifade bulmasıdır. Bu sebeple piyasaya fiyatları etkileyecek her türlü kamusal müdahaleden kaçınmak gerekmektedir. Buna da “etkin piyasalar teorisi” ismini vermişlerdir. Finansal baskının piyasada oluşacak olan fiyat balonlarının tekrar büzülmesini öngören bir yaklaşımdır bu teori. Yani piyasaya giren para Hayek’in iddiasının aksine bozucu görülmemekte, para tekrar piyasadan çekildiğinde dengeye ulaşılacağı düşünülmektedir. Bu sebeple her kriz ortamında IMF tarafından hükümetlere kemer sıkma programları önerilecektir. Devletin harcamaları azaltılacak, merkez bankasının da müdahale siyle de birlikte para politikalarının, fiyatları denge durumuna getireceği öngörülenecektir.

Teoride neoliberal devlet, bireysel özgürlüklerin mevcudiyetini özel mülkiyetin kutanmasına, hukukun üstünlüğüne, serbest piyasa ve serbest ticaret kurumlarına dayandırmakta ve öncelikli kabul etmektedir. Devlet ne pahasına olursa olsun elindeki imkânlarla

bunları güvence altına almalıdır (Harvey, 2015, s. 72). Bireyin özgürlüğü ise piyasada her eylemi gerçekleştirme, tüketme konusunda tercih özgürlüğü gibi alanlara odaklıdır.

“Demokratik ve parlamenter karar almadan ziyade kararnameler ve yargı kararlarıyla yönetim yönünde güçlü bir tercih vardır. Neoliberaler merkez bankası gibi kilit kurumları demokratik baskılardan yalıtmayı tercih eder. Neoliberal teorinin hukukun üstünlüğüne ve katı bir anayasallık yorumuna odaklanması, çatışma ve muhalefetin mahkemeler aracılığıyla çözülmesi zorunluluğunu getirir. Her sorunun çözümü ve çaresi, bireylerce, mahkemelerde aranmalıdır”(Harvey, 2015, s. 74).

Şekil 2: ABD reel ücretin düşmesi ve üretim artışı, 1960-2000

Kaynak: (Pollin, 2003).

1970'lerdeki paradigma değişimi ile birlikte ekonomi-politik alandan, sosyo-kültürel yaşama kurumsal olarak köklü bir dönüşüm yaşanmış ve bunun yansımaları zaman içinde görülmüştür. Bu yansılardan bir örnek vermek gerekirse, 1970'ten itibaren ABD'de üretim endeksi artarken üretimin bir unsuru olan emeğin karşılığı ücretlerde düşüş yaşanmıştır.

Birkaç aşama ile birlikte neoliberalizmin dünya çapında baskın bir kurumsallık kazandığı görülmektedir. Bu aşamalar içinde özellikle birkaçı belirleyici olmuştur;

i)1970’lerde başlayan finansallaşmanın 1990’larda oldukça hızlanarak, hem yaygınlaşması hem de derinleşmesi.

ii)coğrafi olarak sermaye hareketliliği artışının, Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları, IMF ve Dünya Bankası’nın ‘iyi iş iklimi’ koşullarını dayatmasıyla mümkün olması.

iii) Wall-Street, IMF-Dünya Bankası, ABD Hazinesi’nin kurduğu ittifak bloğunun diğer ülkeleri neoliberal talepler doğrultusunda kurumsal dönüşüme zorlamasıyla, benzer ittifakların bu ülkelerde oluşmasını sağlaması.

iv) IMF ve Dünya Bankası bünyesindeki Keynesyen ekonomistlerin çıkarılması ile yeni kurumsal yaklaşım etkili olurken, yapılan yayınlar ve açıklanan raporlarla akademik olarak genel kabulün sağlanması (Harvey, 2015, s. 98-102).

Özellikle 1980’ler ile birlikte özellikle uluslararası örgütler aracılığıyla ülkelere kurumsal değişiklikler önerilmeye, biraz daha ileri gidersek dayatılmaya başlanmıştır. Bu türden önerilerin hayata geçirilmesi birçok açıdan önemlidir. Çünkü kurumsal yapılar beraberinde, içinde bulundukları ülkelerde özellikle devlet yapıları vasıtasıyla belirli bir düzenin nasıl biçimlendiğinden öte bu düzenin işleyişinin yarattığı her türlü ilişki biçimini de getirmektedir. Yani bir alışveriş merkezini inşa etmek, o binanın içinde açılacak mağazalardan işletme yönetimine, lojistiğinden tüketim alışkanlığına birçok birbiriyle ilgili görünmeyen ama aslında kendi içinde bütünsellik arz eden bir hayat tarzını yaratmaktadır. Bu istenilen kurumsal değişiklikler de sonuçları itibariyle benzer bir noktaya varmaktadır. Hukuki düzenlemeler kadar gerek devletin faaliyet gösterdiği, düzenlediği alanlarda gerekse toplumun geri kalanında bilginin, ilişkilerin yönetilmesi ve genel çalışma prensiplerinin biçimlenmesinde kurumsal yapılanmanın nasıl olduğu da belirleyicidir. Piyasanın ve fikirlerin, hukuki düzenlemeler ışığında oluşturulan kurumların ve bu kurumları temsil eden veya karşı karşıya gelen, temasta bulunan gerçek kişilerin davranışlarına dayanarak geliştiğini söylemek bu noktada mümkündür. Kurumsallığın en önemli fonksiyonlarından biri ekonomik ve politik açıdan bir öngörülebilirlik sağlaması ve bunun için de gerekli olan istikrar ortamını yaratmasıdır. Bunun için de kısa süreli kazanımlardan ziyade orta ve uzun vadede getiriler önem taşımaktadır. Bu sebeple de kurumsallaşma veya kurumsal değişikliklerin neticesinde beklenen politik ve ekonomik kazanımların bu

sırada oluşan düzenlemeler sebebiyle ortaya çıkardığı maliyetlerden daha fazla olması beklenmektedir (North, 1989).

1.4.1.Parasal Sistemin Dinamikleri

ABD'nin OPEC krizleri (1973 ve 1979) ile para politikasında kritik bir karar almasının önemli ilişkisi bulunmaktadır. Japon makine ve Alman otomobil endüstrileri gibi zorlu ekonomik rakiplerle uğraşmalarının yanında Vietnam Savaşı ile birlikte yaşadığı toplumsal muhalefetin de yönetime maliyeti bulunmaktaydı. ABD Başkanı Nixon, Camp David (1971) dönüşünde dolar ile altın standardının bağıını koparma kararını açıkladı. Bunun yanı sıra vergileri azaltarak fiyat ve ücret kontrol mekanizmaları getireceğini de belirtti. 1971 yılında para arzını 10% civarında artırdı ki bu miktar ülkede o tarihe kadarki en yüksek orandır(Morris, 2008, s. 10). Fiyatlar ve ücretler üzerindeki baskıyı devam ettirirken bu türden para arzının uluslararası etkileri olmuştur. 1970 yılı sonunda 247 dolar olan bir ons altının değeri 1971 yılının sonunda 287 dolara çıktı. Önce 1973 yılında petrol ihracatçısı ülkelerin kurduğu OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) aldığı kararla petrol fiyatlarını üç kat artırmasının üzerinden 1979'da tekrar üç kat artırması ardından bir ons altının değeri 2.345 dolara çıkmıştır(Macro Trends, 2021). Bir yıl sonra tekrar bin doların altına inmiş olsa da o sıralarda aslında ham petrolün altın cinsinden fiyatı hiç artmamıştı, burada sorun petrolün fiyatının artması değil doların değerinin istikrarsızlaşmasıdır. Nixon ve Carter genel olarak petrol fiyat düzenlemeleri yanında ithalata ek vergiler getirmiş, birçok farklı fiyat ve ücret düzenleyici mevzuat yürürlüğe koymuştur. Bu düzenleyici kurumlar ise, petrol fiyatları için olanlardan başlamak üzere, 1980'de Reagan'ın yönetiminde söylemlerine uygun olarak ortadan kaldırılmıştır. Deregülasyon kavramı, serbest pazarın vergi mükelleflerinin çıkarları ve refahına yönelik en iyi tercih olduğu iddiasıyla Reagan'ın siyasi söylemlerinde sıkça görülmekteydi (Morris, 2008, s. 1-14).

Para teorisyenlerine göre para arzı, harcanabilir madeni paraların, faturaların, çek hesapları vs. toplamı olan para stokunun dolaşım hızından oluşan para stokunun bir ürünüdür. Milton Friedman (1961), bu para dolaşım hızının sabit olduğunu ortaya koyarak asıl olarak para miktarı üzerinde eğilmek gerektiğini belirtmiştir. Buna göre ekonomideki

para miktarı ekonominin büyüme oranında artırıldığında enflasyon oluşmayacak ve fiyatlar sabit kalabilecektir. Bu yüzden de para miktarının merkez bankalarınca katı biçimde kontrol altında tutulması gerektiğini savunmuştur. Paracı ekonomistler de bu doğrultuda teorilerini oluşturarak yaygınlaşıp kabul görmesine yardımcı olmuşlardır. İlerleyen dönemde merkez bankalarının siyasi otoriteden özerk olması ve merkez bankalarının kendi aralarında eşgüdümlü politikalar yürütmeleri doğrultusunda önemli adımlar atılacaktır (Morris, 2008, s. 18).

1970'lerden itibaren yoğunlaşan kredilendirme stratejisinde özel sektör dışında ABD hazinesine senyoraj ve finansal hizmet geliri sağlaması durumu ortaya çıkmaktadır. Bir proje için yurtdışından borç almaya kalkıldığında genellikle rezerv para olan dolar cinsinden olmaktadır. Bu borcun geri ödenme garantisi verildiği için, borç alan ülkenin merkez bankası bu parayı sağlamak maksadıyla ABD devlet tahvili alır, tahvil FED'e teminat verilir ve bunun karşılığında dolar alınır ancak bu para ABD Hazinesi hesabında tutulur. Yani borçlu ülkeye aslında para hiç gelmemektedir. Her şey dijital ekranlarda gerçekleşmekte, işlemler sırasında sadece borç hesaplarında değişiklik yaşanmaktadır. Ancak bu sırada borç alan ülkenin aldığı faiz oranı ile ABD devlet tahvili faizi arasında büyük fark olur (örneğin 2'ye 12' gibi). Bu fark da ABD finans sistemine girer ve ekonomisine katkı sağlar. Olan şey aslında bütün dünyadan ABD merkezinde yaratılmış olan finansal sisteme değer transferidir. Bu sistemden temel olarak rezerv parası sebebiyle ABD ve finansal hizmet yoğunluğu sebebiyle de Birleşik Krallık ekonomileri mekânsal ilişkiden ötürü faydalanmaktadır. Mekânsal bağın yanında para cinsi de temel faktörlerden biridir ve parasal bölgenin (Eurozone ve Dolar nüfuz alanlarının) olması veya hangi ülkelerin hangi para cinsi üzerinden ticaret yaptığı bu sebeple kritik önemdedir.

Bundan bağımsız olarak sermayenin yaratılması, artık paranın kredi olarak yaratılmasıyla gerçekleştiğinden, özünde bir nitelik değiştirmiş bulunmaktadır. Bunun için de bankacılık sisteminde kredi paranın nasıl yaratıldığına bakılmalıdır. Klasik dönemlerde banka mevduat ile öz kaynak toplamının bir kısmını zorunlu karşılık olarak merkez bankasına yatırmakta, kalanını kredi olarak piyasaya vermektedir. Kredi paranın klasik teoriye göre dolaşımdaki parayı yönlendirmek, zorunlu karşılık oranlarının artırmak veya azaltmak yoluyla bir seviyeye kadar mümkün görülmektedir. Ayrıca bankaya yatırılan mevduat para miktarı ile piyasaya sunulan kredi miktarı aynı

olmamaktadır. Bu paranın üretilmesi için herhangi bir sınır günümüzde yoktur. Ayrıca bankaların kredi vermek için bu oranlarda mevduat veya özkaynağa dahi ihtiyacı olmamaktadır çünkü verdiği kredi için ayırması gereken zorunlu karşılık için sermaye yeterliliği olmadığına yurtdışından, ya da merkez bankasından borçlanabilmektedir. Yabancı para cinsinden (dolar) ihtiyaç duyduğunda bunu uluslararası bir kurumdan sağlayabilir. O kurum ise kendi sermayesi yeterli olmasa dahi ABD Hazinesi yoluyla FED'den borçlanabilecektir. FED için ise dolar üretmenin bir sınırı bulunmamaktadır. Ayrıca birçok farklı finansal araç ile özsermaye veya mevduatın önemli bir fonksiyonu kalmamıştır. Mevduata göre verilebilen kredinin, 1'e 4 olan oranı, bugün 1'e 9'dur. Ancak türev araçlarla bu onlarca kata çıkmaktadır. Önemli olan artık kredinin yaratılmasıdır ve bankalar dahil finans kurumları için temel motivasyon artık borcun yaratılmasıdır. Bunun için özel sektör teşvik edilmekte, her türlü varlık finansman aracı veya kredi için kullanılabilir. Bu durumu makro ölçekte ele aldığımızda devletlerin büyük altyapı projelerine yönlendirilmesindeki motivasyon da buradan etkilenmektedir çünkü büyük finansman kaynağı yani borç üretmektedirler. Bireyler ve firmalar ölçeğinde ise her şeyin fiyatlanıp alınıp satılması, bankadan kredi yoluyla gelecek kazançlar ipotek edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Krizlerle ilişkilendirilen balon ekonomilerin oluşması da parasal sistemin bu duruma imkân tanınmasından büyük ölçüde faydalanmaktadır. Harvey (2015, s. 41) de neoliberalizm ile her şeyin finansallaşmasının aynı şeyi ifade ettiğini belirtmektedir. Finansallaşma sadece ekonomiyle sınırlı kalmamakta bütün bir devlet aygıtı ile sosyo-ekonomik yaşamı dönüştürücü bir sürece gerek duymaktadır. Bu da Bretton Woods kurumlarının (Dünya Bankası-IMF) kendi dönüşümleri ardından gelen uygulamalarıyla gerçekleşecektir. Önümüzdeki dönemde rezerv para olarak uluslararası bir ortak para biriminin oluşturulması için dijitalleşmenin önemli etkisi olacaktır. Bugün IMF'nin ortak para havuzu için oluşturulan para birimi SDR için bu yönde çalışmalar mevcuttur. Finansal araçlarla krediyi bu para birimi üzerinden yaygınlaştırmak bu yönde bir adım olacaktır (Bank of England, 2021). Yerel paradan bağımsız bir para biriminin rezerv para olması ulusüstü kurumlar aracılığıyla küresel yönetişimin önemli ayaklarından birisidir.

1.5.Dünya Bankası

II. Dünya Savaşı sonrasında yıkım içindeki Avrupa'nın endüstriyel ekonomik yapısını ve şehirlerini tekrar kalkındırabilmesi için Dünya Bankası, kısa dönemli mali dengesini koruyabilmesi için de IMF kurulması fikri geliştirilir. Bu fikirlerin babaları dönemin ABD Hazine Genel Sekreteri Henry Morgenthau (1909-13 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda büyükelçi olarak görev almıştı.), Baş Ekonomi Danışmanı Henry Dexter ve İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes'tir. ABD'nin Bretton Woods isimli kasabasında Dünya Bankası ve IMF yani Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund) kuruluşu 1 Temmuz 1944 yılında, 44 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Uysal, 2008).

20. yy'ın başında "*laissez faire, laissez passer*" düsturu ile dünyaya yayılan liberal ekonomik anlayışın önünü açtığı, karşılığı olmadan bastıkları paralarla şişirilen Amerikan borsası Büyük Buhran'ı yaşadıktan ve bu yoksulluk, yıkım döneminde popülizme teslim olan halkların bir dünya savaşı daha yaşamasından sonra üretime dayalı gerçek bir değere endeksli para sistemi kurmak için harekete geçilmiştir. Ekonomiye devlet müdahalesinin gerekliliği üzerine bir sistem öneren Keynes'in bu sebeple Dünya Bankası'nın kuruluşunda ve en azından ilk dönem politikalarını oluşturmada görev alması rastlantı değildir. Bu yapılanma sadece ülkelerin kendi içindeki ekonomi politikaları ile ilgili bir durum değildi. Savaş sırasında sanayisini buna göre şekillendiren ve tarımsal üretim ile sanayi üretimini çok üst düzeye çıkaran ABD'nin bu üretimi iç pazarda tüketmesi imkânsızdı. Yeniden yapılanmaya ve aynı zamanda tüketici konuma gelmesine ihtiyaç duyulan Batı kültürünün merkezi olan Avrupa'ya ihtiyaç vardı. Dünyanın diğer tarafı komünizm ideolojisi sebebiyle hem politik olarak rakip haline gelmiş hem de ekonomik olarak kapitalist dünyanın işleyişi içinde bir değer ifade etmemekteydi. Bu iki dünya dışında kalan 3. Dünyanın ise ne üretim ne de tüketim için ciddi bir anlamı yoktu çünkü çoğu ya egemenliklerini henüz kazanmış eski sömürgelerdi ya da hâlâ manda ile yönetilen ve sömürülen bağımlı ekonomilerdi. Eski para sisteminin yerine de altına dayalı bir parasal sistem getirilerek mali dengesizliklerin önlenmesi için bununla birlikte Bretton Woods kararları olarak adlandırılmaya başlanan ekonomik kararlar alınır.

Böylece Dünya Bankası ismiyle bilinen IBRD (The International Bank for Reconstruction and Development) New Hampshire Eyaleti'nde kurularak 1946 yılında faaliyetlerine başlar (Dubro'dan aktaran Kaya, 2004). İlk başkanı Eugene Meyer olmuştur ve bundan sonraki bütün başkanları da ABD vatandaşı olacaktır. Temel olarak ülkelerin her türlü altyapı yatırımlarını projelendirmek ve finansmanına yardımcı olmak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir (World Bank, 2015). Bretton Woods kurumları ile neoliberal ekonomi modelinin uygulayıcıları ve teorisyenleri ilk dönemlerde ülkelerin politik rejimlerini, söylemin aksine, dikkate almamaktaydı. Önemli olan liberal bağımlılık ilişkiler ağına entegre olacak dış politikayı yürütmeleriydi (Demmers, Jilberto, & Hogenboom, 2005). Bu sebeptir ki birçok Latin Amerika ve Uzakdoğu ülkesindeki darbeci iktidarlara, üstelik darbelerin hemen ardından, Dünya Bankası ve IMF tarafından anlaşmalara imza atılması mümkün olmuştur. Ülkelerin sisteme entegrasyonu ile zaman içinde iç kurumsal yapısını değiştirmesinin beklenmeye başlaması birkaç olguyla birlikte anlamlıdır. Neoliberalizm, devletin politik otoriterliği ile ekonomik liberalliğinin birlikte yürümesini olumsuzlamamaktadır. Sovyetlerin dağılması sonrası Rusya ve Çin ile herhangi bir sorun yaşanmaması da bu yönüyle anlamlıdır. Özellikle Yeltsin dönemi ile başlayan serbest pazarın Rusya'da kurulması çabalarına özel önem verilmiştir. Ancak Dünya Bankası, Londra Kulübü ve Paris Kulübü ile çalışmanın ön şartı olarak IMF ile başlatılan finansal çalışmaların ardından büyük bir ekonomik çöküntü yaşanmıştır (Davies & Woods, 1999).

1.5.1. Kurumsal Yapısı

Dünya Bankası'nın merkezi Washington D.C.'de Beyaz Saray'a çok yakın bir konumdadır. Ayrıca, bu merkezde yaklaşık 5.000 kişi çalışmaktadır (Zabcı, 2017). Dünyanın en çok ekonomist çalıştıran bankası, 100'den fazla ülkede temsilciliğe sahip olmakla birlikte 10.000'in üzerinde çalışanı bulunmaktadır. Dünya Bankası ismi aslında IBRD'nin ardından kurulan IDA (International Development Association), IFC (International Finance Cooperation), MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) ve ICSID (The International Centre for Settlement for Investment Disputes) kuruluşlarını bünyesinde barındıran grubu tanımlamaktadır. Fakat kullanımda genel olarak IBRD ve IDA için Dünya Bankası terimi tercih edilmektedir. Her birinin ayrı yönetim yapısı ve bütçesi bulunmasına rağmen Dünya Bankası Başkanı hepsine başkanlık etmektedir (World Bank, 2021).

Dünyadaki en fazla personele sahip uluslararası kurum olması, otomatik işleyen bir gelirin yanında kullandığı krediler yoluyla da gelir ediyor olması sayesinde sahip olduğu kısmi özerk yapısı, uzmanlık ve küresel çapta çalıştığı ülkelerin en ücra noktalarındaki kurumların dahi bilgisine erişmesi gibi faktörler onu benzerlerinden farklı kılmaktadır (Woods, 2006, s. 179).

1.5.1.a. IBRD, International Bank of Reconstruction and Development

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Dünya Bankası'nın ilk kuruluş örgütüdür. Şu anda 185 ülkenin üye olduğu örgüte üyelik için IMF'ye üye olma şartı bulunmaktadır. Articles of Agreement m.1 (IBRD, 2015) ile kuruluş amaçlarını; savaş dönemi yıkıma uğrayan ülkelerin ekonomilerini yeniden eski haline getirerek, üretimlerini daha verimli olmaya özendirerek bunun için gerekli yatırım faaliyetlerini yönlendirmek, bu yatırımlar için dışarıdan gelecek olan özel sermayenin güvencesini sağlayarak borç vermesinin önünü açmak olarak açıklamıştır. Gerektiğinde bu yatırım kredilerine ortaklık etmek, uzun vadeli ödemeler dengesini ve ticaret dengesini dış ekonomik yardımlarla üye ülkelerin üretimlerini artırarak sağlamak, ayrıca sağlanan kredileri daha acil ve faydalı olan ihtiyaçlara göre yönlendirmek şeklinde özetlenebilecek ifadelerle açıklama devam etmiştir.

Banka üye ülkelerle ilişkisini kamu kesimi üzerinden kurar, çünkü ana sözleşmesi gereğince yalnızca üye ülkenin hükümetine ya da hükümetin garantisi altındaki bir kamu kurumuna borç verebilir, üstelik borç vereceği projelerle, yatırımlarla ilgili bilgileri de Banka adına bir nevi Banka'nın ajansı gibi hareket eden üye ülke sağlar. Ana sözleşme m. 3'e (IBRD, 1966) göre de üye ülkelerin Banka ile ilişkilerini Hazine, Merkez Bankası ya da benzeri bir üst kurumu "mali ajan" olarak tayin ederek yürütmek zorundadır. Başkanlığı ABD tarafından atanan görevli tarafından yürütülür. Başkana bağlı olarak görev yapan üç kıdemli yardımcı ve bu kıdemli yardımcılara bağlı yardımcılar başkanlık ofisinde görev yapmaktadır. Bunun yanında devletleri kalkınma politikalarının merkezi olarak değerlendirmektedir. "Kalkınma, özel girişimcilerin ve bireylerin serbest çabalarını destekleyip kolaylaştıran etkin ve güçlü bir devlet gerektirir... "Devlet destekli kalkınma"nın artık çöktüğü bir gerçektir, ancak "devletsiz kalkınma" da tarihe karışmıştır" (World Bank, 1997).

Üst kurul olarak Guvernörler Kurulu bulunmaktadır. Her üye ülkenin bir yöneticisi ile temsil edilmektedir. Ülkeler genellikle maliye, planlama bakanları tarafından temsil edilirler. Türkiye Hazine müsteşarı tarafından temsil edilmektedir. Kurul kararlarını 2/3 çoğunluk ile almaktadır. Başkan kurul toplantılarına katılır ama oy kullanamaz.

Guvernörler Kurulu 6 ayda bir toplantı yaptığı için örgütün işleyişinin sürekliliğini asıl olarak sağlayan yöneticiler İcra Direktörleri Kurulu'nda yer alanlardır. Esas aktif yürütme organıdır. Ana sözleşmede belirtilen görevlerin yanı sıra Guvernörler Kurulu'nun yılda 1 kez toplanması sebebiyle devrettiği bazı yetkiler sebebiyle doğan görevleri de yerine getirirler. 24 üyeden oluşur. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya tarafından "atanan" üyelerin yanında Rusya, Çin ve Suudi Arabistan'ın "seçilmiş" birer üyeleri de bulunur. Masada kalan 16 sandalyeyi diğer devletlerce oluşturulan ortalama 11 üyeli grupları temsilen, seçilmiş üyeler doldurur. Türkiye; Kazakistan, Slovakya, Slovenya, Avusturya, Belçika, Belarus, Lüksemburg, Çekya ve Macaristan ile aynı gruptadır. Kurul'a DB Başkanı başkanlık eder. Basit çoğunlukla karar alınır.

Dünya üzerinde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa dışında görev yapan 6 Bölge Ofisi oluşturulmuştur. Afrika, Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Avrupa ve Merkezi Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler. Türkiye Avrupa ve Merkezi Asya bölgesi 2 numaralı ofis görev alanında yer almaktadır. Bir de temel görevi az gelişmiş ülkelere kaynak aktarımını ve kullanımını izleyerek Dünya Bankası ve IMF İcra Kurullarına bununla ilgili rapor vermek olan Kalkınma Komitesi (Gelişme Yolundaki Ülkelere Kaynak Transferi Hakkında Dünya Bankası ve IMF Guvernörler Ortak Komitesi) bulunmaktadır (IBRD, 2021).

Bankanın kredi açtığı yatırımların finansmanı için kullandığı kaynakların başında kendi öz sermayesi gelir. Her üye ülke belli bir miktar sermaye koymakla yükümlüdür. Bu parayı doğrudan götürüp Banka'nın kasasına koymak şeklinde değil, üye ülkelerin "muhafaza kurumu" olarak adlandırılan kurumlarda, genellikle de merkez bankalarında özel hesaplarda bu parayı tutmaktadırlar. Genellikle ödenmiş sermaye miktarı 20% civarındadır. Banka mevzuatına göre sermayesinin üzerinde bir miktarda kredi verme yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle sermaye miktarı önemlidir. 2018 yılı sermaye artırımıyla yaklaşık 100 milyar \$ civarında bir finansman kapasitesine sahip olmaktadır. Genellikle

15-20 yıllık vadelerle kredi sağladığı düşünüldüğünde toplamda yönettiği kredi miktarının 1,5-2 trilyon \$ olduğu düşünülmektedir (www.dunya.com, 2018). Yine de kendi sermayesini kullanmaktan ziyade AAA kredibilite derecesine sahip bir banka olarak farklı finans kuruluşlarından ya da fonlardan borçlanarak bu sermayeyi projelerde kredilendirmektedir (Dubro'dan aktaran Kaya, 2004). Düşük ve orta gelirli ülkelere 3-5 yıl geri ödemesiz ortalama 15 yıl vadeli kredi vermektedir. Krediler genel olarak “proje kredisi anlaşmaları”, “uyarlanma kredisi anlaşmaları” ve bu iki türün bazı teknik özelliklerini taşıyan “karma kredi anlaşmaları” yoluyla üye ülkelere kullanılır (World Bank, 2015).

Dünya Bankası ve IMF devletlerin politikalarını yönlendirdiği gibi kendileri de kurumsal politikalarını belirlerken üye devletlerin etkisine maruz kalmaktadır. Bunların başında da ABD gelmektedir fakat daha çok bu devletlerin hazine, merkez bankaları, ticari kurumları kastedilmektedir. Woods’a (2006) göre ikinci bir etken ise her kurumun ihtiyaçlarına göre biçimlenen ekonomik fikir, bir nevi zamanın ruhunu oluşturmaya yönelik genel kabullerdir. 1970’lere kadar talep artırıcı ekonomik politikaların birden bütçe kesintileri, kemer sıkma politikalarına dönüşerek paracı politikaların benimsenmesi ve Washington Konsensüsünde (Williamson, 2004) bu noktada mutabakata varılması, genel kabullerin oluşmasına iyi bir örnek sayılabilir. Bunun yanı sıra böylesi büyüklükteki kurumlarda oluşan bürokrasi de kurum politikalarının belirlenmesinde ve yürütülmesinde oldukça etkin olabilmektedir. Dünya Bankası Grubu’nun gelirinin ana kaynağını oluşturan kredi verme faaliyeti ve çalışanların bundan fayda sağlaması artık hedeflere yönelik kredi yaratmanın ötesinde kredi vermek için projelerin ve hedeflerin yaratılmasına doğru evrilmektedir. Finans sektörünün ve kredi paranın daha önce açıklanan yaratılma sürecinin yarattığı motivasyon Dünya Bankası’nda da benzer bir forma bürünmektedir. Ayrıca devasa kurumlar zaman içinde kuruluş amaçlarının yanında kendi varoluşlarının devamına yönelik davranış sergileme eğilimine girmekte ve kendileri için var olan yapılara dönüşebilmektedir. Yoksulluk, çevre, temiz suya ulaşım gibi projeleri sürekli öne çıkaran Dünya Bankası’nın bu sorunları yaratmakta payı büyük olan projelere de finansman sağlıyor olmasındaki çelişkiye bu yönden bakılabilir. Buna ilişkin Dünya Bankası da çalışmalarında Washington Konsensüsü doğrultusunda uygulanan projelerdeki (özellikle Latin Amerika) sonuçlara yönelik eşitsizliği artırıcı etkileri ve temel ihtiyaçlara yönelik eksiklikleri üzerine değinilerek özeleştirisi yapılmıştır (Birdsall, Torre, ve Caicedo, 2010).

1.5.1.b. IDA (International Development Association)

En fakir ülkelere kredi veren birimdir. 1999 yılında milli geliri kişi başına ortalama 885\$'ın altında olan ülkelere kredi verilmiştir. Bu ülkelere 0 faizli, 10 yıl geri ödemesiz, 35-40 yıl vadeli olarak kredi verilmektedir. IDA'nın başkanı DB'nin başkanıdır.

IDA'nın sağladığı krediler, IBRD'nin sağlamış olduğu kredilerin şartlarından farklıdır. IDA eğitim, sağlık, temiz su gibi temel hizmetlerden daha iyi biçimde yararlanılmasına yardımcı olmaya çalışmakta ve ekonomik kalkınma ile istihdama yönelik reformlarla yatırımlara destek vermektedir (International Development Association). Özellikle ve ilk dönemler dekolonizasyon sürecinde Afrika ülkelerinde etkinlik sağlamak için kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda da Banka'nın reklam yüzü de olarak, fakir ülkelerdeki ekonomik ortamın mümkün olduğunca stabil kalması için sağlık, eğitim, temiz su temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik işlev görmektedir. Bunun yanı sıra IDA'nın mikro kredi gibi uygulamaları finansal sistemin dışında kalmış olan yoksul yığınları da sisteme dâhil etmektedir.

1.5.1.c. IFC (International Finance Cooperation)

IBRD'den farklı olarak gelişmekte olan ülkelerin özel kesim kuruluşlarına kredi vermektedir. Krediler için devlet garantisi istememektedir. Kuruluş sözleşmesi m.1'de amacını "IFC'nin temel amacı, Dünya Bankası'nın üye ülkelere yönelik faaliyetlerini desteklemek için, üye ülkelerde, özellikle daha az gelişmiş bölgelerdekiler öncelikli olmak üzere, verimli özel kesim kuruluşların büyümesini özendirmek yoluyla ekonomik kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmaktır." şeklinde ifade etmiştir. Başkanı, Dünya Bankası Başkanı'dır(World Bank, 2015). IFC'nin asıl işlevi üye ülkelerin yönetimleri ile çalışan ve onları muhatap alan Dünya Bankası'nın, bu sorumluluktan kaçınarak daha esnek biçimde özel sektör aktörleriyle kredi ilişkisi kurabilmesini sağlamaktır.

1.5.1.d. MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency)

Kuruluş Anlaşmasının 2. maddesine göre;

"MIGA'nın temel amacı, üye ülkeler arasında, yatırım fonlarının verimlilik amacı doğrultusunda özellikle gelişme yolundaki ülkelere doğru akımını özendirmek ve bu çerçevede Dünya Bankası ve IFC'nin çabalarına tamamlayıcı yönde katkıda

bulunmaktadır. Bu özendirme faaliyetini gerçekleştirebilmek için MIGA, üye ülkelere, gelişme yolundaki diğer üye ülkelere yatırım yapacak yatırımcılarına ticari olmayan risklere karşı garanti vermek ve çeşitli danışmanlık hizmetleri sunmak şeklindeki işlevleri yerine getirmektedir”(World Bank, 2015).

MIGA sayesinde yabancı sermaye, ticari olmayan bir risk almadan, o ülkenin sermaye payı ve ödediği primlerle karşılanan garanti olanağına kavuşmaktadır.

1.5.1.e. ICSID (The International Centre for Settlement for Investment Disputes)

Genellikle ev sahibi ülke ile yabancı yatırımcılar arasında ortaya çıkan herhangi bir uyuşmazlıkta, mahkemeye başvurarak yargı kararı almak, yerel hukukun ulusal çıkarları gözetmesi nedeniyle yabancı yatırımcılar tarafından tercih edilmemektedir. Bu nedenle bir hakeme başvurarak ortak bir kesin hakem kararı alıp ona uymak veya bir uzlaştırma mercii önünde uzlaşma yolunu denemek, yabancı yatırımcılara daha uygun gelmektedir. ICSID, yabancı yatırımcıların bu isteğine yanıt vermektedir. ICSID bünyesinde, üstlendiği bu görevi yerine getirmek üzere “*Uzlaşmazlık Paneli*” ile “*Tahkim Paneli*” adı altında kurulmuş iki ayrı birim vardır (World Bank, 2015).

1.5.2. Banka’nın Çalışmaları

Dünya Bankası Guvernörler Kurulu’nun kurumsal yapısı, alınan kararlar üzerine her ülkenin eşit oy verme hakkına sahip olmaması sebebiyle, eşitlikçi değildir. Bu eşitsizlik genel kurul kararları sırasında daha da öne çıkmaktadır. Çünkü her ülke bir temsilci ile temsil edildiği halde kullanılan oyun temsil değeri Banka sermayesine verdiği para oranında olmaktadır. Örneğin ABD sermaye katkısı 17% civarındayken Batı Sahra Altı Afrika ülkelerinin toplam katkısı 7%, Türkiye’nin 0,48% oranındadır. Böyle bir tabloda ise kararları ve Banka politikalarını etkilemekte ABD önderliğinde gelişmiş ülkelerin tercihleri çok daha önemli olmaktadır (Uysal, 2008, s. 235).

Banka’nın kurumsal kararlarında etkili olan Batı ekonomileri 2.Dünya Savaşı sonrası hızlı bir gelişim göstererek kalkınma planlarını gerçekleştirmiştir. Bu dönemde esas olarak köprü, baraj, yol, hastane vs. altyapı projelerine kredi sağlayan Banka’nın kredileri zamanla projenin türü ve yeri açısından farklılık göstermeye başlamıştır. Bu değişimde Avrupa’nın artık yatırım için finansman desteğine ihtiyaç duymaması, üretim ve sermaye hacmi ile kapitalist ekonomik modelin ihtiyaç duyduğu sermaye ve ürünlerin (ki aslında

sermaye de artık bir değişim aracı değil bir üründür) yeni pazarlara ihtiyaç duyması önemli bir etkindir. Bu durum sadece Dünya Bankası için bir gereklilik değil bütün bir ekonomik yapı için gereklilik ve ontolojik bir durumdur. OPEC Krizi ile petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi ile kalkınma politikaları sonucu aşırı artan üretim potansiyeli dünyanın kalanını sistemin içine dâhil etmeyi gerektirmiştir. Bretton Woods’da belirlenen para sistemi değiştirilerek dünyanın süper gücü ABD’nin parasının bütün dünya ticaretinin aracı haline getirilmesi ve bu paranın altın ve değerli metallerle bağının koparılması sağlanmıştır. Öyleyse ticaret ne kadar artarsa, yatırımlar ne kadar artarsa, sistem dışındaki ülkeler ne kadar sistemin içine girerlerse ABD’nin ya da parasal sistemin sahiplerinin nüfuzu o kadar artacaktı.

1980’lerde başlayan bu genişleyen ve derinleşen küresel ekonomik sistem, 1990’lar ile birlikte ivme kazandı ve liberalizmin tekrar sahneye çıkması sebebiyle artık neoliberalizm olarak adlandırılmaya başladı. Devletin küçültülmesi, sosyal alanlarda özellikle sağlık, yoksulluğun azaltılması gibi insani hedeflerin gerçekleştirilmesi söylemleri ile ön plana çıkan neoliberalizm bunu da devletin çekildiğı alanda büyüyecek piyasanın gerçekleştirebileceğı tezini öne sürmekteydi. “*Sosyal dokulara nüfuz edebilen, sadece kamusal yaşamda değil, özel, gündelik yaşam içindeki algılayış ve eyleyiş tarzlarına sinebilen bu iktidar teknikleri, Gramsci’nin “hegemonya” kavramını ete kemiğe büründürecek yapısal özellikler sergiliyordu*”(Zabcı, 2017, s. 14).

Banka da tam bu söylemlerin üzerine yatırım kredilerini çeşitlendirmeye başlamıştır. Altyapı yatırımlarının yanında artık sağlık, eğitim, sosyal ihtiyaçlar, çevre, kentsel dönüşüm gibi konular yatırım kredilerinin konusuydu. Bununla birlikte finansman ihtiyacı duyan ülkelerde bu kredilerin verilme koşulları da dayatılmaya başlanmıştır. Artık kredi koşulu olarak yapısal değişimler gösterilmekteydi, bu yapısal değişimler ile sadece o kredinin konusu olarak kalmamakta sonraki süreçleri de ve devletin genel işleyişini de piyasanın diğer aktörleri için değiştirecek niteliğe sahip olmaktaydı. Üstelik Banka sadece bu değişikliğin yapılabilmesi için gereken sermaye ihtiyacına yönelik de kredi vermeye başlamıştır. Banka bundan sonra kalkınmanın bir kaldıracı olmanın ötesinde küresel olarak neoliberal politikaların belirlenmesinde bir faktör, sermayenin hareketini yönlendiren bir kurum haline gelmiştir. Çünkü bütün çalıştığı ülkelerde her türlü ekonomik veriye birince

elden sahip olmakta, devlet kurumlarını kendi ofisi gibi çalıştırabilmekte, bu bilgileri kullanmakta, buna göre politikalar oluşturabilmekte ve hatta bu bilgileri artık üretebilmekteydi.

“Devlet, modern finans sektöründe destekleyici, mal sahibi, düzenleyici ve gözetmen olarak önemli bir rol oynama eğilimindedir. Gerçekten de ekonomi, devletin finansta aktif bir rol oynaması için birkaç iyi motivasyon sağlar. Bu motivasyonlar, (a) bilgi edinme ve işleme, (b) sözleşmelerin yazılması ve uygulanması ve (c) işlemlerin yürütülmesi ile ilgili maliyetler ve belirsizlikler gibi “piyasa kusurlarının” etkilerini yansıtır” (World Bank, 2013, s. 3)

Artık sahip olduğu verilere göre acil ihtiyaçların ne olduğuna karar verebilmekte, neye hangi şartlarla finansman sağlanması gerektiğini açıklamakta, kendi ofislerinin değerlendirmeleri uluslararası piyasaların pozisyonunu belirlemektedir. Çünkü önemli olan Banka'nın bir ülkede sağladığı kredinin miktarı değil, o ülkenin kredilendirilebilmesi hakkındaki diğer oyuncular adına verdiği hükümdür (Zabcı, 2017).

“Wittgenstein'den biliyoruz ki ‘bir kuralın uygulanması’ diye bir şey yoktur; uygulama parçası bizzat kuralın parçası haline gelir” (Laclau & Mouffe, 2008). Küreselleşmenin getirdiği önemli çatışma noktalarından biri ulusal devletlerin egemenlik alanları üzerindeki tasarrufları ile küresel ticaret ve sermayenin bağımsız ve denetimsiz hareket serbestliği talebidir. Bir taraftan küresel ilişkilerin gelişmesi beklenirken bir taraftan da yerleşmenin sağlanarak devletlerin denetim veya ekonomik yapıyla ilgili farklı şekilde kurumsallaşmaları sebebiyle uyumsuzluk hatta engellerle karşılaşmak istenmemektedir. Bu sebeple yerleşmenin sağlanması için devletin düzenleyici alanlarının daraltılması ve özelleştirmeler ile de ekonomik olarak küçültülmesi eşgüdüm halinde yapılmalıydı. Bunun yapılması sırasında amaçlanan yoksullukla, hastalıklarla, eğitimsizlik, çevre kirliliği ile mücadele, Dünya Bankası'nın kurumsal denetimi içinde yer almakta mıdır sorusu önemlidir.

Türkiye’de yerel yönetimleri desteklemek amacıyla önce Belediyeler Bankası, sonra İller Bankası’na dönüşen kurum, yerelde özellikle altyapı yatırımları için ihtiyaç duyulan finansman ve teknik desteği sağlamaktaydı. Ancak Dünya Bankası'nın yapısal uyum programının özünde kamunun özel sektöre alan açması, piyasa koşullarının nasıl olacağı,

ihracata dayalı büyüme, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, çiftçiden destek alımlarının sona erdirilmesi gibi konulardaki tavsiyelerden (ya da koşullardan) oluşmaktaydı. Ancak esas olarak bu politikalar bir şablon oluşturmaktaydı; öncelikle IMF, Dünya Bankası veya özel finansman sağlayıcı kurumlara (banka, yatırım fonları vs.) borçlarının aksatılmadan ödenme yeteneğinin kazandırılmasıyken, diğer taraftan da az gelişmiş ülkelerin hammadde fiyatlarının düşürülmesi yoluyla endüstrileşmiş ülkelere kaynak transferinin derinleşmesini sağlamaktır (Başkaya, 1994).

Dünya Bankası'nın herhangi bir proje için kredi vereceği ülkede bu projenin sadece finansmanı değil, projenin bizzat kendisi ile ve mali tabloları ile ilgili denetimin yapılması Banka tasarrufundadır. Öyle ki projenin kamu denetçileri tarafından denetlenip denetlenmeyeceği, denetlenirse kimler tarafından ve hangi şartlarda olacağının belirlenmesi, üstelik muhasebe ile ilgili olarak borçlu ülkenin mesleki düzenlemeleri de dâhil olarak değerlendirmeye alınması Banka'nın atayacağı proje sorumlusunun temel görevlerinden biridir.

Kredi kullanılan projelerde üye-borçlu ülkenin iç mevzuatına göre belirlendiği, kamu denetçisi tayin edildiği hallerde dahi denetçilerin Banka'ya önerilmesi ve Banka tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Banka'nın genel olarak yaklaşımı projenin hem uygulayıcısı hem de denetçisinin aynı kaynaktan sağlanmasında çekinceler taşıdığı için uluslararası standartlara sahip bağımsız özel denetçilerin seçilmesidir. Denetim ise; mali tabloların uygunluğu (hem uygulayıcı devletin genel olarak hem de projenin mali tabloları), uygunluk denetimi (çalışma teknikleri ve servis hizmeti açısından) ve faaliyet denetimi olarak gerçekleştirilmektedir. Faaliyet denetiminden kastedilen de kurumsal olarak faaliyetlerinin beklenen verimliliği saplayıp sağlayamadığı ve genel çalışma şartlarını esas almaktadır. Genellikle proje sonrası verilen kredinin ve projenin hedeflenen amaca ulaşma derecesini ölçmekte ve kurumların bütün faaliyetlerini kapsayan raporlar içermektedir. Bu yönüyle kurumların haritasını çıkarmaktadır (Kaya, 2002).

Birleşmiş Milletler, BM Şartı'nın 63. maddesi gereğince eğitim, sağlık, kültürel vs. alanlarda faaliyet yürüten ve devletlerarası anlaşmalarca yapılan sözleşmeler ile kurulmuş olan, alanlarında uzmanlaşmış örgütleri "ihtisas örgütleri" statüsünde kendi çatısı altına almakta ve bunu yine BM Genel Kurul oylamasıyla gerçekleştirmektedir. BM'ye bağlı olan bu örgütler de uluslararası hukukun konularından insan hakları gibi güvence altına

alınmış olan haklara saygılı olacağını belirtmektedir. Fakat Banka'nın denetim işleyişine baktığımızda projede belirtilen amaçlar haricinde bu hakların korunması konusunda bir denetim ve sorumluluk taşımadığını görmekteyiz. Buna göre, örneğin temiz enerji için projelendirilen bir baraj yatırımı sebebiyle doğal yaşama, suyun adilce kullanımına, zorunlu göç gibi insan hakkı ihlallerine yönelik bir denetimin yapıldığı ve bir hassasiyet gösterildiği söylenememekte ve bu konuda oldukça eleştirilmektedir (Uysal, 2008).

Özellikle Türkiye örneğinde baktığımızda yerel yönetimler ile ilgili “yerelleşme”nin sürekli söylemlerde yerini aldığı görülmektedir. “Yönetişim” kavramı ile de istenilen özelleştirmelerin, yatırımların yerel yönetimlerce yapılması ve bu yatırımların belirlenmesinde, yönetimlerin dönüştürülmesinin biçiminde karar almada ve bunların finansmanında kamu-özel sektör-uluslararası ve sivil toplum kuruluşları ortaklığının tasarrufu anlaşılmaktadır. Bu durumda devletlerin kurumlarının bir şekilde sermaye ile “kamusal çıkar olduğu savunulan şey” arasında bağlayıcı olması başarılmıştır.

Günümüzde küresel ekonominin eşitsizliği üzerinde ciddi eleştiriler getirilmekte ve bunun sonucu olan küresel ekonomik krizlerin yapay ve geçici yollarla aşılaraq yapısal bozukluğun daha da derinleşmesine sebep olduğu birçok ekonomist tarafından ifade edilmektedir (Joseph E. Stiglitz, Sen, ve Fitoussi, 2009). 2008 yılında yaşanan kriz de buna örnek gösterilmektedir. ABD Federal Rezerv Bank'ın 200 yıldır bastığı paranın dört katı karşılıksız parayı basıp piyasaya sürerek geçici olarak bir çözüm getirdiği görülmüştür (Öz, 2015). Bunun öncesinde OPEC Krizi'nde olduğu gibi petrol fiyatlarındaki ani yükselişler de sistem krizlerinin sebepleri arasında sayılmaktadır. Bu sırada özellikle ara malı ithalatına dayalı sanayileriyle dışa bağımlı gelişmekte olan ülkeler giderek gelir kaybına uğramaktadır.

“Bu durum haliyle petrol satan ülke ve kuruluşlar lehine biriken sermayenin çoğalmasını, bu sermayenin sisteme yeniden entegre edilmesini sağlayacak bir borç verme ilişkisinin başlamasını ve ihtiyaçlarını gidermek için borçlanacak bir kesimin yaratılmasını sağladığı görünüyor. Bir kısır döngü şeklinde devam eden bu süreç, sermaye biriktiren ülkelerin bu sermayeyi ihtiyaç duyacak ülkelere borç olarak vermesi ve bunun sürekli bir şekilde sistemin giderek daha fazla borçlanarak kendini yeniden üretme çabasını içerisine girdiği görülmüştür” (Reşat, 2019: 5).

2008 Krizi'nin sebepleri ile ilgili olarak BM için hazırlanan Stiglitz Raporu'nda özellikle denetimsiz bırakılan finans ve bankacılık sisteminin, başıbozuk neoliberal kalkınma politikalarının ve bunların da denetimsizliğinin asıl faktörler olduğu belirtilmiştir. Bunların sebep olduğu sosyal adaletsizliğe de özellikle vurgu yapılmıştır. Biriken sermayenin sisteme sokulması için geliştirilen “borçlandırıcı sömürü” düzeninin küresel uygulayıcısı olarak da bir dönem içinde görev yaptığı Dünya Bankası ve IMF'i göstermektedir (Joseph E. Stiglitz, Sen, ve Fitoussi, 2009).

Esas olarak getirilen eleştirilerin sebebi sağlık, eğitim ve çevre konularında yapılan projelerin ve bunun finansmanının neoliberal ekonomik sistemin ve aktörlerinin ürettiği eşitsizliği, maliyetin dışsallaştırılması yoluyla çevreye, sağlığa verdikleri zararı kamu kaynaklarıyla iyileştirmeye çalışmasıdır. Üstelik bunu yaparken zararın sebebi olanların biriktirdikleri sermayeyi kullanması ve bu sayede de sisteme karşı başkaldırıyı hafifletme, telafi etmeyi sağlaması ayrı bir paradokstur. Dünya Bankası'nın devletlerin egemenlik güçlerini hesap vermeden kullanabilmesi, Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında meşruiyetini sağlaması dikkat çekicidir. Bu haliyle yoksulluğun azaltılması ile çalışmaların başarısı Dünya Bankası politikaları açısından açılığı azaltmak ama yoksulluğu, tüketimi devam ettirebilecek seviyelerde sürdürebilmeyi sağlamasıdır. Bunu yaparken de sosyal anlamda çizdiği portre ise iklim değişikliği, yoksullukla mücadele, çatışma şiddetin önlenmesi vb. yönelik söylemlerdir (World Bank, 2021). Oysa bu politikaların devamında artık sermaye birikim rejiminin yeni olarak yaratacağı, ölçülebilir ekonomik değerler doğal sınırına ulaşacak ve rejim, borçlandırma mekanizması küresel ekonomik sistem ile birlikte kriz yaşaması yüksek olasılık dâhilindedir. Bunun bir bütün olarak uluslararası yapıyı ve ilişki biçimlerini kökten değiştirme potansiyeli taşımaktadır.

1.5.3. Dünya Bankası ve İyi Yönetişim

“Yönetişim, bir ulusun işlerini yönetmek için siyasi gücün kullanılması anlamına gelmektedir”(World Bank, 2020, s. 60). Wolfensohn ile Stiglitz'in çalışmaları ile ortaya konulan “Country Policy and Institutional Assessment” (CPIA), “the Worldwide Governance Indicators” (WGIs) ve “Doing Business³” (DB) göstergeleri doğrultusunda “iyi

³Doing: Business, Dünya Bankası bünyesinde yerel özel firmalar için belirlenmiş standartlar çerçevesinde iş düzenlemeleri hazırlayan birimdir. Bkz. <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>

yönetişim”in ülkelerde ne oranda kurumsallaşabildiği ve başarı gösterdiğini ölçme programları yürütülmeye başlanmıştır.

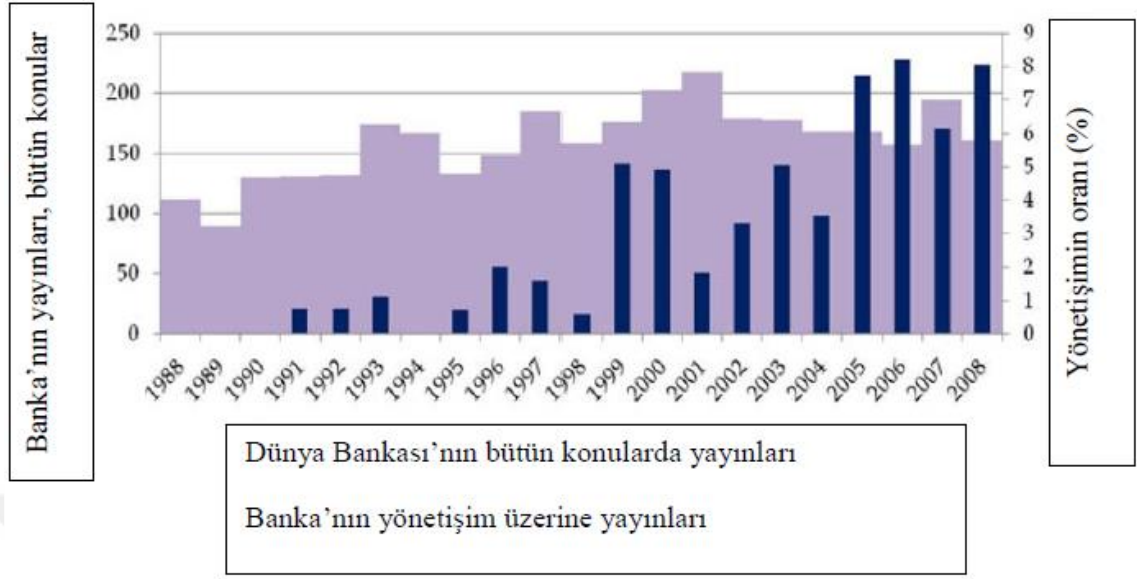
İlk olarak The Development Research Group (DEC) ve World Development Report Unit’in çalışmaları ardından gelen Poverty Reduction and Economic Management (PREM)’in kurduğu ağlar ile birlikte Dünya Bankası içinde teorize edilen iyi yönetim, akademideki çalışmaları da etkileyecek ölçüde üzerinde araştırmalar yapılan ve makaleler yazılarak hatları netleşen bir kavram haline gelmeye başlamıştır (Diarra & Plane, 2014).

Şekil 3. Dünya Bankası’nın Dünya Çapında Yayınlar Katkısı

Kaynak: G.Diarra ve P.Plane “ISI Web of Sciences”tan verilerin hesaplanması (Diarra ve Plane, 2014, s. 476).

Burada bir süre boyunca Banka’nın ürettiği bilginin işlenmesi zaman içinde akademi- nin çalışmalarına yansımış ve Banka’nın yumuşak gücünü (üretilen makale sayıca az olsa da etkisi bakımından) nitelikli biçimde kullandığı ve sonuca vardığı görülmektedir. Banka 1999 yılında 36 gelişmekte olan ülkede 271 üst düzey yöneticiyle yaptığı görüş- meye dayanarak, bu kişilerin 84%’nün karar alma sürecinde Banka’nın raporlarından fay- dalanmaktadır (Zabcı, 2017, s. 51). Bu da yayınların ve Banka’nın veri toplayıp bunları kategorize etme yönteminin de ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Dünya Bankası Yayınlarında Yönetişim Oranı

Kaynak: G.Diarra ve P.Plane “ISI Web of Sciences”tan verilerin hesaplanması (Diarra ve Plane, 2014).

1990’ların başından itibaren sayılan PREM, DB gibi gösterge programları ile ülkelerin yönetim uygulamaları gözlemlenerek elde edilen veriler işlenmeye başlamıştır. 1990’ların sonunda, WGI’nin elde edilen sonuçlar ışığında, yönetişimin sosyo-politik boyutu DB’nin gündeminde giderek daha önemli hale geldi. Bu sosyo-politik boyut, yerel ekonomik ve kurumsal iklimin özel sektör gelişimini ne ölçüde desteklediğini gösteren DB göstergeleri ile 2003 yılında tamamlandı. DB ve Yatırım İklimi Değerlendirme (ICA)⁴’nın raporları doğrultusunda Uluslararası Finans İşbirliği’nin (IFC) vereceği krediler yönlendirilmeye başlamıştır. Bu kredilerin verilmesi için istenilen not derecesinin yüksek olması da “iyi yönetim” standartlarının ne kadar karşılandığına bağlı olmaktadır. Dünya Bankası ülkelerle ilgili verileri, ilk olarak 1977’den itibaren Ülke Performans Değerlendirme (CPR) programı ile değerlendirilmekteyken, bugün o program içinde kullanılan CPIA⁵ göstergeleri ile veriler sınıflandırılmaktadır ve grubun kurumları bu göstergelere göre ülkelerle ilgili borç ilişkilerini belirlemektedir. İyi yönetim unsurlarının bu değerlendirme verileri içindeki payı 68% oranına ulaşmış durumdadır (Diarra ve Plane,

⁴Investment Climate ekibi Dünya Bankası’nın özellikle yoksul ülkelerde yatırım derecelendirmelerini yaparak, verilen nota göre Banka’nın veya özel finansman kurumlarının finansman sağlanmasına etkide bulunmaktadır.Bkz. <https://www.worldbank.org/en/topic/investment-climate>

⁵ Bkz. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/814051468159604047/idas-performance-based-allocation-system-review-of-the-current-system-and-key-issues-for-ida16>

2014, s. 479). Bölgesel kalkınma bankaları da (Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Amerikalararası Kalkınma Bankası gibi) yıllar içinde kendilerinin geliştirdiği ancak Dünya Bankası'nın kullandığı CPIA kriterlerine oldukça yakın kriterlere dayalı göstergeler kullanarak ülkelere finansman sağlamada bir etken olarak kullanmaya başlamışlardır.

Özellikle 1990'lardan itibaren "iyi yönetim" kavramının OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), IMF (International Monetary Found)(IMF, 1997), UNDP (United Nations Development Found) da dâhil çok geniş kapsamlı birçok uluslararası kurumun gündemine girdiği görülmektedir. Kamuya hesap verebilirliği, şeffaflığı, hukukun üstünlüğü, demokratik katılım ve yerel reformlar gibi genel kabul görmüş kavramları ifade etmek üzere muhtevasında taşıyan iyi yönetim, bu bağlamıyla Dünya Bankası'nın da kullanımına girmiştir(Eryiğit & Sarıca, 2018). Dünya Bankası'nın bakış açısının, ortodoks liberal piyasadan (yani piyasanın kendi kuralları dışında hiçbir müdahalede söz konusu olmamalıdır yaklaşımına karşı)sosyal sorunlar sebebiyle toplumsal ihtiyaçları da gözetme çabası olduğunu söylemek mümkündür. Bu çabanın ne kadar hayata geçirildiği ise farklı değerlendirmelere tabidir. Ancak artık dışarıdan yapılan yardımların başarılı sonuçlar elde edebilmesi ve piyasanın sağlıklı bir ortamda işleyebilmesi için hukuki, toplumsal koşulların da iyileştirilmesi ve kurumsallaşması gerektiğini, yani içeriden ve yerelde bir dönüşümü daha uygun bulmaya başlamıştır.

Dünya Bankası'nın "iyi yönetim"i son tahlilde, borç alan ülkelerdeki sivil toplum, devlet ve piyasanın içkin niteliğini ve aralarındaki ilişkiyi düzenlemek üzerine odaklanan bir yöntem geliştirmektedir. Daha önceki "minimalist devlet"in yerine bu anlamda bir "etkin devlet" almaktadır. Etkin kurumların oluşturularak devletin veya hükümetin keyfi eylemlerine karşı bir denge unsuru oluşturulmak istenmektedir. Bu dengenin diğer tarafında toplumsal unsurların mı yoksa piyasa unsurlarının mı daha gözetildiği konusu ise tartışma konusudur. Yine de devletin her halükârda piyasanın işlerliği için iyi bir "kurum sağlayıcı" olduğu ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası bu arada daha önce odağında olmayan yolsuzluk, demokratikleşme ve katılımcılık gibi konuları ilgi alanına almıştır. Bu da politik konulara girmeme ilkesine, teknokratik yapısına uygun olmayan bir durumu ortaya

çıkarmıştır (Collingwood, ve diğ., 2002, s. 3). Shihata⁶, her ne kadar Banka'nın Articles of Agreements belgelerinde politik tavırların, çalıştıkları ülkelerin iç işlerine karışması, Banka kurumu ve çalışanları için yasaklanmış olsa da, ekonomik işlerle ilgili olarak yapılması gerekenlerin bu kapsamda değerlendirilmeyebileceğini ifade etmiştir. Ekonomik gelişmeyi ve üye ülkenin ekonomik istikrarını sağlamak için ihtiyaç duyulan politik veya yönetsel ortamın oluşturulabilmesi gerekenler de bu kapsam içinde kabul edilmektedir (Shihata, 1993). Buna göre "iyi düzen" in sağlanması "iyi yönetim" ile mümkün olacaktır. Ülkenin iç işleri kabul edilen kamu yönetiminin dönüştürülmesi için gereken hukuki ve kurumsal dönüşümler de bu yönüyle politik olmaktan çok amaçlananlar için olması gereken "doğal-teknik" düzenlemelerdir.

Koşulluluk ile iyi yönetimin Dünya Bankası ajandasına girmesi birlikte gerçekleşmiştir. Koşullu krediler veya kredilerin koşullara bağlanması ile Banka'nın politik pozisyonu pratiklerde netleşmeye başlamıştır. Politik pozisyona sahip olmama halinin baştan itibaren pek geçerli olmadığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. İyi yönetimden önce de yoksullukla mücadele Banka'nın öncelikleri arasına girdiğinde, bunun insan hakları ile ilişkilendirmeden yürütmenin imkânsızlığı yönündedir bu eleştiriler. Ayrıca koşullu kredilerin oranı Banka'nın genel stratejisinde çok önemli bir noktaya gelmiştir. 1980'de verilen toplam borç miktarının 21%'i koşullu kredilerden oluşmaktayken, bu oran 1990'larda 55%'e ulaşmış ancak 2000'lerin başında yine 33% seviyelerine oturmuştur (Collingwood ve diğ., 2002, s. 5). Bu koşullardan kastedilen de iyi yönetim ortamının oluşması için gerekli olan hukuki, kurumsal veya ekonomik düzenlemeleri içermektedir.

Dünya Bankası'ndaki çekirdeğini oluşturan G7⁷ ülkelerinin Finans (veya Ekonomi) Bakanlarının 2000 yılında Fukuoka kentindeki toplantı sonucu da borç verilen ülkelerde yönetim bağlamında kurumsal iyileştirmelerin önemine atıfta bulunmaktaydı. Böylece iyi yönetim ile kurumsallaşmanın bağlantısı da en üst seviyede önemli bir uluslararası organca kurulmuş olmaktadır (G7 Finance Ministers, 2000). Bu kararların neticeleri de Dünya Bankası çalışmalarında gözle görülür hale gelmiştir. Öyle ki 1996'dan 2002 yılına

⁶Ibrahim F.I. Shihata, 1983-2000 yılları arasında Dünya Bankası Kıdemli başkan Yardımcılığı ve Hukuk Baş Müşavirliği görevlerini yürütmüştür.

⁷G7 (Group of Seven), ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya ve Kanada (ayrıca Avrupa Birliği'nin de temsil edildiği) biraraya gelerek oluşturdukları birliktir. Toplantılarında küresel gelişmeler üzerine kararların alınıp daha sonra temsil ettikleri kurumlarda uygulamaya geçtikleri bir politik gruptur.

kadar 95 gelişmekte olan ülkede hükümet bağlantılı 600 program hayata geçirilirken yine 50 ülkede hükümet destekli yönetim ve kamu sektörü reform programları yürürlüğe girmiştir (Santiso, 2002, s. 9).

Politik olarak galip gelmiş olan Batı'nın liberalizmi sahada ekonomik olarak söylemlerini hayata geçirmekte başarılı olamamaktaydı. Bu yönetim yoluyla kurumsal düzenlemelere odaklanılmasının sebeplerine yönelik bazı sayılar fikir vericidir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra serbest Pazar ekonomisine geçen Rusya'da 1998'e gelindiğinde kişi başına düşen milli gelir yarı yarıya düşmüş ve oligarşik yapının da etkisiyle eşitliklessness sosyal çöküntüye varacak dereceye artmıştır. Yine borç verilen Latin Amerika ve Asya ülkelerinde 1980-98 arasındaki kişi başına düşen büyüme rakamları sıfır civarındadır (Easterly, 2001).

Governance and Development belgesi (World Bank, 1992b), ekonomik görünümlü politikaları tamamlayıcı olması açısından iyi yönetim bağlamında adil ve sağlam bir kalkınma ortamının sağlanmasının önemine vurgu yapmaktaydı. The Wapenhouse (1993) raporu da yapısal uyum politikalarının kurumsal ve siyasi faktörlere hiç eğilmemesini eleştirmektedir. State in a Changing World raporu (World Bank, 1997) ekonomik ve sosyal yapının geliştirilmesinde devletin rolünü teslim etmekteydi. Comprehensive Development Framework ile kalkınma politikaları için sosyal, ekonomik, insani, fiziksel, kurumsal karşılıklı bağımlılığın altını çizmiştir (Wolfensohn, 2000). 2002 yılına ait World Development Report – Building Institutions for Economic Markets başlığından açıkladığı üzere piyasa ekonomisinin ve özel sektörün nasıl bir kurumsal yapı ile geliştirilebileceği ve bunun için izlenmesi gereken politikaları sıralamaktadır.

Hukukun üstünlüğünün Dünya Bankası'nın yönetim planında anahtar bir rolde olmasının bir sebebi bulunmaktadır; hedeflenen kurumsallaşma bir kere gerçekleştirildiğinde bunun "kendi kendine işleyen" piyasayı öngören liberal anlayış sebebiyle, devamlılığını sağlayacak unsurun hukuk olacağı düşüncesidir. Öngörülebilirliğin ve istikrarın sağlandığı böyle bir ortam da katılımcı bir sivil toplumun varlığının altyapısını oluşturmaktadır.

Dünya Bankası, ekonomik regülasyonlardan (kamu maliyesi gibi) politik tartışmaların odağı olmamak amacıyla uzak dururken ekonomik verimlilik gibi alanlardaki konularda

(politik saymadıkları için) yönlendirici olmaktan çekinmemektedir. Ancak yine kurumsal dönüşüm projelerini verimlilik maksadıyla finanse etmek sadece teknokratik bir sayısal verinin konusu mudur? Bir işlevin niteliğini dönüştürmek, eşyanın (eşya, “şey”in çoğuludur) çalışma prensibini değiştirmek onun öznesini de değiştirmektedir ve bu devletin yönetimselliğini oluşturan unsurlar üzerinde gerçekleştirildiğinde bu durum artık politiktir.

1997’de ayrıca “Helping Countries Combat Corruption, the Role of the World Bank” isimli raporda gelişmekte olan ülkelerde serbest pazarın yerleşmesi, şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanmasının önündeki en önemli engelin yolsuzluk olduğu vurgulanmaktadır. Bu yolsuzluğun varlığı devletin ekonomideki hâkimiyetidir. Siyasilerin ve devlet aygıtı içindeki kişilerin bu güçten mahrum kalmamak amacıyla siyasi ve hukuki iyileştirmelerin karşısında durmalarına sebep olduğu aynı raporda belirtilmektedir (World Bank, 1997a). 1999 yılındaki 9. Uluslararası Yolsuzluk Karşıtlığı Konferansı’nda başkan Wolfenson’un açıklamaları da bu yönde olmuştur. Büyük devasa projelerde adı geçen milyar dolarların ve haberlerdeki büyük değer biçilen yatırımların tabanda karşılığının olmadığı Asya, Latin Amerika ülkelerindeki fakirliğe işaret ederek, bunun sebeplerinin devlet aygıtlarındaki yolsuzlukta aranması gerektiğini belirtmiştir (Wolfensohn, 1999). Böylece yoksulluk ile yolsuzluk arasında daha önce kurulmuş olan çizgi daha kalınlaştırılmıştır. Bunun ortadan kaldırılmasına yönelik yol haritası ise; i)Banka destekli projelerde sahtekârlık ve yolsuzluğun azaltılması, ii) destek talep eden ülkelere yardım edilmesi, iii) Banka’nın operasyonel işlerinde yolsuzluk değerlendirmesinin yaygınlaştırılması ve iv) yolsuzluk ile mücadelede uluslararası çabalara destek sağlanması çerçevesinde çizilmiştir. Banka bu konuda ise USAID, UNDP ve diğer kalkınma bankaları ile işbirliği geliştirme çabaları devam etmekte, OECD Rüşvet-karşıtı Kongre’nin destekçisi olmayı sürdürmektedir. Özel sektörün iyi iş ortamındaki önemine binaen bu sektörün de geliştirilmesi için Özel Sektör Danışmanlık sevişi isimli bir birim bünyesinde kurulmuştur. Çalışma prensiplerinin kendi gösterge şablonlarına uygun dönüşümü ile birlikte altyapı projelerine yönlendirilmeleri, bu birimin önem verdiği noktalardır.

Dünya Bankası’nın yaptırdığı araştırmalara göre mali özerkliğin kamu harcamaları içindeki yolsuzluğu azalttığı ifade edilmektedir (Huther ve Anwar, 1998). Ancak mali

özerkliğin gerçekleştiği veya özelleştirme ile ekonomik faaliyetlerden devletin çıktığı durumlarda da yolsuzluğun bitmek yerine biçim değiştirdiğine yönelik sonuca varan çalışmalar mevcuttur. Dünya Bankası idari, mali ve piyasa özerkliğinin geliştirilmesi için ülkelerle CAS ve borç verme yoluyla projeleri desteklemektedir. Bunun yanında yerel yönetimlerle doğrudan ilişki kurarak projelere kredi veya hibe yoluyla finansman sağlama yoluna da girmiştir. Neoliberal söylemin kullandığı en önemli kavramlardan biri olarak “yolsuzluk” özellikle Washington Konsensüsü ile devletin bürokrasi ve siyasiler eliyle yarattığı bir kavram anlamında kullanımı kabul görmeye başlamıştır. Buna göre yolsuzluk devlet gücünün bunu kullanmaya haiz olanlar tarafından kötüye kullanılması ile ortaya çıkan olgudur. Sorunun kaynağında devletin ekonomik değerlerin geçerli olduğu alanlarda kurumsal veya bireysel olarak etkin olması ve bundan kişisel olarak faydalanması yatmaktadır. Çünkü sonuçta devlet dediğimiz yapı bireylerin rasyonel çıkarının toplamını oluşturmak için işleyen bir yapıdır ve bu sırada kendi bireysel çıkarlarını kollayan bürokrat ve siyasilerin de böylece yolsuzluğa bulaşmaları gayet doğal, kaçınılmaz ontolojik bir kavramdır (Bedirhanoglu, 2007).

Özelleştirme politikaları ile birlikte kurumsal etkinliğin artırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilmeye çalışılan reregülasyon politikalarının aynı zamanda yürütülmek istenmesi bir tutarsızlık ortaya çıkarmış olması muhtemeldir. Kamu sektöründeki yolsuzluğu bitirmek için yapılan yapısal düzenlemeler sırasında kamunun denetiminin daha az olduğu (veya o dönemde özelleştirme henüz yeni olduğu için hiç olmayan) özel sektöre ekonomik alanların büyük ölçeklerde terk edilmesi istenilen sonuçların alınmasına engel olmuştur.

Dünya Bankası’nın 1992 tarihli Governance and Development raporundan sonra yönetim kavramını bölgesel kalkınma bankaları ve yatırım fon yönetimleri de raporlarına yansıtmaya başlamışlardır. Ülkelerin yatırım finansmanı sağlamak için gerekli olan iyi yönetim ortamının neden önemli olduğu ve bunun nasıl oluşturulabileceği üzerine raporlar sunulmuştur. 1993’ten itibaren de Development Assistance Committee (DAC) ve OECD üyesi yönetimler katılımcı kalkınma ve iyi yönetim üzerine yönlendirme belgeleri hazırlamaya başladılar (Stevens & Gnananselvam, 2009). Ertesi yıl 1994’te de Banka yönetim süreci ile ilgili ilk gelişme raporunu hazırladı. Buna göre Banka’nın borç alan ülkelerle ilgili olarak yönetim hususunda iki noktayı temel önemde görmekteydi. Ülke

Portföy Performans Değerlendirmeleri (Country Portfolio Performans Reports, CPPR) ve Ülke Yardım Stratejisi (Country Assistance Strategy- CAS) üzerine görüşmeler ile ikinci olarak yeni “Operasyonel Politikalar ve Banka Prosedürleri” sistemi, Banka’nın ölçme ve değerlendirme konusunda en önemli iki enstrümanı haline gelmiştir. CPPR ve CAS ile ilgili görüşmelerde Banka ve borç alan ülkelerle birebir ilişkiler projelerin konusu, süresi, borcun ve projenin sahipliği gibi konular netleştirilerek bu yönde yönetim koşullarının oluşturulması sağlanmaya başlamıştır. Operasyonel Politikalar ve Prosedürler sistemi ile Banka personelinin borçlu ülkelereki çalışma yöntemleri ile ilgili net ilkeler ve yollar belirlemiştir (World Bank, 1994b). Bunun borç verilen ülkelere ilişkin yansımaları da bu ülkelerin proje hazırlayarak Banka’yla çalışmaya başlayan neredeyse her kurumunun da bu çalışma prensiplerine göre kendisini dönüştürmesi veya bununla ilgili özel birimler kurması şeklinde olmuştur.

İyi iş ortamının sağlanması için gereken en önemli çalışmalardan biri olarak, devletin desantralizasyon/adem-i merkeziyetçilik ilkeleri etrafında yeniden örgütlenmesi görülmektedir. “Adem-i merkeziyetçilik- kamu işlevleri için yetki ve sorumluluğun merkezi hükümetten ara ve yerel yönetime ve/veya özel sektöre devri- son otuz yıldır kalkınma söyleminin bir özelliği olmuştur. İdari, mali ve piyasada yerelleşme, kamu sektörünün verimliliği ve kamu hizmetlerinin sunumu ile ilgilenirken, siyasi yerelleşme (veya yetki devri) hükümet yetki ve sorumluluğunun daha geniş kapsamda transferini ifade etmektedir” (Collingwood, et al., 2002, s. 24).

Yerel yönetim özerk, desantralize kamu kurumları ile özel sektör, sivil toplum kuruluşlarının ortaklaştırılması çerçevesinde Dünya Bankası’nın politikalarında merkezi bir rol oynamaktadır. *İyi yerel yönetim*, Dünya Bankası’nın Yoksullukla Mücadele programında (World Bank, 2001) da yoksulların güçlendirilmesi hususunda etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir. Buna göre marjinal grupların toplum içinde daha sağlam konuma gelebilmesi için vatandaşların durumunun gözlenmesine yönelik, katılımcı mekanizmaların yerel yönetimlerce hayata geçirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler katılımcılığın kurumsallaştığı platformlar olarak kabul edilmektedir. Yerel kalkınma stratejilerinin kabul görmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması içinde bu kurumsallaşma önemlidir. Vatandaşın devlet ile mesafesinin azaltılması devletin kamu denetimi ve kamuoyu etki-

sini artırmasına sebep olmaktadır ve bu sayede vatandaşın taleplerinin cevap bulma ortamı daha sağlıklı hale gelmektedir (Tendler, 1997, s. 143-145).Belgede, “topluluk içinde daha eşitlikçi sosyal organizasyon ile daha iyi yerel yönetim arasında güçlü koalisyonların yaratılması” yoluyla kapsayıcı bir adem-i merkeziyetçiliği ve topluluk gelişimini teşvik etme hedefi ortaya koyulmaktadır (Collingwood ve diğerleri, 2002, s. 25). Bu tür raporlara ve yapılan çalışmaların olumlu etkilerine karşın Dünya Bankası’nın iyi yönetim anlayışı, ekonominin eşitlikçi olması veya güç dengesinin meşruiyetinin sağlanmasından ziyade devletin etkinlik ve verimliliğini artırmaya yönelik hareket etmektedir (Santiso, 2002, s. 11).

Yirmi yıl kadar bir süre boyunca yerel yönetimlerin projelerine finansman kaynağı sağlayan Dünya Bankası’nın amacı, yerel yönetimlerin kaynak bakımından özerkliğini savunmasına bağlanmaktaydı. Merkezi hükümetlerin onayını da alarak ancak bütçe bakımından yerel yönetimleri muhatap alarak projeleri geliştirdiler. Ayrıca bu projeler genellikle merkezi hükümetlerle görüşmelerde üzerinde mutabık kalındığı üzere hazine devlet garantili olarak verilen krediler biçiminde düzenlenmiştir. Ayrıca Banka’nın ülkelerde kurduğu ajanslar ve üye ülkelerin proje için görevlendirdiği birimlerin ortak çalışmalarıyla şekillenmekteydi. Fakat projede yetkili olarak bulunacak kamu görevlisinin kim olacağı dahi Banka’nın onayını gerektirmektedir. Kamunun özel firmalara ihale yoluyla proje yaptırarak bunun finansmanı için Banka’yla çalışması modeli çok yaygındır. Borçlu olan devlet olmamasına karşın özel şirket lehine veya yerel yönetim adına kefil olmaktadır. Bu da yönetim ilkelerince uzman özel-kamu kurumlarının işbirliği ile örneklendirilmektedir. Devletin ekonomik faaliyetten çekilmesi gerçekleşmekte ancak denetim mekanizmaları merkeziyetçi yapısını korumaya devlet veya Banka kanalıyla devam etmektedir. Türkiye örneğinde bu tür krediler belediye bütçeleri incelenerek geri ödeme yeterlilikleri değerlendirilerek verilmektedir. Ancak birçok örnekte belediyelerin uzun yıllar ödemediği bu kredileri Dünya Bankası Hazine’den tahsil etmekte, Hazine de belediyelerin bütçesinden İller Bankası aracılığıyla yaptığı ödemelerden kesintiler yoluyla mahsup etmektedir.

1.6. Sistemin Kriz Yönetimi ve Kriz İlişkisi

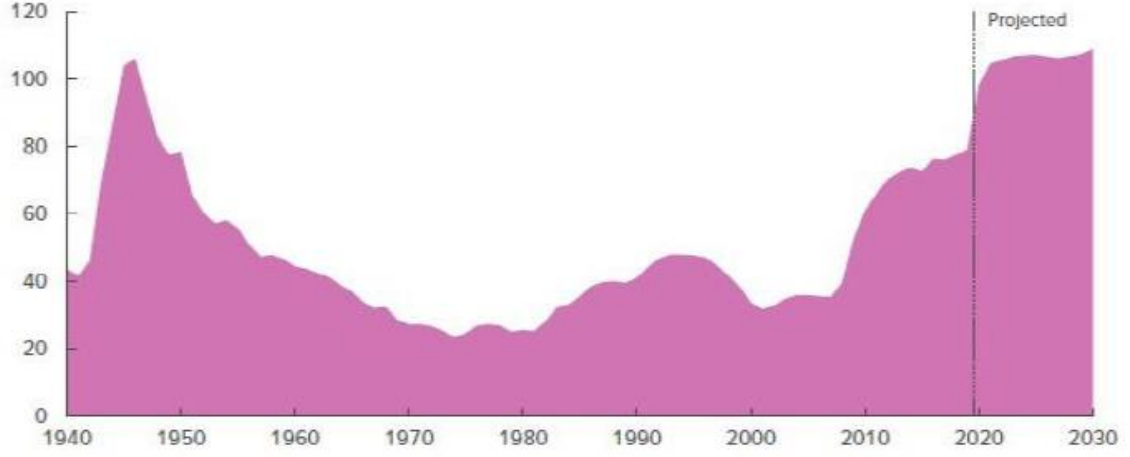
Ekonominin piyasa temelli olması durumunda, piyasaların kendi iç hukuki zeminine sahip olması gerektiği savunulmakta, bu hukuksal zeminin de politik olarak tarafsız olduğu ifade edilmektedir. Yönetişim ile ilişkilendirilen “iyi iş ortamı” ise, çalışanların sağlıklı çalışma ortamı veya temiz doğal çevreden daha öncelik taşımaktadır. Finans sektörünün yeterli denetimi yapılamadığında zarar görenlerin bireysel çabaları ile yargı süreçleri beklenmekte, bu sırada sistemin işleyişine müdahaleden mümkün olduğunca kaçınılmaktadır. Klasik liberalizmde özel girişimcinin serbest piyasaya girişi sonrası karından veya zararından kendisi sorumlu kabul edilmekteyken, neoliberalizmde karın önünde engel istenmemekte bunun yanında zarar durumuna karşı koruyuculuk beklenmektedir. 1982 yılında IMF ve Dünya Bankası’nın borç verme müzakerelerinde koşulların belirlenmesinde tam yetkili kılması ile birlikte önemli değişiklikler görülmüştür. Borç verme ön koşullarının oluşması, konusunun değişmesinin yanı sıra verilen borcun geri ödeme yeterliliğinin sağlanması için devletlerden garanti alınmaya başlanmıştır. Bu noktadan itibaren ülkelerin yabancı yatırım bankalarından aldıkları krediler de IMF ve Dünya Bankası üzerinden garanti altına alınmaya başlamıştır. Frekans aralığı kısalan kriz dönemlerine karşı projeleri finanse edenlerin korunması böylece mümkün olabilmektedir.

Küresel yönetişimin idaresinde özellikle üç kurum kritik ve önemli role sahiptir; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ). 1929 Büyük Buhran ile ortaya çıkan finansal krizlerin salgın biçiminde yayılma yeteneği ile ardında bıraktığı yüksek işsizlik gibi yıkıcı sonuçlar karşısında bu kurumlar ekonominin devletler arasındaki karşılıklı ilişkilerinin ötesinde ulus-altı ve ulus-üstü ekonomik bölgeler merkezli ilişkilerini yönetmenin gereğini ve önemini görmüşlerdir. Bu süreci yürütme tercihleri tartışmalı bulunup eleştirilebilir veya desteklenebilir, ancak sorunun teşhisi konusunda haklı oldukları düşünmek için örnek verilebilecek tarihsel örnekler oldukça fazladır. IMF’nin rolü temel olarak finansal krizler öncesi dengenin bozulmasının önüne geçmek olarak belirlenmiştir. Bunu da piyasaların dengesizlik yaratıcı niteliklerini zımnen kabul etmek olarak görmek mümkündür. Bu türden üst organizasyonlarda uluslararası finansal istikrarın sağlanması için çözümler aranırken bu istikrarın önemini oldukça ciddiye alınmakta, ancak istikrar bozucu unsurlar genelde sistemin içinde değil sistemin iş-

leyişini bozduğu düşünölen dışsal faktörlerde aranmaktadır. Bu konuda da genelde devletler ve ilişkili kurumsal yapılarla temas halinde bulunmaktadır. *“IMF, dünyadaki vergi mükelleflerinin sağladığı paralarla kurulmuş bir kamu kurumudur. Bunu hatırlamak önemlidir, çünkü ne onu finanse eden vatandaşlara ne de hayatlarını etkilediği kişilere doğrudan rapor vermez”*(Stiglitz, 2002, s. 12). Aslında ilk olarak kamu harcamalarını artırmaya ve ekonomik genişlemeye katalizör olarak finansal istikrar sağlaması için tasarlanmış ve kurulmuş olan (Keynesyen ekonomik politikalara dayanarak) IMF kökten bir yapısal değişim geçirmiştir. Mahşerin üç atlısından esinlenerek modern zamanların üç atlısı olarak nitelenen Thatcher, Reagan ve Özal’ın 1980 başlarında aynı dönemde aynı liberal politikaları hayata geçirmelerini rastlantısal bağımsız gelişmeler olarak değerlendirmek çok kaderci bir bakış açısı olacaktır. Neoliberal ekonomi önerileri çerçevesince artık IMF ölkelere bütçe açıklarına karşı kemer sıkma politikaları, faiz artırılması veya vergileri artırmak gibi koşullar karşılığında finansman sağlama işlevi görmektedir. Reagan ve Thatcher’ın serbest piyasaya ısrarlı inançları ile birlikte IMF ve Dünya Bankası artık bu piyasaların ihtiyacı olan koşulların yoksul ölkelerde oluşmasını sağlayan birer misyonerlik görevi yürütmeye başlamışlardır. Bunun ötesinde isteksiz olanlara da bu koşulları oluşturmalarında dayatma yöntemini kullanmaya başlamışlardır. Merkez ölkelerde neoliberal ekonomiyi savunan liderler gelirken Dünya Bankası’nın da başına 1968 yılında McNamara gelmiştir. Bu dönemden itibaren Dünya Bankası’nın da çalışma alanları ve yöntemlerinde dikkat çekici değişimler gerçekleşmiştir. ABD’de kalkınmacı politikaları geliştiren önde gelen ekonomistlerden Hollis Chenery ismi McNamara’nın danışman hocası olarak karşımıza çıkmaktadır. McNamara, Chenery’yi Dünya Bankası’nın baş ekonomistlerinden oluşan bir çalışma grubunun başına geçmeye ikna etmiş ve kalkınma araştırmaları ile yoksul ve gelişmekte olan ölkelerdeki yoksulluğu azaltmak ve piyasaların neden başarılı bir şekilde işlemediğini araştırırken halefi olarak 1981’de baş ekonomist olarak göreve gelen Anne Kruger buna cevaben bir önerme getirmiştir. Buna göre bu piyasaların doğru işlemelerine engel olarak yoksulluğa sebep olan en temel faktör devletlerdir. Böylece Dünya Bankası’nın devletlerin ekonomiden çekilmeleri ve küçölmeleri, ekonomik serbestleştirme politikalarını gelişmekte olan ölkelere reçete olarak sunmaya başladığı dönem gelmiştir. IMF kurumsal olarak bütçe açıkları, dış ticaret açığı, enflasyon, para politikaları gibi makroekonomik konularla faaliyet alanını sınırlamışken Dünya Bankası daha yapısal olan politikaların hayata geçirilmesinde rol almaktadır. Bu yapısal

konular altyapı yatırımlarıken zamanla mevzuatlaştırma ve devletlerin ve o devletlerin merkezi veya yerel sosyal ve yönetsel yapısal dönüşümlerine odaklanır olmuştur. Kısa dönemli finansal müdahaleleri sebebiyle ve genelde bazı sorunların üzerine ortaya çıkan IMF, ülkelerin yaşadığı problemlerin yaratıcısı ya da uluslararası sermayenin müdahale aparatı olarak görölmektedir (Stiglitz, 2002). Oysa IMF'nin sonuca yönelik olarak en son müdahale ettiğı sorunların “altyapı”sını, uzun erimli borçlarla, hukuki ve yapısal değışimleri koordine ederek, hazırlayan Dünya Bankası'dır. IMF'yi kuruluş amaçları ile yaşanan krizlere bakıldığında başarılı olarak değerlendirmek zordur. 2.Dünya Savaşı sonrası dönemden bugüne yaşanan krizlerin yaşanma aralığı kısılırken bir de üzerine derinleşiyor oluşu bunu söyleme imkânı tanımaktadır. Üstelik bu krizlere müdahale yöntemleri amaçladığı biçimde istikrar getirmenin ötesinde gelişmekte olan ülkelerin henüz rekabete hazır olmayan ekonomilerinin liberalizasyonu daha yoksullaştırıcı, bu ülkelerdeki yoksullar açısından ise daha yıkıcı sonuçlar yaratmıştır (Stiglitz, 2012). Belki küresel ekonomik istikrarı sağlamakta başarılı olamamış olabilir ancak, IMF özellikle Soğuk Savaş sonrası komünist ülkelerin serbest piyasaya yönelik dönüşümlerini başarıyla yönlendirmiştir (Stiglitz, 2002, s. 12-17). Keynesyen ekonomi ile kamusal borçlanma savaş sonrası çok yüksek seviyelerde seyretmiş ancak zaman içinde azalma eğilimi göstererek özellikle devletin harcamalarının küçültülmesi politikasının dünyada anlatıldığı 1970-1990 arası en alt seviyelere inmiştir. 2008 Krizi ardından ise FED'in parasal genişlemesine ek olarak kamu harcamalarında da sürekli bir artış görölmüş, savaş sonrası dönemdeki oranlara ulaşmıştır. Bu durumun oluşmasının sebepleri ise finansal krizle birlikte ekonominin diğer alanlarına da yansıyan iflas dalgasının önünü alabilmek için çıkarılan kurtarma paketlerinin kamu hazinesine getirdiğı yükür.

Federal bazda kamu borcu/ GSYİH

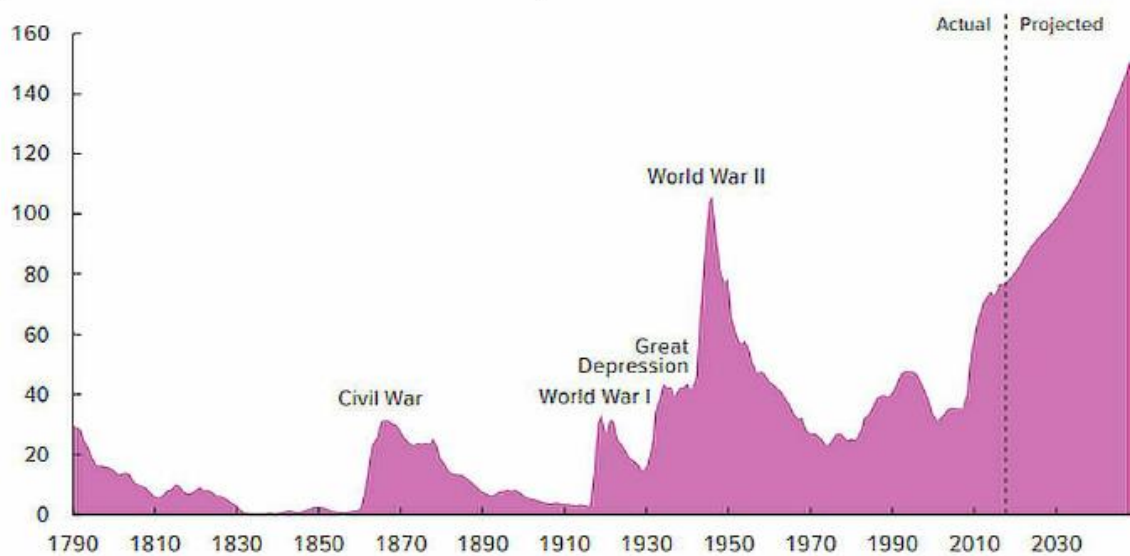

Şekil 5. ABD Federal Bazda Kamu Borcu 1940-2020

Kaynak: (Congressional Budget Office) <https://www.cbo.gov/publication/56542>

Kamu borçlarının ABD’deki tarihsel izlerine bakıldığında, büyük savaşlar veya büyük krizler dönemlerinin oransal borç artışı ile korelasyonu görülmektedir. Ancak 2020’lerden itibaren öngörülen borç artışının kısa süreli olağanüstü olaylardan kaynaklı olmayıp yapısal bir krizin sürece yayılması olarak okunabilir. Devletlerin ekonomiden çekilmesi, küçülmesi ve yerini özel piyasa aktörlerine bırakmasına karşın bu borcun büyümesi dikkat çekicidir.

Federal bazda kamu borcu/ GSYİH

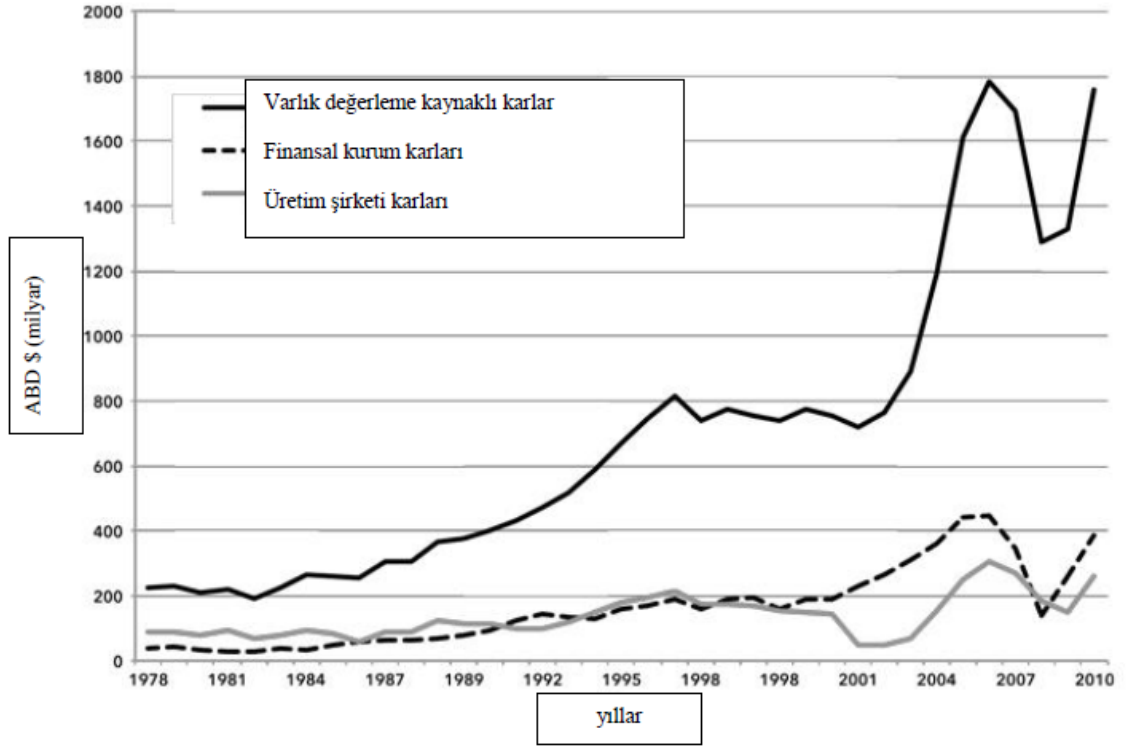
Şekil 6: ABD Federal Bazda Kamu Borcu 1790-2030

Kaynak : (Congressional Budget Office) <https://www.cbo.gov/publication/56516>

ABD’de Reagan’ın ekonomik gelişmeyi engelleyici düzenlemeleri deregülasyon ile kaldırmasını takiben 30 milyar dolar olan “subprime” kredi miktarı 600 milyar dolara ulaşmıştır. Artık risk almak tehlike olarak değil ekonomiyi büyüten kaldıraç olarak kabul edilmeye başlamış ancak 1990 yılına gelindiğinde yine yeni bir kriz dalgasıyla denetimsiz bırakılan finans sektöründe çok sayıda tasarruf ve kredi firmasının iflası ile sonuçlanmıştır (Güner, 2018, s. 208). Deregülasyon politikaları ile kaldırılan düzenlemeler aslında son 10-20 yılın politikalarının değil 1929 Krizi ile yaşananlardan çıkarılan dersler neticesinde oluşturulan denetim ve kontrol mekanizmalarıdır.

Glass-Steagal Kanunu’nun iptal edilmesiyle birlikte mortgage kredilerinin hızla artışı, bu krediler üzerinden yeni türev evraklarla yeni finansal genişleme ve derinleşme yaşanmaya başlamıştır. Riski artıyor olsa da yapılan resmi düzenlemeler ve *de facto* oluşturulan yapı sebebiyle insanlar üzerinde güven verici etkiye sahip bir finans piyasası oluşmuştur. Türev finansal araçların özelliği karşılığı olan geleneksel bir kredi işlemini, getirileri üzerinden yeniden kredi için kullanma veya bunun getirisine yatırım yapılmasına imkân vermesidir (Stockman, 2013, s. 177). Kredinin kredisi olarak üst üste yapılan bu işlemler neticesinde artık gerçeklikle bağı kopan ve kendi içinde bir boyut oluşturarak gerçekliğini burada kuran bir yapı ortaya çıkmaktadır.

“Finansal yenilik ABD içerisinde ve ABD dışarısında olmak üzere koruma amaçlı fonlar, yatırım ve ticari bankaların varlığa dayalı ticari senetleri tarafından absorbe edilmiştir. Riskin bankalardan koruma fonlarına ve diğer kurumlara yöneltilmesi oldukça geniş bir çöküş zemin hazırlamış ve kuyruk riski olarak adlandırılan olaylar dizisine neden olmuştur. Gölge bankacılık sistemi ile bankacılık dışı finansal sektörde meydana gelen büyüme merkez bankaları tarafından düzenlenmemiş, finansal güvenlik ağı kapsamında da regüle edilmemiştir. Belirtilen durum 1999 Glass-Steagal Kanunu’nun iptal edilmesine dayanmaktadır” (Güner, 2018, s. 219).

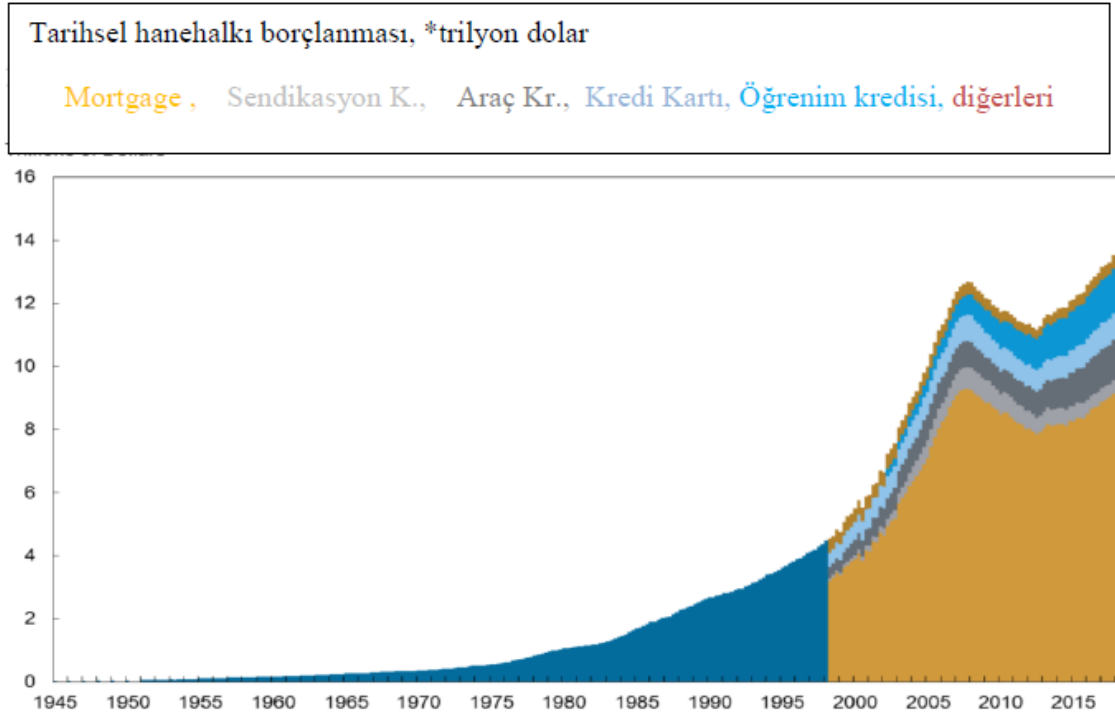
Şekil 7. Sektörel Karlar, 1978-2010

Kaynak:(Peet, 2011).

Şekil 7’de, ABD’de kârların borsa hisse senetleri, gölge bankacılık ve türev kâğıtlara dayalı varlık karlarının üretime bağlı karlara göre ayrışması görülmektedir. Küresel finansal varlıkların değerinin artışı ekonominin bir fonksiyonu olmaktan öte artık ekonominin çalışma prensiplerini ve yönelimini belirleyecek noktaya ulaşacak oranlara ulaşmış durumdadır. 1980 yılında dünya çapında 12 trilyon dolar olan finansal varlıkların değeri, 2019 yılında 404 trilyon dolara ulaşmıştır (Norrestad, 2021). 2008 Krizi öncesi de özellikle para politikaları ve küresel finansal dengesizliğin krizi oluşturan asıl yapı taşları olduğu IMF raporlarında (Merrouche ve Nier, 2010) ele alınmaktadır. Buna göre, ABD ekonomisinde finansal piyasanın reel ekonomi ile bağıını ve bir nevi hammaddesini oluşturan konut sektörü (çünkü bu sektördeki kredileri üzerinden yaratılan türev kâğıtları finans piyasasının başat faktörlerindendir) uzun vadeli faizlere hassasiyeti yüksektir. Bu faizleri de belirleyen Hazine tahvilleri olduğu için para politikalarından ziyade hükümetlerin borçlanma faaliyetlerine ve maliye politikalarına göre belirlenmektedir. Düşük faizler, kredi kolaylığına ve talebine sebep olduğu için para miktarını artırmakta, dolayısıyla

da varlıkların fiyatlarında yükselişe sebep olmaktadır. Bu da enflasyon oranını yükselterek, ticari dengesizlikleri yaratma riskini artırmaktadır. Sermaye girişleri de özellikle gelişmiş ekonomilerde hisse senedi ve konut fiyatlarındaki artışla da doğru orantılı olarak ilişkilidir. Bunun yanında bankacılık sektörünün risk alma pozisyonları para politikalarının etkisine göre biçimlenmektedir. Para politikaları ve küresel dengesizlikler bu türden krizler için verimli bir ortam yaratabilmektedir. Denetim ve düzenlemelerin bu türden dengesizliklerin ortaya çıkmasındaki rolü değerlendirilmesi gerekmekte, denetim ve düzenlemelerin daha sıkılaştırılması gerekebileceği göz önüne alınmalıdır. Yine de ülkelerdeki kredi oranlarının GSYİH'ye oranı, banka kredilerinin mevduatlara oranı ve ev fiyatları gibi faktörlerin etkisi önemli olmakla birlikte bu faktörleri etkileyen unsur olarak küresel sermaye girişlerindeki dengesizlik, kriz yaratıcı fonksiyonunu yerine getirmektedir (Merrouche ve Nier, 2010, s. 1-6). ABD'de finansal araçların çeşitliliği ile birlikte genişlemesi dünyanın diğer bölgelerinden de sermayenin bu ülkeye akmasını beraberinde getirmiştir. Bu türden bir finansal bağımlılığın gerçekleşmesi ile beraberinde yaşanan bir kriz örneği aslında çok daha önce de yaşanmıştır. 1929 Büyük Buhran da böylesi bir emlak fiyatlarının rant beklentisi ile aşırı değerlendirilmesi, bu değer artışına yönelik yaratılan menkul kıymetler, yine gerçek ekonomiden bağımsız olarak hisse senetlerinin değerlendirilmesiyle şişen borsa ve bu faktörlerin birbirleri ile bağımlı hale getirilmiş olması durumunda yaşanmıştır.

Şekil 8.'de 1945 yılından itibaren 2015 yılına kadarki ABD hane halkı borçlanması görülmektedir. Birkaç yüz milyar dolar civarındaki borçlanma 2015'e varıldığında 14 trilyon dolara ulaşmıştır. Şekilden anlaşılabileceği gibi konut sektöründeki mortgage kredileri yıllar geçtikçe genişlemiş ve diğer kalemleri oluşturan araç, kredi kartı, öğrenim kredileri ve diğerlerinin toplamının iki katı civarındadır. Öyle görülmektedir ki yine gayrimenkul sektöründeki fiyatların artışına paralel büyüyen bir kredi-finance sektörü oluşmaktadır. Bu büyüme de fiyatların yanı sıra borçlanmanın da artırılması yoluyla gerçekleşmektedir.

Şekil 8: Hanehalkı Borçluluk Oranı, 1945-2015

Kaynak: (Federal Reserve Bank of New York).

Uzakdoğu Asya, Rusya ve Brezilya’da 90’ların sonlarında yaşanan krizlerin ardından “yeni bir küresel finans tasarımı” ihtiyacı olduğu söylemleri Batı’da bu durumdan beklediği derecede etkilenmeyeceği ortaya çıktığında hemen arka plana itilmiştir. Bunun yerine bankacılık denetimi, ortaklaşa iyi yönetim pratikleri, finansal muhasebe gibi söylemlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Oysa bu tür söylemler bu zamana kadar yürütülen deregülasyonun ardından reregülasyon politikalarının etkilerinden ve sorgulanmasından kaçınmaya ve dikkatleri başka ikincil alanlara yöneltmektedir(Wade, December 2008). Oysa Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank of International Settlements- BIS)⁸ 2007 yıllık raporunda uzun yıllardır sürdürülen “gevşek para politikaların” daha önce 1929 Büyük Krizi gibi tarihsel örneklerde görüldüğü haliyle bir “kredi balonu çöküşü” yaşanması riskini artırdığını ifade etmiştir. Para politikalarının, mortgage piyasasının bu gelişmeye

⁸ BIS, uluslararası parasal ve finansal istikrarı gözetmek amacıyla dünya çapındaki merkez bankaları için bir banka görevini yerine getiren ve merkezi İsviçre’nin Basel kentinde bulunan 1930 tarihi kuruluşlu bir kurumdur. Ayrıca bilgi için bkz. <https://www.bis.org/about/index.htm?m=1%7C1>

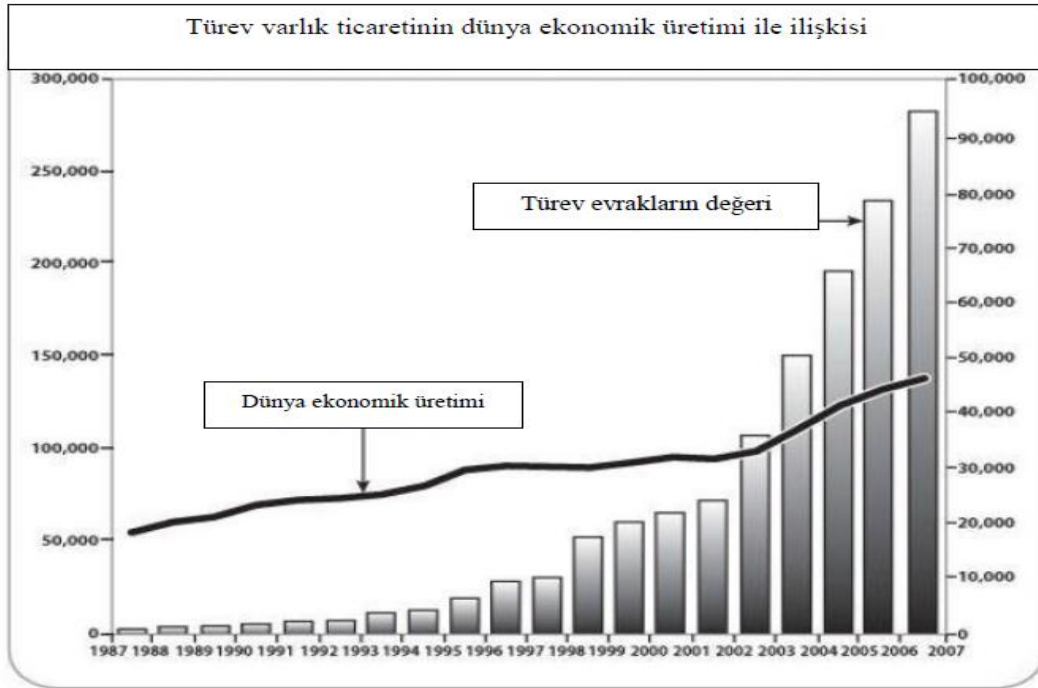
önemli etkisi olduğunun da altını çizmiştir (Bank for International Settlements, 2007). Daha sonraki gelişmelere bakıldığında ise bu türden uyarıların dikkate alınmadığı açıktır.

Finansallaşmanın rolü 2008’de olduğu gibi diğer dönemlerde de kriz ortamının oluşmasında önemli olmuştur. Karmaşılaştırılan, çeşitlendirilen ve mevzuatlarla da güven verici bir algı oluşturan finansal araçlarla birlikte finans piyasasına yatırımların akması kolaylaşmakta ve hızlanmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda sistemin hata vermesi halinde bunun sonuçlarının, yatırımların gelmesinde olduğu gibi, hızlı ve kolay biçimde üstelik büyüyerek yayılmasına da sebep olmaktadır. Örneğin 2008’de mortgage sistemindeki bir bozulmayı finansal bozulma takip etmiş ve piyasanın küresel bağlantıları sebebiyle büyüyerek küresel bir krize dönüşmüştür.

Gelişmiş ülkelerdeki mortgage kredileri ile emlak fiyatlarının artış oranlarının ilişkisi olduğu, sayılar incelendiğinde çok açık görülmektedir. Özellikle 2003-06 arası dönemde ülkelerdeki emlak fiyat artış oranları ile mortgage kredi artış oranları çok yakın seyretmektedir. Dolayısıyla mortgage kredilerinin genişlemesini kolaylaştıran politikalar emlak fiyatlarında da artışı tetiklediğini belirtmek mümkündür (Bank for International Settlements, 2007). Lehmann Brothers’ın batışı, Freddie Mac ve Fannie Mae’in kamulaştırılması uluslararası finans sistemine etkisi büyük olmuştur. Çünkü en büyük finans kuruluşlarından bu üçü Londra’daki merkezleri yoluyla Avrupa Birliği mevzuatlarının da oluşturulmasına etki edebilecek seviyedeydiler. ABD Hazinesi AIG gibi en büyük sigorta şirketlerinden birini de hisse alımı (85 milyar dolarlık) yoluyla kurtarması ile sadece finansal değil gerçek ekonomiyle bağı olan bir müdahaleye dönüşmeye başlamıştır.

2000’lerin başında ABD’nin Irak, Kosova ve Afganistan gibi savaşları ile zaferciliği ilerlerken bir taraftan da ekonomik küreselleşme politikaları birlikte yürütülmüştür. Öyle ki ruhani bir nitelik kazandırılan bu savaşlar ile birlikte demokrasinin yanında neoliberal ekonomik düzen de bunun olmazsa olmazı biçiminde meşruiyet kazandırılmış ve kabul görmüştür. Döviz piyasalarındaki yanlış yönlendirmeler de dış açık veren ülkelerin para değerlerinin düşmesine veya artmamasına sebep olmuş, giderek artan küresel dış açık miktarı da ekonomik kırılganlığı artıran bir faktör haline gelmiştir. Gerçek ekonominin giderek düşen kârlılığı ile ranta dayalı bir ekonominin üzerine kurulan spekülatif ve hayali bir kazanç ve yaşam standardı vaat eden bir finansal sisteme yatırım tercih edilir olmaya başlamıştır(Wade, December 2008). 2008 Krizi ortaya çıkana kadar kredi derecelendirme

kuruluşları daha sonra iflas edecek veya kurtarma paketi ile kurtarılacak olan finans kurumları ve bankalara hala yüksek notlar vermeye devam etmekte ve hiçbir problem yokmuş algısı yaratmaya katkı sağlamaktaydılar. Lehmann Brothes'ın en büyük kredi derecelendirme kuruluşu olan Standart & Poor's en yüksek not verdiği günün ertesinde iflasını açıklamış olması dikkat çekici ve soru işaretleri yaratan bir durumdur (Frydman ve Goldberg, 2013).

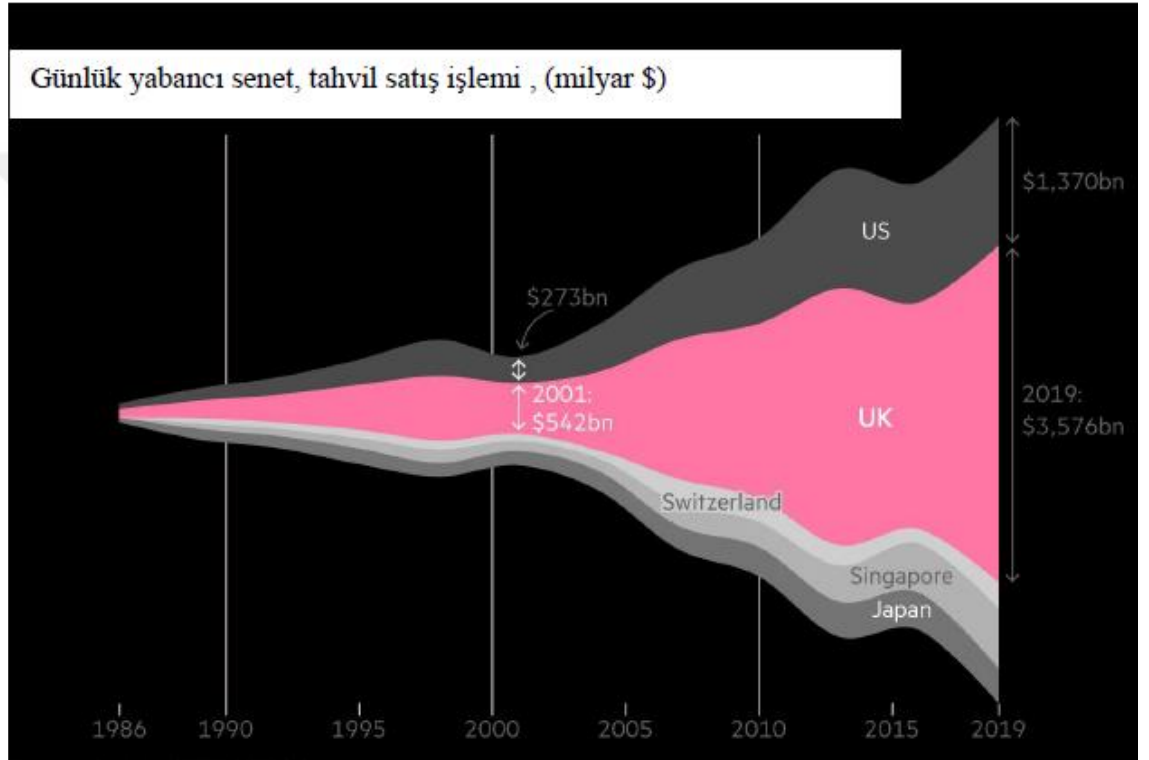

Şekil 9. Türev Varlık Ticaretinin Dünya Ekonomik Üretimi ile İlişkisi

Kaynak: (Harvey, The Enigma of Capital and the Crisis of Capitalism, 2011, s. 35).

ABD'deki finansallaşma ile birlikte türev varlıkların gerçek üretim ile ayrışması süreci dünyanın bütünü için de geçerli bir süreç olmuştur. Birleşik Krallık'ta Thatcher ile başlayan deregülasyon politikaları Blair ve Brown hükümetleri tarafından da sürdürülmüştür. Bu da aslında bu yaşanan krizin önemli bir ayağının ABD piyasalarının dönüşümünü de etkileyecek biçimde kurulmasını sağlamıştır. New York merkezli finans piyasasının Londra'ya gelmesini sağlamak için yerel engellerden, maliyetlerden muaf tutulacağı bir finans merkezinin çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu ortaya çıkan rekabet karşısında da ABD finans piyasasının riskli işlemlerini kısıtlamayı sağlayan Glass-Steagal Kanunu'n kaldırılmasında önemli bir etken olmuştur. Böylece iki finans merkezi sayesinde hedge-

fonların, özel hisse senetlerinin, mortgage brokerları ve benzerlerinin denetimsiz ve sınırsızca operasyonel faaliyetlerini küresel ekonomiyi etkileyecek ölçüde yürütmeleri mümkün olmuştur. Gerçekten de The City of London⁹ ismiyle “The Square Mile” olarak da bilinen ancak bir şehir olmayıp, Londra içinde bir semt büyüklüğündeki bir alanda farklı bir hukuki statü yaratılarak bugün dünyanın en büyük finansal hizmet sağlayıcısı bir finans merkezi ortaya çıkmıştır.

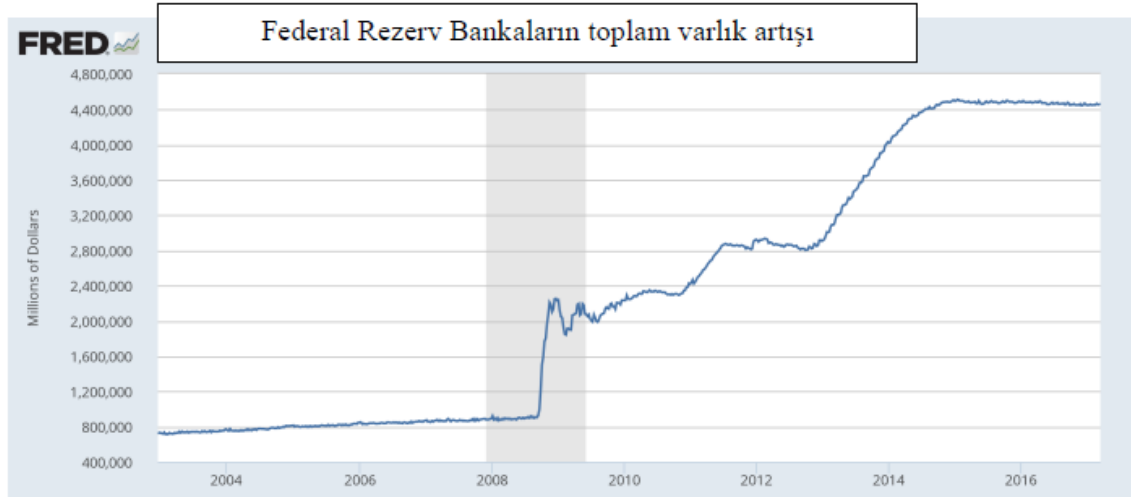
Şekil 10. Günlük Finansal Varlık Satış İşlem Hacmi

Kaynak: (Financial Times, 2020).

Küresel finansal yapı bu arka arkaya gelen krizlerin kümülatif etkileri sebebiyle ciddi oranda zarar görmüş durumdadır. Finansal hizmetler banka yatırımcıları ve müşterilerinin haklarını ve çıkarlarını şirketlerin riskli ve sağlıksız eylemlerinden korumak üzere oluşturulması gerekirken deregülasyon süreci ile bu ortadan kaldırılmıştır. Finansal piyasaların hükümetlerin ve politikacıların popülist çıkarlarından korunması gerektiği savunulmaktadır. Bu sebeple bağımsız olarak birey, banka ve devlet arasında yatırım sermayesini

⁹ City of London, Roma işgali birlikte M.S. 50 yılında kurulmuş olan, Britanya İmparatorluğu döneminde ise Hollanda ile yaşanan finans mücadelesi sırasında geliştirilen ve Bank of England'ın merkezinde olduğu 1.12 mil karelik bir bölgedir. Özel bir yerel idare birimi olarak, Kontluk statüsüne ve geniş özerkliğe sahiptir. Bkz. <https://www.investopedia.com/how-london-became-the-world-s-financial-hub-4589324>

sağlayan, tüketici kredilerini karşılayan bir kurum olması gerektiği vurgulanmaktaydı. Ancak pratikte kaldıraçlar ile karmaşık finansal araçların yarattığı sonuç bir çöküş ve devlet müdahalesi ile kurtarma paketleri olmuştur. Çin'in ucuz üretimi ve oradan yapılan ithalat sayesinde fiyatları ve enflasyonu düşük tutma fırsatı merkez bankaları tarafından faizleri düşük tutmak için kullanılmıştır. Bu da yine kredilerin artmasını ve özellikle yine gayrimenkul varlıkların fiyatlarında aşırı değerlenmeye (balon) sebep olmuştur. Ancak merkez bankaları görev tanımalarında tüketici fiyatlarına yer verildiğinden bu türden riskli gelişmeler görmezden gelinmektedir. Bu hayali büyüme ise sahte büyüme rakamlarının oluşmasını sağlamaktadır. Özellikle politikacılar için verimli birer propaganda aracı olarak kullanılabildiklerinden dolayı da yasal olarak bu türden durumlara karşı bir şey yapılmamakta ve hatta desteklenmektedir.

Şekil 11. Federal Rezerv Bankalarının Toplam Varlık Artışı

Kaynak: (Board of Governors of the Federal Reserve System).

Finansal varlıkların gerçek üretimden bağımsız olarak gittikçe artması ile 2000'lerden itibaren büyük bir kopuş yaşaması karşısında gerçek üretimin asli unsurlarından olan çalışan insanların gelirlerinde, yaşam kalitelerinde aynı dönemdeki düşüş, İngiltere, ABD ve Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak dünya ekonomisine eklenmesi sonrası çok net olarak görülmektedir. Bu konuda dünyanın en büyük sermaye sahiplerinin vergilerin artırılarak kamuya yönelik harcamalarla eşitsizliğin azaltılması uyarıları ise bu sorunun farkında olduğuna dair işaretler taşımaktadır (ntv.com.tr, 2018). Oysa Reagan döneminde en üst gelir sahibi gerçek kişiler için vergi oranı 78%'den 25%'e indirilmiştir.

Aslında bir şekilde bu eşitsizliğin ve yoksulluğun getirdiği problemlerle yüzleşme görevini devlete bırakmak anlamına da gelmektedir. Çalışanların gelirlerinde ise farklı bir durum yaşanmaktaydı. 1999 yılına bakıldığında Birleşik Krallık'ta 3,8% artış, 2008 yılında -1% oranına gelmiştir. ABD'de 1970 yılında maaş+ücretlerin milli gelire oranı 52% iken, 2005 yılında 46%ya düşmüştür. Çin'de de maaş+ücretlerin milli gelire oranı 1998 yılında 52% iken 2008'de 36%ya düşmüştür. Küresel olarak çalışanların reel gelirlerinde bir azalma yaşandığı çok açık görülmektedir (Harvey, 2011, s. 24,25,27).

2008 Krizi'ni aşmak için ve ardından gelen dönemdeki politikalarla bakıldığında yapısal olarak radikal değişikliklerden bahsetmek mümkün değildir. Hatta tersine para genişlemesi, devletlerin (veya AB'nin) özel şirketleri kurtarma paketlerine bakıldığında neoliberal politikaların devamı yönünde bir irade sergilemektedir. 2008'den 2013'e gelindiğinde özel sektör kârları 44,7%, borsa ise 43,2 oranında artarken hane halkının geliri 3,9% artışta kalmış, üstelik işe katılım oranı 1977'den bugüne en düşük seviyesine düşmüştür. 1929 sonrası özellikle borsa ve finans sisteminde ciddi sınırlayıcı düzenlemeler getirilmişti. 1970'lerde yine Keynesyen sistemin tıkanıklığına neoliberal çözüm için önemli politik değişikliklere gidilmişti. Avrupa Birliği'nin kamu borç oranlarını düzenlemesi, Avrupa Merkez Bankası'nın tahvil alımı ile ilgili kısıtlamalar (özel sektöre ve bankalara para basarak finansman sağlaması anlamına gelmektedir) getirmesi ile ABD'ye göre daha makul ve sorunu gözetten bir yaklaşım sergilese de borç çevriminden daha sağlıklı bir yapıya evrilmesi söz konusu değildir. Sonuç olarak 2008'den sonrasına bakıldığında neoliberalizmin krizine “daha çok neoliberalizm” ile çözüm getirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Akçay ve Güngen, 2019, s. 206-209). Yani mevcut sisteme vade kazandırmaktan öteye bir sonuca varmayacak politikalardan söz edilmektedir. Dünya Bankası bu gelişmelerin ve yarattığı tartışmaların farkında olmakla birlikte temelden bir çözüm sunmaktan uzaktır.

“...krizler sırasında devlet müdahaleleri, iflas etmiş ve verimsiz bankaların ayakta kalmasına ve sağlıksız rekabet yaratmasına izin veren bir çıkış engeli oluşturabilir...Küresel finansal kriz, finansal istikrar için esnek bir finansal altyapının önemini vurgulamıştır. Ayrıca, özellikle yüksek kaliteli kredi bilgilerinin sağlan-

masında ve büyük değerli finansal işlemler için istikrarlı sistemlerin sağlanmasında devletin rolü hakkında bir tartışmaya yol açmıştır” (World Bank, 2013a, s. 11,13).

Gelişmekte olan ülkelere hızlı sermaye hareketlerinin etkileri iki yönlü olmaktadır. Sermaye girişinin hızından ötürü piyasalar fiyatlarda hızlı yükselişler, patlayıcı büyüme oranlarının görüldüğünden bahsedilmişti. 2008 sonrası olduğu gibi büyük sermaye çıkışlarında ise büyük hasarlar bıraktığı görülmektedir. Yerel paranın değerinin düşmesi ile ihracatı canlandırıcı etkinin oluşacağına yönelik klasik iktisat görüşleri bu hızlı sermaye hareketleri sırasında karşılık bulmamaktadır. Çünkü sermayenin çıkması küçülen dünya ekonomisi ile ilgilidir ve ihracatın artması söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte azalan rezervler de faizlerin hızlı artışı gibi sonuçlar doğurmaktadır. Hem büyümenin yavaşlaması, hem de fiyatların artması sonucu stagflasyonist etkiler oluşmaktadır. ABD’de de gelişmeler 2008 ile süreye yayılan kriz koşullarının devam ettiğini göstermektedir. Gölge bankacılık yapan kuruluşların en büyüklerinin batması, petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak 60 enerji firmasının iflası gibi gelişmeler bazı işaretler vermektedir. Pandemi süreci sebebiyle yaşandığı düşünülen ekonomik durgunluk aslında pandemi yaşanmaysaydı da gerçekleşecek dinamikleri barındırmaktaydı. Avrupa Merkez Bankası 2014’ten itibaren negatif faiz uygulamasına geçmiştir, Japon Merkez Bankası da 2016’da aynı yolu takip etmiştir. FED’in (Federal Rezerv Bank) de benzer koşullara zorlanabileceği ifade edilmekte ancak olağanüstü pandemi süreci sebebiyle parasal genişleme gibi politikalara öncelik vermektedir. Merkez Bankalarının negatif faiz uygulaması bankaların ellerindeki parayı piyasaya kredi olarak yönlendirmelerini, yatırım ve tüketimi canlandırıcı etki yaratmaları beklentisine dayanmaktadır (Akçay ve Güngen, 2019, s. 231-235). Gelişmiş ülke merkez bankalarının faiz artırması ise gelişmekte olan ülkelerdeki sermayenin burarlardan çıkarak gelişmiş ülkelere dönmesine sebep olduğu için, gelişmekte olan ekonomilerde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Her kriz ortamında da merkez bankaları faiz indirmine giderek bunu bir araç olarak kullanmaktaydı. Artık negatif orana ulaşana kadar bu aracın kullanıldığı görülmektedir. Merkez bankalarının bu vesileyle ellerinde bu tür krizlere karşı kullanabilecekleri pek enstrüman kalmamaktadır. Para politikalarının en önemli uygulayıcı kurumları olan merkez bankalarının bu durumu ile para politikalarının işlevsizleşmesi bir arada yürümektedir. 1920’de Brüksel’de düzenlenen Milletlerarası Maliye

Konferansı ile 1. Dünya Savaşı sonrası, enflasyonla mücadele kapsamında sayıları dünya çapında artan merkez bankaları özerk niteliklere sahipti. 1929 Buhran'ı ile bu niteliklerini kaybettikten sonra 1970'lerde tekrar merkez bankalarının bağımsızlığı tartışılır olmuş ve bu yönde düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca bütün merkez bankalarının da ortak bir sisteme entegre edilerek birbirlerinin bütün hareketlerini görebilir bir mekanizmaya kavuşturulmuştur. Paracı, liberal politikaların yükselme evreleriyle merkez bankalarının yapılarının buna göre biçimlenmesi birbiri ile ilişkilidir.

Keynes'in refah devletinin tıkanmasıyla yerine ikame edilen, Hayek'in ardılı Friedmann gibi teorisyenlerin geliştirdiği neoliberalizmin yaşadığı krizlerin bir yönetim sorunu olduğu sıkça Dünya Bankası gibi uluslararası çatı örgütlerince ifade edilmiştir. Keynes çok iyi muhasebeleştirdiği ve rasyonelleştirdiği ekonomik sistemde kendine yeterliliğin temel alındığı ve ülkelerin ticaretinin dengesini gözetten bir küresel ekonomiyi tasarlamıştı ki Bretton Woods kararları ile birlikte bu fikirler Dünya Bankası, IMF gibi örgütlerle pratiğe dökülerek kurumsallaşmıştır. Bu örgütlerin 1970'lerden itibaren yaklaşımlarının değiştirmesiyle GATT'S'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmesi finansallaşmaya dayalı yeni serbest piyasa ekonomisini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Schumpeter(1927), kapitalist sistemin Kontradiyef döngülerle girişimcilerin ortaya çıkardığı yeniliklerin büyüttüğü ekonominin zamanla spekülatif ve gerçeğe dışı bir büyüme yaşadığı açıklamasını getirmiştir. Bu döngüler içinde bozulma yaşayamaya başlayan sistem tam o sırada yeni döngünün çekirdeğinin oluşmasına da tanıklık etmekte ve bu yeni yenilikler ile de tekrar bir yükseliş dalgası görülmektedir. Bu türden patlamalarla başarılı bir oluşum ortaya çıkabileceği gibi bir krizin yaşanması da mümkün olmaktadır. Sürekli bir devingen ekonomiyi teorize etmekle evrenin işleyiş mekanizmasına yönelik teorileri de aslında bir şekilde ekonomiye aktarmaktadır. Entropi gereği evrendeki her madde bozulmaktadır. Sürekli devinim halindeki evrende bir madde hareketsiz durabilmek için de enerji harcamak zorundadır ki bu bozulma ile birlikte enerjinin yeni forma dönüşmesi gerçekleşmektedir. Burada da ekonominin sosyal sebeplerle bozulduğunu ifade ederek kapitalist ekonomiye bir rasyonellik atfetmektedir (Foster, 2005).

“Ekonomik büyüme ve istikrarda başarı olarak görülenler, tesadüfi tarihsel koşulların ve yapay ekonomik uyarıcıların ürünüydü. Sistem, öncelikle üretken yatırımlara güvenmek yerine, büyümesi için satış çabalarına ve finansal genişlemeye

bağımlıydı. Schumpeter'in girişimcisi artık sistemin merkezinde değildi, yerini dev, tekelci şirket almıştı. Kapitalizmin sınırlı quid pro quo'su - idealize edilmiş eşit değişim sistemi - tekelci fiyatlandırma ve çıktı düzenlemeleri altında neredeyse tamamen çökmüştü”(Foster, 2005, s. 5).

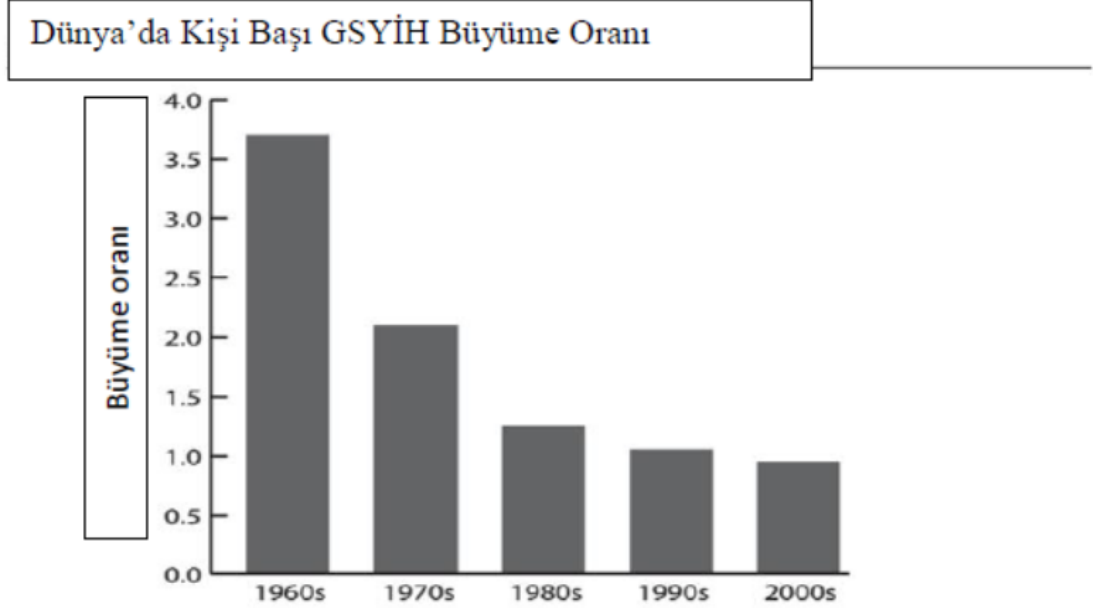
Ancak rasyonel bir ekonomi değil hatta tam tersi bir durumdan söz edilebilir. Aslında sorunu incelerken bakılması gereken yer durgunluk veya kriz dönemi değil, bunlar gerçekleşmeden önce yüksek büyüme oranları sırasında uygulanan politikalardır. Bütün bu dönemlerde geçici patlamalarla yüksek büyümeden bahsedilmiştir.

Dünya Bankası, IMF ve ABD-Birleşik Krallık yönetimlerinin teşvikiyle küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerin piyasa dostu, ihracata yönelik büyüme ve arza dayalı bir büyüme stratejileri benimsemeleri ile gerçekleşmiştir. 1945’lerde yürütülen ithal ikameci politikaların ardından bazı ülkelerde bir dönem boyunca büyüme rakamlarının arttığı doğrudur ve bu da Dünya Bankası ve IMF’nin, Washington Konsensüsünde mutabık kalındığı haliyle, bu yönde daha ısrarcı olmasına da imkân sağlamaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki bu geçici büyüme daha sonra yerini sürekli bir durağanlığa bırakmaktadır. Bu kurgunun devam edebilmesinin koşulu ise Çin’in devlet eliyle kapitalist mantıkla yürüttüğü ancak insan sömürsünün en üst noktalarına vardırıldığı üretimin devam ettirilmesidir. Dolar cinsinden büyüme verilerinin yanında dolar bazında alım gücüne bakıldığında ise Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin alım gücü ciddi anlamda düşmüş, gelişmekte olan ülkeler sabit kalmıştır. 1950’den 2000’e kadar sürede Latin Amerika’da alım gücü 45 baz puanlardan 30’a, 18 puandan 10’un altına düşmüştür(Wade, December 2008). Bu durumun kaynağını liberalizasyonun iyi yönetim çerçevesince doğru yapılmadığı iddialarının ötesinde para politikalarıyla birlikte denetimsiz serbest piyasa ekonomisinin çalışma prensiplerinde aramak daha doğru olacaktır. Ana akım liberal iktisatçıların teorisine göre bireylerin (veya şirketlerin) zenginliğinin toplamı kamunun zenginliğini ifade etmektedir. Bu sebeptendir ki kamunun zenginliğinin artmasını da özel zenginliğin artması koşuluna bağlamaktadırlar. Öyleyse bireylerin geliri sermayenin ana unsurunu oluşturmaktadır. Çünkü tüketim gelire bağlıdır ve sermayenin artması da bu tüketime bağlıdır. Dolayısıyla geliri düşen halkların tüketimi de düşeceğinden kapitalizmin sonunu getirme tehlikesi taşımaktadır. Ancak gelir faktörü uzun süredir kritik eşiğe ulaşmadığından göz ardı edilmekte ve yoksulluğu artırıcı sermaye birikim modeline

yönelik politikalara devam edilmektedir. Üretimin her şekilde tüketimini yaratacağı fikri sınırsız bir üretim modeline dayalı büyümeyi teşvik etmektedir. Zenginlik ve bolluğun dayanağı da bu üretimin artırılmasında bulunmaktadır klasik teoriye göre (Luxemburg, 2004, s. 138). Böylece doğayı bir sermaye unsuru olarak kullanmayı ve katastrofik bir süreci tetiklemektedir. Çünkü,

“Üretimin o ilk günündeki üreticiyi yaratan ve sonradan sermayenin maddi öğelerinin yaratıcıları haline gelenler (insan ve doğa) hala birlikte çalışmaktadır. Birikim alanı işgücünün esnekliği sayesinde, değişmeyen sermayenin daha önce artırılmasına gerek olmadan genişlemektedir. Hiçbir yeni sermayenin müdahalesi olmadan, daha fazla birikim yapabilmenin birinci kaynağı, bir kez daha insanın doğa üzerindeki doğrudan eylemi olmaktadır. Sermaye, zenginliğin iki temel yaratıcısı, işgücü ve toprağı, kendisiyle birleştirerek öylesine bir genişleme gücü elde etmektedir ki; bu güç, birikim öğelerinin kendi boyutunun ya da kendisinin içinde bulunduğu üretim araçlarının kitlesinin ve değerinin koyduğu sınırların ötesine genişleyebilmesine izin vermektedir. Kaldı ki kapitalist üretim, doğası gereği sadece kapitalist yönetemlerle üretilen üretim araçlarıyla sınırlandırılmaz. Kar oranını artırmaya çalışan bireysel kapitalist için, değişmeyen sermayenin öğelerini ucuza sağlaması çok büyük önem taşır. Ayrıca, artık-değer oranının artırılmasının en önemli yöntemini oluşturan, emek üretkenliğinde sürekli artık gerçekleştirebilmenin koşulu; doğa ve toprağın sağladığı kolaylıklarla tüm nesnelerin hiçbir sınır olmaksızın kullanılabilmesidir. Bu açıdan herhangi bir sınırlamay göz yummak, sermayenin özüne ve tüm varoluş biçimine ters düşecektir”(Luxemburg, 2004, s. 273).

Ayrıca Luxemburg (2004, s. 281) ilk döneminden itibaren sermayenin doğal ekonomik bölgelere girdiği andan itibaren doğal kaynaklara el atmasını, işgücünü “özgürleştirme” yoluyla kendi hizmetine alması süreciyle mübadeleye dayalı ekoniminin oluşması süreçlerini açıkladıktan sonra 19.yy.’dan itibaren İngiltere ve Avrupa’da insan kaynağını ve üretim araçlarını sermaye unsuru haline getirmesi sırasındaki en önemli enstrümanın köylülerin mülksüzleştirilmesi olduğunun altını çizmektedir.

Şekil 12: Dünya’da Kişi Başı GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: A Fair Globalization: Creating opportunities for All, International Labor Organization (UN)(World Commission on the Social Dimensions of Globalization, 2004).

Bütün bu dönemlerde serbest piyasaların sayesinde geçici patlamalarla yüksek büyümeden bahsedilmiştir. Bu türden üretken olmayan verilerin de değerlendirmeye girmesine rağmen uzun dönemli bakıldığında yıllar içinde 1970’lerden itibaren büyüme oranlarında sürekli bir düşüş vardır (Monthly Review, 2004). 1960’larda ortalama 4% civarı seyreden büyüme oranları 2000’lere gelindiğinde 1%’in biraz üzerindedir.

Küreselleşme ile birlikte Dünya Bankası ve IMF tarafından öngörülen veya beyan edilen birçok ekonomik hedef gerçekleşmemiş gibi görülmektedir (Krueger, 2004). Buna mukabil öngörülmeyen bazı gelişmelerin de olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin dışsal bir tasarım ile dönüştürülen Rusya ekonomisi, 1990’larda içsel tasarım ile dönüşen Çin’in yerel üretiminden 65% oranında fazlayken bu oran ilerleyen yıllarda tersine dönmüştür. Gelişmiş ülkelerin ise söylemleri ile politikaları arasındaki tutarsızlıklar açıkça görülmüştür. Gelişmekte olan ve fakir ülkelere ticaret kotalarını kaldırmaları, koruyucu uygulamaları azaltmaları için çağrıda bulunup baskı kurarken kendi koruyucu önlemlerinde dikkate değer bir gevşeme görülmemektedir. Ticaret serbestliği dışında finansal denetimlerin de ortadan kaldırılması, Asya veya Latin Amerika ülkelerine bir gece yarısı gelen sıcak paranın menkul kıymetlerin fiyatlarını, faiz oranlarını yükseltmesine sebep

olmaktadır. Bunu gayrimenkul, emtia fiyatlarının artışı takip etmekte, enflasyonu artırmakta ve yükselen fiyatlar üzerinden hızla nakde dönen yabancı sermayenin yine başka bir bölgeye yönelmesi ile bu sermaye dolaşım hızına ayak uyduramayan reel ekonomi için geride bir kriz ortamı bırakmaktadır. Batı'nın önerdiği, Batılı kurumlarca tasarlanıp yine Batılı sermaye ile fonlanan devasa tarımsal veya altyapı projelerinin sonuçları itibarıyla başarılı olup olmaması kreditorlerce bir anlam ifade etmemektedir. Önemli olan verilen borçların uzun yıllara yayılsa da bu yoksul ve gelişmekte olan ülke halklarınca ödenme yeterliliğidir. Bunun yanı sıra patent ve fikri mülkiyet hakkının da gelişmiş ülkelere ön plana çıkarılması birçok eşitsizliğin “serbest ticaret” ortamında yerleşmesine sebep olmaktadır. Fikri mülkiyet hakları öne sürülerek gelişmiş ülkelerde ilaç endüstrisinin büyük şirketleri dünyanın daha fakir ülkelerinde daha ucuz ilaca ulaşımının önüne geçmektedir (Stiglitz, 2002, s. 6). Günümüzde en büyük ilaç şirketlerinin tarımsal zehir üreticisi de olmaları ahlaki çelişkilerin ortaya çıkmasına sebep olmakta ancak bu konulara yüz çevrilmektedir. Özelleştirmelere konu olan sağlık sektörünün kâr-zarar hesapları üzerinden yönetilmek istenmesi ve ilaç sektörünün hastalıkların sürdürülebilir olmasında büyük çıkarının olması ile bu konudaki denetimsizliğin bir arada olması durumu halkların sağlık bütünlüğü için ayrıca tehdit yaratmaktadır. Bayer'in Monsanto'yu satın alması ile dünyanın en büyük tohum, tarımsal zehir ve beşeri ilaç üreticisi olarak ortaya çıkması karşısında şirketten bu satın almanın tüketici faydası ile ilişkili olduğu açıklaması yapılmıştır(BBC, 2016). 1986'da Uruguay'ın Punta del Este kentinde başlayan müzakerelerin sonucu 1994'te Fas'ın Marakeş kentinde 123 ülke tarafından imza altına alınarak Uruguay Round ismini alan anlaşma özellikle fikri mülkiyet hakları üzerinde hak doğurucu sonuçlar yaratmıştır. Denizcilik sektöründen iletişime, tarımdan tekstile birçok alanda ajanda oluşturulmuş ve takip eden yıllarda bu başlıklar üzerinde uzlaşmaya varılan haliyle uygulamaya geçirilmiştir. Fikri mülkiyet hakları da 2000 yılından itibaren kayıt altına alınarak örgüte üye devletlerin bu çerçevede hukuki düzenlemeler yapmalarına yol açmıştır (Dünya Ticaret Örgütü). Bunun serbest ticaret ilkeleriyle bağlantısı açıklanmaya çalışılmasına karşın “...ilaç endüstrisinin can damarı, ABD Patent ve Ticari Marka Ofisi (USPTO) tarafından verilen patentler ve Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) tarafından verilen münhasır pazarlama hakları şeklinde devlet tarafından verilen tekellerdir”(Angell, 2004, s. 173). Konuyla ilgili oluşturulan mevzuatlar sayesinde belirli bir süre için aynı ilacı

farklı şirketler satamamaktadır. Oysa bu ilaçları geliştirmelerini sağlayan AR-GE çalışmaları yıllarca kamusal kaynaklar kullanan Ulusal Sağlık Enstitüsü ile ortak yürütülmüştür. Yine bir ürünün patent elde etmesi için pratik olarak faydalanılabilir veya kullanılabilirlik ölçüsü değerlendirilmektedir. Yani piyasaya yönelik maddi değer ifade ediyor olmalıdır. Böylece yapılan temel bilimsel çalışmalar insanlığın ortak değeri kabul edilerek pratiğe, piyasaya yönelik ürünler için kullanılabilir. Bu ürünler ise patent hakkı alınarak ticari değer statüsüne erişecektir.

Söylemlerine karşın pratikte tutarsızlık gösteren bazı yaklaşımları da bulunmaktadır. Her kişi ya da firmanın serbestçe girip çıkabildiği bir ortam olduğu ön kabulü yapılan serbest pazarda, tekelleşmenin oluşması durumunda buna kayıtsız kalmaktadır. Kar marjını maksimize etmek amacıyla her kazanç içselleştirilirken birçok maliyet dışsallaştırılmaktadır. Yani kamuya angaje edilmektedir. Yaşanan başarısızlık veya karşılaşılan sorunlar hep dışsaldır, ya serbest piyasayı engelleyen işçi hakları veya devlet müdahalesi gibi faktörlerdir ya da olağandışı tekil olaylardır. Çevre kirliliği en temel “maliyetin dışsallaştırılması” örneğidir. Serbest piyasada her aktörün piyasanın her bilgisine sahip olduğu veya ulaşabildiği varsayılır. Bunun küçük aktörler için mümkün olmamasının yanında bilginin kendisi de artık verileri yorumlama yöntemleri tartışmalı kredi derecelendirme kuruluşları veya finansal yapılar tarafından üretilmektedir. Dünya Bankası bütün ülkelerin kurumlarından bilgiye sahip olma ve işleme konusunda faydalanmaktadır. Buna göre yaptığı değerlendirmeleri de finansal kurumları veya hükümetleri yönlendirmek için kullanmaktadır. Bunun yanında bilimsel çalışmalar da bilgi taşıyıcıdırlar ve bunlara yönelik patent hakları veya fikri mülkiyet hakları iddiasıyla bu bilgiler ticarileştirilmektedir. *“Bu tam da Polanyi’nin korktuğu şeydir: Liberal (ve dolayısıyla neoliberal) ütopyacı proje nihayetinde ancak otoriterliğe başvurarak sürdürebilir. Azınlığın özgürlüğü için çoğunluğun özgürlüğü kısıtlanır”*(Harvey, 2015, s. 78). Neoliberalizmin tam da bu tutarsızlıklarından ötürü, teorik karakterinin analizini yapabilmek için ifade edilenden çok yapıya bakmak gerekmektedir. Zaman içinde pratiklerinin oldukça değişkenlik göstermesi de aslında kendi içinde bütünlüklü bir teori olmayıp bir pratikler dizisi olmasından dolayıdır.

Kamu-özel ortaklığı ile oluşturulan kurumlar neoliberal sistemlerin karakteristik unsurlarındandır. Thatcher'in Birleşik Krallık'ta hayata geçirdiği 'kentsel gelişim şirketleri', bölgesel kalkınma ajansları bu türden kurumlardır. Yönetimi yönetişime evrilecek adımların atılması neoliberalizmin en çok vurguladığı ve hayata geçirdiği pratiklerdir. Bunun için devlet ile sivil toplumun dönüşerek bir araya getirilmesi beklenmektedir. Kalkınmacı ekonomik modelleri bu yönüyle anımsatmaktadır. Bu pratiklerin hayata geçirilmesi öncelikle Gramsciyan rızanın inşası ile yapılmaktayken toplumsal muhalefetin oluşmasına karşın güvenlik araçları devreye girmektedir.

“Kapitalist sınıfın çıkarları bireysel hürriyet ideallerini ele geçirip bunları devletin müdahaleci ve düzenleyici pratikleri aleyhine çevirerek kendi konumunu korumayı ve hatta iyileştirmeyi gerektiriyordu. Ama sadece belirli ürünler değil, yaşam biçimleri, ifade tarzları ve geniş bir kültürel pratikler seçkisi açısından da tüketicinin tercih özgürlüğünü vurgulayan pratik bir stratejiyle desteklenmesi gerekiyordu”(Harvey, 2015, s. 50).

Bu anlamda gerçek bir ittifakın iş dünyası, akademi ve sivil toplum kuruluşlarını ve elbette siyasetçileri kapsayacak biçimde kurulduğu görülmüştür. ABD GSYİH'nın yarısından fazlasını yaratan şirketlerin CEO'larının katıldığı The Business Roundtable 1972'de kuruldu. Birçok araştırma Enstitüsü veya Vakıf şirketlerce fonlanıp araştırma ve projelerini finansörlerin isteği doğrultusunda yapmaya başlamıştır. Bugün ABD'de çok doğal görülen paralı yükseköğrenim için ilk defa 1975 yılında New York Üniversitesi tarafından harç ücreti alındı. Şehir yönetimleri yatırım sermayesi için rekabetçi pratikler geliştirmeye başlamış, kamu-özel işbirliği ile yönetim uygulamaları kentin vatandaşlarının denetleme mekanizmalarından uzak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Siyasi alanda ise 1981 yılında kurulan Council for National Policy (Ulusal Politika Konseyi) gibi kapalı örgütlenme biçimine sahip hristiyan muhafazakâr yapılar ortaya çıkmaktaydı (Harvey, 2015, s. 52-59). Bu çalışmalar neoliberal politikaların meşruiyetinin sağlanması bağlamında rızanın yaratılmasına yöneliktir.

Finasallaşmanın getirdiği problemlere yönelik Dünya Bankası da devletin çözüm noktasında yaklaşımı, devletin rolünün söylemin aksine önemine işaret etmektedir.

Mali sektör düzenleme ve denetimi, devletin rolünün tartışmalı olmadığı alanlardır; tartışma, rolün iyi bir şekilde yerine getirilmesinin nasıl sağlanacağı ile ilgilidir. Küresel finansal krizin merkez üssünde olan ve olmayan ekonomilerde düzenleme ve denetim analiz edilerek faydalı dersler çıkarılabilir. ...yeni bir Dünya Bankası küresel araştırması, krizden zarar gören ekonomilerin daha zayıf düzenleme ve denetim uygulamalarına ve diğerlerine göre piyasa teşvikleri için daha az kapsama sahip olduğunu göstermektedir” (World Bank, 2013a, s. 45).

Ayrıca rasyonel büyüme hedeflerinin ve maliyetin dışsallaştırılmasının çevre sorunlarına katkısı da kabul edilmektedir.

İklim değişikliğini anlamlı bir şekilde ele alacaksa, kalkınma kaygılarını ve iklim değişikliğini entegre etmekten başka seçenek yok. İklim sorunu, ekonomik büyüme ve sera gazı emisyonlarının ortak evriminden kaynaklanmaktadır. Etkili bir rejim, bu nedenle, sanayileşme yörüngelerini yeniden gözden geçirmek için teşvikler sağlamalı ve kalkınmayı karbona bağlayan bağları çözmelidir. Ancak, etik ve pratik nedenlerle, bu yeniden düşünme, kalkınma isteklerini karşılamayı ve adil bir iklim rejimi oluşturmayı içermelidir” (World Bank, 2010, s. 233).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM

2.1.Yönetişim

Kavramlar söyleyenin ifade etmek istediği ile iletilenin algıladığı arasında bir aralıkta anlam bulurlar. Bu sebeptir ki kavramların iletilmesi sırasında, eylemin iki tarafında yer alan bireylerin içinde yer aldıkları toplumların, geleneklerin, inanışların, ifade biçimlerinin hatta kullandıkları dilin yapısı bu anlamı etkileyebilmektedir. Yönetişim kavramına bakıldığında ise bu anlam aralığının çok genişlediği görülmektedir. Çok farklı alanlarda kullanılmasının yanı sıra kimlerin kullandığı da bu noktada önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, yönetişimin disiplinlerarası kullanılması özelliği kabul edilmekle birlikte daha çok yönetimsellik üzerinde nasıl bir yaklaşımı öne sürdüğü, buna dayanarak da devletle birlikte toplumsal bir yapılanmanın nasıl olması gerektiği tartışmaları üzerinde şekillenen önermeler bağlamında yönetişim kavramı incelenmektedir. Bu yapılırken de ekonomik ve uluslararası alanda da yansımalarına bakarak birbirinden farklı gibi görünen ancak başka kavramların önermeleri ile birlikte bütüncül bir yapıyı oluşturma iddiasındaki fikirlerin izleri takip edilmektedir. Özellikle Dünya Bankası'nın yönetişim kavramının kullanımını yaygınlaştırmış olması, kendi çalışmalarında gözle görülen biçimde daha çok yer vermeye başlaması 1970'lerden itibaren gerçekleşmiştir. Ekonomik tasarım fikrinin bir uygulama yol haritası şeklinde geliştirilecek olan yönetişim kavramı yerelden küresel ölçeğe kadar çok düzlemli, ancak devletlerin egemenlik alanına odaklanan bir örgütlenme şeması olarak, üye devletlere özellikle Dünya Bankası aracılığıyla dayatılacaktır. Yönetişimi kamu yönetimi açısından daha kapsamlı ele alması kurumların yapısal değişimini hedeflemesinden kaynaklanmaktadır (World Bank, IEG, 2008). Üstelik yönetişime içkin bazı özellikler yereldeki farklı koşullara göre de esnek çözümlere getirme kolaylığı taşımaktadır. Bu da yerelleşme ile desteklenen fikri altyapı sayesinde. Kültürel ve kent mekânı anlamında ifadesini ise glokalleşme üzerinden bulacaktır.

Yönetişim kavramı literatürde birçok farklı alanda, farklı biçimde ancak benzer bir mantık çerçevesi içinde kullanılmaktadır. Bu bölümde, şirket yönetişimi kavramının siyasi ve idari yönetişim için nasıl bir eylem planı sunduğu ve hangi dinamiklerle çalıştığı

incelenmektedir. Bu dinamiklerin devletleri dönüştürerek uluslararası ilişkilerde yeni yerel ve ulusötesi aktörlerin ortaya çıkarak küresel bazda bir yapısal değişimi mümkün kıldığına dikkat çekilmek istenmektedir. Yönetişimi kolektif bir kontrol ve nüfuz eyleminin mümkün kılınması için dizayn edilmiş kurumlar olarak açıklayan Peters, kamu yönetimi düzeyindeki dönüşümün yanında, bunun ulusüstü seviyede (NAFTA, Avrupa Birliği gibi) “çok katmanlı yönetim”in dinamiklerini araştırmıştır (Peters ve Pierre, 2002). Çünkü yönetişimin bileşenleri sadece belirli bir düzlemde işlevsel kalmakla yetinmemekte mikro ölçekten daha geniş kapsamlı küresel bir tasavvura evrilmektedir. Glokalizm tartışmalarında da yönetişimin küresel bir dizaynın daha küçük ölçeklere uygulanması mı yoksa yereldeki pratiklerin küresel bir ölçeğe taşınması mı olduğu tartışmaları yer almaktadır.

Neoliberal politika savunucularına göre devletin ekonomi ve piyasa üzerinde kapladığı alanın, gerek doğrudan kamu iktisadi teşebbüsleri olsun gerekse hizmet alanlarındaki kurumlarıyla olsun, azaltılması gerekiyordu. Üstelik piyasayı düzenleyici işlemlerden ve kurumlardan da devletin etkisinin kaldırılması en önemli görülen noktalardan biriydi. Bunun için ilk olarak devleti her alanda mümkün olduğunca küçültmek için kamu seçimi kuramına göre deregülasyon politikalarının yarattığı sosyal sorunlara cevaben devletin düzenleyici rolünü kabul ederek kamu-özel iş birliği ve rekabet ilişkisine dayalı yeni kamu işletmeciliği ortaya çıkmıştır. Buna göre kamu kurumları piyasa mantığıyla hareket edecek yeteneklere sahip olacak biçimde dönüştürülmeli ve yeniden organize edilmeliydiler, böylece reregülasyon denilen bir süreç yaşanmıştır. Bu haliyle de hizmet odaklı kurumlar hizmet alımına dâhil olmayanlar, müşteri olmadıkları için yok sayılmıştır. Bahsedilen verimlilik, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi ilkelerin yerine getirilmesinde problemler ortaya çıktıkça, “yönetişim” kavramı etrafında bir politik, idari ve ekonomik eleştirel bir tavrın oluşmasına zemin hazırladı.

Yönetişimin popüler bir kavram olması ve bütün dünyada benimsenmeye başlanan bir politik bakış haline gelmesi Dünya Bankası’nın raporları sayesinde oldu. İlk olarak Dünya Bankası’nın “Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth” isimli raporunda (World Bank, 1989) kullanıldı. Daha sonra ise Dünya Bankası Yeni Kapsamlı Kalkınma Çerçevesinde bu kavramın genel hatları çizildi (Wolfensohn, 2000). Piyasa odaklı olması beklenen kamu kurumlarının yapısal sorunlarına dikkat çekilerek hedefle-

nen amaçların gerçekleşmesinde yaşanan aksaklıklar ile birlikte hizmet odaklı yönetimlerin gözden kaçırıldığı yoksulluk problemi öne çıkarıldı. Bu odaklanılan sorun ve çözüm yollarının gerçekleştirilmesi için devletin nasıl olması gerektiğine dair farklılaşan bakış açısı 1997 yılındaki “Değişen Dünyada Devletin Rolü” isimli Kalkınma Raporu’nda açıkça belirtildi (World Bank, 1997). Devletin “enabling”, yani mümkün hale getiren/sağlayan bir yaklaşımla piyasaya daha katılımcı bir işlerlik kazandırması bekleniyordu. Küçük, hızlı karar alıp hareket edebilen ve en önemlisi devlet-piyasa-sivil toplum üçlemesinin ortaklaştığı bir yapıya uygun örgütlenmesi gerektiğinin altı çiziliyordu. Yani; serbest piyasa, iyi yönetişime sahip olan devlet ve demokratik katılımın aracı olarak da sivil toplum. Burada dikkat çekici olan birkaç nokta bulunmaktadır şöyle ki; bahsedilen sorunlar içinde artan yoksulluğun bulunması, yeni reformların gerekliliğinin belirtilmesi gibi noktalar neoliberalizmin ilke ve politikalarına karşı bir cevap değildi. Bilhassa neoliberal politikaların uygulanmasının önünde engel oluşturan noktaların belirlenmesi ve bunların çözüme kavuşturulması niteliğindeydi. Sosyal muhalefetin ve patlamaların yaratacağı yıkımdan kaçınmak, meşruiyet sorununu ortadan kaldırmak ve piyasanın istenildiği biçime kavuşturulması için gerekli reformların yapılmasında hiçbir sakınca yoktu, tersine gerekliydi (Sönmez, 2011, s. 125-130).

Yönetişim kavramının küresel ölçekte kullanımının yaygınlaşmasıyla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) öncülüğünde finansal kurumlarca “iyi yönetim”in sağlanması için ülkelerden beklenen siyasa yapım sürecinde kurumsallaşma tarafının biçimi ortaya çıkmaya başladı (IMF, 1997). Buna göre piyasanın düzenlenmesi iyi yönetim ilkesince başarılı olabilmesi için piyasa aktörleri ile düzenleyici kurumların uyumlu hareket etmeleri ve sorumluluk almaları önemliydi. Bunu sağlamak için piyasaya iyi yönetim pratikleri ile güven verilmeli, bu pratiklerin kontrolü iyi sağlanmalı ve bu konuda başarısız bulunmaları halinde bu oluşturulan kurumsallaşma içindeki rolleri ve otoriteleri ellerinden alınmalıydı.

Yönetişim esas itibariyle politika yapımının birçok alanda çoğulculuğun sağlanması ilkesine dayanan bir yönetim anlayışı olarak kabul görmektedir. Bu yaklaşımın prensiplerinin uygulama alanı bulduğu yapılar, kurumlar ise oldukça geniştir. Böyle olmasının sebebi ise özellikle piyasalar, kurumsal hiyerarşi ve bağlantıları üzerinde sistematik bir açıdan işlevselliğini yapılandırma iddiasıdır. Özellikle 1980’lerden itibaren literatürde

devletin yönetim kavramı çerçevesinde sıkça tartışıldığı ve devletin yapısal dönüşümünü ve bunun sınırlarının ölçülmeye çalışıldığı görülmektedir (Rhodes, 2000). Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması, beklentilerinin gerçekleştirilmesi noktasında devletin yeterli olamadığı, bunun için hayata geçirdiği düzenlemelerin de başka sorunlara yol açtığı fikri üzerinde gelişmiştir yönetim kavramı. Buna mukabil devletin veya siyasa oluşturucuların kararlarında veya kurumsal düzenlemeleri sırasında toplumun içinde doğal bir yeri olan piyasa aktörlerinin ve sivil toplumun da katılımını önermekte, hatta bu bağlamda kalıcı, hukuksal ortaklığını savunmaktadır. Buna gerekçe olarak etkinlik, şeffaflık, hakkaniyet, katılım, hesap verilebilirlik ve demokratik ilkelerin bu yolla sağlanabileceğini göstermektedir (Goetz ve Gaventa, 2001). Bu ilkelerin kurumsallaşabilmesi için de devletin çoğulculuğu, şebeke/ağ sistem teorileri ve yeni kurumsal iktisat teorilerinden yararlandığı söylenebilir (Rhodes, 2000). Yönetim kavramının yönetim kavramından türetildiği aşikârdır. Bu durumda yönetim tam olarak neyin karşılığı ve kendisini oluşturan öğelerin ne olduğuna ilişkin kabaca da olsa kavramsal bir çözümlemeye gerek duyulmaktadır.

2.2.Yönetimden Yönetimselliğe

Foucault'un yönetimi açıklarken Machiavelli'nin Prens'inden yola çıkarak yönetime dair olanı yaşamın içinde arayıp, neler olduğunu belirleyerek işe başlar, daha sonra yönetimselliğe nasıl evrildiğini açıklar. Buna göre yönetim özellikle 16. yy.'a değin; şeyleri, hukuk bilginlerinin metinlerinde söyleneceği gibi, "ortak iyi" biçiminde değil; yönetilen şeylerin hepsi açısından "uygun" olan bir ereğe götürecek şekilde doğru olarak düzenleme biçiminde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla genelde yönetimin amacı haline gelecek bir dizi spesifik ereksellik vardır. Bu çeşitli ereklere ulaşmak için şeyler düzenlenmelidir ve bu düzenleme terimi önemlidir, çünkü hükümlanlığın amacını, yani yasalara itaati gerçekleştirmeyi sağlayan şey yine yasanın kendisidir(Foucault, 2005, s. 274). Yani kendi içinde bir döngüsellik yaratırken bu döngüsellikten çıkılması sırasında yönetilen şeylerin ilişkilerinin yoğunlaşması ve genişlemesi yönetim sanatının da, özellikle merkantilizmden kapitalist ekonomiye geçerken, değişmesine neden olmuştur. "*Yönetim sanatının yerleşmesinin can alıcı noktası, ekonominin siyasi pratik alanına sokulmasıdır*" (Foucault, 2005, s. 271). Öyleyse yönetimin konusu olan "şeyler" in değişmesi, onların düzenlenme-

sinin de değişimini beraberinde getirecektir. Hükümranlığın düzenlenmesi ve yönetilmesi, hükümranlığın devamı içinken zamanla yönetilen şeylerin ortak faydası için bir amaçlar bütününe yönelik bir düzenleme ve yönetmek faaliyeti karşımıza çıkmaktadır. “...bir yönetim sanatından siyaset bilimine, hükümranlık yapılarının hâkim olduğu bir rejimden yönetim teknikleriyle yönetilen bir rejime geçiş, 18.yy.da nüfus teması ve sonuçta ekonomi politiğin doğuşu çevresinde olmuştur” (Foucault, 2005, s. 283).

Bu dönüşümün sonucu olarak, “yönetimsellik” kavramıyla açıkladığı bir olgunun varlığını belirtmiştir. Toprak, nüfus ve güvenlik kavramları ile başlıklar halinde şekillendirdiği egemenlik ve yönetimi yaşanan süreçte vardığı nokta olarak yönetimsellik kavramını derslerinde kullanmış ve biyopolitik kavramını açıklamaya girişmiştir. Buna göre yönetimsellikle kastettiği şeydu;

“1- hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan bu çok spesifik, ama karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analiz ve düşünceler, hesaplar ve taktiklerden oluşan bir bütün.

2- bir yanda tüm spesifik yönetim aygıtlarının oluşumu, öte yanda da tüm bir bilgi kompleksinin gelişimiyle sonuçlanan ve yönetim aygıtı olarak adlandırılabilen bu iktidar türünü uzun bir süre içinde ve tüm Batı’da diğer tüm biçimler üzerinde üstünlük kurmaya götüren eğilim.

3- 15. ve 16. yy’da idari devlete dönüşmüş olan ortaçağ adalet devletinin yavaş yavaş yönetimselliştiği süreç ya da sürecin sonu” (Foucault, 2005, s. 285).

Samuel Finer (1970), çalışmalarında yönetim kavramını oldukça detaylı ve kapsamlı olarak incelemiştir. Birçok açıdan el aldığı yönetimin tarihsel oluşumunu *History of Government From Early Times* isimli kitabında beş başlık halinde toplamıştır. Bunlar, “devletin kuruluşu, askeri formatlar, inanç sistemleri, sosyal farklılıklar ve zaman aralığı” olarak sıralanmıştır. Devletlerin oluşum aşamalarına baktıktan sonra ise bunları üç temel karaktere göre nitelendirmiştir; *şehir devleti, ulusal devletler ve imparatorluklar*. Ulusal devlet nitelemesinde, ulus kavramının son birkaç yüzyılın ortaya çıkardığı bir kavram olduğunu kabul etmekle birlikte bunu bugün anladığımız ulusal nitelikten biraz farklı

biçimde almış ve “toponomous” (belirli bir toprak parçası üzerinde uzun süre birlikte yaşayarak ortak bir yönetim, devlet oluşturan topluluk anlamındadır) kavramını kullanmıştır. Özellikle devletin yönetim biçimleri üzerinde inşa edilmesi süreci üzerinde dururken iki noktaya dikkat etmiştir. Birincisi, yönetenlerin nereye kadar merkeziyetçi ve standart bir yapı oluşturabildikleri, ikincisi ise homojen bir kültür ve hukuki yapıyı nereye kadar yayabildikleridir. *The Man on Horseback* adlı kitabı (Finer, 1962) ise özellikle askeri yapıların politika yapımı üzerine etkilerini esas almaktadır. Güvenlik, iç düzen, güç dağılımı, bürokratik yapı ve ulusal rejimin oluşmasında askeri formların çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Politik ve dini inanç sistemleri ise birkaç farklı noktada etkili olmaktadır. Öncelikle yönetimde ikili bir yapı meydana getirdikleri için (kilise-kral gibi) egemenliğin paylaşımında tarihsel olarak hep bir gerginlik noktası oluşturmaktadır. Ayrıca dini politik inanışlar değiştikçe kurumsal yapıların biçimleri de toplumu yönlendirecek biçimde değişim göstermiştir (Hayward, 1997, s. 119). Tanrı-kral anlayışının, sultan halifenin oluşumu, yerine burjuva veya halk egemenliğinin gelmesi gibi tarihsel değişimler ise ayrıca incelemeye değerdir.

Toplumu oluşturan birçok kurumsal yapı eğer dini ve dolayısıyla politik yapıdan etkilenerek oluşuyorsa, bu yapıların reform döneminde olduğu gibi, değişimleri de mevcut kabul görmüş olan sosyal ve politik hiyerarşiyi de dönüştürme yönünde zorlamaktadır. Böylesi bir çıkarım da bizi sosyal yapıların değişimlerini etkileyen olguların kurumsallaşma örgüsünü de etkilediği sonucuna getirmektedir. Burada karar alma mekanizması ve bu mekanizmayı kullanma yetkisine, imkânına kimin sahip olduğu ve ne kadar sahip olduğu soruları temel bazı örüntüleri ortaya çıkarmaya adaydır. Karar alıcılar, yığınlar ve elitler arasındaki temel ayırt edici etken olmaktadır. Karar alma ve kontrol etmek eylemlerinin niteliğine yönetmek fiili üzerinden bakıldığında, oldukça ilişkili görülmektedir. Öyleyse i) merkezi ve yerel yönetim arasındaki ilişkide, ii) kontrol mekanizmasının kapsam ve prosedüründe yönetimin niteliğine dair fikir verecek doneler elde etmek mümkündür. Finer tanımlamasını yaparken esas aldığı nokta özellikle yönetimin kullandığı bürokratik aygıtın büyüklüğü (veya küçüklüğü) ile ordu için ayırdığı insan veya meta kaynağına karşılık toplumun yönetim faaliyetlerinde aldığı rolün niteliğidir. Bu nitelikler üzerine de merkez ve yerel ilişkisi ile kontrol mekanizmalarının nasıl çalıştığını oturtarak değerlendirmeyi uygun görür (Hayward, 1997). Bu da aslında sabit kalıplar ve çizelgeler

ile yönetimlerin değerlendirilmesi yerine “ne olduğu” kadar “nasıl olduğu” sorularını da ekleyerek karmaşık işlevli bir olgu olarak yönetimselliğin değerlendirilmesi gerektiğine dair doğru bir örnek olmaktadır.

Finer (1970), incelemeleri sonucunda politika yapımı üzerine beş kıstas ortaya koymaktadır. i) Politikaların nüfusu işgal, talan veya kölelikten koruma kapasitesi. ii) İç güvenliği ve düzeni sağlamak ve idarenin örgütlü biçimde yolsuzluk, işkence gibi uygulamalardan kaçınmasını sağlama kapasitesi. iii) Devlet olabilmenin, sistemli bir yönetim oluşturabilmenin temel gereksinimi olarak bir vergi toplama kabiliyetine sahip olması. iv) Kamusal hizmetlerin sağlanmasının görevi olduğu bilinciyle yollar, hastane, okullar gibi toplumsal yaşamın ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin doğrudan veya yerel, özel otoriteler yoluyla yerine getirilmesi. Karşılaştırmalı örneklerle bakmak gerekirse; Floransa sistemli bir eğitim sistemi kurmuşken, buna sahip olmayan Venedik’in kamusal sağlık hizmeti sunduğunu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda modern devletlerin bu türden hizmetleri ne oranda ve hangi biçimde yerine getirdiği temel devlet tartışmalarından biri olacaktır. v) Son olarak da bireysel hakların politika yapımına demokratik katkısının nasıl işlediği veya işlemediği de önemli görülmektedir (Hayward, 1997, s. 128-129).

Finer, yönetimin içerdiği unsurlar için ise şu şekilde bir tanımlama getirmektedir;

“-yönetmek veya yönetim faaliyetindeki süreç

-düzenlenmiş kurallar durumu

-yönetmek ve yöneticilik görevleri ile yetkilendirilmiş kişiler ve

-yönetilen topluluğun yönetilme tutum, yöntem ya da sistemi” (Finer, Comparative Government, 1970, s. 3-4).

Yönetişim günümüzde yönetim kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılmamakta, tersine yönetim kavramının karşıladığı anlamın değişimini göstermek açısından farklılığı özellikle vurgulanmaktadır. Artık karar alım süreçleri ile yönetimselliğin konusu olan “şey”lerin kompleks yapılar içinde etkileşime girdiği görülmektedir. Yönetişim ile yönetime toplumun her katmanından katılımın sağlanması kastediliyor olsa da esasında pratikte piyasa aktörlerinin katılımı gerçekleşmektedir. Çünkü piyasa aktörlerinin tarihsel bir

sınıf olarak katılımı daha erken olsa da organize biçimde yönetime tümenden talip olması zaman içinde gelişmiştir.

2.3. Yönetişim Kavramının Gelişimi

2.3.1.Kamu Seçimi Kuramı

1960’lardan 1980’lere doğru gelişen “kamu seçimi kuramı” devletin işleyişindeki aksaklıkları, kolektif karar alma süreçlerini ve verimsizliğini araştırırken kurumların bireysel çıkar ve davranışlarının toplamı olduğu düşüncesini temel almaktadır. Bu bağlamda yöntemsel bireyciliği temel almakta ve kamunun da değerlendirilmesi sırasında piyasa değerlendirme araçlarını kullanmaktadır. Bu haliyle her kurum kendi çıkarları için diğer kurumlarla rekabet edebilmekte, üstelik bu kurumların içindeki bireyler de yine aynı davranış tarzına uygun hareket etmektedirler. Öyleyse siyasi karar alıcıların popülist davranışları haricinde kamu kurumlarındaki bürokratları da her zaman kamu çıkarını gözetmeyebileceklerdir. Kurumsal yapıların temel alınması açısından “kurumsal iktisat” yaklaşımı ile benzerlik gösteriyor gibi görünse de kurumsal iktisatçılara göre bireyler toplamından ziyade, kurumların ontolojisinin kendine özgü olduğu ve kurumdan kastedilenin sadece örgüt değil bütünüyle ilişkiler kümesini de kapsadığını söyleyebiliriz. Kendi çıkarlarını kollayan bürokrasi ve siyasetçiler yaşanan krizlerin temel sorumlusuydu ve 70’lerden itibaren bu sav devletin dönüştürülmesinin meşruiyet kaynaklarından biri oldu ve “piyasa yoluyla hükümet” (government by the market) paradigmasına temel oluşturdu. Bunun sağlanması için de Keynesyen refah devleti yerine adem-i merkeziyetçi, çok merkezli bir idari yapı olmalıydı.

Kamu seçimi kuramının işaret ettiği bürokrat ve siyasetçilerin bireysel tavırlarının yol açabileceği zararları engellemenin mümkün olup olmadığı veya nasıl olabileceği tartışmaları ile birlikte “anayasal iktisat” kavramı ortaya çıktı. Buchanan’a (1984)göre genel ilkesel normlar çizelgesinde yapılacak seçimler ile bu seçimlerin belirlediği sınırlar içinde, alınacak kararlara yönelik yapılacak seçimler dikkatli bir kategorik ayrım yapılmalıydı. Buna göre anayasal statüde belirlenecek ilkeler dâhilinde refah devleti politikası ve adil gelir dağılımının gözetilmesinden vazgeçilmeliydi. Çoğunluğun çıkarına göre hareket etmenin azınlığın haklarına zarar verebileceği, mülkiyet haklarının ihlâli gibi tehli-

keleri öne süren bu yaklaşım temel olarak ilkelerin, normların belirlenmesi sırasında ne-redeyse oybirliğini savunmuştur. Tam olarak böyle olmasa da kamu çıkarından ziyade, hakları savunulan azınlığın varlıklarını ilgilendiren düzenlemeler de bu fıkirden esinlene-rek zaman içinde kurumsallaşacaktır. Burada da karşımıza Schmitt'in kanuniliğe dayanan meşruiyetin yaratılması durumu çıkmaktadır(Schmitt, 2016). Anayasal olarak belirlenen bu tür bir tercihin tarihsel mücadelelerin veya üzerinde bir şekilde uzlaşılarak gerçekleş-memişçesine, sanki doğal olarak kendiliğinden var olmuşlar gibi bir kabul, rızanın ger-çekleşmesi söz konusudur (Cammack, 2004).

2.3.2.Yeni Kamu İşletmeciliği

Bütün siyasetçilerin ve kurumların bireysel çıkarlar ve tutumların toplamı olması se-bebiyle yozlaşmaya mahkûm olduğu tezi üzerinden devletin her türlü piyasa müdahale-sine karşı duran kamu seçimi kuramına göre gerçekleştirilen düzenlemeler zamanla ciddi sorunlara yol açmıştır. Demokratik katılımdan uzak, kamu çıkarını hiçe sayması gibi eleş-tiriler sonrası devleti reddetmeyen ancak devletin kurumsal yapısının piyasa mantığı ile hareket eden ve buna göre şekillenmesi gerektiğini öne süren yeni kamu işletmeciliği ku-ramı 1980'ler ile birlikte öne çıkmaya başladı. Motivasyonu, vatandaşların birer hizmet alıcısı, müşteri olduğu ve bu müşterilerin taleplerine göre biçimlenmektedir. Bu motivas-yona dayanarak kamusal kurumlar, özel sektör ile birlikte rekabete dayalı bir ilişki içinde olmalıdır. Rekabet sadece özel hizmet alanındaki özel sektörle değil aynı zamanda kamu kurumları arasında da sağlanmalıdır. Tabi şeffaflık, az maliyetli faaliyet, politika ile hiz-metin birbirinden ayrılması, esneklik, kurumların performans ölçümü ve bunların sağlan-masında özel önemi olan düzenleyici örgüt ve ilişkilerin kurulması gereklidir.

Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımına göre özellikle yerleşmenin önemi büyüktü. Bu bağlamda Afrika'daki örnekleri inceleyen Hope (2001), yerleşmenin dört farklı biçimde gerçekleştiğini yazar. Buna göre; yetki genişliği (deconcentration), vekâlet (delegation), intikal (devotion) ve özelleştirme (privisation). Yetki genişliği merkeze bağlı yerelde hiz-met veren kuruluşlara bazı yetkilerin aktarımı iken, vekâlet, organik olarak hükümetle bağı yalnızca dolaylı olan kuruluşlara yetki verilmesidir. İntikal bürokratik hiyerarşide bir alt birime yetkinin devri iken özelleştirme belirli faaliyet alanlarının özel sektöre veya sivil örgütlenmeye tamamen bırakılması anlamına gelmektedir. Buna göre yerleşme

formları değişken olsa da dayandıkları temel argümanlar açısından aynı noktada birleşmekteydi; etkin, verimli, denetlenebilir ve müşteri talebi ve memnuniyetine dayalı bir hizmet anlayışı.

Bağımsız Düzenleyici Kurum (BDK)'ların özelleştirme özneline, işlevleri öncelikle bu sürecin yarım kaldığı, yavaş ilerlediğı sektörlerde süreci tamamlanmasını sağlamaktır. Bunun yanı sıra, özelleştirmenin tamamlandığı sektörlerde ise piyasanın rekabet koşullarını sağlamak. Bu da öncelikle devletin düzenleyici rolünün sona erdirilmesinden (deregölasyon), rekabet ortamı, tüketici ve kamu çıkarının korunması için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sürecine geçilmesi (reregölasyon) demek oluyordu. Tabi bu süreçte gözetilen hizmet alıcının çıkarlarıyla toplumun genelini ilgilendiren kamu çıkarının örtüşmemesi mümkündür. Ya da bu çıkarlar örtüşse dahi üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirmemesi halinde ortaya çıkabilecek zararın nasıl engellenebileceğı sorunsalı ile karşılaşmak mümkündür. Örneğın Türkiye'de şeker fabrikalarının özelleştirilmesi sürecinde yapılan sözleşmeler gereğı özelleştirilen fabrikanın beş yıl daha faaliyette bulunması şartı bulunmaktaydı. Susurluk, Kastamonu ve daha birçok örnekte yaşanan durum bu sürenin bittiğı gibi fabrikaların kapatılması oldu. İşten çıkarılanlar sebebiyle istihdamın azalması, yerel ekonominin çarpan etkisinin yok olmasının yanında, şeker pancarı eken köylünün uğradığı kayıp, pancarın yan ürünlerinin (küşpe gibi) artık bulunmaması sebebiyle hayvancılıkla uğraşanların yem maliyetlerinin artışı gibi birçok etkisi olmuştur bu durumun. Halk sağlığını ilgilendiren sağlıksız mısırdan üretilen şeker veya şeker şurubunun ülkeye ithalatının artması ise dış ticaret açığı, sağlık harcamalarının artışı gibi ikincil sonuçlar doğurmaktadır. Bir diğer örnek ise Türk Telekom gibi stratejik bir sektör olan iletişimin özelleştirilmesinde karşımıza çıkmaktadır. Özelleştirmeyi alan yabancı şirket yıllarca sözleşmede belirtilen ve şart koşulan altyapı iyileştirmelerini gerekleştirmemesinin yanında, ihaleyi alırken yerli bankalardan aldığı krediyi ödemedi ve sonunda borcuna karşılık bir grup banka hisseleri devraldı. Yıllarca ödenmeyen kredileri bırakarak ülkeyi terk eden şirket bu süre içinde tahsil ettiğı bütün geliri de ülkesine aktardı. Bu süreç içinde devleti temsilen özelleştirme sürecini denetlemekle sorumlu isimlerin içinden daha sonra yine çok üst seviyede kamu görevlerine getirilenler olduğı görüldü (Gökdemir, 2018). Burada kamu çıkarının denetlenmesinin ve mümkün olan zararların ortaya çıkma ihtimallerine karşı alınması gereken önlemlerin önemi görülmektedir.

Yeni Kamu İşletmeciliği görüşüne bakıldığında hesap verilebilirlik konusunda siyasi olan ile idari olan arasında kavram kargaşası yaşanabilmektedir. Hizmet alan ile diğer vatandaşların çıkarı aynı düzlemde ele alınmaktadır. Teknik bilgiye sahip, uzman personeller ile bu tür hizmetlerin daha verimli gerçekleştirilebileceğini savunurken bunun kamu çıkarına da faydasını göstermektedir. Bu tür uzmanlaşmış kişilerin kendi kurumlarını minimum maliyet maksimum faydaya göre çalıştırdığı durumlarda kamu çıkarının genelinin bu kurumun çıkarıyla çatışması söz konusu olduğunda hem siyasi, hem etik bir problemle karşı karşıya kalınmaktadır. YKİ politikalarının sonuçları incelendiğinde örneğin İngiltere’de olduğu gibi bazı alanlarda yerelleşme görülürken bazı alanların daha merkezileştiği sonucuna varılmıştır (Pollitt, 2012).

Hizmetlerin yerelleşmesinin savunulması için istenen yetkinin karşılığında sorumluluk alınmamakta, hesap verilmek istenmemektedir. Esneklik istenmesine rağmen çıkan sonuçlara bağlı olarak görülen yanlışların düzeltilmesi konusunda siyasi müdahaleye karşı çıkılmaktadır. Müşteri olarak görülen vatandaşların taleplerine karşı prosedürler yoluyla engeller çıkarılmaktadır.

“Bilerek ya da bilmeyerek, YKİ, elitlerin, özellikle şirket sahiplerinin çıkarlarına hizmet etmiştir, hükümetlerin kamu çıkarını gözetme yetisine zarar vermiştir, ekonomik akılcılık ve yeni işletmeciliğin siyasi felsefesini bütünüyle kabullenen, serbest ticaret ve ulusüstü kurumların apolitik yönetişimini yükseltmenin bir aracı olarak işlev görmüştür” (Adams, 2000: 499).

Özetle kamu seçimi kuramıyla devleti ekonominin her alanından dışlamak üzerine yapılan politik tavsiyeler ve uygulamalar sonucunda çıkan sorunlar neticesinde bu kez devlet kurumlarını birer işletme prensibi ile yönetme anlayışı öne çıkmıştır, yani yeni kamu işletmeciliği. Ancak yine piyasa işleyişi sırasında yukarıda bahsedilen sorunlara cevaben de daha sonraki süreç içinde katılımcılığı, şeffaflık ve demokratik hesap verilirliği daha öne çıkaran yönetim kavramını görmeye başlayacaktık (Sönmez, 2011, s. 87-122).

2.3.3.Şirket Yönetimi Açısından Yönetişim

Yönetişim kavramı, politika yapım süreci açısından çok katmanlı olarak yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası yansımalarını incelemek amacıyla çalışma yapılıyor olsa da, kav-

ramın özel sektör açısından da ne ifade ettiğini anlamak faydalı olacaktır. Yönetişim kavramının ilkelerini Dünya Bankası gibi ulusüstü örgütler tarafından üye ülkelerde yerleştirilmek istendiği görülmektedir. Bunun yanında birçok bölgesel katılım bankası veya yerel yönetimlerde bu ilkelerin uygulamalarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu ilkeler şirket yönetimleri için tasarlanmış olmakla birlikte devletin egemenlik alanındaki yöntem alanları da şirket mantığı çerçevesinde dizayn edilerek yönetilmek istenmektedir. Genel olarak yönetim kavramı şirket yönetimleri için kurgulanan bir stratejik çalışmalar bütününe dairdir. Özellikle birden çok ülkenin piyasasında faaliyet gösteren veya tek bir ülkede olup birden çok sektörde şirketin ortaklığıyla oluşan şirket gruplarının karmaşık iş ilişkilerine çözümler yaratmak amacı güdülmektedir. Faaliyet gösterdikleri ülkenin ve/veya sektörün yapısal özellikleri, çalışma disiplinleri, iş hukuku, çevre hukuku, siyasi ve kültürel yapısı gibi birçok etkene göre şekillendirilmesi gereken bir yönetim stratejisi gereklidir. Bu sebeple yönetim ile kastedilen bir çözüm ve cevap anahtarı değil, daha çok ülkeden ülkeye göre değişen cevaplar sunan bir çözüm yaratma yolu ve ilkesel bütünlük olduğu söylenebilir. Ancak bu çözüm yolu yaratma modelleri birkaç ana model etrafında şekillenmiştir. Anglo-Amerikan, Japon ve Alman modeli olarak üç başlıkta sayılabilir. Üçünde de aynı özellik gösteren bazı prensipler bulunmaktadır; şirket ortamında anahtar oyuncular, içinde bulunan ülkenin yerel unsurlarıyla ortaklığı paylaşmak, yönetim kurulu yapısı, düzenleyici çerçeve, anonim şirketler için gerekli açıklamalar, şirket ortaklarının onayı için gerekenleri sağlamak ve anahtar oyuncular arası etkileşimi sağlamak gibi (EWMI/PFS Program , 2009, s. 1). Yönetişim modelleri birkaç ana akım ile kategorize edilebilmektedir. Bunlardan en baskın ve yaygın olarak uygulama alanı bulan Anglo-Amerikan modelidir. Ancak diğerleri ile bazı farklarını göstermek, bu modelin yaklaşımının karakterini de gösterebilir. Ayrıca çalışmada ileriki kısımlarda gösterileceği üzere bu yönetişimin bölgesel ve hatta yerel özelliklere göre bazı farklılıklar gösterdiği, bu sayede etkinliğinin arttığı ve kabullenilmesinin kolaylaştığı ortaya çıkmaktadır.

Anglo-Amerikan modeli, şirket yönetişiminde bireysel ve artan biçimde kurumsal, ancak şirket ile resmi çalışma bağı olmayan yatırımcının hisse ortaklığına dayalı bir karaktere sahiptir. Burada anahtar oyuncular olarak sayabileceğimiz yönetim kurulu, idarecileri ve şirket ortaklarının hakları ve sorumluluklarının çok belirgin biçimde çizilmiş olduğu ve bunu gerçekleştirme eylemleri daha esnek olmakla birlikte iyi belirlenmiş olduğu bir

idare yapısı ortaya çıkmaktadır. Özkaynak finansmanı ile sermaye artırımını ABD ve Birleşik Krallık'ta ortak yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden sermaye artırımını ile şirket yönetişimi ve gelişmiş piyasalar arasında bir korelasyon görülmektedir. Dünyanın en büyük borsası New York, üçüncüsü Londra olduğu ve Amerika ile Birleşik Krallığın finans piyasaları göz önüne alındığı bu şaşırtıcı bir ilişki değildir. Anahtar aktörler olarak yönetim kurulu, idareciler ve hissedarlar olarak bir yönetim paylaşımı öngörülmektedir. Ancak hisse dağılımına baktığımızda 1990'ların başında Birleşik Krallık'ta 61% olan kurumsal paya karşın yaklaşık 28% bireysel küçük yatırımcı payı bulunmaktaydı, ABD'de bu oran 54%'e 46% civarında olmakla birlikte kurumsal yatırımcı payı gittikçe artmaktadır (EWMI/PFS Program , 2009, s. 2). Bu da şirket yönetişiminde kurumsal çıkarların daha ön plana alındığı bir duruma sebep olmaktadır. Yönetim kurullarının da şirket içinden ve dışından olmak üzere karma bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Burada da dışarıdan olanların oranı ABD ve Birleşik Krallık'ta artma eğilimindedir. Yine hisse sahibi olan kurumların etkisinden bahsedebiliriz burada.

Anglo-Amerikan yönetim modelinde şirketlerin yukarda bahsettiğimiz üç ana unsuru arasındaki ilişkinin dinamikleri çok geniş bir perspektif çerçevesinde kanunlarla ve düzenleyici kurallarla belirlenmektedir. ABD'de Çalışma Bakanlığı (Department of Labor) gibi tüzel kişiliği olan bakanlıklar yanında Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (Securities and Exchange Commission, SEC) gibi federal kurumlar özellikle hissedarların haklarının korunması konusunda oldukça geniş yetkilerle donatılmış ve bu konuda görevlendirilerek sorumluluk verilmiştir. Yine Birleşik Krallık'ta hissedarların hakları ve piyasa içinde şeffaf ve adil işlemlerin sağlanması için parlamento kararlarıyla oluşturulan Menkul kıymetler ve Yatırım Kurulu (Securities and Investment Board, SIB) özerk kurumlar yoluyla piyasanın denetlenmesi sağlanmaktadır. Rutin seçimler yoluyla yönetim kurulu ve denetleyici organların değişebilmesi imkânı sağlanarak onay mekanizması çalıştırılmaktadır. Ayrıca sürekli açık bilginin oluşması ve hissedarların buna ulaşabilme imkânının sağlanması için de denetleyici kurumlar yoluyla bilgi akışı ve şeffaflık ilkesi için bildirim mekanizması kurulmuştur (EWMI/PFS Program , 2009, s. 2-6). Esas baskın olarak kullanılan model Anglo-Amerikan modeli olmakla birlikte Japon ve Alman modelleri de iş hayatında kullanılan yöntemlerdir.

Japon modelinde yine hissedarların çıkarlarını korumak için mekanizmalar kurulmuş ve hisse oranları daha çok kurumsal hissedarlar çevresinde toplanmış bulunmaktadır. Ancak burada Anglo-Amerikan modelindeki üçlü ortaklık yapısı farklılık göstermektedir. Devletin müdahaleci, daha doğrusu yönlendirici olduğu yapıda şirket yönetimi tek bir bütün olarak hareket etmekte, bunun yanında devlet, banka ve bir ticari ilişki bütünlüğü oluşturan ve “keiretsu” diye tanımlanan çemberimsi bir olgunun olduğu dörtlü bir yapı bulunmaktadır. Keiretsu banka etrafında toplanarak finansal ilişkisini onun üzerinden kurup, üretim veya ticari alışverişlerini bu merkez etrafında bir çember oluşturacak biçimde yönetilen daha kapalı bir ekonomik yapı olarak düşünülebilir. Yönetim kurulları da neredeyse tamamen şirket içinden üyelerden oluşmaktadır. İlginç biçimde hükümet destekli bir kalkınma modeline göre şirketler yönlendirilse de, bu ülkede de bulunan kalkınma ajanslarının düzenleyici rolleri çok azdır. Buna karşın düzenleyici işlemler merkezi yönetim organlarıncaya yerine getirilmekte, fiili olarak kurulan ekonomik işleyiş düzeni sayesinde müdahale yöntemi farklı yollardan gerçekleşmektedir(EWMI/PFS Program , 2009, s. 6-9).

Alman modeli birçok açıdan diğer iki modele göre farklılık göstermektedir. Öncelikle bankaların şirketlerin yönetiminde rolü etkindir. Yönetim kurullarına temsilci sunarlar, finansman sağlamak için uzun dönemli planlamalar talep eder ve bunu düzenli denetlerler. Yönetim kurulları iki organdan oluşur, bilinen kurul tipine ayrıca danışma kurulu niteliğinde bir kurul eşlik eder ki genel olarak hissedarlar ve çalışanları temsil etmek üzere onlar içinden gelen üyelerden oluşur. Geleneksel olarak şirketlerin borsada sermaye artırımını yerine banka finansmanını tercih ediyor olmaları nedeniyle daha çok şirketler ve bankaların ilişkisini merkezine alan bir yapı bulunmaktadır(EWMI/PFS Program , 2009, s. 9-14).

Bu üç model de birbiriyle benzer birçok özellik barındırsa da oldukça farklı iş modellerine sahiptirler ve bu da sadece şirketlerin çalışma prensiplerini ve kurumsal özelliklerini değil aynı zamanda içinde bulundukları ülkelerdeki devletlerin ve ekonomilerin yapılarını da köklü olacak şekillendirmektedir. Bu da yaratılan kurulların kendine göre toplumsal ilişkiler yaratmasına sebep olmaktadır. Her yönetim modelinin içinde bulundukları ülkenin şartlarına göre mi şekillendiği yoksa bu modellerin ülkelerin yapılarını mı dönüştürdüğü ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte önemlidir. Dünyada baskın olarak

Anglo-Amerikan modeli bir piyasa düzenlemesi oluşmuş olması sebebiyle bu modelin özellikleri küresel anlamda devlet, toplum ve uluslararası yapılar üzerine ışık tutmakta oldukça yardımcı olacaktır.

2.3.4. Anglo-Amerikan Örneği Olarak Birleşik Krallık'ta Yönetişim

Birleşik Krallık'ta Thatcher hükümetleri döneminde “Yeni Sağ” (The New Right) (Cunningham, 2016) akımının ABD ve Türkiye örneklerine benzer yansımaları neticesinde, daha etkin kamu hizmetleri sağlamanın yolu olarak özelleştirme, piyasalaştırma ve yeni kamu yönetimi tercih edildi ve bu yönde politikalar yürütüldü. Kamu hizmetleri düzenlemeler yoluyla çeşitlendirildi ve vatandaşlardan artık birer tüketici olarak tercihte bulunmaları beklendi. Buna karşın, bürokratik idare hala baskın kamusal hizmet sağlayıcı olarak yerini korusa da özelleştirme, satıcı-sağlayıcı ayrımı ve özel sektörden aktarılan işletme yöntemleri Britanya yönetişiminin bir unsuru haline geldi (Bevir ve Rhodes, 2003, s. 56)

Daha sonra yönetime gelen İşçi Partisi içinden çıkan “Yeni İşçi Partisi Hareketi” (New Labour) (Encyclopedia Britannica, 1997-2007) ise sosyal ve ekonomik sorunlara yaklaşımında durağan, tek yönlü çözümler yaratma düşüncesinde değildi. Karşılıklı güven üzerine inşa edilen kurumlar arası ağlara dayanan ve bireylerin ortaklığını gözetten bir fikir etrafında hareket etmekteydi. Bu fikir bürokratik yönlendirmeyi ve quasi-market¹⁰ mantığını dışlamayan hatta hiyerarşi, piyasa ve ağların karışımından oluşan bir altyapıya sahipti. Bunu sağlarken de kamusal hizmetlerin doğasına uygun tercihlerin yaratılmış olduğu ve yine güvenin sağlandığı bir arzın oluşturulması esastı. Hükümet politikası bu hizmetlerin sektör içinden kamusal, özel ya da gönüllü kurumlar aracılığıyla en iyi nasıl sağlanabilecekse öyle sağlanmasına yönelikti. Kamu, özel ve gönüllü kurumlar arasında bir ortaklık yoluyla da yapılması mümkündü. Her türden hizmet, basit bile olsa farklı yapı, strateji ya da ilişkilerin karışımıyla gerçekleştirmeye uygundu.

Yeni İşçi Partisi, kamusal hizmet sağlayıcılığı üzerindeki Yeni Sağ modeline karşıydı. Piyasa mekanizmalarına aşırı güvendiklerini, bireylerin sadece kendi çıkarları peşinde

¹⁰ Quasi-market; yarı-pazar, bürokrasi yerine serbest piyasa mantığı ve çalışma sistemine göre düzenlenmiş kamusal hizmetler üzerinde yoğunlaşmış pazar. Tedarikçilerin birden çok ancak alıcının tek olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Bkz. <https://www.britannica.com/topic/quasi-market>

koşan ve o çıkarlara dayanarak rekabetçi olmadıklarını belirterek ortak çıkarlar ve refahı da gözetebileceklerini iddia etmekteydi. Bu sebeple serbest piyasa mekanizmalarını çalıştırmaya devam etmekle birlikte ortak eylemliliği de kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde ön plana çıkarmaktaydı. Dolayısıyla Blair liderliğindeki Yeni İşçi Partisi iktidarı ortaklık ve *mümkün kılan* (enabling) fikri üzerinde inşa edilen kurumsallaşmış ağları kullanmaktaydı. Blair (1998) amaçlarını kısaca açıklamıştı; “*joined-up problems need joined-up solutions*”. Yani kendine özgü karmaşık problemlere yine kendine özgü karmaşık çözümler gerekiyordu. Bu söylem, “Yönetimi Modernize Etmek” başlıklı Beyaz Kitap (White Paper)¹¹ raporunda “kendine özgü yönetim” ile “kapsayıcı yönetim” kavramlarını da referans göstererek değinilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Kavramlar hem merkezi idareler arasında yatay karmaşık ancak özenle hazırlanmış ilişkileri hem de dikey olarak hizmet sağlayıcı bütün ajansların bu ilişkilere dahilini ifade etmekteydi. Yani bu ilkeler ışığında kamu idaresi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ortak eylem planına göre düzenlenip etkin hale getirilmesi gerekiyordu. Burada da devletin rolü “sağlayan” olarak, kamusal hizmetleri bu duruma adapte edip, esnek ağların kurulmasını gerçekleştirmekti. Yapılmak istenen siyasa yapımında ve hizmet sağlama noktasında çeşitli organizasyonlar arasındaki köprüleri oluşturmaktır. Kamu görevlilerinin ilerleyen dönemlerde karşılamak zorunda kalacağı çok daha fazla hizmet, organizasyon idaresi ve idari işler olacağı düşünülmektedir (Bevir ve Rhodes, 2003, s. 58).

Yönetişim kavramının ne ifade ettiğinin, farklı ideolojiler veya politik aktörler dışında, geleneklere göre de zaman içinde değişebildiğini söylemek mümkündür. Çünkü gelenekler de muhafazakârlığın kaynakları olsalar da aslında zaman içinde karşılaşılan sorunlar ve ikilemlere cevaben biçimlenerek değişim gösterdiğinden, yönetsel olanın yönetim esaslarına göre kurgulanması fikri de bu değişime uygun yaklaşımlar sergilemektedir. Yönetişimin kurumsallaştırılmasında kullanılan temel ve ortak bazı argümanlar bulunmaktadır. Aynı zamanda yönetişimin nasıl ve/veya hangi araçlarla doğru yapılabileceği üzerine ortak fikirde buluşulan bazı noktalar bulunmaktadır, örneğin;

¹¹ White Paper, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve genellikle Yeşik Kitap’ın devamı niteliğinde olup belirli başlıklar altında konuları tartışmaya açıp öneriler sunulan rapor. Bkz. Avrupa Birliği Temel Terimleri Rehberi, <https://www.ab.gov.tr/files/rehber>

Devletin küçültülmesi, yönetişimi zamanla tasarlayan neoliberal çevrelerin ele aldığı temel şarttır. Yönetişimin uygulama amaçları içinde sayılan çoğulculuk, etkin yönetim, esneklik gibi ilklere uygun politikaların geliştirilebilmesi için devletin hantal, hiyerarşik bürokratik yapısından kurtularak küçülmesi gerekmektedir. Böylece hem yönetim maliyetleri düşürülecek, hem de asıl gerekçe olarak serbest piyasa ekonomisinin gereği devletin ekonomik hayattan çekilmesi sağlanacaktır.

Yönetimde ortaklaşmak ile bilginin şeffaflığı ve ulaşılabilirliği vurgulanmaktadır. Bahsedilen bilgi ise piyasaya dair ve devletin de düzenlediği alanların bilgisi olmaktadır. Bu türden bir ortaklaşmak daha çok bireysel veya sivil dayanışma örgütlerinden ziyade özel sektörün kamusal olana ortak olması biçiminde bir görüntü çizmektedir. Örneğin borsa veya birçok finansal piyasaya ait verileri sıradan vatandaşın ulaşması mümkün olmakla birlikte çoğu önemli verinin paylaşımı için yüksek meblağlar ödemek gerekmektedir. Bunun dışında kamu yatırımlarına veya harcamalarına dair birçok veri dahi kamu bankalarının işlemi olmasına karşın ticari sır kapsamına alınarak gizlenebilmektedir. Devlet kurumları sağladıkları hizmet sebebiyle elde ettikleri vatandaşların özel verilerini ticari şirketlere satabilmektedir. Dahası Dünya Bankası kredi sağlamak maksadıyla istediği verileri kamu kurumlarına hazırlattırmakta ve bunu toplu bir değerlendirme imkânı elde ederek küresel finans sektörünün bilgisine sunmaktadır. Ancak bu verilere, serbest piyasaya girmek isteyen herhangi bir birey olarak ulaşmak istediğinizde elde edecekleriniz oldukça sınırlı ya da hiç olacaktır.

Yeni bir kamu yönetimi ile kamusal olanın, devlet kurumlarının kurumsal yönetimi, daha doğrusu şirketleşmesi amaçlanmaktadır. Hizmetlerin verimliliğinin ölçülebilir, dolayısıyla nicel olarak değerlendirilebilir olması bu sebeple önemlidir. Piyasa mantığıyla maliyet ve getirileri hesaplanarak çalışma yöntem ve stratejilerinin geliştirilmesini önerir. Diğer bir yönü ise devletin faaliyet gösterdiği ve yerine getirdiği hizmetlerin piyasalaştırılmasıdır.

İyi Yönetişim, zaman içinde iyi yönetmek ile birlikte yönetim doğrusunun “ne” olduğunu ve “nasıl” yapılması gerektiği üzerine bir genel geçerlilik kriterleri oluşturmak amacıyla geliştirilmiştir. Nasıl ki serbest pazar ekonomisinin gerekleri her yerde aynı şekilde

olması ve işlemeliyse, yönetişim eylemi de öyle yapılmalıdır. Leftwich'e göre iyi yönetişim, verimli bir kamu hizmeti, bağımsız yargı ve sözleşmelerin uygulanmasını gözetten bir kanuni çerçeve, bağımsız kamu denetimi, hesap verebilirlik, yönetimin her kesiminde insan haklarına saygı, çoğulcu bir kurumsal yapı ve özgür basın unsurlarından oluşmaktadır (Leftwich, 1994).

Leftwich (1994), ayrıca iyi yönetişimin yönetimsel, politik ve sistemsel olarak iyi yönetişimin üç önemli ayağı olduğuna dikkat çekmektedir. Sistemsel olandan kastedilen iç ve dış politik güç ile birlikte ekonomik gücün dağılımının nasıl gerçekleştiğidir. Bu türden bir dağılımın kararlarının optimum fayda sağlayabilmesi için kamu hizmetlerinin ölçülebilir hale getirilmesi önemlidir. Böylece hizmetlerin verimliliği açısından değerlendirmeler yapılabilecek ve kurumlar arasında rekabeti sağlayarak verimi artıracaktır. Burada söz konusu olan kamusal hizmetlerin de piyasalaşması ve piyasaya uygun rekabetçi bir yönetime kavuşmasıdır. Bunu sağlamanın yolu ise özelleştirme, yerelleştirme, yönetimin daha adem-i merkeziyetçi olmasından geçmektedir. Bu ilkelere bürokratik kadroların azaltılması, bütçe denkliliğinin sağlanması ve faaliyetlerinde devlet dışı organizasyonların da ortaklaştırılması politikaları eşlik etmektedir. Bu haliyle “iyi yönetim” ile “yeni kamu yönetimi” kavramları büyük ölçüde örtüşmektedir. İyi yönetişim kavramı Dünya Bankası tarafından, yozlaşma ile mücadelede yeni yaklaşımlar ve araçlar arayışı içindeki hükümetlere yol haritası olarak sunulmaktadır (Bajpai ve Myers, 2020).

Uluslararası bağımsızlık noktasında yönetişimin uluslararası platformda değerlendirilmesi, özellikle çok katmanlı yönetimsel yapıların, kamu yönetim biçiminin bu yapıyı sağlayacak şekilde dönüştürülmesiyle birlikte gelmektedir. Bunun sonucu devletin işlevlerinin verimliliği artarken egemenliğinin, uluslararası bağımlılığın arttığı ölçüde, aşınmasıdır. Burada devlet ile yönetimin gerçekleşmesini sağlayan öğelerin ayrımının yapılması önemlidir. Devleti oluşturan kurumsal yapıların biçim değiştirmesi veya ortadan kalkmasıyla yönetimsel yapının başka bir biçimde belki daha da etkin veya güçlü olarak işlemeye devam etmesinin mümkün olup olmadığı üzerine tartışmalar sürmektedir.

Makroekonomi yöneticileri açısından bakıldığında son yıllarda devletlerin yönetim açısından rolü değişmekte ve azalmaktadır. Held ulusal devletlerin bağımsız hareket ede-

bilme kapasitesini dört sürecin etkilediğini belirtir; üretim ve finansal işlemlerin uluslararasılaşması, uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve hegemon güç ve güç blokları. Yani, ulusal devletlerin yönetim kapasiteleri zayıflamış olsa da, devletler hala yönetim faaliyetinde merkezi kurumlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler (Hirst ve Thompson, 1995, s. 409).

Sosyo-sibernetik sistem açısından bakıldığında bir yönetimin hiçbir ögesinin tek başına yönetimin bütün bilgisine sahip olup bir ülkenin sistemini yönetmesi mümkün gözükmemektedir. Sürekli bir devinim halindeki toplumsal ilişkiler, piyasanın bizzat kendisi ve bu değişken yapı içindeki aktörler bu değişimi hem etkilemekte hem de birbirini etkileyen bu iradi davranışların toplamından etkilenerek karşılıklı bir dönüşüme sebep olmaktadır. Bu sebeple bilgisine sahip olunacak öznenin sürekli değişimi, yönetimi için ihtiyaç duyulan bilgiyi de değiştirecektir. Bu sebeple yönetim için farklı sosyal yapıların, siyasal aktörlerin ve kurumların arasında oluşan eşgüdüm veya dağınık ama uyumlu yapının bir ifadesi olarak bahsedilebilir.

Ağlar; yönetişimin vurgulandığı, bu ilişkinin gerçekleştiği biçimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağ yönetim kuramına göre ayrılmış toplumsal ilişkilerin iletişim ve etkileşime sokularak bir ağ örüntüsü oluşturacak biçimde yapılanmasıdır. Siyasa yapım süreci de bu ağların içinde gerçekleşecektir. Birbirinden farklı kümeler içinde oluşabileceği gibi içiçe geçmiş kümelerden de oluşması mümkündür (Üstüner, 2003, s. 49-50). Adalet mekanizmasına Türkiye örneğinde bakarsak Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın etkin olduğu bir yapı görülmekte, detaylarına inildiğinde ise, örneğin yüksek yargı kurumlarında yürütme erklerinin ve bağımsız olduğu varsayılan üst kurulların (Hâkimler ve Savcılar Kurulu gibi) hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası mahkemelerin bu mekanizmaya dâhil olduğu görülebilmektedir. Bu türden bir yapının yerel, bölgesel ve kendi kendine işleyen (özerk) biçimlerde, kamu kurumlarının yanında özel sektör ve sivil toplum örgütlerini de dâhil edecek biçimde örgütlenmesi ise “ağ yönetişimi kuramı” ile açıklanmaktadır. Bu yönetim modelinin üzerinde Rhodes özellikle durmuş ve bu yöntemi çalışmalarının merkezine almıştır. Çoğulculuk iddiası ile merkezi yapının tek yönlü ve katı politik yaklaşımının merkeziyetsiz ve esnek yapılarla, çözümü beklenen sorunun

niteliğine göre şekillenecek cevaplar için ağ yönetişiminin, yönetim kavramının ifade etmek istediklerini en çok karşılayan yöntem olduğu fikri çalışmalarında işlenmektedir.

Whitehall Araştırma Programı, Erasmus Üniversitesi çalışmalarına göre (Rhodes, 2002) ağlar, sosyal koordinasyon ve organizasyonlararası bağların yönetiminde kamu sektöründe olduğu kadar özel sektör yönetiminde de önemlidir. Bürokraside de piyasada da koordinasyonun ve kaynakların nasıl paylaştırılacağı, yönetmeye dair olarak, aynı işlevlerin konusudur. O halde ağların bu özelliğiyle piyasa ve hiyerarşinin bir karışımı değil, daha çok bir alternatifi konumundadır. Çünkü bu türden bir yönetim kendiliğinden düzenlenen (self-organizing) bir sistemi ifade etmektedir. Bu kendiliğinden düzenlenmek de aslında özerkliği içermektedir. Bu haliyle ağlar idarenin yönlendirmesine karşı koyan ve kendi çevresel düzenlemesini yaratarak kendi politikalarını geliştiren yapılardır.

Yönetişimin ağlar yoluyla gerçekleşmesine vurgu yaparken, Rhodes; kavramı şöyle tanımlar: *“Organizasyonlar arası karşılıklı bağımlılık. Yönetişim, devlet dışı aktörleri kapsayarak, yönetimin ötesindedir. Devletin sınırlarını değiştirmek, kamusal, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki sınırların değişken ve bulanık olması demektir”* (Rhodes, 1996, s. 660). Ağların içinde görev alan unsurlar arasında, kaynakların karşılıklı değiştirilmesi ihtiyacı ile ortak amaçlar üzerinde uzlaşılması maksadıyla gerçekleşen, süreklilik arz eden etkileşimlerdir yönetim. Oyun bazlı olan bu etkileşimler, ağ katılımcılarının üzerinde uzlaştığı ve kurallar ve güven üzerine kurulu bir yapıda cereyan etmektedir. Bariz bir biçimde devletten özerktir. Devlete karşı hesap verme yükümlülüğü taşımaz ve bu türden faaliyetlerini kendi örgütlenmesine göre gerçekleştirir. Yine de devletin yönetim içinde ayrıcalıklı ve egemen bir pozisyonu bulunmasa da dolaylı ve hatalı yönlendirmede bulunması mümkündür.

Yönetişim çalışmalarını yürüten bir başka topluluk olan *Rotterdam ‘yönetişim kulübü’*’nün çalışmalarında üzerine eğildiği noktalar temel olarak, ağların içinde ve ağlardan oluşan siyasa yapımı ile yönetişimin işleyişidir. Çalışmaları genel anlamda teorik çerçevede, yönetişimin politik araçları, çok merkezli karar alım süreci, politik sürecin yönetimi, oyun teorisine göre oyun ve ağlarda kurallarla algının rolü, ağ yönetimi ve ağların çıktılarının değerlendirilmesidir. Ampirik çalışmaları ise teknoloji, çalışma, tarım politikaları ve yönetim içi ilişkiler üzerinedir.

Renate Mynetz ve Fritz Scharpf gibi isimlerin bulunduğu *Max Planck Enstitüsü*'nün (Max Plank Institute) yönetim kavramı ile ilgili olarak üzerinde durduğu konulardan biri “güce dayanma prensibi”nde olduğu gibi kurum ve organizasyonlar arasındaki farklılaşma ve bunlar arasındaki bağlantıların nasıl biçimlendiği ve hangi kaynaklara (bağımlılık bağlamında) nasıl dayandığıdır. Alt üst ilişkisi ile organizasyonlar arası bağlantılar özellikle piyasanın başarısız olduğu durumlarda politika yapım sürecinin piyasanın işleyişinin çerçevesini çizme ve düzenlemelerin yapılması noktasında etkin olduğu belirtilmekte, özellikle piyasanın işlev bozukluğu yaşadığı hallerde bundan zarar görenlerin zararlarının azaltılmasında işlevsel olduğunun altı çizilmektedir. Kamusal olan ile özel sektörün çıkarlarının birbirleri ile bağımlı hale getirilmesi sayesinde mümkün olacağı ifade edilmektedir. Ağların önemi günlük rutin uygulamaların, güvene dayalı işlemlerin yapılmasında ve belirli bir öngörü sağlayan gayri resmi kuralların oluşmasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle kamu yönetiminin oluşmasında etkin olan bu yönetim, kurumların uluslararası alanda da birbirleriyle bu türden kendi kendine işleyen ağlara dayalı bir mekanizmanın oluşması yönünde eğilim yaratmaktadır.

*Uygulamada yönetim*de Rhodes incelediği örneklerde özellikle birkaç konunun ön plana çıktığını ileri sürmektedir. Bunlar; parçalara/bölmelere ayırarak koordinasyonunu sağlama, yön vermek, ölçülebilirlik, pazarlama etiği ve dolaylı yönetim (Rhodes, 2000).

Birçok faaliyetin, özellikle yerel yönetimlerin sağladığı hizmetler üzerinde odaklanarak bölmelere ayrılması ve özel sektörün ilgisine sunularak piyasalaşması Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ile de düzenlenmiştir. Buna vatandaş ve özel şirket veya kamu kurumları arasındaki ilişki, hizmet üzerinden *hizmet alan, hizmet sağlayan* ilişkisi olarak tanımlanmıştır (Dünya Ticaret Örgütü, 2021). Uygulamada, yerel yönetimlere ait şirketler kurularak birçok hizmeti bu şirketlerin sunması veya taşıeron firmalara işi vermesi yoluyla sağlamaktadır. Merkezi yönetime bağlı hizmetlerde ise aynı hizmetlerin (eğitim, sağlık) devletin yanında piyasa aktörlerinin de devletten katkı payı almak suretiyle yerine getirmesi veya enerji dağıtım ve iletişim sektörlerinde olduğu gibi tamamen özelleştirilerek piyasanın sunduğu müşteri odaklı ve kar maksimizasyonuna dayalı bir işletme modeliyle yürütülmesi biçiminde gerçekleşmekte-

dir. Burada bu tür hizmetleri sağlayan kurumlar yürütülen faaliyetler bakımından bölümlere ayrılarak ekonomik olarak verimli kabul edilenler özelleştirilmektedir. Enerji üretimi ile dağıtımının ayrılması, posta telefon telgraf internet sağlayıcılığının ayrılarak özelleştirilmesi gibi. Siyasi kaldıraçları bir yönlendirici olarak kullanarak, sistematik değerlendirmeler yoluyla doğrudan yönetmek yerine bu haliyle dolaylı ve etkin yönetmek iddiası görülmektedir.

Yönetişimin uygulanması ve kurumsallaşması sırasında devlet ve egemenlik anlayışının dayandığı ilkeler önemli etkenlerdir. Örneğin Alman geleneksel yapısı toplum ve devletin organik bir bütün olarak davranmasına dayanmaktadır. Bu karakteri devletin istisnai durumlardaki otoritesinin kullanılması ancak yine kanunlarla sınırlandırıldığı görüldüğü “*rechsstatt*”ta ortaya çıkmaktadır. Burada istisnai durumların kanuniliği ve meşruiyeti tartışması Carl Schmitt’in özellikle üzerinde durduğu tartışmalardan biridir. Eğer bir durum meşruiyetini sadece kanuna dayandırmakla yetinmekteyse, kanundışı olarak değerlendirilen herhangi bir eylem kanun yoluyla meşru hale gelebilecektir (Schmitt, 2016, s. 59-60). Öyleyse çokça bahsettiği istisna durumlarında devletin hukuk dışına çıkma yetkisi veya bu yetkileri siyasi veya devlet memurlarının kullanmasına imkân sağlanması istisnanın aslında kanun yoluyla genel geçerlik kazandığını ifade etmektedir. Çünkü bir yönetimin karakterinin gerçek özelliği istisnai durumlarda ortaya çıkan davranış ve tutumlarıyla açıklanabilir ancak (Schmitt, 2016, s. 89-105). Bu halde memurlar, kamu hizmeti yerine getiren çalışanlar olmanın ötesinde devletin otoritesinin uzantısı olmaktadır. Anglo-Saxon geleneği devlet ile toplum arasında daha net çizgiler çekmekte ve çoğulculuğu öne çıkarmaktadır ve devletin bizatihi kendisi kanunla korunmamakta, devlet görevlileri anayasal koruma altında olmamaktadır. Fransız jakoben yaklaşımı devletin bölünmez bütünlüğü çerçevesinde oluşmakta, devlet ve toplum ilişkisini güçlü merkezi yapı üzerine kurmaktadır. İskandinav yaklaşımı ise Alman *rechtsstaat* özellikleri taşımakla birlikte daha adem-i merkeziyetçi ve daha katılımcı niteliklere sahiptir (Loughlin ve Peters, 1997).

2.4. Merkezin Ağların İdaresi

Araçsalcı yaklaşıma göre ağlar, aşağı-yukarı yönde kullanılmaya imkân verecek biçimde tanımlanmaktadır. Merkezin bu bağlantıları yönlendirmeye yetecek bir kapasitesi

olmaması durumunda dahi bu türden bir işlevde ısrarcıdır. Kanun koyucu özelliği sebebiyle merkezi yönetimin konumunun belirleyici olduğunu kabul etmekle birlikte, bu bağlantılar yoluyla bir şekilde kısıtlandığını, bunun da uygun görülebileceğini ifade eder. Bu yönüyle belirli hizmetlere göre tahsis edilmiş olan kamu idareleri merkezin uzantısı olması hasebiyle yönetimin ve problem çözümünde bağlantıları ve yönetim ile kılcal noktalar arasındaki bağımlılığı sağlayan etkin araçlar olarak anahtar pozisyonundadır. Bütün ağların politika yapım sürecinde kesişim noktalarının bu kamu idareleri olduğu konusu araçsalcı yaklaşımın temel bakışı olarak ifade edilebilir (Rhodes, 2000, s. 36). Burada karşımıza çıkması muhtemel sorun bu türden bir merkezi yönlendirme ve düzenlemenin maliyeti açısından olacaktır. Yerel sorunlar karşısında yeteri kadar etkin ve esnek cevap verebilme imkânı bulunup bulunamayacağı sorusu bulunmaktadır.

İnteraktif yaklaşım ağların birimler arasında, merkez yerel ve yerel-yerelin karşılıklı etkileşimleri sonucundaki verilerle yönetişimin sağlanmasına yöneliktir. Ancak bu yaklaşımda şöyle bir sorunsal bulunmaktadır, karşılıklı veya ortak etkileşim yoluyla sonuç alınırken daha çok sayıda bireyin, birimin bu etkileşimi gerektirmesi ve kullanılan zamanın getirdiği maliyettir. Bir uzlaş, istihare veya müzakere mekanizması aynı zamanda belirli bir zamanın aksiyon alınmadan önce kullanılmasını gerektirir. Bu sırada başlangıçtaki amaçla varılan sonuç arasında bir bulanık ilişki veya tutarsızlık çıkma olasılığı da bulunmaktadır (Ferlie ve Pettigrew, 1996).

Kurumsal yaklaşım ise kurumların temel alındığı bir açıklama getirmeye çalışırken kurumlardan kastedilen resmi kurumlar değil; kurallar bütünü, gelenek sonucu oluşan te- amüller, zaman içinde oturmuş olan işleyiş mekanizmalarıdır. Bunlar elbette resmi kurumsal yapılar meydana getirmiş de olabilirler veya bireylerin davranışları üzerinden de işlevselliğini devam ettiriyor olabilirler. Bu anlamıyla kurumlar kültürden, oturmuş ilişkiler, statüler oluştukları için ağlar üzerinden kurulan yönetişimde bazı problemlere dikkat çekmektedir; bu kurumların sürekli değişim eğilimine uyum sağlamakta zorluk yaşaması yüksek olasılık dâhilindedir. Üstelik kurulan ilişki, etkileşim ağları dışı kapalı olduğundan, bunların oluşturulması sırasında çıkar gruplarının veya imtiyaz sahibi kişilerin beklentilerine göre kurulmuş olma ihtimali, kamusal çıkarlara ters düşebilir. Bir de özel amaçlı kurulan birimler (bölgesel kalkınma ajansları, bağımsız düzenleyici kurumlar gibi)

seçilmiş temsilciler gibi hesap verebilirliğe nadiren sahip olduklarından görevlendirildikleri alanlardaki baskın, hâkim durumları sorunlara sebep olabilir.

Demokratik katılım açısından bakıldığında ise yönetişimin hangi aktörlerin (kamu, özel, birey, sivil toplum örgütü vs.) ve hangi düzlemde (yerel yönetim, kamuoyu, yargı sistemi, sürekli bilgi edinme platformları gibi) katılımın sağlanabileceği belirleyici olmaktadır.

Gündelik Yapım yaklaşımı yüksek siyaset ve aidiyete bağlı politik yaklaşımdan uzak kalarak günlük problemlere çözüm yaratmak suretiyle bir yönetim modeli önermektedir. Buna göre hiyerarşik değil yatay bir yönetim fikri ile yola çıkılmaktadır. Politik fayda yerine de o sıradaki ihtiyaca göre sorun çözümüne ve bunu da müzakere yoluyla gerçekleştirmeye odaklı bir yaklaşımdır. Bunu gerçekleştirmek de sosyal sermaye ile daha etkili olacaktır. Burada sivil toplum devlet ilişkilerinin dengesinin kurulmasından ziyade şu noktaya yönlendirmektedir; toplumsal, sosyal sermaye yerine politik sermaye (Bang ve Sorensen, 1999, s. 326). Burada yönetmek fiilinin gerçekleşmesi doğrultusunda politik katılımın, zayıf bağlarla oluşmuş olan sosyal sermaye yoluyla gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği tartışması çıkmaktadır. Peki, sosyal sermaye nedir? John Field(2008) ilişkilerin önemine vurgu yaparak, insanların yaşamlarında karşılaştıkları her türden engeli veya ulaşmak istedikleri hedefe ulaşma çabasında yalnız başlarına başaramayacaklarının sosyal çevreleri sayesinde, iş birliği içinde yapabileceklerini belirtir. İnsanların ağlar yoluyla ortak değerler etrafında bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar bunun başarılmasında en önemli araçlardır. Sosyal ağlar yoluyla ortaklaşa davranış biçimi son yıllarda önemini gittikçe artırmakta ve uluslararası kurumların da politikalarını bu yönde güncellemelerine yol açmaktadır (Field, 2008, s. 1-2). Bu nokta devletin görevlerinden sayılan ve vatandaşların hakkı olan hizmetlerin devletin küçülmesi veya bu hizmetlerin piyasalaştırılması sonucunda tam olarak yerine getirilmemesi durumunda cemiyetler yoluyla bu eksikliklerin tamamlanmasını önermektedir. Bunun ne kadar etkin olacağı sorusu bir tarafa piyasalaşmanın sonucu ile dayanışma kültürüne evrilen “kamusal olan”ın maliyeti topluma yüklenmektedir. Özellikle Dünya Bankası’nın sosyal sermaye kullanımı yönünde politika önerileri çokça işlenmektedir. Ayrıca politik katılım sosyal cemiyetler yoluyla mümkün müdür yoksa politik kurumlar ile mi gerçek niteliğini kazanmaktadır? Bu

tartışmalar bu çalışmanın konusunu içermekle birlikte Dünya Bankası'nın politikaları ile ilgili bölümlerde bu konuya kısaca değinilmiştir. Bu haliyle bu yaklaşım kamu işletmeciliği yaklaşımının önerilerine yakın gözükmektedir.

Ağların yönetişimin iyi işleminde etkin ve başarılı olabilmesi için belirli koşulların sağlanması gerektiği ve bazı zorlukların bulunmaktadır. Şöyle ki;

“-oyuncuların güvenilir ve sağlam bilgiye gereksinimi vardır

-hizmetin veya ürünün kalitesi kesin veya ölçülebilir olması zordur

-ürünün (veya hizmetin) fiyatlandırılması zordur

-profesyonel dikkat ve uzmanlık en temel değerlerdir

-yerel ihtiyacın karşılanması için esnek ve çeşitli hizmetlerin sağlanması gerekmektedir.

-sektörler arası, çok kurumlu ve ortaklaşa eylem ve üretim gereklidir

-bu türden ortaklaşa eylemler kurumların kültürel yapılarındaki farklılıkları giderebilir.

-oyuncular bu ortak eylem stratejilerin değerinin farkına varır

-stratejilerin uygulanmasındaki belirsizliklerin giderilmesi için uzun vadeli uygulama gerekir

-izleme ve değerlendirme süreci yüksek maliyetli idari işlemler gerektirir

-uygulamalar sıkı pazarlıklara konu olurlar”(Rhodes, 2000)

Ayrıca bu koşulların sağlanması halinde bile karşılaşması muhtemel gözüken sorunlar, gerçekleşebilecek şu türden sebeplere bağlanabilir;

-Dışarıya ve dışardan temsile kapalı olması

-Eylemlerinin hesap verilebilir olmaması

-Kamusal çıkarlardan ziyade özel çıkarlara hizmet etmesi

- Yönlendirilmesi zor
- Ortak eylemden kaynaklı gecikmeler sebebiyle etkin olmaması
- Çıkar çatışmaları sebebiyle hareketsiz kalmak
- Diğer yönetim yapılarıyla eklemlemesinin zorluğu

Britanya yönetiminin örneğinde görülebilecek iki olumlu noktanın bulunduğu ifade edilebilir. Öncelikle, ana akım söylemlerin zayıflıklarını Britanya yönetimindeki temel değişimleri kullanarak teşhis edebilmesidir. Piyasalaştırmanın (kamu seçimi kuramında devleti kurumlarının birer özel şirket gibi davranmaları gerektiği yaklaşımında olduğu gibi) başarısızlıklarını ortaya sermesi örnek verilebilir. İkincisi, Britanya yönetimi üzerine yeni ve belirgin sorular ortaya sermesidir. Örneğin devletin yeniden şekillendirilmesi ve siyasa yapım sürecinin çoğulculaştırılması (Rhodes, 2000).

Özellikle Birleşik Krallık'taki yönetim kavramının, politika yapımı ile birlikte idari uygulamaları ve piyasanın kamusal olanla etkileşimi konularını incelediği araştırmalarında, Rhodes yıllar içindeki amaçlarla varılan sonuçları değerlendiren yazılar kaleme almıştır. Kıta Avrupası içindeki formlardan farklı yapısı ile birlikte Anglo-Sakson kültür içinde idarenin özel sektör ile karşılıklı müzakereler ile birlikte varılan uzlaşuya dayalı bir tarzı ve toplum ihtiyaçlarına ortaklaşa cevap verme bakımından yönetim politikalarına kolay uyum sağlamıştır. Bunun sonucu olarak Britanya Yönetimi resmi ve gayri resmi kurumsal bağların oluşturulmasıyla ortak çıkarlara dayalı politikaların hem idari hem de devletdışı aktörlerce belirlenmesi biçiminde bir yönetim süreci yaşanmıştır. Günümüzdeki yaygın kullanımına uygun olarak “*yönetişim*” yeni bir yönetme süreci, düzenlenmiş hükmetme biçimi ya da toplumun yeni bir tarzda idaresi olarak tanımlanmaktadır (Rhodes, 2007, s. 1244-1246).

Yönetişim bu haliyle idari yönetimden, devletdışı aktörleri de işleyiş mekanizmasına katması sebebiyle daha kapsayıcı gözükmektedir. Devletin sınırlarını etkilemesi ve değiştirmesi açısından bu durum kamusal ile özel olan kurumsal yapılarla gönüllü kuruluşların arasında belirlenen içiçe geçmiş kümeler yığını biçiminde bir dağılım olarak tahay-

yıl edilebilir. İşlevlerin yerine getirilmesi sırasında birbirileri ile sürekli etkileşimin varlığı bu sınırların ve kümelerin hacimlerini değiştirebilmekte, bu süreç de çıkar grupları veya kurumsal yapıların karşılıklı müzakerelerinin sonucuna göre ilerleyebilmekte ve şekillenmektedir.

İşlevselci açıdan baktığımızda çekirdek yürütme erkinin işlev ve kaynakların kullanımı önem arz etmektedir. Kimin hangi görevleri icra ettiği, yetkisi ve sorumlulukları bakımından etkinliğinin göstergesi olmaktadır. Ayrıca finansal kaynakların yönetimi yani bütçe veya yönlendirme yetkisine sahip olduğu ekonomik/maddi değer ve bunların kullanılabilirliğinin özerkliği yetki kullanımının özerkliğini ve karar alma sürecini etkileyen etkenlerdir. Bu bize toplam ekonomik kapasite ile yürütme gücünün nasıl dağıtıldığının veya paylaşıldığının haritasını çizecektir. Yani “kimin ne yaptığı” ve “kimin hangi kaynaklara sahip olduğu” sorularının cevabını verecektir (Rhodes, 2007).

Y netişimle ilgili olarak tartışılan konulardan biri de devletin i inin oyulması endişeleri üzerinedir. Devletin görev ve yetkilerini territoryal ve işlevsel anlamda yerelleştirilmesi ile birlikte hükümetin icrai etkinliğinin azalacağı ve yönetimsel bir boşluk yaratabileceği ihtimali bulunmaktadır. Çok katmanlı yönetimsel yapılarda devletin rolünün ve etkisinin oldukça azaldığı özellikle Avrupa Birliği gibi organizasyonlarda dikkat çekmektedir.

Westminster Modeli, düşünce merkezinde siyasi ağların bulunduğu, yönetişimin, icraının ve yine merkezin oyulmasının bulunduğu bir modeldir. Üniter merkezi yönetimden ağlar yoluyla ve yine ağlar içinde oluşan bir yönetimselliği tartışır. Farklılaştırma uygulaması, Britanya yönetiminin fonksiyonel ve bölgesel  zelleştirme programında bariz değişimler yaratacak  l de, 1980 ve 90’lar süresince yaygın ve kapsamlı uygulanmıştır.

Anglo Yönetişim ekolüne göre “ayrıştırma/farklılaştırma politikası” (*differentiation*) yönetimden yönetişim paradigmalarına geçilmesinde önemli bir uygulamadır. Burada merkezden yerele gücün, yetkinin ve kaynakların dağılmasında ağların varlığı ve işlevi, çalışma mekaniği çok önemlidir. Yönetişimin kurumsallaşmasının hangi bağlamda ele alınması gerektiği üzerine teorik tartışmalar halen sürmektedir. Genellikle egemenliğin, gücün dağılımına odaklanması gerektiği fikri ile bunun yerine sosyo-ekonomik yapısal

ilişkilerin kurulduğu ağların dikkate alındığı değerlendirmeler arasında bir farklılık görülmektedir. Bu farklı yaklaşımlara rağmen 21.yy boyunca yönetim farklı bağlamlara göre ele alınsa da devlet-sivil toplum ve yönetim-yönetişim arasındaki sınırların nasıl ve neden değiştiği üzerindeki incelemeler çoğunun temel sorusudur.

Merkeziyetsiz analiz birimleri (ajans) ve anlamları ağ yönetişiminin merkezine koyar. Yönetişimin çeşitli pratiklerine odaklanır ki; bu pratiklerin kendileri, üst üste yerleşik hale gelmiş geleneklerde kalıplaşmış kanıların değişimini ifade eden bireysel davranışlardan oluşmaktadır. Yönetişim şablonları, çeşitli davranışların ve unsurların kanaatleriyle oluşmuş siyasi uğraşların rastlantısal sonuçlarıdır. Bu yaklaşım kanaatler ve fikirlere, insanların oyun yaklaşımına ve bunların da yönetim ağlarının değişim pratiklerinin nasıl değiştiğini açıklamaktaki rolüne odaklanmaktadır(Marinetto, 2003).

Anglo Yönetişim Okulu'nun merkez ve yerel ilişkisi/etkileşimi üzerine yaptıkları çalışmalarda “*devletin aşınması/oyulması*” (shallow) deyimini kullandığı görülmektedir. Bu deyim kullanılması ile ifade edilmek istenen devletin piyasa tarzı bir yönetim biçimi alması için yürütülen politikaların etkisidir. Bu politikalarla yavaş yavaş aşınarak yıpranan bir yapının metaforu kullanılmaktadır. Bu amaçla uygulanan başlıca politikalar da özelleştirme, hizmetlerin şirketlere taşere edilmesi ve piyasalaştırılması etrafında şekillenmektedir.

Çekirdek yürütme organlarının sadece parlamenter hükümet özelinde değil daha yerel, mekâna ve hiyerarşik düzene göre belirlenmiş noktalarda da yer alması, ancak bu noktalar ile merkezin bağlantısı dışında ve birbirinden bağımsız amaçlara göre faaliyette bulunabilmesi Anglo Yönetişim Okulu'nun belki de en önem verdiği çıkarımdır. Bu her dağınık çekirdek yürütme organının birbirinden ayrıştırılmasıyla kendi hedeflerine göre başarı değerlendirmeleri, politika uygulamada zaman ölçekleri ve kendi kaynaklarının bulunmasını beraberinde getirmekteydi. Burada merkezdeki idari birimin bunların koordinasyonunu sağlayarak, birbirlerinin hedeflerine zarar vermeden, kümülatif bir toplam fayda sağlaması beklenmekteydi. Bu koordinasyonun böyle esnek ilişkiler ağında idare edilebilmesi parlamenter sistemlerde, ister gelişmekte olan isterse gelişmiş demokrasiler olsun, çatışan çıkarların da idare edilebilmesi gibi zorluklarla karşılaşmaktaydı(Marinetto, 2003).

Bahsedilen konuların temelinde yatan bazı soruların kaynağı, bazı varsayımlara dair soru işaretlerinin bulunmasıdır. İlk olarak, merkezi idareyi ilgilendiren modern kurumsal düzenlemelerin doğası. Daha sonra, merkezi yürütmenin ötesinde devlet dışı unsurlar ile devletin rolü ile özerkliği. Son olarak da, Britanya siyasetindeki yönetim biçimlerinin karşılaştırmalı tarihsel gelişimi.

Britanya siyaseti önceki dönemlerin aksine artık özellikle I.Dünya Savaşı ertesinde olduğu haliyle devasa ve merkezi bir bürokratik mekanizma ile şekillendiği dönemki gibi yürütülmemektedir. 1970’leri takiben merkezi yapıdan desantralize ve çok katmanlı bir yapı evrilmiştir. Bürokrasi yoluyla emredici yönetme tutumundan işleyen birimlerin oluşturduğu ağları idare etmeye dönük bir tutuma yönelmiştir(Marinetto, 2003, s. 598-561).

2.4.1. Westminster Modeline Karşı, Farklılaştırılmış Politika Modeli

Geleneksel Britanya yönetim modeli olarak kabul edilen Westminster¹² modeli sembolik kodlamalara, teamüllere dayalı, örgütlenmeci bir karaktere sahiptir. Teorik, hatları belirlenmiş ve net ifade edilmiş bir işleyiş yapısı bulunmadığından devletin teorisi üzerine çok ciddi çalışmalar bulunmamaktadır. Westminster modelinin esnek olmayan, monolitik karakterinin güncel karmaşık ve çeşitli ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kaldığını ifade ederek kendi “farklılaştırılmış yönetim” modelini geliştirmiştir. Bu model daha çoğulcu, çok katmanlı ve parçalı bir görüntü çizmektedir (Marsh, Richards, ve Smith, 2003).

Farklılaştırılmış Yönetim Modeli’ne bu haliyle iki itiraz yöneltilmektedir: İlki bu model kritik önemdeki kaynakların ve gücün dağılımdaki asimetric pozisyonu görmemektedir. Politik yaklaşımı sosyo-ekonomik kısıtlamaları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle para, eğitim ve önemli politik konular açısından bakıldığında mevcut Britanya yönetim modeli eşitsizliği yaratmakta ve bunu yapısal hale getirmektedir. Özellikle cinsiyet, etnik aidiyet ve sınıfsal farklılığa göre ayrışan eşitsizlikler göz ardı edilmekte, kurumsal mekanizmalara odaklanarak sanki bu kurumlarda yer almak konusunda eşitlik olduğu varsayılmaktadır. Britanya meclis oluşumunda adil, şeffaf seçimlerle, önemli konulardaki referandumlarla da bölge ayırmadan bir temsiliyetin sağlandığı kabul edilmektedir. Ancak hükümetin çalışma sisteminde özellikle bakanlıkların hesap verebilirliği olsa

¹² Westminster, Londra içinde bulunan bir merkezi kasabadır. Buckingham Sarayı, Westminster Kilisesi ve Palamento Binası’nı barındırmakla birlikte geleneksel yönetim merkezini ifade etmek için kullanılır. <https://www.lexico.com/definition/westminster>

da sorumluluğunun bulunmaması elitist ve bilgeliği yönetime atfeden anlayış, her katmandan kurumun oluşması ve işleyişine yansımaktadır. Seçim sisteminin yarattığı çoğunluğa dayalı güçlü hükümetlerin zayıf çoğulculuk ve demokrasi getirmesi sebebiyle Britanya güçlü merkezi bir yönetim geleneğine sahiptir (Marsh, Richards, ve Smith, 2003, s. 311) .

Birçok çalışmanın ortaya koyduğu düşünceye göre küreselleşme yeni ve baskın bir siyasi paradigma ortaya çıkardı. Kapalı bir sistem olarak neoliberalizmin alternatifinin olmadığı bir küreselleşme açıklamasıydı bu. Bu açıdan bakıldığında, küresel ekonomik sistem devletleri rekabetçi olmaya ve bunu yapabilmek için de, vergi mükelleflerinin ve üreticilerin üzerindeki devlet yükünün hafifletilmesi söylemlerinde olduğu gibi, neoliberal politikaları hayata geçirmeye zorluyordu. Böylece küreselleşmenin izlediği yol ile neoliberal politikaların izlediği yol aynı doğrultuda, birbirlerine referans vererek ilerlemekte ve yeni paradigmayı şekillendirmekteydi. Küresel paradigmaların baskısı ile gerçekleşen kamusal hizmetlerdeki değişikliklere dair uygulamalar dünya ölçeğinde bir standartlaşmaya, Yeni Kamu Yönetimi anlayışının yerleşmesine ve refah devletinin zayıflatılmasına yol açmış gözükmektedir. Özellikle Britanya’da devletin bu küresel eğilime çok çabuk adapte olduğu görülmektedir. Bunda bu politik yaklaşımların bu ülkede teorize edilmesi ve yapısal, kültürel uygunluk tartışmalarının yanı sıra Avrupa Birliği, G7, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası gibi uluslararası organizasyonların etkisinin de önemli olduğunun altını çizmekte fayda vardır (Marsh, Richards, ve Smith, 2003, s. 325-326).

Merkez ile yerel yönetim arasında asimetrik bir ilişkinin bulunuyor olması, devletin yönetişimin gerekleri olan politikalar ve kurumsallaşmalar yoluyla aşınıyor olsa dahi, bu politikaların yapım sürecini ve sonuçlarını ciddi ölçüde etkileyebilmesini sağlayacaktır. Kural koyucu olma özelliği, oyunun kurallarını koyma veya değiştirme imkânı sağlamaktadır. Bu da zaman içinde yönetişimin devleti adem-i merkeziyetçi, yerelleşmeye doğru dönüştürmesinin yanında bunun tersine yönelik gelişmelerin de yaşanabileceğini teorik olarak mümkün kılmaktadır. Nitekim pratikte de bunun örneklendirilmesi için yeterli veriler bulunmaktadır. Türkiye’nin 2010’a kadar yaşadığı politik dönüşüm ile sonrasındaki politikaların zıt görüntüsü buna örnek olarak gösterilmektedir.

Türkçede yönetim kavramına dair kuramsal çalışmayı ilk olarak Habitat II Konferansı hazırlık sürecinde yazılan ve Dünya Bankası Japon Sosyal Kalkınma Fonu ile basılan “İyi Yönetişim El Kitabı”nda görmek mümkündür (TESEV, 2008). Kavramın kendisi ise ilk olarak 2000 yılında Avrupa Birliği, Dünya Bankası, TÜSİAD ve OECD’nin birlikte yaptığı “Avrupa Birliği Yolunda İyi Yönetişim” isminde bir toplantıda tartışılmıştır. Aynı zamanda ülkenin yaşadığı ekonomik krize çözümler yaratmak için, Dünya Bankası’ndan ayrılarak Türkiye’de ekonomi bakanı yapılan Kemal Derviş tarafından hazırlanan 58. Hükümet’in Acil Eylem Planı’nın (AEP) içinde yer aldığı “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” reformlarının önemli bir söylemiydi (Dilaveroğlu, 2020).

2.5. Çok Katmanlı Yönetişim

2.5.1. Yerelden yönetim: Kentler

Günümüzde insan hayatı her evresinde, her alanında politik kararların sonuçları ile oluşmuş yapılar, kurumlar ilişki ağları ile devam etmektedir. Hayata dair her şey politiktir çünkü modern insanın sistemin dışında yaşamasına imkân vermeyecek biçimde bir dünya oluşmuş durumdadır. O halde yerelde insan topluluklarının yaşamları da bazı politik kararlar, buna göre hayata geçirilen kurumlar ve etkileşim mekanizmaları ile biçimlenmektedir. Dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin nüfusuna bakıldığında ise çoğunluğunun artık kentlerde yaşadığı görülmektedir. Örneğin OECD ülkelerinin nüfusunun 53%ü kentlerde yaşamaktadır (OECD Rights and Translation Unit, 2006). Yerelde her türlü üretim ve tüketim tarzını, emeğin yeniden üretimini ve kaynak dağılımının merkez noktası artık kentlerdir. Buradaki topluluklarının müzakereleri ve sorunlara karşı çözüm önerilerinin hangi şekilde ve hangi oranda gerçekleştiği kentsel politikaların ötesinde küresel etkileri bulunan olgulardır.

Türkiye’de 03.07.2005 tarihli, 5393 numaralı Belediyeler Kanunu’nda, söylemde yerini almış haliyle yönetim ilkelerini esas aldığı görülebilen, yerel yönetimlerin temel organı niteliğindeki belediyelerin başka kamu kurumları, sivil toplum ile ve uluslararası alandaki ilişkilerini düzenleyen maddeler bulunmaktadır. Buna göre belediyelerin taşınmazlarının özellikle yap-işlet-devlet usulü çerçevesinde uzun süreli bedelsiz kiraya verildiği görülmektedir. Bunun dışında sivil toplum örgütleri kapsamında değerlendirilen birçok vakfın belediyelerin taşınmazlarını yurt, ofis vs. gibi amaçlarla bedelsiz kullanması

ve bazı vakıfların bu uygulamada ayrıcalıklı tutulması tartışmalara sebep olmuştur. Bu vakıfların yurt sağlama olanaklarının artırılması ile özellikle üniversite öğrencileri için artan yurt ihtiyacının karşılanmaması aynı dönemlere denk gelmiş, bu uygulamanın politik kazanım için kullanılan bir araca dönüştüğü yönünde eleştirilere konu olmuştur. Taşınmazlar yanında belediye bütçelerinden ayrıca yardımların sağlanmış olması, bu yardım miktarlarının ve bedelsiz kiraya verilen taşınmazların ancak belediyeyi yöneten partinin değişmesiyle net olarak ortaya çıkması ise yerel yönetimlere verilen yetkiler konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Yetkinin yerele devredilmiş olması, açık yürütme ve denetleme mekanizmasının doğru çalışmadığı hallerde, gerçekten demokratik katılımıcılığı sağlamakta mıdır yoksa yerelde başka merkezi iktidarlar yaratma potansiyeline sahiptir?

Aynı kanunun 74. maddesi ise belediyelerin uluslararası alandaki yetkisinin düzenlemektedir. “*Madde 74- Belediye, belediye meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabilir. Belediye bu teşekkül, organizasyon ve yabancı mahallî idarelerle ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebilir veya kardeş kent ilişkisi kurabilir. Birinci ve ikinci fıkra gereğince yapılacak faaliyetlerin, dış politikaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak yürütülmesi ve önceden Çevre ve Şehircilik Bakanlığının izninin alınması zorunludur*”(TBMM, 2005). Gittikçe küreselleşen ve iletişimin derinleşerek yaygınlaştığı bir dönemde kent yönetimlerinin birbirileri ile ilişkilerini geliştirdikleri ve birçok uluslararası kuruluş meydana getirdikleri görülmektedir. Türkiye’de bütün kentlerin kardeş kent ilişkisi kurduğu, yönetim anlamında fikir alışverişi gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu türden ortak organlar içinde bir araya gelmenin yanında uluslararası alanda finansman ilişkisi kurma imkânlarının sağlanması ise olayın boyutunu değiştirmekte, benzer yönetim pratikleriyle yönetilen ve aynı politikalara finansman sağlanan kentler ağı oluşmaktadır. Buna ayrı bir bölümde (glokalizm) değinilecektir.

Kentlerin sahip olduğu ekonomik potansiyel ve yönetimselliğin içeriğini oluşturan unsurların baskın çoğunluğunu barındırması şu sebeple önemlidir; yönetilme esaslarının, yaşam biçiminin ve bunları sağlayacak olan belki de en önemli etken olarak mimarisinin nasıl olacağı üzerine tartışmalar genel politik anlayışın izlerini taşımanın ötesinde politikanın bizzat kendisidir. Bu sebeple kentlerde mekân düzenlemeleri ve arsa anlaşmaları kimin ne alacağının esasını teşkil ediyor demek mümkündür. Büyümeye dayalı düşünce,

toplumsal gücün yapısal değişiminde gizli katalizördür. Kimin yönettiğinden ziyade, kentlerde mekânın inşasının kimlerin ve hangi biçimdeki etkisi veya talebiyle gerçekleştiğine odaklanmak daha doğru cevaplara yöneltecektir. Kalkınma politikalarının empoze ettiği ve basın, kamusal şirketler (belediye şirketleri veya servis sağlayıcılar), siyasiler, özel şirketler ve bu türden kalkınma politikalarının yarattığı büyümeden kimler çıkar elde edecekse hep birlikte çevresinde toplandığı bir rant sistemine işaret eden sorulardır bunlar (Stoker, 1998).

Sonuçta ortaya çıkan bir rejimdir ve bireyler ile kurumların uzun erimli ortak amaçlar etrafında bir araya gelerek beceri ve kaynaklarını bu minvalde birlikte idaresi şeklinde tezahür eder. Başarılı olma ölçüsünde liderliği yönlendirme, siyasa yapımı veya siyasi pratikleri yönlendirme noktasında etkinlikleri artar bu koalisyonun ve zaman içinde baskın bir sistem haline gelir. Yerel içinde böyle kökleşmiş bir rejimin uygulanabilirliği de gücünü yönetim biçiminde işbirliğini kolaylaştıran ve meşruiyetini artıran bir sistemle mümkün kılar (Stoker, 1998, s. 123).

Bulundukları konum ve dâhil oldukları çıkar grupları sebebiyle politik aktörlerin talip oldukları gücün niteliği açık olmakla birlikte bir de bilginin, paranın, nüfuzun ve verilerin kullanılarak yönetilebildiği politik gücün varlığı söz konusudur. Bunlar üzerinde tam egemen olunamadığı durumlarda ise, bir şekilde ortak hareket ediyor görüntüsü vermese de aslında sistemin işleyişi üzerinde oluşan, müzakere ve pazarlığa dayanarak paylaşılan koalisyonla dair bir politik gücün varlığı söz konusudur.

Günümüzde kent ekonomileri önemlerini pekiştirse de metropollerin ekonomik güçleri devasa boyutlara ulaşmış durumdadır. Sadece yerel yönetimlerin yönettikleri para miktarı dahi birçok bakanlık bütçesinden büyük olabilmektedir. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2021 için kabul edilen bütçesinde 25.5 milyar TL gelir, 28.9 milyar TL de gider öngörülmüştür (İBB Kurumsal, 2020). New York Belediye Başkanı ise 2022 yılı için 92 milyar \$'lık bir bütçe teklif etmiştir (CNBC New York , 2021). Böylesi bütçelerin yönetimi birçok çıkar grubunun ilgi alanı olmakla birlikte hizmetlerin yanında birçok politik faaliyetin de konusu olmaktadır. Kentlerin ekonomi politikası bu sebeple ekonomik küreselleşmenin esaslarıncı oluşturuluyor gibi görülmektedir.

*uluslararası finansal sistemin büyüme eşiği,

*ulusüstü/çok uluslu şirketlerin büyümesi ve artan nüfuzu,

*bilgi teknolojisi ile diğer inovasyonların küresel ölçekte sağladığı, hizmet ve ürün üretim ve tüketiminin karşıladığı kapasite bağlamlarında bu kentsel ekonomi politikası oluşmaktadır.

Küresel ekonomik sistemin yerelde gizli/gömülü (*embedded*) biçimde kökleştiği veya tersinin geçerli olduğu konusunda araştırmacılar arasında ciddi tartışmalar yürümektedir. Sermaye hareketliliği ve teknolojinin bilgi transferlerindeki gelişmeler kentlerin yerel tercihler ve özgürlükler konusunda daha kırılgan hale getirdiği söylenebilir. Buna karşın bu türden zorlamaların bulunduğunu kabul etmekle birlikte bu gelişmelerin inovasyon ve yeni üretim teknikleriyle kentlere bariz fırsatlar yarattığı da ileri sürülmektedir. Bu fikrin ileri sürdüğü diğer bir olumlama da kentlerin kurumlararası, şirketlerarası bağlantıları doğru kurduğu ve kültürel özelliklerini de öne çıkarıp buna eklememesi oranında bu noktaların yatırım, turizm, finans vs. için daha çekici ve başarılı hale geleceğidir. Bunun için ise elbette kentlerin doğru ve çekici mekânı yaratmak için belirli bir yarış içine girmesi gerekmektedir (Stoker, 1998). Kitlese ve yoğun Fordist üretim biçiminin dayandığı Keynesyen refah devletinin argümanları 1970’lerde yaşanan krizlerle birlikte Post-fordist diyebileceğimiz Schumpeteryan işgücü devletinin argümanlarına dönüşmüştür. Buna göre daha esnek üretime dayalı ve refah politikalarını azaltan bir programa yönelmek gerekliydi. Özellikle kentsel alanlarda uygulanan bu yaklaşım ekonomik yarış da beraberinde getirmekteydi. Çünkü kapitalizmin yapısal krizlerini, yaratıcı olduğunu iddia ederek, kabul etmekte ve bazı çökmelerin yeni ve daha iyisini ortaya çıkarmak için bu türden bir yarışmanın faydasını belirtmekteydi bu yaklaşım. Yerelde bu sebeple kalkınmacı ekonomik programların her maliyetine karşın ortaya konması ve özelleştirilmiş hizmetlere dayalı bir refahın mümkün kılınması gerekliydi. Yani refahın koşulları da piyasaya tabi olmalıydı (Mayer, 1994).

2.5.2. Bölgesel-Ulusüstü Yönetişim: AB

Avrupa Komisyonu, Avrupa Yönetişimini 2000 yılından itibaren gerçekleştirmeyi planladığı dört temel hedefinden biri olarak tanımlamaktadır. Bu sebeple de 2001 yılında yayınladığı White Paper raporunda Avrupa Yönetişimi başlığıyla bir rapor hazırlamış ve nasıl bir yol haritası izlenmesi gerektiği açıklanmıştır. Buna göre, mevcut anlaşmalara

yönelik olarak yönetim ilkelerinin adaptasyonunun yanında hükümetler arası yönetim yapısının oluşturulması yönünden de bu hedefi önem taşımaktadır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi ise AB içinde yönetişimin kurumsallaştırılması ve yönetim ilkeleri doğrultusunda AB vatandaşlarının verdiği egemenlik yetkisinin nasıl kullanılacağı üzerinde ortak ve net bir mutabakata varmakla mümkün olacaktır. Bunun için komisyon tarafından öneriler şu şekilde sıralanmaktadır; daha iyi katılımçılık ve açıklık. Bu sebeple her türden politik tartışmanın veya alınan kararın internet üzerinden canlı aktarılması sağlanacaktır. Yerel ve bölgesel sivil organizasyonların Birlik üst yönetimi ile daha karşılıklı bir iletişim mekanizmasının yaratılması gerekmektedir. Böylece ulusal ve birlik çapında politika yapımında yerelin beklentilerinin daha net aktarılması sayesinde etkisinin artacağı beklenmektedir. Bölgesel ve yerel mevzuatların oluşturulmasında esnekliğin mümkün olduğunca sağlanması ve bu sırada yerele asgari danışma ve ortak çalışma organlarının yaratılması önerilmektedir.

Karar alım sürecinin daha etkili olabilmesi için Komisyon; düzenlemeler, çerçeve yönergeleri, ortak-düzenleyici mekanizmaları destekleyecektir. Bu sırada AB mevzuatını sadeleştirecek ve üye ülkelerin de aynı şekilde sadeleştirme politikalarını destekleyecektir. Bu ve diğer politika yapım sürecinde de uzman ve profesyonel kadrolardan yararlanacak, böylece önerilen politikaların ve alternatiflerinin ne olduğu, kimlerce hazırlanarak sunulduğu konusunda netlik, açıklık sağlanacaktır. Komisyon sadece bu politikaların hangi çerçeve içinde ve hangi ilkeler doğrultusunda oluşturulması gerektiği noktasında belirleyici olacaktır. Böylece netlik kazanan Avrupa Yönetişiminin küresel bir yönetim biçimine katkı sağlaması daha mümkün olacaktır. Bu yöndeki katkısını de devlet ve devletdışı aktörlerle etkin diyalog kurarak ve buna yönelik küresel kurumsallaşma ile birlikte sağlaması planlanmaktadır (European Commission, 2001).

Avrupa Yönetişimi başlıklı White Paper raporunda da Komisyon yönetim ilkelerini genel kabul görüldüğü üzere beş başlık altında toplamıştır. Bunlar raporda *açıklık, katılımçılık, hesap verebilirlik, etkinlik, anlaşılabilirlik/netlik* olarak sıralanmıştır (European Commission, 2001, s. 7-8). Bu ilkelerin de tek tek olmaktan ziyade birlikte anlam ifade ettiği, *orantılılık* ve *yerindenlik* ilkelerinin destekleyicileri olduğu belirtilmiştir. Orantılılık ve yerindenlik ile kastedilen hangi politik kararların öncelikli olup hangilerinin ikincil

planda kalabileceği ve aciliyetinin belirlenmesi ve hedeflenen sonuçlar için kullanılması gereken doğru enstrümanların neler olacağına karar verilmesidir.

Yönetişimin, AB içinde kurumsallaşması ve etkin biçimde işlerlik kazanabilmesi için üzerine çalışılan öneriler ise dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar ise 1-*daha iyi katılımcılık*, 2-*daha iyi politikalar, düzenlemeler ve teslimatlar*, 3-*AB'nin küresel yönetime katkısı*, 4-*yeniden odaklanılmış politikalar ve kurumlar* olarak sıralanmıştır.

1-Daha iyi katılımcılık için AB vatandaşlarının yerelden üst organlara kadar her türlü politik sürece dair bilgiye ulaşabilmesi için teknik olarak belgelere ulaşılabilirliği her kurumda mümkün kılmak için çalışmalara başlamalıydı. Burada iletişim alanında özellikle internet sayesinde yaşanan ilerlemenin de büyük rolü bulunmaktaydı. Bu türden bir iletişimin asıl önemi AB'ye aidiyeti sağlaması bağlamında ortaya çıkmaktaydı. Vatandaşların yerelden özellikle doğrudan karşı karşıya kaldıkları ulusal kurumları aşarak doğrudan Birliğe dair politik süreçlere dâhil olma hissinin sağlanması ulusüstü bir organizasyon olarak Avrupa Birliği'nin uzun erimli hedefleriyle uyuşmaktaydı.

Katılımcılığın artırılması sadece iletişim olanaklarının artırılması ile istenilen seviyeye ulaştırılması mümkün olmayabilir. Bu sebeple özellikle bölgesel ve yerel yönetimlere demokratik katılımın örgütlenmesi çok temel bir noktadır. Burada Birlik ilkelerini, ülkelerin anayasal ve idari düzenlemelerine gereken özeni göstererek kurumsallaştırması uygun görülmektedir. Bunu yaparken de bölgesel ve yerel bağlamda, yapısal ve sosyo-ekonomik farklılıkları gözetererek yeterli esneklik sağlanması verimliliği artıracaktır. Bölgesel ve yerel farklılıklar gözeticilerle esneklik sağlansa da, politika yapımında genel anlamda bir uyumun/ahengin sağlanması ortak hedeflerin gerçekleştirilmesinde daha etkili olacaktır. Bu genel anlamdaki tutarlılığın sağlanması da yereldeki yapılanmaların, özellikle tarımsal desteklemeler ve kent yönetimleri yönünden birbiri ile göstereceği uyuma dayanmaktadır. Yerelde katılımcılığın taşra ve kentsel yönetimler yoluyla artırılması ve Birlik politikalarına etkilerinin daha doğrudan sağlanması için sivil toplum kuruluşlarının burarlarda önemli roller almaları sağlanmalıdır(European Commission, 2001, s. 8-9). Sivil toplum kuruluşlarından kastedilenin ne olduğu ise 1999 yılında AB Ekonomik ve Sosyal Komite'nin sunduğu raporda belirtilmiştir. Öncelikle sivil toplumun tarihsel bir özet değerlendirmesi yapıldıktan sonra fikirsel olarak dayandığı ilkeler açıklanmıştır. Buna göre;

bireysel özgürlükler, sivil toplum daha sivil olması, sivil toplum- hukuk ilişkisi ile yerindenliğin çok katmanlı bir iradeyi hristiyan değerlerine (teslis öğretisine gönderme yapmakta) uygun olarak yansıttığını ifade etmektedir. Yine otonom yapıların önemi ile serbest pazar, toplum ve devlet ilişkilerinin buna göre oluşturulmasını önermektedir. Bu ilişkinin aktörlerinden sivil toplum kuruluşlarının da nitelikleri de yine çok katmanlı olmalıdır (EU Economic and Social Committee, 1999).

Sivil toplum ile kurumlar arasında karşılıklı sorumluluğa dayalı bir ilişkinin kurulması için Komisyon, AB Ekonomik ve Sosyal Komite'ye çağrıda bulunmaktadır. Komisyon'un bizzat kendisi de bu bahsedilen ilişkinin gelişmesi amacıyla "kime, ne zaman, ne şekilde ve neyi" danışacağının asgari standartlarını oluşturarak 700 kadar "ad-hoc" danışma birimi idare etmektedir. Ayrıca yerel/bölgesel otoriteler, araştırma merkezleri, her türden topluluklar ve iş dünyası arasında bağlantıları güçlendirecek iletişim ağlarının oluşturulmasını da önemsemektedir.

2-AB bir standartlar bütünlüğü mutabakatı görüntüsü vermekle birlikte bunların yasal düzenlemelerinin aşırı detaylı olması uygulamada, ülkelere adaptasyonunda ve zaman kaybettirmesi açısından zorluklar da yaratmaktadır. Bunun yanı sıra bir ortak pazar ve tarım politikasının ortaya konabilmesi için de sadeleştirilmiş ancak kapsayıcı bir düzenlemeler bütününe varlığına dikkat çekilmektedir. Bu sadeleştirme hem Birlik hem de ulusal düzlemde gerçekleştirilmeli ve insanların mümkün olduğunca bu tür düzenlemelerle enerji kaybetmeden faaliyetlerini yürütmeleri önemli görülmektedir. Böylece Habermas'ın Bölünmüş Batı'da (2016) işaret ettiği kendi iç mekanizmaları içinde boğularak, kendisi için var olan bir bürokratik yapı yüzünden ilk kuruluş felsefesinden ve toplumsal taleplerden uzaklaşma tehlikesinden de kaçınmak mümkün olabilecektir. Bu tehlikenin farkındalığıyla, uzmanlıklardan yararlanarak sürecin daha net sonuçlara, uygulamaların daha kısa zamanda yerleşebilecektir. Bu yönde ilerleme bazı etkenlere dayanmaktadır; *etkili analiz, düzenlemelerin daha geniş bir çözümün parçaları olması, doğru düzenleme aracını kullanmak, ortak düzenlemelerin çerçevesinin belirlenmesi, açık koordinasyon yöntemi, güçlü bir değerlendirme ve geri bildirim, Birlik ilkelerine ters düşülen görüşmelerden çekilme* (European Commission, 2001, s. 15-18). Ayrıca düzenleyici otonom kurumların yaratılması da devletlerin müdahalesinden kaçınabilen ve Birlik politikalarının

yerelde geliştirilmesi için anahtar rolde olduğu belirtilmiştir. Ancak bu düzenleyici otonom kurumlar için bazı noktalara dikkat çekmek gerekmektedir;

Birlik vatandaşlarının veya topluluklarının Birlik gibi devletlerine karşı da hukuki güvencelerinin sağlanması yanında, kurumların da dâhil olabildikleri hukuki davaların AB normlarına uygunluğunun aşındırılmadan çözümlenmesi ortak normlar hiyerarşisinin sağlanması için birincil önemdedir. Bunun sağlanması için de süreç içerisinde pratiklerin gözlenmesi ve ortak pratik alışkanlığının yerleşmesi için yapılabilecekler değerlendirilmelidir.

3-AB'nin küresel yönetişime katkısının arzu edildiği haliyle sağlanabilmesi için öncelikli olması gerekenin Birlik içinde yönetim sağlıklı işlemesi gerektiğine dikkat çekmektedir Komisyon. Buna “Yurtta yönetim cihanda yönetim” demek de mümkündür. Üstelik AB sürdürülebilir kalkınma için dünya üzerindeki yönetimler ile devletdışı organizasyonların paydaşlarına ulaşılabilirliğin artırılması yoluyla yönetişimin sağlanması noktasında kendisine görev yüklemektedir. Geniş skala içinde her türden organizasyon ile ilişkilerini geliştirerek, özellikle “yeni ekonomi”nin yansımalarına yönelik ortak çözüm ve yaklaşımlar yaratmanın önemini vurgulamaktadır Komisyon. Bu sebepten ötürü Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Adalet Divanı gibi küresel kurumların belirlediği normlar ile birlikte AB mevzuatının oydaşması birincil hedeflerdendir. Komisyon’a göre hedeflere ulaşmak için devlet veya devlet dışı aktörlerle işbirliği geliştirilmeli, uluslararası hukukun temelleri kurumsal olarak sağlamlaştırılmalı, uluslararası örgütlerin karşılıklı çalışmaları yoğunlaşmalıdır. Örneğin DTÖ üyesi ülkelerin imzaladığı GATS anlaşması ile üye ülkeler parasal işlemler üzerinde herhangi bir kısıtlama getirmeyeceği taahhüdünde bulunurken, aykırı düzenlemelerin ancak IMF talebi doğrultusunda yapılabileceğini belirtmektedir (Dünya Ticaret Örgütü, 2021). Farklı uluslararası örgütlerin birbirlerine bu şekilde referanslar vermeleri ortak bir ulus üstü yönetim şeması kurma yolundaki adımlardır.

4-Politikalar ve kurumlara odaklanmak, Birlik ülkelerinin entegrasyonu için belki de en önemli ve üzerinde çalışılan nokta olmaktadır. Böylesine geniş ölçekte bir birleşmenin ve bütünleşmenin sağlanması uzun soluklu ve kararlı politikaların korunması ve bunu da sağlayacak olan kurumların oluşturulması ile mümkündür. Böylelikle kurumlar pratikler

ve teamüller oluşturarak ortak bir politik, kültürel ve sosyo-ekonomik model yaratma yolunda büyük fayda sağlayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus toptancı bir yaklaşım yerine amaçları ve sektörleri parçalarına ayırarak adım adım çözümler ve politikalar üretme yönteminin tercih ediliyor olmasıdır.

Komisyon, kurumların daha etkili olmasının gerektiğini ifade ettiği kısımda bunun nasıl yapılması gerektiğini şöyle ifade eder; Daha iyi politikalar üretebilmek için, Birlik Topluluk yöntemini tekrar canlandırmalıdır. Herkesin asli görevlerine odaklanmasında fayda vardır. Komisyon siyasa önayak olur ve uygular, Konsey ve Avrupa Parlamentosu kanunlara karar verip bütçelendirir. Ne zamanki Konsey oylamada nitelikli çoğunluğu kullanır, Avrupa Konseyi siyasi liderliğini sergiler ve Avrupa Parlamentosu Birlik politikalarının kontrolünü ve bütçelendirilmesini yönetir. Artık Birlik'in ulusal devletler arasındaki diplomasinin konusu olmanın ötesinde demokratik bir sürecin konusu olduğunu kabul etmeli, gündelik hayatın merkezini biçimlendiren konulara odaklanması gerektiğinin bilincine varılmalıdır. Bu sebeptir ki Komisyon'un icrai rolünün sınırlarının mevzuatlaştırmalarla netleşmesi uygun olacaktır. Kanunlarla ifade edilen ilkeler doğrultusunda kanuni mekanizmaların mümkün olduğunca sade olması işlevselliğini de, bu işlevlerin denetimini de artıracaktır. Bu türden sadeleştirme Konsey ve Parlamento'nun politik değerlendirmelerinin ve yürütme faaliyetinin başarı oranını anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu sebeplerden ötürü bu raporun hazırlanmasını izleyen yıllarda AB bir standartlar ve mevzuatlar birliği olma yolunda çok yol kat etmiştir. Komisyon raporunda bahsedilen ilkeler ışığında Beyaz Kitap'ta AB'nde yönetişime dair son olarak bazı öneriler sıralanmıştır;

-Sivil toplum ile Avrupa Birliği arasında ilişkinin sağlam bir yapıda kurulabilmesi amacıyla, bütün ortakların sorumluluklarını belirleyecek ve hesap verebilirliklerini geliştirecek bir danışma tutumunu normlaştırmak.

-Yerel ve bölgesel aktörlerin beceri ve pratik deneyimlerinden daha fazla yararlanmak için öncelikle, bunun ulusal anayasa ve idari düzenlemelere dayanarak ulusal bir konu olduğunun tespit edilmesi gereklidir. Bu kabulle birlikte, Avrupa Birliği politikalarının hayata geçirilmesi beklenen uygulama sahalarında, AB'nin bunun yollarını geliştirmek için mevcut esneklik potansiyelini kullanması faydalı olacaktır.

-Siyasa yapıcıların faaliyetleri sırasında uzman tavsiyelerinden faydalanarak kamusal güven yaratması, AB'nin disiplinlerarası uzmanlığı daha geniş bir kamusal inceleme ve tartışma ortamına taşınması imkânını sağlayacaktır. Bilim ve teknoloji kullanımında karşılaşılan zorluklar, riskler ve etik sorularla baş edebilmek adına buna ihtiyaç duyulmaktadır.

-Hedeflerin daha iyi biçimde geliştirilebilmesi amacıyla, resmi mevzuatlaştırma ve gayri resmi ve özerk düzenleyici çözümlerin bir araya getirilerek, AB'nin siyasi hedeflerini netleştirme ve bu AB politikalarının etkinliğinin artırılmasını desteklemek gereklidir.

-AB düzenleyici kurumlarının kuruluşu için uygun ortamın hazırlanması sayesinde; bu kurumlar sektörlerin etkilendiği en karmaşık ve teknik alanlarda getirdiği çözümlerle, AB hukukunun etkinliğini ve hem iş dünyası hem de kamu tarafından görünürlüğünü destekleyecektir.

-Her bir kurumun görev ve sorumluluklarını tekrardan gözden geçirerek bunlara odaklanmak, AB'nin aldığı kararları denetlenmesi için vatandaşların siyasi lider ve kurumları etkilemesine yardımcı olacaktır (European Commission, 2001, s. 27-28).

Dünya Bankası'nın farklı yönetim çözümlerinin uygulanmasına yönelik geçmiş tecrübelerdeki yanlışların farkında olduğuna yönelik ifadeleri raporlara yansımaktadır.

“...tüm ülkeler bir dizi kalkınma hedefini paylaşır: şiddet tehdidini en aza indirmek (güvenlik), refahı teşvik etmek (büyüme) ve refahın paylaşılmasını sağlamak (eşitlik), aynı zamanda gelecek nesiller için kalkınma sürecinin sürdürülebilirliğini korumak. Ancak politikalar her zaman bu kalkınma sonuçlarına beklenen şekillerde dönüşmez. Önceki örneklerin gösterdiği gibi, gerçek dünyada çelişkiler meydana gelir. ...Bu çelişkilerin ortak noktası yönetim arızaları gibi görünüyor: etkisiz politikalar devam ediyor, etkili politikalar seçilmiyor ve alışılmışın dışında kurumsal düzenlemeler olumlu sonuçlar üretiyor. ...Çoğu zaman, politikalar ve teknik çözümler amaçlanan sonuçlara ulaşmada başarısız olduğunda, kurumsal başarısızlık suçu üstlenir ve genellikle önerilen çözüm, kurumları “iyileştirmek”tir. Ancak, dünyadaki örneklerin gösterdiği gibi, birçok kurumsal düzenleme ve yörünge türü gelişmeyi mümkün kılarken, diğer birçok “en iyi uygulama” ge-

nellikle başarısız olur” (World Bank, 2017, s. 5). “...reform hakkında düşünenlere rehberlik edecek üç basit ilke önermektedir. İlk olarak, ...yani yalnızca kurumların biçimi hakkında değil aynı zamanda işlevleri hakkında da düşünmek. İkincisi, kapasite geliştirme önemli olsa da, kapasitenin nasıl kullanılacağı ve kapasiteye nereye yatırım yapılacağı, aktörlerin göreceli pazarlık güçlerine bağlı olduğunu düşünmek önemlidir. Üçüncüsü, hukukun üstünlüğünü elde etmek için ülkelerin ilk önce rekabet edebilirliğini artırmak, teşvikleri değiştirmek ve tercihleri yeniden şekillendirmek için hukukun farklı rollerini güçlendirmeleri gerektiğini düşünmek önemlidir” (World Bank, 2017, s. 29).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL KÜRESEL DİYALEKTİĞİ; GLOKALLEŞME

3.1. Yerelin Dönüştürülmesi

3.1.1.Devletin ve Piyasanın Düzenlenmesi

Şurası dikkat çekicidir ki, “Devlet ne yapmalı” sorusuna tamamen karşı olan neoliberal yaklaşımın “Devlet ne yapabilir?” sorusundan oldukça fazla cevap türettiği ve bunu hızla uygulamalara yansıttığı ve kurumsallaştırdığı bir süreç söz konusudur. Özellikle “kürek çeken” değil “dümeni tutan” bir devlet için özelleştirme ve serbestleştirme şart görülmekteydi ve bunun sonucunda özellikle ekonomik alandan çekilen devletin yerine kamu yararını koruyacak kurumsal yapılar olarak siyaseten arınmış olduğu belirtilen Bağımsız Düzenleyici Kurumlar (BDK) ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde liberalizm- neoliberalizme evrilirken, beraberinde kamu yararı, düzenleme gibi kavramların anlamlarında da aşınmalar gerçekleşmiştir (Sönmez, 2011, s. 17-19).

Düzenleyici devlet nedir? Düzenleyici ekonomi teorisinin esas meselesi devletin ekonomi üzerindeki düzenleyici faaliyetleri neticesinde kimlerin bundan fayda sağlayacağı ve kimlerin bu düzenlemelerin yükünü taşıyacağıdır. Düzenlemelerin bir endüstriye yönelik ve onun çıkarlarına dair olduğu kabul edilmektedir, ancak örneğin bir endüstrinin rasyonel davrandığı ön kabulü içinde bulunulan devlet aracılığıyla sahip olduğu bu düzenlemelerin kamu çıkarı taşıyıp taşımadığı sorunsalı ortaya çıkmaktadır (Stigler, 1971). Normlar ve ideolojik fikirlerden oluşan bir kurum mu yoksa kurumsal bir yapı çerçevesinde kullandığı araçlarıyla birlikte eylemsel bir model mi geçerli olmalıdır tartışması sürmekteydi. Alman ve İngiliz yaklaşımı yönünden Keynesyen politikalar doğrultusunda devlet harcamalarına dayanan bir ekonomi yönetimi krize sebep olmaktaydı çünkü devletin kendisi bu haliyle kapitalizmin yabancılaşmış bir formu niteliğindeydi (Clarke, 1991). Amerikan yaklaşımı ise siyasetçilerin oy beklentisi sebebiyle sadece kendi bireysel çıkarlarını düşünen seçmenlerin isteklerini karşılamak için yapılan gereksiz ve aşırı devlet harcamalarının krizi yarattığı savı üzerine eğilmekteydi. Yani popülist politikalar suçlanmaktaydı (Buchanan, 1984). Bu tartışmalar sırasında Marksistler mevcut devlet aygıtının bu ilişki biçimini her türlü yeniden yarattığı argümanı üzerinden devlete bütünüyle

karşı olanlarla devlet içinde bir sınıf mücadelesini savunmak arasında kalmışken, liberaler insan doğası gereği bu türden eğilimlerin yok edilemeyeceğini ancak kurumsal denetleme ile sınırlandırılabilceği fikri üzerinden politik öneriler sundular. Bu öneriler de zaman içinde kabul görerek uygulama ve örgütlenme biçimleriyle hayata geçti. Burada önemli olan bir ayrıntı bunun deregülasyon biçiminde değil reregülasyon biçiminde olmasıydı (Sönmez, 2011, s. 24-25).

1980 öncesi bahsedilen düzenlemelerin ana konusu kamu kurumlarıken daha sonrasındaki düzenlemelerin konusu kamu kurumlarının işlevlerini ve/veya hizmetlerini yerine getirmeye başlamış olan özel şirketler ve bunların denetlenmesinden ve işleyişinden sorumlu olan kurullardır. Neoliberal düzenleyici devletin temeli işte devletin tekel olduğu kamu hizmetlerinden devletin çekilip düzenlemelerin azalmasına değil, devletin çekildiği ancak farklı biçimleriyle düzenlemelerin belki de artmasına dayanmaktadır. Buna dair söylemler ilerleyen yıllarda özellikle Dünya Bankası merkezinde daha yüksek sesle ifade edilmeye başlamıştır. Buna dair 1999 yılında Dünya Bankası Başkanı James Wolfenshon ve başekonomist Joseph Stiglitz'in "Bütünlüklü Kalkınma Programı" (Comprehensive Development Framework) dikkat çekicidir (Wolfensohn, 2000).

"Kamu işletmeciliğinin uluslararasılaşması" olarak adlandırılan süreç içinde Avrupa kökenli kurumlar merkezli bir yapının kürenin geri kalanında da uygulama alanı bulması tartışılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus kapitalizmin gelişiminde devletlerin kurumsal inşası sırasında dış etkilere her zaman açık olmuş olduğu. Genellikle kurumların aktif bir amaçsallığı sebebiyle belirli çıkar çatışmalarının ve tarihselliğin sonucu oluştuğudur (North, 1989). BDK'ların da tarihselci kuramın önemli argümanlarında "patikanın belirleyiciliği ilkesine" (path dependency) uygun olarak, içinde var oldukları ülkenin şartlarına göre biçimlendiğini söylemek mümkün. Yani içinde bulundukları yapıdan etkilenmenin yanında faaliyet alanlarındaki ve görevini devraldıkları kurumların niteliklerini de bir ölçüde taşımaktalar (Sönmez, 2011, s. 35-37).

Öncelikle altyapı yatırımları üzerine odaklanmış olan Dünya Bankası'nın daha sonraki yıllarda devletlere önerilen yapısal dönüşümler, ekonomi politikaları ve kurumlar milli ekonomik argümanlar ile savunulmakta, bu ülkelerin ekonomik çıkarından bahsetmekteydi.

“Altyapı kelimesi genelde ulaşım, iletişim ya da kamu hizmetlerinin fiziksel ağlarını akla getirir. Altyapı, gizli bir alt katman olarak düşünülür –kesin sonucu, biçimi ve kuralı olan nesneler arasındaki bağlayıcı mecra ya da akım olarak. Ne var ki günümüzde altyapı, boru ve kablo şebekelerinden çok uydulardan yayılan mikrodalga havuzlarından ve elimizde tuttuğumuz atomize edilmiş elektronik aletler popülasyonundan oluşmaktadır. Teknik nesnelerden işletme biçimlerine dek her şeyi denetleyen ortak standartlar ve fikirler de bir altyapıyı oluşturur. Altyapı, gizli olmak şöyle dursun, artık hepimizin arasındaki açık temas ve erişim noktasıdır – gündelik hayatın tüm mekânını yöneten kurallardır” (Easterling, 2017, s. 13).

Ancak bahsedilen dönüşüm sonucu kurulan ilişki biçimi küresel anlamda etki yaratmaktadır. Çünkü yaygınlaşan bu ilişki biçimleri ve kurumlar genelde kabul gören bütünlük bir yapı ortaya çıkarmakta, yeni standartlar oluşturmaktadır.

BDK’lar genel olarak kabaca iki gruba ayrılabilir, piyasanın faaliyetlerine ve faaliyet alanına dair düzenlemeleri konu alanlar ve kamu hizmetleri ile kamu çıkarının korunmasına yönelik olarak oluşturulanlar. Burada yapısal olarak biçimi halk tarafından doğrudan seçimle yönetilmemek, kendine özgü yetki ve sorumluluğa sahip ve devlet veya hükümet kurumlarından organik olarak bağımsız oluşturulmuş olmasına dikkat edilmelidir. İngiltere özelinde bakanlıklarla resmi bir bağ kurulmuş olanları olsa da, birçok devlette düzenledikleri alanlar, kurumsal yapısı ve kuruluş amaçları bakımından farklılıklar olsa da genel olarak yukarıda bahsedilen özelliklere sahip oldukları söylenebilir. İlk olarak ABD’de karşımıza çıkan örnek 1887 yılında Kongre’nin kararıyla kurulan Eyaletlerarası Ticaret Komyonu’dur. Demiryolu şirketleri ile ilgili şikâyetleri incelemek ve çözmek amacıyla kurulan kurumun yetki ve yetki alanları zaman içinde artarak petrol taşımacılığı, karayolu taşımacılığı, su taşımacılığı alanlarında da düzenleyici kurum niteliğine kavuşmuştur. Bunu izleyen yıllarda bu tür kurumların sayısının hızla arttığını ancak 1970’lere gelene kadar Avrupa veya dünyanın diğer kalanında bu tür örneklerin olmadığı görülmektedir (Sönmez, 2011, s. 44-47).

Asil-vekil kuramı bağlamında bu tür kurumların seçilmişlerce bir vesayet ilişkisi kurduğu görülmektedir. Bunun sebepleri içinde özellikle gerekli teknik bilgiye sahip kişilerin görevlendirilmesidir ancak bu kişilerin zaman içinde kendilerinden beklenen çıkarlardan

ziyade kendi çıkarlarına göre hareket etme potansiyeli taşıdığı da kabul edilmektedir. Belirli bir zaman içinde belirli sayıda konu üzerine odaklanmak mümkün olabilmekte ve bu da hangi konulara odaklanılacağı ve nasıl bir çözüme kavuşturma ya da yönlendirme iradesi gösterileceği üzerinde bir karar vermek gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Burada da tercihlerin belirleyiciliği ortaya çıkmaktadır (Epstein ve O'Halloran, 1999, s. 1-29). Politikacıların istenen politikaları oy kaygısıyla uygulamaya koymaktan çekinmeleri sebebiyle bu sorumluluğun daha rahat hareket etme imkânına sahip kurumlara devri, devlet içinde gerekli teknik bilgiye sahip olma konusunda eksiklik ve politikacılara duyulan güvensizlik gibi gerekçeler bu tür kurumların savunulmasında işlevselci yaklaşım tarafından kullanılmıştır. Buna karşı ise özellikle North ve Stiglitz gibi yeni kurumsalcıların eleştirileri 90'lar sonunda oldukça öne çıkmıştır. En önemli eleştirileri piyasanın bilgi asimetrisi ve işlem maliyetleri sebebiyle ekonomik aktörlerin rasyonel karar almalarının sınırlandırabileceği ve buna bağlı olarak da ön kabul olarak Walrasçı denge, Pareto optimum ve görünmez elin doğru çalışamayacağıdır (Sönmez, 2011, s. 56). Üstelik her kurumsal oluşum gibi bu tür kurumlar da aslında belli toplumsal çıkarların etkileşimlerinin sonucu oluşmakta ve gelişmiş ülkelerin ekonomi tarihlerine bakıldığında gelişimlerinin ilk evrelerinin, o bahsedilen şeffaf, teknik ve siyaseten bağımsız kurumlar yoluyla gerçekleşmediği görülebilmektedir (Khan, 1995). Eğer anayasal yapım süreci ve diğer düzenleyici kurumların oluşturulması ve işleyişinin nasıl olacağına karar verilirken temel haklar dışındaki konularda belirli güç odaklarının çıkarlarına referans verilmekteyse, uluslararası kuruluşların veya uluslararası faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin hangi amaçlara, kimlerin çıkarlarına yönelik kamuoyu oluşturma veya taleplerde bulundukları dikkatle gözlenmesi gereken noktalar olsa gerektir. Ayrıca ekonomide yasal düzenlemelerin belirli grup veya sınıfların çıkarlarının bir toplamı, dengesi veya ifadesi olarak kabul edilerek bu tür düzenlemelerden devletin mümkün olduğunca uzak durması ve serbest piyasanın verimliliğinin artmasına imkân tanınmasını savunan anayasal iktisat teorisyenleri veya benzer fikirleri kabul edersek, benzer şekilde serbest piyasanın işlerliğinin sağlanması için tavsiye edilen üst kurul biçimindeki piyasa düzenleyicilerinin kimin çıkarlarına göre hareket edeceklerini var saymalıyız sorusu gündeme gelebilmektedir.

Müzakere yoluyla politik aktarımın maliyet açısından daha makul olması sayesinde egemen sınıf, muhalefeti politik olarak bastırmak için bir arada hareket etmeye yönelebilir. 17.yy İngiltere'sinde feodal toprak sahiplerinin bir araya gelerek Parlamento'nun oluşumunda oynadıkları rol gibi. Evrensel oy hakkının demokratik tek seçenek olması gibi bir durumda ise sermayedar sınıfı daha yüksek maliyetli bir yolu tercih edebilir. Daha etkin siyasi kurumlar bu sınıfın kendi faaliyetlerini daha kolay yönetmelerini sağlayabilse de diğer tarafta sebep olunan bazı zararların tazmininin maliyetini artırabilir. Doğu Asya Kaplanları ve Çin'in 1980'lerde yaşadığı deneyimler bu konuya dair değerlendirmek açısından ilginçtir. Çin'de yaşananlara bakıldığında yüksek büyüme oranları ile demokratik hakların korelasyonunun pozitif yönde olduğunu söylemek zordur. Yani kalkınma politikalarının, ekonomik büyümenin sağlanması için insan haklarının, iyi düzenlenmiş mülkiyet hakkının veya demokratik bir politik sahnenin olması şart gibi görünmemektedir. Kapitalist kalkınmayı engelleyecek bir paylaşımın olduğu iddiası durumunda dahi, uygun bir siyasi güç dengesi ile pek gözetilmeyen ve net olmayan hakların mevcudiyetine rağmen hızlı bir değişim ve ekonomik başarı görünümü elde edilebilir(Khan, 1995).

Burada şuna dikkat edilmesi gereken; seçim yoluyla temsiliyetin sağlandığı ön kabulü de bizi, seçilen temsilciler yoluyla meclise girdiği düşünülen talepler ile icra edilen politikaların, yani yönetimin yürüttüğü politikaların farklı olduğu yanılgısına düşürebilme ihtimalidir (Epstein ve O'Halloran, 1999). Bu durumda bir kuvvetler ayrılığı yoluyla denetim, hesap verme mekanizmaları işlemeyebilir. Birkaç yılda bir yapılan seçimlerden başka hesap verilirliliğin sağlanamadığı bir uygulamadan söz edilebilir. Kaldı ki müzakere yoluyla politika yapım süreci işlesin.

3.1.2.Yerelleşme

Desantralizasyon olarak da kullanılan yerelleşme kavramı Güler'e göre(1998)yerelleşme birkaç farklı tanıma ihtiyaç duymaktadır. Şöyle ki; Fransız ekolüne uygun olarak “merkezden taşra örgütüne yetki devri” olarak yukarı-aşağı yönlü olabileceği gibi, Anglosakson ekolüyle “merkezden yerel yönetimlere yetki devri”, “hiyerarşi içinde alt katmanlara devir” ve sivilleşme olarak tanımlanabilir. Fransız ekolünde merkez idari teşkilatların uzantısı olarak birimlerin yerelde görev yapması söz konusudur, ancak Anglosakson ekolü yerel birimlerin daha otonom birimler olarak hareket etmesini öngörür. Ayrıca

özelleştirme yoluyla devlete ait hizmetlerin özel sektöre devri anlamında da kullanılabilirliğini ifade eder. Avrupa Birliği yerelleşmeyi subsidiarity (yerindenlik) ve proportionality (orantılılık) kavramlarıyla açmaya çalışmıştır. Yerindenlik ile ilgili olarak ‘Treaty of Union’ın Article 5/3’e göre (European Union, 2012), Avrupa Birliği’nin üye devletlerin kapsamlı ve verimli bir biçimde ihtiyaca yönelik hizmeti yerine getiremediği durumlarda ancak müdahil olmasını ifade eder.

Vatandaş olmaktan doğan haklar sebebiyle yönetime dair olan katılım hakkının sağlanması gerekir. Mademki yönetimsellik bugün ekonominin hayatın bütününe kapsar niteliğe kavuşmuş ve bireyi de piyasanın beklentisine göre yaratmaya dönüktür, o halde bireyin de bu yönetimselliğin pratiklerinde veya teorisinin yaratılmasında etkisinin, katılımının azami sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun sağlanamaması hallerinde vatandaşların yönetime ilgisinin azalıp yabancılaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun sebepleri içinde başat olanlarından biri ise genel bir memnuniyetsizlik halidir. Dünya üzerinde kuzey-güney ülkeleri arasındaki ekonomik yapısal farklılıklarla birlikte, güney ülkelerinin yaşadıkları sorunlar yönetim yapılarının hem yansımaları hem de sebepleri olarak bir sarmal sorunsalına dönüşmüştür. Ancak yönetim ile sıradan insanın ilişkilerindeki sorunlar gelişmiş kuzey ülkelerinde de mevcuttur. Bu memnuniyetsizlik hali fakir halk kitlelerini siyasa yapım sürecinden, seçimlerden, yönetimin denetlenmesi gibi konulardan uzaklaştırmaktadır. Örneğin Birleşik Krallık’ta yapılan deneysel bir çalışma sonucunda, henüz yerelde bile demokratik haklarını yeterince kullanamayan insanların yaşadığı memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığı bu insanları genel politik kurumlar üzerinde bu haklarını kullanmaktan alıkoyduğu görülmüştür. Üstelik vatandaş ile merkezi veya yerel idari kurumlar arasında gittikçe açılan bir mesafe oluşmaktadır (Gaventa, 2002, s. 2-3). Kalkınmayı esas alan politikaların bu mesafenin açılmasında etkisi büyüktür. Kalkınma amacıyla üretilen yatırım projelerinin yerel halkın ihtiyaçlarına cevap vermekten ziyade haklarına ve çıkarlarına zara verdiğini gösteren örnekleri dünyanın her yerinden vermek mümkündür. Yerelleşme ile birlikte;

- i) halk ile kurumların arasında ilişkilerin kurulması hedeflenmektedir,
- ii) vatandaşlar arasındaki ilişkilerin eşitlik temeline oturmasının yanında kurumlar ile vatandaşlar arasında da eşitliğe dayalı ilişkinin kurulması elzemdir. Burada sivil toplum ku-

ruluşları veya devlet üzerinden yaklaşmanın ötesinde kurulan ilişkinin biçimine odaklanmak ve etkileşimi bu açıdan organize etmek daha doğru olacaktır. Hep bahsedilen hesap verebilirlik, sorumlu yönetim ve açıklık ilkeleri bu sayede hayata geçirilebilir. Çünkü devlete atfedilen otoriter, kapalı olma niteliklerinin sivil toplum kuruluşları özelinde de bulunması mümkündür. Örnek vermek gerekirse bir işçi sendikası uzun süre iktidarda olan bir parti tarafından organize edilmekte ve yönlendirilmekteyse bu sendikanın yönetiminin muhalif bir grup tarafından ele alınması birçok faktör sebebiyle mümkün olmayacaktır. İş dünyası ile ilişkileri, idari icra organları üzerindeki egemen konumu gibi faktörler bu kişilerin üzerinde baskı aracı olarak çok kolayca kullanılabilir. Bu yoldan meydana getirilmiş bir sendikanın hükümetin politikalarına karşı kendi üyeleri olsa dahi çalışanların haklarını koruma noktasında isteksiz davranacaktır. Hem örgüt içi hem de ulusal çapta demokratik mekanizmaların işleminin önünde kendiliğinden çalışan bir otokontrol mekanizması ortaya çıkmış olacaktır. Ayrıca yardımlaşma vakıfları özelinde incelendiğinde bunların çoğunun yönetimlerinin sermaye sahibi büyük şirket sahiplerinden veya dini cemaatlerin ekonomik ve ideolojik uzantısı olarak cemaat liderlerinden oluştuğu gibi bir durumla karşılaşıldığında “kimlerin” çıkarlarının veya haklarının korunması amacının taşındığı sorusu daha anlam kazanmaktadır. Çünkü büyük holding sahiplerinin veya cemaat liderlerinin özgül karakteri bu yapıları elitist bir yönetme biçimine yöneltmektedir. Nasıl ki siyasi partilerin kendi içtüzüklerinin demokratik katılımı mümkün kılacak lidere bağlı parti örgütlerinin önünü açmayacak biçimde yazılmış olması gerekliyse, yönetsel olana katılımı teşvik etmesi, sivil hakların korunmasında etkin olması beklenen sivil toplum kuruluşlarının da örgüt yapılarının katılıma açık, şeffaf, denetlenebilir olması gereklidir. Bu gereklilik demokratik bir yaşamın varlığı için önem arz etmektedir. Aksi halde yönetime halkın katılımı sağlanamayacak tersine dar çıkar gruplarının temsili ile yönetime etkisi, daha ötesinde başka ülkelerin örgütlediği bazı gruplar yoluyla egemenliğe dahi tehlike oluşturulmasının yolu açılacaktır.

iii) vatandaşlar ile devlet arasında temsili demokrasinin yanında doğrudan bağlantıların kurulmasının yolları araştırılmalıdır. Bu yönde vatandaşlık haklarının dünya çapında geliştirildiği görülmektedir. Sıradan insanın talebini doğrudan iletebileceği mekanizmaların kurulması bu bağların oluşmasına fayda sağlayacaktır.

iv) yerel yönetim süreçlerinin izlenmesi ile elde edilecek verilerin iyi analiz edilmesi önemlidir. Örneğin demokratik desantralizasyon sürecinin yerelde güçlü elitist oluşumlara yer açması mümkün olmaktadır. İstenilen sonucun tersine fakir halk kitlelerinin yönetim içinde yer almalarını sağlamak istersen bu sefer yerelde benzer merkezi, otokratik yapıların tahakkümü altına girmeleri başarısız bir sonuç elde edilmesi demek olacaktır. Yerelde başarıyla uygulanabilecek desantralizasyon sayesinde alt gelir grubunun da eşit ve etkin hizmet elde etmesi mümkün olabilecektir, meğerki merkezde ve yerelde elinde yönetme gücü ve yetkisini elinde bulunduranlar buna engel olmasın.

v) yerelde demokratik katılım ile yönetişimin sağlanabilmesi için de koşulların uygun duruma getirilmesi yerinde olacaktır. Bu koşullar için, güçlü bir merkezi devlet, gelişmiş bir sivil toplum, güçlü sosyal hareketlerden beslenen, siyasi yapılar gibi, güçlü siyasi itici güçleri saymak mümkündür.

vi) küreselleşen dünyada yaygın olarak yürütülen kalkınmacı politikaların çokça kullandığı *katılımcılık*, *güçlendirme* gibi söylemler yerelleşmeyle birlikte anılsa da, yerelin küresel bir yarış, mücadele içinde olması gerektiğini vurgulanmaktadır. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husus da yerelleşme söylemlerinin ve bu söylemlerin yerel olmayan unsurlarca nasıl kullandığının dikkatle incelenmesi gerektiğidir. Çünkü yerelleşme ile birlikte yerel yönetim ve katılımcılık gibi kavramların geniş ölçekte uluslararası organizasyonlar tarafından içeriği doldurulduğu ve kullanıma sokulduğudur. Bunun için de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNPD), Dünya Bankası, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) gibi kurumları örnek gösterirler. Bu tür söylemler de merkezi devletlerden neoliberal söylemle oluşturulan yapı ve kurumlara yönetsel olanla ilgili görevlerinin aktarımını ifade etmektedir. Bu yapılanlar da demokratik katılım ve hakların savunulması adına yapıldığı savunulmaktadır (Gaventa, 2002).

Bu durumda birkaç sorunun oluşması çok doğaldır. Bu söylemlerde ifadesini bulan politik tercihlerin nihai amacı nedir? Yerel yönetişimin kurgulanması ulusal yasalar ve karar alıcılar yoluyla yapılacaksa, yerelde yerel kalanın katılımcılığı nasıl sağlanacaktır? Yani yerelde yerel kalan sesini ulusal düzleme nasıl taşıyacaktır? Örneğin bir liman şehrinin limanının büyütülmesi amacıyla, yine aynı şehrin sınırları içinde, dağ ormanlarında açılan taş ocakları o yöredeki köylülerin yaşam alanına geri dönülemez derecede zarar

verirse, bunu ifade etme imkânı nasıl sağlanır? Uluslararası ticaretin bir aracı olarak limanın bulunduğu kentin elde edeceği fayda, o kentin doğası ve taşrasının faydasının karşı karşıya kaldığı çok katmanlı denklemler ortaya çıkabilmektedir.

3.1.3. Neoliberalizmin Kurumları Olarak Bağımsız Düzenleyici Kurumlar

Bağımsız Düzenleyici Kurumlar bulundukları ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılarına göre farklı biçimlerde örgütlendirilmişler, farklı isimler ve farklı görevleri ifa etmek amacıyla kurulmuşlardır. Her ülkenin özgün yapılarına göre farklı ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla ve farklı siyasi atmosfer ve süreç içinde görev yapmakta olsalar da temel olarak nihai amaçlarda oldukça benzerlik göstermektedirler. Yönetişim kavramını açıklarken saydığımız ilkelerin (şeffaflık, rekabetçi piyasanın sağlanması, hesap verilebilirlik vs.) hayata geçirilebildiği ekonomik altyapıyı ve bunu düzenlemek için dönüşümünü gerçekleştiren bir devlet yapısının kurulması. 1970'lerin sonlarından itibaren neoliberal politikaların birer aracı olarak tasarlanmaları kendi örgütsel yapıları ve gerek devlet gerekse piyasa ve toplumla olan ilişkilerinin çerçevesini ve içindekileri belirlemiştir. Dışsal amaçsallık üzerinden kurgulanan mekanizmalar zamanla kendi paradigmalarını oluşturma eğilimi göstermektedirler ve kendi iç dinamiklerini öne çıkarma, kendi çalışma koşullarını oluşturarak bunu farklı alanlara da yayma ve etkileme gücüne sahip olma ihtimali artmaktadır. BDK gibi devlet dışı yapılar neoliberal politikaların bir sonucu olmakla kalmaz aynı zamanda neoliberal politikaların yaratıcısı ve uygulayıcısı haline de gelmektedirler.

Refah devleti şiarıyla oluşturulan Keynesçi devlet harcamalarına odaklı model sebebiyle büyük bütçe açıkları kriz oluşana kadar kabul görmeye devam etmişti. Krizi oluşturan etkenleri kriz yaşanana kadar tartışma konusunda genelde çekimser davranan genel yaklaşım, 1970'lerde art arda yaşanan krizlere cevaben (Gilpin, 2001) benimsenen neoliberal ekonomi kuramı için de geçerli olacaktı. Keynesçi kamu harcamalarına eleştiri getirilirken Washington Uzlaşısı ile bütçe disiplini öne çıkarılmış (Blaug, 1992) ancak bütçe harcamaları azalmamış sadece şekil değiştirmekle yetinmiştir. Üstelik en çok bahsi geçen konulardan birisi olan rüşvet, devletin ekonomik yapılardan çekilmesiyle azalmış görünmekte ancak özelleştirmeler ve farklı alanlardaki rant yoluyla yolsuzluğun da yine biçim değiştirmesiyle kalmıştır (Sönmez, 2011). Türkiye'den örnek vermek gerekirse TEKEK özelleştirmesi ilginç olaylar dizisi ile bir fikir vermektedir. Türkiye'de tütün ve alkol

ürünlerinin üretilmesi ve satışı üzerinde tekel hakkı olan devlet kurumu olan Tekel, sırasıyla 2001’de Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun kararıyla özelleştirme programına alınmış, 2002’de İktisadi Devlet Teşekkülü olarak dönüştürülerek Özelleştirme İşleri Başkanlığının bünyesine alınmasına müteakip 2003 yılında da anonim şirkete dönüştürülmüştür. Bunu sigara ve alkollü içki kapsamında iki ayrı anonim şirkete ayrılması takip etmiştir (Özerman, 2009). Böylelikle önce sektör üzerindeki tekel gücü elinden alınarak ticari değeri düşürülmüş, ardından 2003 tarihinde Alkollü İçkiler San. Ve Tic. A.Ş. 292 milyon dolar bedelle özelleştirilmiş (BaşbakanlıkÖzelleştirmeDairesiBaşkanlığı, 2003), aynı şirketin 90% hissesi iki yıl sonra yabancı bir şirkete 810 milyon dolar bedelle satılmıştır. Bu özelleştirme bedeli ilgili tartışmalar iki yönden dikkat çekicidir. İki yıl içinde böylesine farklı fiyatlardan gerçekleştirilen satış ve şirketin 2002 yılında 575 milyon dolar satış hasılatı gerçekleştiren ve rakı pazarına sahip olduğu haliyle özelleştirme sırasında netleştirilmeyen muhasebe kayıtlarındaki borcun niteliği sebebiyle yaklaşık 7 milyar dolar civarındaki borç miktarı özelleştirmenin dışında bırakılarak soru işaretlerine sebep olmuştur (Özerman, 2009). Kasasında 384 milyon tl ve depolarında 70 milyon tl değerinde alkollü içecek bulunduğu ifade edilen şirket için henüz ödeme yapma süresi dolamadan yeniden satışı gerçekleşmiştir (Cebeci, 2010). Bu özelleştirme ihalesini kazanan firmalar daha sonra dünyada en çok kamu ihalesi alanlar sırasında ilk beşe girecek olan firmalar olarak anılacaktır. Burada söz konusu işlemler neticesinde oluşan istihdam kaybı, bu şirketlere ait fabrikaların ve işletmelerin çoğunun kapatılması ile bulundukları bölgelerde üretici ve yan faaliyetler sebebiyle sahip olduğu ekonomik çarpan etkisinin yok olmasına ayrıca değinilmeyecektir. Ancak devlet gelirleri açısından bakıldığında özelleştirme ve bu ürünlerdeki vergi artışı yoluyla bir kazanım olduğu algısı oluşabilse de toplumda net bir gelir kaybı, istihdam sorunu ve bölgesel eşitsizliği artırıcı etkisi olduğu söylenebilir.

3.2. Küresel Yönetişim

Dünyada uluslararası ilişkilerin Vestfalya’da belirlenen ulus devlet temeli üzerine inşa edilmiş yapısı bugün birçok özelliğini taşımaya devam etse de çok önemli değişimlere maruz kalmaktadır. Avrupa ve Amerika dışında aslında ulusların oluşumu modern döneme, 1. Dünya Savaşı sonrası, denk gelse de ulus devletlerin küresel egemenliği sebebiyle uluslararası ilişkiler modern ulusal egemenliğe dayalı paradigmalara göre şekillen-

miştir. Hobsbawn'ın(1995) da belirttiği gibi modern anlamda anladığımız ulusların oluşması zaten birçok diğer faktörün yanında belki de esas olarak modern-bürokratik devletin ve kurumlarının oluşmasına bağlıydı. Kapitalizmin tarihinin Kuzey-Batı Avrupa kapitalizminin tarihi olduğunu ve kapitalizmin küreselleşmesinin de bu devletlerin küresel egemenliğini kurmalarının tarihi olduğunu bütün yönleriyle ele alan Wallerstein'ın (2015) bu önermesi ile Hobsbawn'ın önermesi bir arada değerlendirildiğinde bir örüntü oluşmaktadır. Kapitalizmin küreselleşmesi ve devlet yapılarıyla birlikte oluşan ulusal yapıların küreselleşmesi elele ilerlemiştir. Öyleyse bu ekonomik ve siyasal yayılma beraberinde kurumsal yapıları da getirmekteydi. Bu türden kurumsallaşma süreçleri birkaç yılda tamamlanamayacağından bunun belki Afrika dışında tüm kürede bir seviyeye kadar gerçekleşmesi 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kalmıştır. Farklı bir yol izleyen sosyalist blok ile gelişmemiş ülkeler kategorisindekilerin de dâhil edilmesi ise 20. yy'ın son çeyreğine kalmıştır. Burada dikkat çekici bir nokta ise şudur; 2. Dünya Savaşı daha bitmeden kurulmuş olan Birleşmiş Milletler (BM) ile ardından devam eden Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu'nu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel örgütlerin yanında NATO, NAFTA gibi bölgesel örgütler izlemiştir. Bu kurumların çoğunun odak noktası, batı bloğunu oluşturan ülkelerken daha sonra dünyanın diğer alanlarına yönelik politikalar geliştirmeye başlamalarıdır. Bunun nedenlerini ideolojik yayılma veya hegemon ülkelerin nüfuzunu genişletme çabası olarak okumak mümkünken biraz farklı olarak ideolojik bir örtü altında ekonomik altyapısının zorunlu kıldığı bir devinim olduğunu düşündürecek ciddi veriler bulunmaktadır.

3.2.1. Kosmopolitan Demokrasi

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin ortak standartlar çerçevesinde kurdukları ilişkiler eylemsel bir bağımlılık yaratmaktadır. Böylece ulusal devletlerin tek başlarına hükümetlerin politik çıkarları veya başka motivasyonlar sebebiyle uzlaşıyla oluşmuş olan küresel bağımlılık ilişkisine zarar vermemek için bunların dayandığı demokratik ilkelere aykırı kararlar alamayacaktır. Dünya Ticaret Örgütü'nü imzalayan ülkelerin bu anlaşmaya aykırı hareket etmeleri dünya ticaretinden soyutlanmak gibi yaptırımlar doğurabileceğinden piyasanın istenilen şartlar altında işleyebilmesi için gerekenlere aykırı politik yaklaşımlardan uzak duracaktır. Yaptırımlar söz konusu olmadığında dahi istenilen sermaye piya-

sanın kurumsallaştırılması, uluslararası anlaşmalara aykırı olmasa dahi piyasa aktörlerinin beklentilerine aykırı kararlar alınması durumunda sermaye hareketlerinin başka coğrafyalara yönelmesine imkân sağlamakta ve *de facto* bir düzenleyici piyasa koşulu yaratmaktadır. Bu da ulusal devletlerin sonsuz egemenliği altında yaşayan halkların haklarında mahrum kalmaları tehlikesinden de uzak tutacak bir çıpa oluşturacağı iddiasına örnek teşkil edebilmektedir. Buna dayanarak Brock(2011), güçlü devletin ve güçlü ekonomik düzenlemelerin demokratik işleyişe zarar vereceğini ifade ederek esnek ve uluslararası uzlaşuya dayanan bir nevi Yeni Bretton Woods'un yapılmasını ve sonuçları itibariyle yeni ilkelerin belirlenmesini önerir. Demokrasinin ve piyasanın optimum işleyebilmesi için gerekli kuralların oluşturulması ve bunun dışında devletlerin etkisinin minimuma indirilerek özerkliğin oluşturulup, geliştirilmesi gerektiğini belirtir. Bu anlatılanlar bize yönetişimin neoliberal politikalar ışığında kurumsallaştırılmasını çağırıştırabilir. Yani istenilen piyasa koşullarının oluşturulması için gerekli uluslararası kurumlar önderliğinde bir küresel düzenleyici kurallar bütünü. Ancak Held (2004), bunun ötesine geçerek bugünkü uluslararası örgütlerin çokluğundan kaynaklı kendi ajandaları olduğunu belirtir. Örneğin Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve UNESCO'nun sağlık ve sosyal politikalarının birbirilerinden farklı hatta çelişir olduğuna dikkati çekmektedir. Bunun da amaçların ortaklaşmasında zorluklar yarattığını ifade ederek başka bir yapının daha bütünsel ve kapsamlı olarak kurgulanması gerektiğini söyler. Böylece küresel sorunların çözümünde eşgüdümlü hareket kabiliyeti artabilecektir. Bu yapı da çok katmanlı demokratik katılımın sağlanabildiği ölçeklerde bölümlenebilir. Yani bölgesel, küresel olarak BM'deki devletlerin temsiliyetinden ziyade (her ne kadar halkları temsil ettiğinin altı çiziliyor olsa da uygulamada farklıdır) halkların kendilerini ifade ederek çıkarlarını koruyabileceği bir sistemin oluşmasının mümkün olduğunu ve tartışılması gerektiğinin altını çizmektedir (Held, 2004, s. 94-98). Birleşmiş Milletler Anlaşması(1945) Bölüm 2, m.2'ye göre de; "İşbu Antlaşmanın getirdiği yükümlülükleri kabul eden ve bunları yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olduklarına örgütçe hükmedilen tüm diğer barışsever devletler Birleşmiş Milletlere üye olabilirler."Devletlerin zayıflatılarak diğer hegemon devletlerin yönlendirmesinden farklı toplumlara yönelik demokratik bir yapılanma mümkün olabilir. Bu önerilenler esasında liberal ve demokratik bir kapitalist piyasanın kurulabilmesine yönelik gözükmektedir. Öyleyse yine bu öneriler, mevcut sistemdeki neoliberal

politikaların ulusal kalkınma mantığıyla güdümlenmiş, küresel eşitsizliği yaratan politikalar olduğu ve bunların da devletlerin egemen güçleri sayesinde uygulanabildiğinin kabulü olduğu sonucuna götürmektedir. Held'in önerileri bu sorunları aşmaya, yeni çözümler getirmeye yöneliktir. Yine de bu şekilde herkesin eşit biçimde girebildiği, herkesin bilgisine sahip olduğu piyasaların ve mübadeleye dayalı bir piyasanın gerçekleşmesi mevcut finans-kapital sektörünün hâkim olduğu bir ekonomide nasıl mümkün olabilir diye sormak gerekir. Ayrıca sermaye hareketlerinin serbestliği, mal ve emek hareketlerinin ise kısıtlandığı bir dünya sayesinde batı ekonomileri ucuz emek ve hammaddeden yararlanabilmektedir. Bunun dışında para piyasalarının da yapısal dengesizliği ile gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin varlıklarına artık doğrudan sahip olmaktadır. Hal böyleyken bu yönde halkların eşitliğini gözeten bir yapıyı mevcut egemen ülkelerin desteklemesi için karşılaşılabilecek zorluklar olacaktır.

Savran (2007, s. 154) ulusal para birimi, kamu maliyesi, kendine has iş prensipleri ve ekonomik yapıların ulus devletlerin doğal ekonomik sınırları yaratması sebebiyle sermayeye yönelik bu alanlar içinde küresel örgütlerin veya küresel sistemin imkânlarının ötesinde fırsatlar yarattığını ifade etmektedir ve bu sebeptir ki küresel yönetişimin kabiliyetleri sınırlıdır ve beklendiği etkiyi yaratamamaktadır. Bu türden ayrıştırıcı özelliklerin türdeşleştiğini gösterecek ya da ulus-devlet imkânlarının ulus-üstü yapılarca sağlandığı bir ortamın ortaya çıktığı gelişmelerin görülüp görülmeyeceği tartışmaları sürmektedir. Yine de Avrupa Birliği gibi çok katmanlı yönetim özelliklerine sahip olup Avrupa Parlamentosu gibi üye devletlerin etkisinden arındırılmış katılımcı bölgesel bir örneğin bulunması ilerisi için fikirlerin önünü açmaktadır. Avrupa Birliği sonuç itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü gibi bir uluslararası örgüt olmamakla birlikte, ulus devlet aygıtlarının üstünlüğünü kıta düzleminde inşa sürecini hayata geçirme çabasıdadır. *“Zor’un dayatılması rızanın sağlanamayışından kaynaklanır. Küreselleşmenin özündeki çelişki budur. Küreselleşme, ulus-devleti destabilize etmekte ve dolayısıyla zor, dünya kapitalizmi açısından, asal bir enstrüman haline gelmektedir; ancak aynı küreselleşme, son tahlilde, dünya kapitalizminin ihtiyaç duyduğu zor’u uygulamak için gene ulus-devlete başvurmak zorundadır”*(Freeman ve Kagarlitsky, 2007, s. 28-29). Ulus devletlerin zorlayıcı araçlarının bir kısmına sahip olsa da esas olarak üye devletler üzerinden gerçekleştirmektedir.

Bunun için de rıza sürecinin işletilmesi gerekmektedir. Birlik çatısı altında hâkim bir bürokratik yapı ve destekçi hükümetler ile bu büyük ölçüde mümkün olmaktadır. Bu niteliklere Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütlerin de sahip olma eğilimi ise gözlemlenmektedir. Zira bu rızanın inşa edilemediği durumda zorlayıcı ve dönüştürücü araç olarak ABD ordusu görülmektedir. AB'ye dönmek gerekirse, kendi içinde ultra liberal olmasına karşın kendi dışındaki ülkelerle ilişkilerinin yine korumacı, ulusal nitelikte olduğu eleştirilerine karşın bu türden örneklerin farklı bölgelerde artması mümkün olabilir. Bu durumda AB ile ilişkilerinde tek başına ülkelerin asimetrik bir ilişki kurmalarından kaçınma ve eşitler düzeyinde ilişki kurma imkânı artabilir. Belki de bir Avrupa ulusu yaratma projesine doğru ilerleyen bu süreç Brexit gibi veya başka bazı ülkelerin ulusal endişeleri sebebiyle sekteye uğramış gözükmektedir. AB 2008 Krizi'nin etkilerini atlamamış görülmekte, piyasaya bırakılan alanların kriz anlarında bahsedilen etkinlik, hesap verebilirlik, şeffaflık gibi ilkelerden uzaklaştığı ortaya çıkmaktadır.

Will Kymlica (2017) argümanları, devletlerin siyasa yapımında tek egemen aktör olmalarının uygun olmadığını, bunun yerine ulus-ötesi yapıların vatandaşların maksimum dâhiliyeti ile rol almalarının sağlanması gerektiğini ifade eder. Bunun gerekçesi olarak da artık ekonominin küreselleşmiş olması, çevre kirliliği gibi sonuçları itibariyle ortak sorunların bulunmasını gösterir. Bu türden kurumsallaşmayı gerçekleştirmenin yolunun da uygun örgütlerin oluşturulmasından geçtiğinin altını çizer. Ancak mevcut ulusal devlet yapılarının demokratik olmamasından yola çıkarak da bu temelde uluslararası örgütlerde sağlanacak katılımcılığın istenilen sonucu doğurmayacağını belirtir. Ulusal devletlerin yarattığı kimliklerin bu örgütlere taşınması yoluyla bir ortak aklın ve adil düşüncenin yaratılması oldukça zor gözükmektedir. Çünkü milli kimlikler rekabetin, milli veya etnik çıkarların gözetildiği ve ilkesel değerlendirme yerine kimin ne kazanıp ne kaybedeceği hesabının yapıldığı bir politik ortam yaratmaktadır. Örneğin çevre kirliliğine sebep olan bir tesisin yapılmasına karşı koymanın gerekçesi ortak doğanın korunması mı yoksa kendi içinde bulunduğu doğanın korunması mı olduğu önemlidir. Başka yerde yapılmasını umursamayan bir muhalefet biçiminin fikri altyapısı böyle organizasyonlarda katkı sağlayacağı sonuç çıkar temelli olacaktır.

Ulus-ötesi yönetim organlarının, genelde de olduğu üzere, iki temel yaklaşıma göre karar alım sürecini gerçekleştirmesi mümkün olabilir. Kararın nesnesi olanların özne olarak doğrudan karara katılımı yoluyla veya daha profesyonel ve uzmanlığa dayalı temsiliyet yoluyla. Avrupa Birliği'nin çok detaylı kurallar ve kurumlar bütünü olması, izlenecek politikaların bu kesin sınırlar içinde gerçekleştirilmesi üye ülkelerin elitleri arasında alternatif hareketlerin kısıtlanması ve "izlenen yola bağımlı kalacak" karar mekanizmaları arasında sıkışmış hissetmelerine sebep olabilmektedir. Üstelik "belirlenmiş" olması sebebiyle aynı zamanda "daralmış" hedeflerin bürokratik işleyiş sayesinde yeni veya dönüşüme uyaranabilen politikalar yaratmakta bu elitleri isteksiz bıraktığını, sadece hükümetler arasında teknik detaylarda körelen müzakerelerle geçirildiğini gözlemlemek mümkün. Üstelik bahsedilen bir Avrupalılık ortak bilincinin bu sayede oluşacağı fikrinin bir açmaza sürüklediği tartışılmaktadır. Sıfır toplamı olmayıp kazan kazan şeklinde ilerleyen süreç sebebiyle elitlerin toplumlara danışmadan Avrupa Birliği bünyesinde politikalar üretmesi pek sorun olmamıştı. Fakat yine de halkın sürecin yürütülmesi sırasında önceden karar mekanizmalarını etkileme yetkisine sahip olma arzusunda olduğu söylenebilir(Habermas J. , 2007). Keza son Lizbon Anlaşması ile artık Avrupa Parlamento'su aracılığıyla Konsey'in kararlarını etkileme süreçlerinin hukuksal zemini hazırlanmıştır. Diğer tarafından bakıldığında ise popülist politikaların etkisinin bu yolla AB vizyonunu etkileme tehlikesi de doğurmaktadır. İngiltere'de Cameron'un iç politik manevra sebebiyle partisinden kayıplar yaşamamak ve önündeki seçimlerde puan kazanmak için 23 Ocak 2013 konuşmasında verdiği Brexit Referandumuna götürme sözünü daha sonra gerçekleştirmek zorunda kalması ve bunun da AB yapısını etkilemesi buna örnek gösterilebilir.

Aslında Cameron hükümetinin ortağı Liberal Demokrat Partisi de 2010 seçimlerinde ayrılma referandumunun sözünü vermişti. Zaten Brexit referandumunda sorulan iki sorunun biri "AB'den ayrılmalı mıyız" iken diğeri de "Talep ettiğimiz düzenlemelerin yapılması halinde üye devam etmeli miyiz?" idi. Yani herkesin bir şekilde AB ile ilişkilerin mevcut halini istemediği, değişiklik istediği ama bunun nasıl olacağına karar veremediği bir süreçti. Üç temel sorunun ön plana çıktığından bahsedilir; Eurozone krizi, Avrupa rekabet gücünün içinde olduğu kriz ve AB ile Avrupa vatandaşları arasındaki kriz - "demokratik hesap verebilirlik" (Sokullu, 2018). Karar alma ve yürütme organlarının yetki

ve yapısal unsurları için makul bir dengenin sağlanması bu etkenler ve yaşanan örneklerin sonuçları sebebiyle hassasiyet taşımaktadır.

Küresel bağlamda yönetişimin siyasi ve ekonomik bağlamda uygulanabilirliğini mümkün kılmak karşılıklı rıza yoluyla gerçekleştirmeye dayansa da bunun askeri, güvenlik yönünden desteklendiği görülmektedir. Örneğin AB'nin, Dünya Bankası'nın ve NATO'nun politik konseptlerine ve bu konseptlerin değişimlerine bakıldığında aynı yıllara denk gelen ortak bir şablonla karşılaşmaktayız. Bölgesel bir savunma örgütü olarak NATO öncelikle Avrupa'nın savunmasına ve Sovyetler tehdidine karşı örgütlenme yapısına sahipken zaman içinde tehdit algısı değişmiştir. Odak noktasının değişimiyle sadece tehdidin konusu değil coğrafyası da değişim göstermiş ve bu da örgütün örgütlenme yapısını fiziki olarak etkilemiştir. Roma Bildirisi'ne göre Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin ve hatta ortaklığın geliştirilmesi, buna göre tehdit algılamasının değiştirilerek silahların ve askeri kuvvetlerin azaltılması kararları alınmıştır. Yeni tehdit olarak da terörizm ve sabotaj ile kitle imha silahlarının çoğalması sayılmıştır. "Yeni Stratejik Konsept" artık esas olarak üye ülkelerin güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadır. Çünkü artık iki kutuplu sistemde baskılanan veya göz ardı edilen bölgesel, etnik, mezhepsel ayrılıklar ve çatışma konuları daha belirgin ve riskli hale gelmiştir.

Başka bir önemli gelişme de Kuzey Atlantik Konseyi'nin 1992 Haziran'ında Oslo'da yaptığı toplantıda İttifak'ın alan-dışı operasyon tabusunun yıkılmasıdır. NATO'nun gerektiğinde AGİK otoritesi altında alan-dışı bölgelerde barışın korunması operasyonlarına katılabileceği kabul edilmiştir. Aynı yılın Aralık ayında Brüksel'de yapılan NATO toplantısında da örgütün alan-dışına taşarak barış gücü görevlerinde rol alması gereği üzerinde durulmuştur. "İç içe geçmiş kurumlar sistemi" anlayışı içinde uluslararası kriz ve çatışmaların önlenmesi ya da yönetiminde Birleşmiş Milletler veya AGİK şemsiyesi altında ya da her ikisinin ortak liderliğinde NATO güçlerinden yararlanılması, NATO'nun barış güçlerine katkıda bulunması İttifak tarafından benimsenmiştir. NATO'nun Birleşmiş Milletler otoritesi altında Bosna-Hersek hava sahasını (uçuşa kapalı bölgeyi) denetlemesi işte bu yaklaşımın somut bir örneğidir. Yine Kosova'da yapılan askeri müdahale de bu yeni konsepte uygun bir tavidir (Oran, 2001, s. 567). 1999'da Washington'da yapılan NATO toplantısında Yeni Stratejik Konsept'te m.5'de belirlenen haller dışında da müdahale etme yetkisi görüşülmüş ve bunun yapılabileceği kabul edilmiştir. Yani üye

lkelerden birisine yapılan bir saldırıya karşılık verme dışındaki durumlarda da NATO operasyon yapılabilir olacaktır artık. Daha sonra gelen 11 Eylül saldırıları ardından Afganistan'a NATO yoluyla askeri operasyon yapıldığı tarihten bugüne Afganistan'ın siyasi ve sosyo-ekonomik yapısını dönüştürme çabaları sürmektedir. Burada güvenlik aygıtlarının BM meşruiyeti sağlanarak çoklu kurumlararası ortak güvenlik paradigmalarını oluşturduğu görülmektedir. Bu yeni paradigmlar da küresel olarak etkilerini ülkeler üzerinde sadece askeri değil siyasi ve ekonomik olarak da hissettirmektedir. Dahası değişen ekonomik ve siyasi amaçlar çerçevesinde bu güvenlik paradigmları oluşturulmaktadır. Aynı yıllarda, belki biraz daha önce başlayan, Dünya Bankası yatırımlarının da Avrupa'nın imarı merkezli olmaktan çıkarak başka alanlara yönelmesi ve hem coğrafi hem de finansmanın konusunun değişmesi rastlantıdan öte ortak bir eğilimin sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Küresel yönetişimin inşası birçok uluslararası kurumun, farklı alanlarda farklı katmanlarda ve katılım düzeylerinde kurularak eşgüdüm halinde çalışmasının başarisına bağlıdır. Tarihsel olarak yaşanan bazı olaylara tepki olarak tasarlanmış olabileceği gibi buradan yola çıkarak temelden bir yapının tahayyül edilerek teorileştirilmesi ve örgütlenmesiyle de gelişebilmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı'nın (International Energy Agency- IEA) 1974 yılında kurulması bir küresel yönetişim rneği olarak görülebilir. 1973 yılına gelindiğinde dünyada enerji tüketiminin 53% petrol ile karşılanmaktaydı. Yüzyılın başında bu oranın 2% olduğu düşünüldüğünde artışın dünya ticaretindeki önemini ortaya koymaktadır. 1960 yılında kurulan İran, Irak, Kuveyt, Venezüella ve Suudi Arabistan tarafından kurulan Petrol İhraç Eden lkeler rgt'ne (Organization of the Petroleum Exporting Countries- OPEC), daha sonra başka ülkelerin de katılımıyla 13 üyeye ulaşmış ve ye devletlerin petrol gelirlerini eşgüdümlü politikalarla artırmayı hedeflemekteydi (OPEC). 1960-70 arası bunu sadece 15% oranında gerçekleştirebilmiştir. O yıllarda petrol çıkarma ve satışı "Yedi Kız kardeşler" olarak tanımlanan Batılı petrol şirketlerinin egemenliğindeydi. ABD'nin bu ülkelerden aldığı petrolün tüketimindeki payı 12% civarındayken, Japonya için bu oran 83%, Batı Avrupa için 97% idi. 1969 yılında darbeyle Libya'da başa gelen Kaddafi'nin petrol şirketlerinden taleplerine olumsuz cevaplar alması karşısında üretimde kesintiye gitmiştir Bunu da kaynak koruma bahanesiyle Kuveyt'in takip etmesi diğer devletleri de aynı yola sevk etmiş ve bir arz sorunu algısı ortaya

çıkmiştir. Petrol şirketleri ile OPEC görüşmeleri sırasında 4. Arap-İsrail Savaşı'nın başlamasıyla Arap üyelerin ayrıca oluşturduğu OAPEC önce petrol fiyatlarını 70% artırdığını açıklayıp ABD'nin İsrail yanlısı tutumuna karşı siyasi taleplerde bulunmuş ancak karşılık alamayınca ambargo uygulayarak fiyatların 400% artmasına sebep olmuştur (Pala, 1993, s. 70-75). Bu olayların ardından 11-13 Şubat 1974 tarihinde ABD'nin çağrısıyla Washington'da Norveç, Kanada, Japonya, ABD, İngiltere, Batı Almanya, İtalya, Hollanda, Danimarka, Belçika, İrlanda ve Lüksemburg'un katılımıyla bir konferans toplanmış ve Enerji Koordinasyon Grubu oluşturulmuştur. Bu grup daha sonra Kasım 1974'te Uluslararası Enerji Programını hazırlayarak Paris'te bulunan OECD bünyesinde Uluslararası Enerji Ajansı'nın kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bugün 30 üye ülke, 8 de ortak üye statüsünde üye ülke bulunmaktadır. Amaçları içinde ise enerji arzının, ulaşımının güvenliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının yanında enerji verimliliğini artırılması gibi maddeler de sayılmaktadır (EIA). Bu kuruluşun fikir babası olan Kissinger'ın "alıcılar karteli" olarak tanımlaması ve daha sonra gelişen bazı olaylar ABD'nin aslında petrolün arz-talep ilişkisini idare ederek net petrol ithalatçısı Avrupa ve Japonya'yı baskı altında tutmak maksadı taşıdığı şüphelerini doğurmaktadır (Pala, 1993, s. 78-79). Enerji güvenliği konusu bugün NATO toplantılarında da dile getirilmekte, bunun sadece petrol ithalatçısı endüstrileşmiş ülkelerin fiyat mekanizmalarını yürütmesiyle değil, çeşitlenen enerji kaynaklarının (özellikle boru hatlarıyla iletilen doğalgaz gibi) fiziki olarak da tehditlerden kaçınmasının sağlanması gereği ortaya çıkmaktadır. Çünkü enerji dünya ekonomisini ve üzerine kurulu olduğu sistemi ayakta tutan temel fiziki unsurlardan birisidir ve bu sebeple ekonomi-politiğin birbirinden ayrılması arzulanmaktadır. Birbiriyle savaş halinde bile olsa ülkelerin dünya ekonomisinin işleyişini tehdit edebilecek bir enerji sorununa sebep olmaları kabul edilemez bulunmaktadır. Venezüella'da darbecileri destekleyen ve düşman gören ABD'nin aynı ülkeden petrol almakta bir sakınca görmemesine bu yönden bakmak gerekir. Savaş hukuku da bu çerçevede oluşturulmaya çalışılmıştır. Sermayenin savaşı veya taraflarını desteklemesinde bir sakınca olmayabilir ancak savaşın sermayenin ekonomik çıkarlarına yayılması kabul edilemez derecede saldırgan bir tutum olarak görülmektedir.

3.2.2. Dünya Bankası'nın Küresel Yönetişime Katkısı

Dünya Bankası grubu içindeki IBRD'nin kuruluş sermayesi 1944 yılı değeri 10 milyar \$'dır. Ancak bunu üyelerin talebi ile artırmak yetkileri bulunmaktadır. Zaten zaman içinde artırılmış olsa da Dünya Bankası kendisi borçlanarak bunu ülkelere hazine garantili olarak kredi olarak vermektedir. Yani dolaylı yolla bu finansmana garanti sağlamaktadır. 2020 yılı itibariyle IBRD'nin bilançosunda finansal varlıklar toplamı 296 milyar \$'dır. Bunun 82 milyar \$'ı yatırım kaleminde görülmekte, 202 milyar \$ ise borç verme işlemi olarak geçmektedir, kalan miktar ise çeşitli varlıklardan oluşmaktadır (World Bank, 2020, s. 10). Bunun dışında çeşitli yatırım projelerine veya doğrudan finansman kredisi olarak talep eden ülkelere özel sektörden yatırımcılara garanti sağlayarak bu işlemde belli bir miktar komisyon almaktadır. IMF ise doğrudan likidite sağlamak yoluyla, ülkelerin bozulmuş olan ekonomik dengelerine müdahaleyi 1 trilyon \$ civarında bir kaynakla gerçekleştirmektedir (IMF, 2021).

Yönetişim birçok farklı siyasetçi ve akademisyen tarafından çoğulculuk, katılımcı demokrasi, hesap verebilirlik, insan hakları gibi kavramlarla birlikte ele alınıp kullanılmaktaysa da Banka'nın yönetim kavramına yaklaşımı daha dar kapsamdadır. Daha çok uzmanlık ve teknik bilgi yönünden ele almakta, kurumsal yönetimselliğin bir unsuru olarak kabul etmektedir. Çünkü Articles of Agreement IV belgesinin 10. maddesinde Banka'nın politika yapması net olarak yasaklanmıştır (IBRD, 2012). Ancak Sub-Saharan Africa raporuyla birlikte iyi yönetim temelinde birçok unsurun altı çizilerek bu dar yaklaşım yerini daha kapsamlı politik yorumlara bırakmaya başlamıştır (World Bank, 1989). Buna göre çoğulculuk, özgür basın ve insan hakları, meşruiyet, katılımcılık gibi konular üzerinden Afrika'da yaşanmakta olan krizin nedenleri değerlendirilmiştir. Problematikğin çözümüne yönelik olarak öncelikle tavsiyesi katılımcı bir kurumsal yapının inşasıdır (World Bank, 1989, s. 6). Geleneksel ve tarihi yapısının ötesinde daha sıradan insanların, özellikle köy ölçeğinde, katılımına dönük yerelleşmenin önemini vurgulamaktadır. Problemi bir yönetim krizi olarak tanımladıktan sonra, yönetimden kastedilenin ulusu ilgilendiren alanlardaki yönetme pratikleri olduğunu ifade etmektedir. Devletin sistematik hesap verebilirliğine bağlı süreklilik arz eden bir yapı yerine kişisel ilişkiler ağına dayanan bir yönetim biçimi, gücünü koruyabilmek için patronaj ilişkisine başvurmaktadır. Bu

da genel bir meşruiyet sorununa yol açmaktadır. Buna dayanarak da Botsvana ve Mauritius'un ekonomik ve yönetsel başarısını örnek göstererek bunun demokratik katılımcı bir meşruiyetin varlığı sayesinde olduğuna dikkat çekmektedir. Bu türden kurumsallaşmanın önemini vurgularken bir noktayı işaret etmesi önemlidir; Afrika kültürel yapısının birçok unsurunun- gayri resmi yardım ilişkileri, büyük aile yapısının dayanışma özellikleri vs. - yeniden örgütlenme şemasına uyarlanmasının mümkün olduğudur. Yani yerel ulusal veya bölgesel sosyolojik ilişkilere göre farklılaşan reçetelerin (ne kadar farklılaşabileceği belirtilmemekte) katkı sağlayabileceğidir. Bu yönde genel bir başarının sağlanabilmesinde ise dört faktör önemli görülmektedir; i) bölgesel entegrasyon ve işbirliğini geliştirme çabalarının yeniden hızlandırılması, ii)büyüme odaklı liberal ekonomi, iii)sürdürülebilir ve güvence altına alınabilir bir finansal sistem, iv)devletin ekonomik kontrolünün azaltılmasıdır. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na uyumlu bir uluslararası ticaret ilişkisinin geliştirilmesi de elzem görülmektedir (World Bank, 1989, s. 60-61). Bu türden sıralanan sorunlar ve sorunlara yönelik çözüm saptamaları, Banka tarafından ideolojik veya politik görülmemekte, modern bir devletin olmazsa olmaz doğal gerekleri olduğu arka planından kaynaklanmaktadır.

Dünya Bankası'nın bu raporla birlikte NGO'lara (Non-Governmental Organizations) yönelik ilgisi net olarak artmıştır ve bu raporla birlikte bu ilgi kendisini göstermeye başlamıştır (Williams ve Young, 1994, s. 87). Üniversitelerden, ticari birlikler, profesyonel organizasyonlara kadar sivil toplumu oluşturan kurumlar olarak geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Taban- tavan ilişkisini daha sağlıklı kuracağı, orta sınıf ilişkileri sağlamlaştırarak katılımcı ve şeffaf birlik ilişkilerinin gelişeceği savunulmaktadır. Bu sayede tabandan tavana etkileşim oluşacak, talep ve ihtiyaçların demokratik ve etkin iletimi sağlanacaktır. Taban örgütlenmeleri (grass roots organizations) de yerelde çıkarların savunulması ve toplumsal ilişkileri biçimlendirme açısından önemli bir role sahiptir ve özellikle 70'lerden itibaren ciddi oranda artış göstermiştir (Gundelach, 1979). Ekonomik ve politik açıdan dar tanımlanan yönetim yerini yönetiminde etkisi olan liberal ilkelerle yönetilen ülkelerin politik çizgisine yaklaşmıştır. Kastedilen Banka'nın ABD'nin kukla örgütü olduğu değildir ancak örgütün sermaye katılım payı oranı ile karar alma süreçlerindeki payın doğru orantılı olması gibi sebeplerle ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya gibi

Ülkelerin baskın rolü göz ardı edilemez. Bu ülkelerin de insan hakları ve demokratik de-
ğerlerle liberal ekonomi arasında determinist bir ilişki kurması ve bunu da ekonomik b-
yme verilerine bağlaması sebebiyle Banka'nın ideolojik ve politik olarak bir karaktere
sahip olması doğal bir sonuçtur. Aslında ilk dönemlerinde Banka ulaşım, sağlık, eğitim
gibi altyapı yatırımlarına odaklanarak devletin ekonomideki rolünün önemine vurgu yap-
mış olmaktayken, daha sonra kredilerin nitelik değiştirmesi, ekonomik bakış açısının ne-
oliberal çizgiye döndüğünün de işaretini vermektedir. 1987 yılına kadar hazırlanan rapor-
lar başkan yardımcılığı pozisyonundaki Ekonomik Araştırmalar Ekibi'nin ilgası ardından
Banka'nın dış etkilere daha açık duruma geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca 1985
yılında Ekonomik Kalkınma Enstitüsü'nün (Economic Development Institute - EDI) ope-
rasyonel kabiliyet kazanarak bütçesinin artırılması bir başka gelişmedir. EDI'nin bütçe
artışı ülkelerin gelişmesini sağlamak için gereken ekonomi yönetimi, siyasi reformlar ve
uzman eğitimini nasıl yapılması gerektiğinin araştırılması göreviyle ilintiliydi. Bu görev-
lendirmenin ardından Banka'nın Afrika Kapasite İnşası Programı ve diğer teknik reform
programlarına yansımaları olmuştur. Bunu takiben de yönetişim ilkeleri ile neoliberal
ekonomi ilkelerinin ortaklaştırıldığı 1989 (Sub-Saharan Africa) raporu gelmiştir. Aslında
bu süreç araştırmaların kümülatif olarak bir araya gelmesi biçiminde ilerlemiştir demek
mümkündür. 1989 Afrika raporu öncesinde 1983 yılındaki World Development Report
isimli, ekip direktrnn Pierre Landell-Mills olduğu, araştırma sonucunun da sürece et-
kisinden bahsedilebilir. Landell-Mills 1989'daki Sub-Saharan Africa raporunun da görev
yöneticisi ve koordinatörü olarak görev almıştır. Dolayısıyla tutarlı bir yaklaşımdan söz
etmek mümkündür. Yine de yönetişime dair fikirlerin raporlara yansıyacak biçimde ope-
rasyonel olarak hayata geçirilmesinin i dinamiklerini öğrenmek kolay değildir. 1989
Sub-Saharan Africa Crisis raporuna katkı sağlayan akademisyenlerin çalışmaları ve g-
rşleri de kısmen etkili olmuş gözükmektedir (Williams & Young, 1994, s. 91). Claude
Ake ve Goran Hayden gibi isimler sayesinde özellikle üçüncü bölümde, daha önce olma-
yan yerelin köklerinden geleceği kurmak üzerine düşünceler yer almış, sosyo-politik ola-
rak yerel üzerinden bir yönetişim inşası planı önerilmiştir (World Bank, 1989, s. 63-88).
Bu neriler içinde NGO'ların, taban örgütlenmelerinin, gayri resmi ekonomik dayanışma
ağlarının da önemi vurgulanmaktadır. Her ülkenin kendi geleneklerine ve karakteristik
zelliklerine göre şekillenen kurumlarca kalkınması ve gelişmesi öngörülmektedir, Lan-

dell-Mills gibi söylem olarak raporlara katkı sağlayan akademisyenlerce dile getirilmesinin ötesinde raporlarda da yazılı olarak kaydedilmiştir (World Bank, 1992b, s. 12). “*Başarılı olmak için kalkınma programlarının bir ülkenin sosyal bağlamını ve kültürel dinamiklerini tam olarak hesaba katması gerekir. Her ülke, temel amaçlarını gözden kaçırmadan, toplumsal değerleriyle uyumlu kurumlar tasarlamak zorundadır*”(World Bank, 1989, s. 60). “Eylem planı ülkeye özgü olduğundan, halkın desteğini almak için ulusal özellikleri yansıtmalı ve bir ülkenin kültürel değerleriyle tutarlı olmalıdır”(World Bank, 1989, s. 193).

“Tarafsız bir devlet ve çoğulcu bir sivil toplum kavramları, en azından özerklik kavramı ve bunun doğal sonucu olan insan çeşitliliği ile bağlantılıdır. Banka, bunları kalkınmayla ilişkilendirirken, John Stuart Mill'in "geliştirmenin tek şaşmaz ve kalıcı kaynağı özgürlüktür" ifadesinde kök salmış saygıdeğer bir liberal konumu benimsemektedir (Williams ve Young, 1994, s. 96) Dünya Bankası da liberaller gibi toleransını kime gösterip kime göstermeyeceği konusunda seçici davranmaktadır. Yerel olanın gözetilmesinden bahsederken hangisinin gözetilip gözetilmeyeceği hususunda, söylemlerindeki ahlaki nosyona karşın, işlevsel ve pragmatik yaklaşmaktadır. Modern olan ile rekabeti yürütme kabiliyetine sahip olanın özgüllüğü veya buna imkân sağlayan yerelliğini kullanışlı bularak yeniden üretmeye yönelik bir tavır söz konusudur. Banka, geliştirmek istediği sivil toplum türü ile bu toplumun işlemesi için gerekli olan temsilci ya da benlik türü arasında bağlantı kurmaya başlamıştır. Yönetişimin dayandığı kurumsal, sosyal ve bireysel bağlamda üç temel dönüşüm bulunmaktadır; sırasıyla tarafsız bir devlet inşası, liberal bir kamusal alan ile toplumun oluşturulması ve son olarak liberal bir benlik ve modern davranış kalıplarına cevap veren bir bireyin yaratılması (Williams ve Young, 1994). Bugünkü modern gelişmiş dünyanın tarihsel dönüşümü ile Banka'nın yönetim inşasının paralel ilerlediğini söylemek mantığa uygun görülmektedir.

3.3. Glokalizm, Yerelden Küresel Bir Kompozisyon

Küreyerelleşme olarak da geçen glokalizasyon Oxford sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır: “*tüm dünyadaki uygun ürün veya hizmetlerin yerel ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi*” (Oxford University , 2021). Japonca’da kendi toprağından geçinmek anlamında kullanılan *dochakukelimesinden* türetilen *dochakuka* ilkesine dayanmaktadır. Aslında ilk olarak Japonya’da işletme yöntemi “küresel düşün yerel uygula” düsturu ile kullanıldığı

görülen bu terim (Robertson, 2012) zaman içinde birçok başka disiplin içinde kullanılır hale gelmiştir. Jaonya'daki sosyoloji çalışmaları sırasında Robertson'un bulup çıkardığı bu terim sosyal bilimlerde öncelikle Robertson tarafından kullanılmaya başlamıştır. Küreselleşmeyi 20. yüzyılın tikelciliğin evrenselleşmesi ve evrenselliğin tikelleşmesi olarak çift yönlü bir dinamik olarak değerlendirmektedir (Robertson, 1998, s. 100). Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında bunun siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Bunun sebebi de küreselleşmenin çok yönlü olması ve globalizasyonun da küreselleşmenin bir boyutu (ya da tersi) olmasıdır. Aslında, küreselleşme ile yerelleşmenin karşılıklı devinim ve etkileşiminin sonucu olarak bir arada gelişip derinleşen bir süreç olarak açıklanan globalizasyonun bu haliyle bir sarmal biçiminde ilerlediğini söylemek mümkün. Oldukça dinamik ve yerel ile küreselin birbirini geri dönülemez bir evrimin içine sokması ve iki sürecin de çıktılarının çift yönlü olarak birbirini beslediği globalizasyon halen dünyadaki bütün sosyo-ekonomik ve siyasa yapımında ilerlemeye devam etmektedir (Urry, 2003, s. 84). Genel hatlarıyla incelendiğinde küreselleşme süreci içindeki çok katmanlı ve farklı alanlardaki yapıların yerel ve geleneksel özelliklerini korumalarının önemini açıklamaktadır. Bunun sağlanması için de kentleşmeden, geleneklere, eğitimden üretim biçimine kadar geniş bir yelpazede neler yapılabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu yapılırken elbette eleştirel yaklaşımlar da ortaya çıkmaktadır. Mikro piyasaların çalışma prensiplerini ortaya koymak için geliştirilmiş bir kavram olsa da bu konu çalışmanın alanının dışında kalmaktadır. Kültürel yönlerine bakarak bir fikri çerçeve çizmek yerinde olmakla birlikte asıl odak noktasının sosyo-ekonomik altyapıyı oluşturma ve bunun siyasi yansımalarını incelemek olacaktır.

Yaklaşımın çalışma prensiplerine kültürel alanda bakıldığında; Afrika kültürü ve eğitim yapısı ile ilgili bir yol haritası üzerinde çalışmak gerektiğinde tek bir kültürden bahsedilemeyeceği, bu sebeple birçok farklı etnik, bölgesel ve tarihsel kültür öğelerinin çeşitliliğinin dikkate alınması gerektiği öne sürülebilir. Ancak bu her Afrikalı geleneğin iyi olduğu ve korunması gerektiği anlamına gelmemektedir. Bu sebeple egemen kültür olarak batılılaşma etkisinden çekinmeden bununla hibrit bir kültürel yapıyı inşa etmenin mümkün olacağının ileri sürüldüğünü söylemek mümkündür (Aliet, 2007). Burada hangi yerel ve/veya geleneksel öğelerin elde tutulup hangilerinden vazgeçileceği ise yerelin küresel olana uyum becerisiyle ilgilidir. Burada seçilenin hangi küresel öğelerin olacağı

üzerine odaklanarak yereli merkeze alan yerelleşmeden biraz daha farklı bir sürecin işlediği görülebilmektedir. Bu yaklaşımın ülkelerde kurumsal yapılar üzerindeki yansımaları ise çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Hatta globalizasyon süreçleri özellikle İngiltere, Japonya, İtalya gibi ada veya yarımada niteliğindeki nispeten izole olan ülkelerde kendine has nitelikler sergilediği de gözlenmektedir. Bu tür ülkelerde halkın kendine özgülüğü sahiplenici bir tavır sergilediği gözlenebilmekle birlikte yine de bu durum daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duymaktadır (Robertson, 2003). Yerelleşme politikalarına yönelik uygulamalara bakıldığında, uluslararası örgütlerin de rutinleri ve yönlendirme doğrultusu ile birlikte ele alınırsa, daha çok küresel bir dizaynın yereldeki izdüşümü görüntüsü oluşmaktadır.

Afrika araştırmalarında dekolonizasyon sürecini destekleyen Afrika milliyetçilerinin bir şeyi gözden kaçırdığını belirtir Appiah: yerlilik ile milliyetçiliğin, her ne kadar kolayca bir araya gelse de, aynı olmadığı gerçeğini. Kültür emperyalizmine karşı çıkarken evrenselciliği tarafsız olarak algıladıklarını belirtmekte, kendi yerel görünümlü milliyetçi argümanlarının küreselleşmiş olan Batı argümanlarından beslendiğini görememektedir. Kolonizasyondan kurtulan Afrika, geleneklerine dönerken kendi tarihsel özelliklerine dayanan ulus devletlere dönemeyecektir (Appiah, 1992, s. 60-61). Çünkü Baudrillard'ın dediği gibi, bir kere kopyası yapıldıktan sonra artık aslı da orijinalliyini yitirmektedir ve bu kimlik yaratım süreci tamamen günün koşullarının ihtiyacına (ekonomik, politik) cevap verecek biçimde yeniden üretilecektir.

Yerel kavramını kullanırken, evrensel olanın altıevrenlerini açıklamaya niyet edildiğini, küresel olana karşı etnik veya altkültürleri koruyucu bir direnç noktası olarak kabul edildiği düşünülebilir. Hegemon evrene karşı çokluğu savunan ve yaşatan bir evrensellik minvalinde. *“Basitçe ifade etmek gerekirse çeşitlilik satar. Müşterinin bakış açısından bu, kültürel bir sermaye formunun sağlam bir temeli olabilir.”* (Bourdieu, 1984). Ancak günümüzde kimlikler gibi yerel aidiyetler ve özgünlükler gerçekliklerini yitirmişlerdir. Bu yerel kimlikler ve özgünlükler yeniden yaratılmakta, dahası birer popüler kültür aracı olarak işlev kazanmakta ve kültürel sermaye olarak tüketim formuna bürünmektedir. Baudrillard'ın ifadesinde karşılık bulduğu haliyle;

“Gerçek artık işlemsel bir görünüme sahiptir. Aslında buna gerçek bile denilemez, çünkü çevresinde onu sarıp sarmalayan bir düşsellik yoktur. Bu atmosferden

yoksun bir hiperuzamda kombinatuvar modeller yayan, sentetik bir şekilde üretilmiş gerçek yani hipergerçektir, ...Bundan böyle her türlü düşsel ve gerçek ayrımından yoksun bırakılmış, kendi kendini aynı yörünge çerçevesinde dolanan modeller aracılığıyla yineleyen ve farklılık simülasyonu üretmekten başka bir şey yapmayan bir hipergerçekten söz edebiliriz” (Baudrillard, 2016, s. 15).

Ulus devletler nasıl ki 19.yy’ın küresel sisteminin oluşmasındaki anahtar rolü üstlenen kurumlar olup ulusal kimlikler de buna istinaden yaratıldıysa, bugün de yerel kimlikler yine küresel sistemin anahtar rolünü alacak kurumların oluşturulmasının fikirsel altyapısı olarak yeniden inşa edilmektedir. Küreselleşme kavramı destekçileri ile karşıtlarının ekonomik bağlamında ele alarak ticaret ve sermaye akışının artmasıyla ekonomik bütünleşme olarak kabul etmeye başlaması gibi başka sosyolojik kavramlar da benzer durumlarla karşılaşmaktadırlar. Genel kabulün nasıl bir sonuca vardığı önem kazanmaktadır. Doğu Avrupa’nın ekonomik olarak Batı liberalizminin nüfuz alanına girmesini takiben küreselleşme daha çok küresel veya ulusötesi kapitalizmin ifadesi olarak genel kabul görmeye başlamıştır (Roudometof, 2015, s. 394). Glokalizasyon için de benzer bir sonuca ulaşmak yüksek ihtimal dâhilinde olacaktır. Robertson’un glokalizasyonu homojenleştirici bir “nihai devlet” tasavvuruna karşı duruşu ifade etmek için kullanmasına karşın farklı değerlendirmeler de mevcut bulunmaktadır (Khondker, 2005). Ritzer (2003) ise “grobalization” (growth-globalisation) kavramını türeterek, örgütlerin ve ulusların içinde bulundukları büyüme zorunluluğu sebebiyle küresel olarak genişlemek ve bu genişlemeye konu her türlü dinamiğin de yerele empoze edilmesiyle sonuçlanması süreci için kullanmaktadır. Glokalizasyon ve grobalizasyonun birlikteliği ise globalleşmeyi oluşturmaktadır. Khondeker’e (2005, s. 187-188) göre, globalleşme bir anlamda globalleşmenin daha karmaşık dinamiklerini içinde barındırdığını söylemek mümkün. Çeşitliliği hayatın başlıca unsuru olduğunu kabul etmektedir. Globalleşme bütün farklılıkları yok etmemektedir. Bugün toplum, kültür vb. şeklinde tanımladığımız insan birlikteliklerinin tarihsel dönemlerine ait olgular aslında tarihsel biricik örnekleri ifade etmektedir. Bugüne kadarki çalışmaların gösterdiğine dayanarak dünya tarihinin bütüncül tek bir dünya sistemine doğru devinimsel bir gücün doğrultusunda ilerlediğini söylemek mümkündür. Yaşanan kültür,

millet vb. çatışmalar da bu geçiş döneminin sonuçları olarak görülebilir. Glokalleşme çalışmalarları da bu yaşanan çatışmaların bitirilmesi iddiasında olmamakla birlikte bu gerilimleri anlama ve açıklama getirerek sağlıklı bir platforma taşıma gayesi taşımaktadır.

“Toplumlar arasındaki benzerlik veya onların eşbiçimliliği, egemen, meşru görüşlere uygunluk olarak açıklanır. Yönetişim, organizasyonlar, bilim veya eğitimle ilgili geleneksel fikirler kültürel modeller olarak görülüyor: “normal” veya uygun ulus-devletlerin, organizasyonların veya kurumların neye benzediğini tanımlayan planlar veya reçeteler. Bu modeller uluslararası alanı kaplar ve fikirlerin ve politika modellerinin küresel olarak yayılmasına yol açar. Dünya toplumu perspektifi, kültürel modellerin kurumsallaşmasına hizmet eden uluslararası organizasyonların ve yapıların tarihsel oluşumunu vurgular. Bu modellerin tek biçimliliği, çağdaş dünya kültürünün yaratılmasından sorumlu kurumsal eşbiçimlilik açısından açıklanmaktadır” (Roudometof, 2015, s. 394).

Küreselleşmenin modern Weberyan bürokratik akılcılığı ile birlikte merkez ulus devletlerin bütün bir küreye bu örgütlenme biçimini ve beraberinde kurumlarını taşımaları olarak okunduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra ekonomik ve sosyolojik kurumlarının da birlikte yayıldığı bir gerçektir. Süreci taşıyan ülkelerin kolonileştirdiği yerlerde biraz değişim göstermiş haliyle olsa da temel mantığını taşıyan bir yaklaşım yerleşmeye başladı. Modernleşme süreçleri tarihsel farklı örneklerinde kendi dinamikleri üzerine inşa edildiğinde küreselleşme olumlu algı yaratabilirken, batı merkezli zorlayıcı etkinin sonucu olarak batılılaşma olarak karşılaşıldığında dünyanın geri kalanında daha olumsuz bir algı oluşturabilmektedir. Son yaşananlarla birlikte küreselleşme karşıtlığının tam da merkez ülkelerde örgütlenmesi ise Kuzey-Güney farklılığının Kuzey ülkelerinin bizzat içinde çok net oluşmasının sonuçlarıdır. Glokalleşmeyi de aslında küreselleşmenin bir fonksiyonu olarak gören Robertson’un aksine Reitzer’e göre yerel ile küresel olanın aynı anda bir arada olması mümkün değildir. Bir kere küreselleşen bir olgu artık yerelliğini tümünden yitirmiştir. Yerellik olarak sunulan otantik olgu küresel olanın bir ürünüdür ancak (Roudometof, 2015, s. 397). Kültürü ahlaki değerlerin kodlanarak sembolize edildiği bir sistem olarak kabul eden Alexander (2003, s. 152-153), tam da bu sayede bir özerkliğin mümkün olduğunu ve bazı yerellikler ile tarihselliklerin hem içinden seçilenlerle (yerel ile tarihsel olan arasında) bir genelleştirme yapabildiğini ifade etmektedir. Bu kodlama

da iki yolla gerçekleşmektedir. Öncelikle evrenselleştirilirler, bu sayede güçlü ahlaki zorunluluklara zemin oluştururlar. İkincisi, “*belirli bireysel aktörlerin eylemlerinin örnekendirildiği ve ahlaki olarak sorumlu tutulduğu kamuya açık kaynakları oluştururlar*” (Alexander, 2003, s. 153). Buradan yola çıkarak, Robertson küreselleşmeyi globalizasyonun bir unsuru olarak görürken, Ritzer tersini savunmakta, Alexander ise bu iki sürecin birbirine ivme kazandırarak bir devinim yarattığı sonucuna varmaktadır.

Roudemetof (2015, s. 399-400), globalleşmeyi açıklarken ışık dalgası metaforunu kullanmaktadır. Bunun üç yoldan ilerlediğini belirterek ilkin, yerel tarafından ışık gibi her olgunun emilip genişletilmesinin ardından dünya sahnesine geri yansıtıldığı halinden bahsetmektedir. Kurumsal (tıpatıp aynı olmayan) özdeşliklerin varlığını da bu türden bir mekanizmanın işlemesiyle açıklamaktadır. İkincisini ise dalganın yerel üzerinden doğruca geçtiğini ve yerelde bir kırılma yaşanarak yansıma oluşturduğunu açıklar. Yani globalleşme küreselleşmenin yerelde kırılmış biçimi olarak kabul edilmektedir. Son olarak da yerelin küreselleşme sürecinde ne yok edildiği, ne de emildiğini, bunun yerine küreselleşmeyle birlikte ortak yaşam formları benzeri bir “nihai devlet”e vardığı halini açıklamaktadır. Nihayetinde globalleşme küresel olan ile yerel olanın nihai devlete şekil vermesidir. Sonuçta da heterojenlik bu yapının karakteristiğini oluşturmaktadır. Her ne kadar ülkelerin karakteristik yapılarına göre farklılık gösteren bir ağ bağlantıları ile kurulmuş küresel bir yapı bir yerde metodolojik bir ulusalcılık konumuna götürme ihtimali taşısa da, toplumlara özgü yapıların erozyona uğratılmamasına özen gösterilmesi heterojenliği ve dolayısıyla çokluğu besleyecektir. Ulusal tutuculuğa kapılmadan ancak üzerinde uzlaşmış ve ortaklaşmış batılı değerleri ucuz bir kopya halinde entegre etme tehlikesinden de kaçınmak zaruri görünmektedir. “Aslında postmodern akış kültüründe 'kültür'ün kendisi, bizatihi bir ürün haline gelmiştir; piyasa ise kendisinin ikamesi haline gelmiştir. Postmodernizm, bir süreç olarak katıksız metalaştırmanın tüketimidir”(Jameson, 1991, s. 4).

Swyngedouw (2004), globalizasyon sürecinin teorisinin pratiğe geçirilme aşamasında mutlaka coğrafi ve kurumsal olarak gözle görülür bir biçime kavuşmasına değinmektedir. Toplumsal bir dönüşümün gerçekleşmesi ve vatandaşın konumunun bu biçimlenmeye göre belirlendiği fikrinden yola çıkarak bu dönüşümün ölçeklendirilmesini incelemektedir. Ölçeklendirmenin önemini birkaç noktadan ele almaktadır. Coğrafi olarak ölçeklendirme ile mekâna vurgu yapmakta, politikaların hangi coğrafi sınırlar içinde uygulama

alanı bulduğunu incelemektedir. Kent mekânı, toplumsal ilişkilerin en yoğun yaşandığı yerler olarak sosyal dönüşümün merkezini ifade etmektedir. Buradaki mekânsal dönüşüm sosyal ilişkileri ve ekonomik işleyişi biçimlendirmektedir. Ayrıca ekonomik olarak da önemlidir. Çünkü rant ekonomisinin yoğunlaştığı yerler kentlerdir. Rant ekonomisi de neoliberal ekonomik sistemin enerjisini yoğunlaştırdığı, bir nevi manivela olarak kullandığı sistemdir. Özellikle kentlerde gayrimenkuller üzerinden yaratılan rant türev finansal araçlar yoluyla yaratılan bir ekonomik yapının ilk köşe taşlarını oluşturmaktadır. Bunun yanında her ekonomik veya siyasi düzenleme bir uzay-mekâna bağlıdır. “Mekân bu alt-yapı gelişmelerinde muazzam derecede belirleyici olabilecekken özel teşebbüs ve devlet-dışı gücün diğer unsurları çoğu zaman başka teknik dille konuşurlar. Mali sektör uzmanları konut bölgelerini biçimlendirir, karbon piyasası yağmur ormanı alanlarını düzenler, bilişim uzmanları mobil telefon hizmetinin teknoloji alanını şekillendirir, McKinsey danışmanları ekonometrik veriler sunarken ISO da monoton bir sesle işletme jargonuna başvurur. Siyasal ve ekonomik veriler, aslında yanlış bir mantık ya da yanlış düşünce sistemlerini sunabiliyor olsa da bilimin rasyonelliği kisvesine bürünür. Görece fiziksel dayanıklılığına rağmen altyapı mekânı çoğu zaman sadece daha oynak piyasaların ve siyasal oyunların bir yan ürünü gibi algılanır” (Easterling, 2017, s. 21-22). Oysa bütün mekânlar, altyapı sistemleri, sosyal veya teknik kurumların bizatihi kendileri bilgi taşımaktadır. Bir fikir altında örgütlenmiş kurumlar, çalışma protokolleri ve teknik prosedürler de bu bilginin işlevsel ilkelerinin yansımalarıdır. Bunu tek bir düzlemde yapabileceği gibi çok katmanlı bir yapıya da sahip olabilir. Örneğin Avrupa Birliği yüzlerce düzenlemenin bir araya getirdiği bir siyasi entegrasyon projesi olarak bizzat kendisi çok katmanlı bir coğrafi alana dair düzenlemeleri bünyesinde taşımaktadır. Ölçek yapılandırmaları, düzenleyici bir düzenden ve ağlardan oluştuğu gibi, coğrafi ve kurumsal yapıların bizatihi kendilerini de ifade etmektedir. Devletler gibi ulusal veya bölgesel ve yerel yönetim örneklerinin yanında Avrupa Birliği bir uluslarötesi niteliğe sahiptir.

“Hem ekonomik akışların ve ağların ölçekleri hem de bölgesel yönetişimin ölçekleri bir ‘glokalizasyon’ süreci aracılığıyla yeniden ölçeklendirilir...” ve bu sebeptendir ki “...sermayenin yersiz yurtsuzlaşması/yeniden-yerliyurtlulaşması sürecine karşı direnişin yeni biçimlerinin ve biçimlerinin çoğalması, bir “ölçek siyaseti”ne girişmeye daha fazla dikkat gerektirir” (Swyngedouw, 2004, s. 26).

Yani, toplumsal mobilizasyon veya toplumsal dinamizminin gücünün veya hızının, toplumu oluşturan unsurların içinde yer aldığı ölçek ve mekâna bağlı olduğu ifade edilmektedir. Sermaye yersiz/yurtsuzlaşırken yeniden coğrafılaşmasına karşın araçlarını ve politikalarını geliştirmektedir. Coğrafi ölçekler ve kurumsal yapılar da, politik ve sosyal dönüşümlerin hayata geçirilmesinde bu yönüyle önemlidir.

2002 yılında Roma’da, Roma Belediyesi’nin iş birliğiyle Glocal Forum, CERFE Grup ve Dünya Bankası Enstitüsü’nün birlikte düzenlediği bir konferans gerçekleştirilmiştir. Buradaki konuşmasında Dünya Bankası Başkanı Wolfensohn, globalizm için küresel meselelerin birey ölçeğine inmesini, insanlık ve insanların kendisi için çözümlere odaklanmayı sağlayan çok önemli bir yaklaşım olarak bahsetmiştir. Küresel olan ile yerel olanın buluşma noktasını oluşturabilecek bir vizyon gerekli görülmektedir. Buna göre glocalizasyonun politik tasarım hedefi “küresel yönetişimin, genellikle kültürel çeşitliliğin ve yönetişimin yerel boyutunun öneminin farkına varamayan güçlü unsurlarını, yerel yönetim güçlü yönlerine entegre etmek”tir. Yerel yönetim unsurlarının bu imkânları ve gücü genellikle kendi başlarına karar verme mekanizmalarına (tehlike yaratacak ölçüde) bırakılmakta ve bu da küreselleşmenin negatif etkileriyle yüzleşmekten ve sorumluluk almaktan kaçınmalarını beraberinde getirmektedir.

“Bu yüzdendir ki, barış ortamını ve sosyo-ekonomik kalkınmayı mümkün kılacak şekilde sağlamak amacıyla ‘barış inşası’ nı hedeflemektedir. Bu sebeptir ki glocalleşme, bir dizi yerel-ulusal-uluslararası kamu, özel, kar gütmeyen aktörleri içerirken aynı zamanda uluslararası işbirliği ve barış politikası gibi kapsamlı stratejik çerçeveleri etkilemek için kamu iletişiminde ‘makul sebep’lerle, gerekli bütün niteliklere sahiptir” (Glocal Forum, 2002, s. 2).

Glocal Forum ve Dünya Bankası Enstitüsü’nün bir girişimi olarak, yerelin rolünün ve ihtiyaçlarının küresel ilişkilerde güçlendirilmesi amacıyla Think Tank on Glocalization isimli bir düşünce kuruluşu kurulmuştur. Yıllık Glocalizasyon Konferansları birkaç yıl devam ettirildikten sonra çalışmaların durduğu görülmektedir. Ancak burada önemli isimlerin ifade ettiği amaçlar ve yaklaşımlar Dünya Bankası Enstitüsü’nün konuya dair yaklaşımı hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Bazı başlıklar glocalleşmenin en

önem verdiği konulara dairdir. Şehir diplomasisi, sosyo-ekonomik meseleler, kültür, turizm, spor, gençlik ve bilgi-işlem başlıkları öne çıkanlardır. İkincil olarak ise şehirlerarası ağların oluşturulmasına veya paradiplomasi olarak şehirlerarası diplomasinin geliştirilmesi bulunmaktadır. Forumun globalizmi üzerine inşa ettiği teori gücün veya bağımsızlığın tek başına bir taraf için kurgulanması fikrini işlememektedir. Tek başına yerelin niteliğine yönelik veya çoklu yerelliğin yerine yerel ile birlikte küresel yapının eklemlenmesinin teorisine yöneliktir. Özellikle kentlerin önemine bu noktada vurgu yapmaktadır. Kentleri karşılıklı ağlar ile birbirine bağlayacak dinamiklerin oluşturulması kritiktir. Kuzey ve Güney'in, çatışma içinde olan ülkelerin birbirleri ile aralarında bulunan engellerin aşılmasını sağlayacak olan ilişkilerin kurulması böylece mümkün olabilecektir. Bunu sağlayacak olan örgütlenme biçiminin nasıl olması gerektiği sorusu ise ortada durmaktadır. Bunu gerçekleştirme kabiliyetine uluslararası örgütlerin mi yoksa çok uluslu küresel özel sektörün mü sahip olduğu değerlendirme sürecinde olmakla birlikte ortaklaşa bir uygulama projesinden bahsetmek mümkündür. Her halükârda glokalleşmenin kurgulanma aşamasından uygulamaya geçişte ciddi bir yapısal değişimin gerektiği söylenebilir. Teknoloji, ekonomi ve bilişim sistemleri gibi küreselleşmenin getirdiği olanaklarla yerelin gerçekliklerinin ortak düzlemde bir araya gelmesinin yanında, otantik kültürel sosyal yenden doğuşa ve dünya kaynaklarının eşitlikçi paylaşımına dayalı, tabandan tavana bir küresel yönetişimin oluşturulmasına (Global Forum, 2002, s. 13-14) yönelik bir vizyon olarak ortaya çıkmaktadır.

Glokalizasyonun ön koşullarını;

- Geleneksel diplomaside reform
- Barış ve kalkınma
- Kültürel konuların merkezileşmesi
- Belediyecilik yönetişimi
- Kaynak yönetimi
- Sivil toplum ve demokratikleşme
- Kamu kaynakları
- Özel kaynaklar
- Finansal mekanizmalar

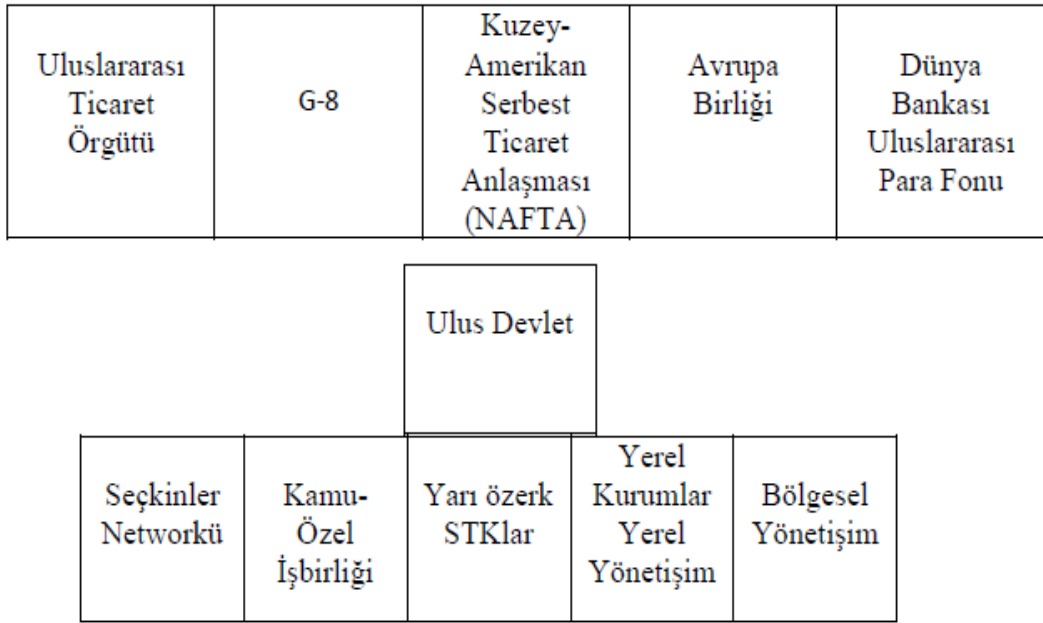
- Inovatif sektörler
- Kapasite inşası

Olarak sıraladıktan sonra bazı sektörlerin neden önemli ve gerekli oldukları açıklanmıştır.

Geleneksel diplomaside reformun yapılmasında, barış ve kalkınma önkoşullarının oluşturulmasında yerel aktörlerin önemine sürekli olarak vurgu yapılmaktadır. Yine kentlerin geliştirilmesi ve yerel kolluk gücü türünden öneriler gibi yerelleşmeye dair birçok öneri bulunmaktadır. Yerel kültürlerin dünya ölçeğinde eşit itibara kavuşturulmasından bahsederken yerel yönetimlerin paydaşlarının kültürel haklarını en iyi koruyabilecek kurumlar olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeptir ki yerel yönetimler arasında karşılıklı ilişkileri bağımlılık yaratacak ölçüde geliştirmek önem arz etmektedir. Ulus-devlet yapıları toplumsal yönetim bağlamında artık sınırlarına ulaşmış bulunmakta olduğundan, daha etkin bir yönetişimin üretilebilmesi için yerel yönetimler, uluslararası seviyede idari desantralizasyonun anahtar rolüne sahip bulunmaktadır. Bunda hem kamusal hem özel alan-daki varlığı ve ilişkileri etken olmaktadır. Çünkü NGO'larla, devlet bürokrasisiyle, özel şirketlerle ve diğer yerel yönetimlerle çok çeşitli ilişki ağına sahip bulunmaktadırlar. Yerel yönetimlerin bu beklenen rollerini oynayabilmesi için öncelikle yetki devri ve özerkliğinin sağlanması, kent paydaşlarıyla (kamu, sivil toplum ve özel sektör) ortak yönetişim yapılarının kurulması ve bu yerel yönetişim yapılarının uluslararası bir ağa bağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda bütün bu aktörlerin uluslararası (IMF, Dünya Bankası vs.), bölgesel (bölgesel kalkınma bankaları), ulusal ve yerel seviyelerde kamu kaynaklarının kullanılmasına dâhil etmeye yönlendirmek bu ağların oluşmasına katkı sağlayacaktır. Vergi muafiyetleri ve prosedürlerin basitleştirilmesi yoluyla sivil toplum kuruluşlarının bağış ve fon elde etmesinin kolaylaştırılması (aynı zamanda bu bağışları ağ içinde yer alan başka projelere yönlendirmeleri de kolaylaşacaktır) da özel kaynakların bu yönetişim ağlarına katılımını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra finansal mekanizmaların finansal kaynaklar ile aktörler arasındaki akış yollarının daha etkin olacak şekilde kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İnovasyon sektörü de burada sürekli devingen olan piyasa içindeki hem yeni oluşan sektörlerin kurumsallaşması hem de bu sektörlerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi için finansmana ulaşmasında yönlendirici olması açısından önemli görül-

mektedir. Bütün bu bahsedilenlerin gerçekleştirilebilmesi ve kurumların doğru işleyebilmesi için de kapasite inşası insan kaynaklarının doğru değerlendirilmesi ile mümkün olabilecektir. İhtiyaç duyulan uzmanlaşmış insan kaynağına yönelik doğru eğitim ve yönlendirmenin de yapılması beklenmektedir (Glocal Forum, 2002, s. 23-39).

Tablo 3. Glokalleşme, Ekonomik Ağ Şeması

Kaynak: (Swyngedouw ve Baeten, Scaling the City: The Political Economy of ‘Glocal’, Development—Brussels’ Conundrum, 2001, s. 832).

3.3.1. Glokalleşme ve Egemenlik

Günümüze kadar İngiltere ve Fransa modern ulus-devlet örneklerini yansıtan devlet sayısının çok az olduğunu ifade eden Luke’a (1995) göre, diğer devletlerin de bu yönde davranması halinde önü alınamaz topyekûn savaşlar veya bütün küreye yayılmış küçük çatışmalar serisi yaşanırdı. Kendi orduları, bayraklarıyla birer devlet simülasyonu olmanın bir adım ötesinde olsalar da çoğu devletin ulusal nitelikte ayakta kalmalarını sağlayan şeyler başka devletlerin enerji şebekeleri, diplomasi, para birimleri, ticaret hatları veya bu ülkelere yapılan gıda ve hammadde ihracatıdır.

Günümüz uluslararası ilişkileri, modern devlet kurumları temelinde örgütlenmiştir. Devletler de kendi örgütlenme biçimlerini ve egemenlik alanlarını üzerinde uzlaşmış

görünen bu sisteme referans vererek beyan etmektedir. Bu sınırların kalınlaştırılması ve otoritesinin tartışılmazlığı amacıyla yerel olan sadece bütünün basit, küçük bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ulusötesi ve ulusüstü yapılar ise genellikle (her ne kadar bu yapılar içinde eşit paydaşlar olarak yer alıyor olsalar da) dışsallaştırılır ve ulusal çıkarlarla karşıtlık oluşturulur. Ulusal sınırlar içindeki yerel homojenleştirilip “biz”e katılırken, dışında olanlar ötekileştirilerek “diğerleri”ne katılır. Bu farklı düzlemlerde işleyen çift yönlü mekanizma ile mevcut sistemin devamlılığın sağlandığı düşünülmektedir(Luke, 1995).Ulus devletlerin bugün egemenliklerini dayandırdıkları üç temel husus ulusal sınırlarının belli olması, toplumsal üretim ilişkileri kurallarla biçimlendirerek toplum hayatının geri kalan kısımlarını da etkileyebilme imkânı ve vergi toplama yetkisidir(Wallerstein, 2016). Serbest ticaret ilkeleri neticesinde sınırlar temel hayat akışında etkili olan anlamını kaybetmektedir. Çünkü sadece insan hareketinin sınırlarını gösteren niteliğiyle yetinmeye başlamıştır. Toplumsal ekonomik ilişkiler ise artık devletlerin kendilerinden talep edilen düzenlemeleri hayata geçiren birer aracı olması yoluyla kurulmaktadır. Geriye vergi kalmaktadır ki en güçlü olduğu alan olarak varlığını sürdürmekte ancak rekabetçi kalkınma modelleri sebebiyle de, başka bir bölgeye yatırıma dönüşmesi tehlikesi dolayısıyla, vergi yetkisini sermaye üzerinde etkin kullanma imkânı bulunmamaktadır.

Kent diplomasisi, devletler düzeyinde icra edilen geleneksel diplomasinin barış ortamının ve ona bağlı olarak görülen kalkınmanın sağlanmasında yeterliliği sorgulanmaya muhtaç görülmektedir. Kent diplomasi yoluyla ulusal düzeydeki engellerin ve çatışma kaynaklı önyargıların aşılaraq ilişkilerin geliştirilmesi ve barışa hizmet etmesi mümkün kabul edilmektedir. Kültürel yakınlaşma bu gelişimin başlıca unsurlarından olmaktadır. Bunun için şehirlerarası programların oluşturulması faydalı olacaktır. Özellikle çatışma alanlarında ve çatışma (veya savaş) sonrası barış inşası döneminde yardım organizasyonlarının yürütülmesi türünden yardım programlarına öncelik verilebilir. Bunun geliştirilmesi ve etkin yürütülebilmesi için de eylem planı ve hukuki çerçevenin ortaya çıkarılarak kurumsallaştırılması gerekmektedir. Böylece yerel ve uluslararası düzlemde kurumların işbirliği artırılabilir, ayrıca NGO’lar, sivil toplum örgütleri, özel sektör gibi farklı paydaşların bu işbirliğine katılımı sağlanabilecektir. Bu ağlar kentten-kente ikili olduğu gibi çoklu ortak bir ağa bağlı olarak da kurulmalıdır. Böylece kentler arası diyalog ve diplomasi ile kültürel yakınlaşma sağlanmalı, kentler ulusal ve uluslararası seviyede aktif rol

almalı, kentten kente bilgi ve deneyim aktarımı bağlantısı kurulmalı ve son olarak da insan kaynağı ve finansal kaynaklar bu amaçlar doğrultusunda mobilize edilmelidir.

Sosyo-ekonomik yerel kalkınma, istikrar ve dolayısıyla barış ortamının sağlanması için gerekli olan yoksulluğun azaltılması, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için yerel ile küresel arasında dengeli bir ilişki modelinin kurulması elzem görülmektedir. Yerel sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yerel olduğu kadar (belediyeler) küresel aktörlerin (uluslararası örgütler) de sürece dâhiliyetinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bunun yanında bazı unsurların yeni oluşan rollerinin de (özel girişimler gibi) değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Burada global yaklaşıma göre ağlar yoluyla küresel dinamiklere uyumlu yerelde bir eylemlilik hedeflenmektedir. Öyleyse yerel düzlemde küreselleşmenin getirdiği fırsatların tanıtılmasının faydalı olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin de özellikle yerel örgütlerce yerine getirilmesi daha iyi sonuçlar verecektir. Kentlerin, bölgelerin kendi karakteristik özelliklerini ortaya çıkaracak her türlü ürün, hizmet veya varlığın niteliklerinin ön plana çıkarılması, böylece yatırımlar açısından daha çekici bir ortamın varlığının reklamı yapılmalıdır (Global Forum, 2002, s. 43-59). Bugün kentlerin veya bölgelerin coğrafi işaret alan ürünlerinin giderek artıyor oluşu bu eğilimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fikri mülkiyet hakkının da ön plana çıkarılarak patent endüstrisinin geliştirilmesi ise bunun küresel anlamda ekonomik değer yaratılmasıdır ve coğrafi işaretler bunun meşruiyet kazandırma unsurlarından birisidir. Aynı zamanda turizm endüstrisinin gelişmesine yönelik bir politika olmakta, turizm niteliği taşımayan bölgelerde ise bölgeye ait değer yaratan her özelliğin işlenmek ve pazara sunulmak üzere bilgisinin kristalize edilmesini sağlamaktadır. Bu ekonomik değerlerin işlenmesi için de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması önerilmektedir. Bu sayede küresel ekonomik model doğrultusunda ihtiyaca yönelik yerel katkının nasıl sağlanabileceği düzenlenebilecektir. Taban örgütlenmelerinin desteklenmesi, temel (su-kanalizasyon, yol vs.) altyapı projelerinin geliştirilmesi yoluyla yoksullukla mücadele hedeflenmektedir. Taban örgütlenmelerinin desteklenmesinden bahsedilirken genellikle bu örgütlerin dayanışma özelliklerinden faydalanılmak istenmektedir. Yoksa kanun hükmünde kararnamelele kamulaştırılan toprağını hidroelektrik santraline veya madenlere karşı savunmak isteyen köylülerin muhalif dayanışmalarına yönelik taban örgütleri piyasanın

doğru çalışmasına hizmet etmemektedir. Devletin çekildiği ekonomik alanda serbest pazar ekonomisinin yarattığı sosyal tahribatların sivil toplum, taban örgütlenmelerinin dayanışması yoluyla tanzim edilmesi beklenmektedir. Böylece neoliberal ekonomik politikalara karşı bilinçli veya bilinçsiz oluşan yıkıcı muhalefetin şiddetinin toplumsal patlamaya dönüşmesi engellenmek istenmektedir.

Duchacek (1984) yerel, bölgesel yönetişimin ulusal sınırları aşarak birbiri ile ilişkiler geliştirmesini ve farklı düzlemde bir diplomasi oluşturmalarını “delikli egemenlik” olarak isimlendirmektedir. Büyümeye odaklı bölgesel yönetim formları kurumlarıyla ve ekonomileriyle kendilerine has bir yaşam alanı ve nüfuz bölgesi yaratmakta ve ulus ölçeği içinde gelişme imkânı bulan bu formlar ulus ötesi bağlantılar kurarak bir nevi bölgesel üretim kompleksleri mozaïği oluşturmaktadırlar (Scott, 2001). Kent ve bölgelerin rekabetçi konumları ile bölgesel ağların ve kurumların oluşmasında, nitelikli yerel koşullar belirleyici olmaktadır. Yani küresel-yerelin bu anlamda belirleyiciliği ortaya çıkmaktadır (Cox, 1998). Glokalleşmiş kent-bölgelerin yerel elitlerinin bölgenin ekonomik dinamiklerinin harekete geçirirken sosyal ve siyasi anlamda uygulanan politikaların meşruiyeti için de belirleyici nitelikleri bulunmaktadır. Bu elitlerin küresel mekanizmalara dâhiliyeti ile küresel anlamda elitler kurumu olan birçok organizasyonun strateji belirleme, yönlendirme kabiliyetleri yerel nosyonlarla desteklenmiş olmaktadır. Dünya Bankası’nın veya G8’in veya Dünya Ticaret Örgütü’nün bütün halklara dair söylemlerine karşın bütün planlamaları küresel elitler tarafından, şeffaf ve katılımcı olmayan mekanizmalar ile yürütülmektedir.

Ülkelerin su gibi kıt kaynakların paylaşımında ortak paylaşım programları suretiyle işbirliği yerel örgütlenmeler arasında gerçekleştirilmesi de Dünya Bankası’nca önerilmektedir. Bu türden işbirliğinin gözetimi veya garantörlüğünün kamu kurumları yanında uluslararası NGO’lar tarafından yürütülmesi olumlu bulunmaktadır. Bu türden projelerin maliyet yönetimi açısından daha uygun olduğu Dünya Bankası Belediye Finansmanı El Kitabı’nda da değerlendirmeler arasında bulunmaktadır (Andersson, 2014). Ayrıca çatışma konularına sahip bölgeler arası *serbest ticaret bölgelerinin* kurulmasının da barış üretici etkisine dikkat çekilmekte ve sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleyecek bir faktör olarak sunulmaktadır.

Uluslararası örgütler global politikaların yürütülmesine faydalı olacak kurumsal yapıya ve küresel bilgi ağına sahip olmaları sebebiyle, bu politikaların önemli aktörleri olabilirler. Birleşmiş Milletler ajansları gibi bölgesel kalkınma bankaları da global yaklaşıma hizmet edebilecek niteliklere sahiptirler. Glokalleşmenin en önemli sahaları olarak kabul edilen kentlerin arasında ağların kurulmasına yönelik Birleşmiş Milletler ve UN-Habitat (Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı) öncülüğünde Kentler İttifakı Programı başlatılmıştır. Programın amacı kentlerde yoksullukla mücadele ederek istikrarlı ve sürdürülebilir kalkınmaya destek olmaktır. Net ve tutarlı ulusal politikalar, istikrarlı ve güçlü kurumlar, hesap verebilir ve iyi kaynak sağlanmış yerel yönetimler, temel hizmetlere yeterli ulaşım, kalkınma yaklaşımı ile iyi bilgilendirilmiş ve yönlendirilmiş vatandaşlar (Cities Alliance) bu ittifakın ulaşmayı planladığı amaçları ifade etmektedir.

3.3.2. Modernden Postmoderne, Yerel-Küresel İlişkisi

Küreselleşmenin ekonomik yönden yaygınlaşması tarihsel olarak modern kapitalizmin yerleşmesinden çok daha önceye uzatılabilir. Antik çağlardan günümüze kadar dünya hâkimiyeti fikirlerinin, evrensel bütünlük düşüncesinde yansımaları mevcuttur. Bugünkü küreselleşme de bu sürecin devamı olmakla birlikte teknolojik ve toplumsal değişim hızının artmasıyla birlikte bu sürecin de hızlandığı bir vakıdır (Swyngedouw ve Baeten, 2001). “Küresel ekonominin coğrafyası ve bileşimi, karmaşık bir ikilik üretecek şekilde değişti: mekânsal olarak dağılmış, ancak küresel olarak bütünleşmiş bir ekonomik faaliyet organizasyonu”(Sassen, 1991, s. 3). Polanyi’nin “double movement”ı¹³ gibi paradoks yaratan bir görüntü çizse de aslında birbirini etkileyerek ortaya sentez bir yapının çıkmasına sebep olmaktadır (Polanyi, 2000).

Bugün Avrupa Birliği incelendiğinde üye devletlerin hem ulusaltı yerel, hem ulusüstü bölgesel anlamda yönetim kapasitesini kullanmaktan, Birlik politikaları doğrultusunda feragat ediyor görünmektedir (MacLeod, 1999). Avrupa Birliği’nin yaşadığı sürece baktığında ulusal devletlerin üretim ilişkilerinin hukuki, fiziksel ve mekânsal düzenlemelerini gerçekleştiremedikleri, bunun yerine küresel ekonomik sistem ile bağlantısının ulusaltı bölgesel ve ulusüstü (AB) kurumları ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu sırada da

¹³ Double movement (çift hareket) Polanyi’nin ortaya koyduğu yalın haliyle, bir taraftan serbest pazar koşullarının küresel olarak yayılırken, diğer taraftan onun karşıtı hareketlerin (düzenleyici, müdahaleci politikalar) kendiliğinden ve doğal bir tepkiselliğin sonucu olarak ortaya çıkmasını ifade etmektedir.

AB kendi içindeki entegrasyon sürecini (son yıllarda yaşanan kriz ve Brexit sürecine karşı) ilerletmektedir. Bölgesel ekonomik komplekslerin birbiri ile harmanlanması üzerine bir bütün oluşturma süreci hedefleniyor görüntüsü çizilmektedir.

Kapitalizmin coğrafi tarihi incelendiğinde teritoryal ölçeğin uzay-mekânda inşa edilme sürecinin izlerini görmek mümkündür. Sermayedarın rekabet içinde ve diğer engelleyici unsurlara karşı küresel gücünü ve ticaretinin devamlılığını sağlamak için faaliyetlerini ölçeklendirilmiş coğrafi alanlarda yürütmeye özen göstermiştir. Bu ölçekler içinde veya arasında bağlantı noktalarını oluşturarak bir akış sağlamak da sürekliliğin gereği olarak görülmekteydi.

Sermaye kendisini yeniden üretimi gerçekleştirebilmek için çekirdek aileye dayanırken cinsiyet ayrımı ile aileyi şekillendirip mekânsal olarak da kentsel ve bölgesel formlarda yoğunlaştı. Ulusal ölçekte sosyo ekonomik bağlamda homojenleştirici düzenlemeler eşitsiz bölgesel ve yerel kalkınma ile birlikte gelişti. Yerel nitelikteki devlet yapısı uluslararası sistem içinde eski gücüne sahip olmasa da halen sosyal yapı ve siyaset yaratıcı özelliği sebebiyle halen kritik bir role sahip bulunmaktadır. Bu sayede de ulusaltı yerel ve ulusötesi ölçekte sistemin deviniminde birleştiren ve birbirini etkileyen fonksiyon ölçeği olmaktadır.

Glokalleşmenin iki yönlü bir dinamik olarak iz bıraktığını söylemek mümkün görülmektedir. Kurumsallaşma (bunun nasıl olduğu tartışmaları bir tarafa) ulusal ölçekten ulus-ötesi bir noktaya yükselirken bir taraftan da bireyin bedensel yapısına müdahaleye varacak derecede mikronize bir ölçeğe küçülebilen yerel bir karakteri de geliştirmektedir. Sanayi, hizmet ve finans sektörü sermayenin küresel ölçekte uyguladığı bir yerelleştirme teorileri hayata geçirilmektedir. Bunu da ekonomik yapıyı ağ bağlantıları yoluyla ölçeklendirerek, ölçeklendirilmiş yönetim politikaları ile sağlamaktadır (Swyngedouw, 2004, s. 37). Bu yerele inme sürecinde kentsel, yöresel veya bölgesel ölçekler hem bir arada, hem kendi özdeşleriyle değerlendirilmektedir.

Küreselleşmenin yerele yönelik olarak genel kabul gören düşünceye göre homojenleştirici etkilerinin yanında heterojenleştirici yansımaları da bulunmaktadır. Bu yansımaları açıklamak üzere kavramsal olarak ilk ele alan isimlerden biri olan Robertson (2012) özellikle yerelin yaratılmasını tartışmış ve bunun küresel bir bakış açısı temelinde

gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Uluslararası değil küresel yaklaşımın temel ayrımı da burada önemlidir. Uluslararası yaklaşımda ulus devletlerin varlığı ve farklılıkları kabul edilerek aralarında kurulan ilişki üzerine kurulu bir sistem üzerinden analiz yapılmaktadır. Küresel ise bu farklılıkların en aza indirildiği, olanın da küresel bir üst yapının paradigmaları çerçevesinde tüketim ürünü olduğu, ilişkiler ise ulus devletler arasında değil daha çok yerel-bölgesel, bölgesel-bölgesel gerçekleştiği bir tekliği tanımlamaktadır.

Robertson (1995), küreselleşmeyi milliyetçiliği baskılayan bir olgu olarak gören yaklaşımın göz ardı ettiği iki durumdan bahsetmektedir. Öncelikle yerelin büyük ölçüde yerellerarası ve ultrayerel özelliğiyle yaratıldığını. Yani bu türden yerelliğin üstenci bir etki ile oluşturulduğu, kimliklerin ve aidiyetlerin de küresel ölçekte önceden belirlendiğidir. Böyle bir yerelin bütün kürede aynı tarifle aynı sonuçları yaratacağını öngören modernist bir yaklaşım olarak kabul etmek mümkündür öyleyse. İkinci olarak da küreselleşmenin zaman ve mekân düzleminde bir arada gerçekleştiği iddiası üzerinedir. Coğrafi olarak bakıldığında bütün kürenin aynı türden bir küreselleşme süreci yaşamadığını, bunun yerine bölgelerarası bir içiçeliğin gerçekleştiğini savunmaktadır. Üstelik bu bölgelerin de küreselleşmenin bir faktörü olarak ele alınan modernleşmenin veya postmodern süreçlerin aynı dönemlere denk düşmediğini ifade etmektedir. Öyleyse her bölge, toplumsal yapılar, kurumlar çerçevesinde gündelik hayatın içinde yer alan etkenlerin hepsi kendi öznel devinimini yaşamaktadır. Ancak bu özelliğin oluşması dışsal ve paradigmaları belirlenmiş bir program dâhilinde gerçekleşmektedir. Bu konuda daha çok deneysel incelemenin yapılması ve birçok disiplin tarafından ele alınması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Modernizmin ulus ve ulusal devletlerin yaratılmasında toplumsal homojenleştirmenin kurumsal olarak da devletin egemenliğinin uzantısı olarak gerçekleşmesindeki temel fikir olduğu söylenebilir. Aynı dil, belki din, ekonomik altyapı, hukuk, yani ortak yaşam pratiklerini sağlayan ve bunların vücut bulmasını mümkün kılan bürokratik kurumsal yapıların her yerdeki benzer örgütlülüğüdür. Toplumsal problemlerdeki değişkenlerin her yerde aynı özelliklere sahip olduğundan hareketle, problemlere pozitif bilim gibi yaklaşarak cevaplar sunulmasını sağlamaktaydı. Küreselleşme de homojenleştirici ve pozitif olan bu yaklaşımı coğrafi olarak genişletmekte ve dünyayı kapsayacak ölçekte kullanmaktadır. Ancak postmodern dönemle birlikte bireyin biricikliğinin ön plana çıkarılması ile mikro etnik özelliklerin korunması gerektiği fikrinin popülerleşmesi gerçekleşmiştir.

Modern dönemde ulus yaratıcı mikro milliyetçilik olumlanırken bunu gerçekleştirme kapasitesine sahip değilse ve devleti bölücü ise olumsuzlanmaktaydı (Hobsbawm, 1995). Postmodernizm ise devletleri yıkma özelliğinden ziyade küresel ortak yapıya eklemlenme bakımından dikkate aldığı mikro milliyetçilik, etnik özellikleri korunması gereken olgular olarak kabul etmektedir. Farklı görünümünün ortak araçsallığını sağlamak bu sayede mümkün olmaktadır. Bu aynı zamanda milli çıkarları savunma yönünde politikalar üreten güçlü yapılar olarak devletlerin de etkisinin azalmasını sağlayacaktır. Tam da modernizmin postmodernizme evrildiği dönemde yerelleşmenin öneminin küresel neoliberal politika üreticileri kişi ve kurumları tarafından dile getirilmeye başlanması rastlantısallığı zorlamak olacaktır. Buna Robertson bir parantez açarak çekincesini dile getirmektedir. Modernizmin veya postmodernizmin kaçınılmaz olarak küreselleşmeye sebep olduğu yolunda kesin bir yargıya varmak hatalı olmasa da eksik kalabilmektedir. Küreselleşmenin her halükarda kendine özgü bir devinime sahip olduğunu ve modern dönemden ayrı dinamiklere sahip olduğunu ifade eder. Buna göre küreselleşmenin tarihi modern dönemlerin çok daha gerisine uzanmakta ancak modern dönemde hızında belirgin bir artış görülmektedir. Glokalizasyonu ifade ederken, küreselleşmeyle birlikte yaşandığı öne sürülen, bir ülkenin hegemon kültürünün yayılmasından farklı olarak bu sürecin benzer biçimde başladığı ancak yayıldığı alanlarda değişime uğrayarak yerel faktörlerle etkileşime girdiği üzerinden bir açıklamaya gitmektedir. Yine de küresel hegemon kültür ve sistemin etkileşime girdiği yerlerde yerelin yeniden yaratılma sürecinin olduğuna özellikle vurgu yaptığını söylemek önemlidir. Bunun yanı sıra yerelliğin vurgusu, çok kimlikli ile bir nevi kültürleri eşit kabul etme görüntüsü verirken, diğer yandan kültürlerin yerel özerkliği ile bu kültürler arasında zımni bir hiyerarşiye gönderme yapmaktadır (Wallerstein, 2016).

20.yy'daki kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi modernist küreselleşmenin aslında Batı modernizminin yayılması olduğunu iddialarını güçlendirecek biçimde etkili oldu. Kültürel emperyalizm olarak da adlandırılabilen bir süreç bütün Batı değerlerinin ve özellikle Amerikan tüketim alışkanlıklarının dünyanın kalanına nüfuz etmesi biçiminde yaşandı. Böylesi yoğun ve geniş kültürel bir etki ekonomik olarak yapılmak istenen değişimleri yaratacak kurumsal dönüşüme direnci de yumuşatma işlevi görmüş olmaktadır.

Ancak kitle iletişimin ulusal bilincin oluşmasında bir faktör olduğu kabul edilse de paradoksal biçimde aynı zamanda sınırları aşan, küresel anlamda homojenleştirici uluslararası yayın organlarının da işlev gördüğü bir alan olmuştur.

Robertson’a göre küreselleşme eğilimi yüzyıllar önce başlamış olsa da kavramın dünyayı kapsayacak biçimde anlamını bulması daha çok günümüzün bir ürünüdür ve kavrayışımız ile düşünme biçimimiz de küresel olma eğilimindedir. Bir açmaz olarak da küreselleşme karşıtlığı belki bu yüzden çok yaygındır (Robertson, 2003). Yani olgunun varlığını karşıtlığından yaratması tezahür etmektedir. Bu yüzden de glokalleşmeyi açıklarken küresel ile yerelin karşıtlığının (o kadar karşıt olmadığını da belirterek) birlikte ortak bir süreci yarattığını ileri sürmektedir.

Barber tarafından (1995), McWorld olarak isimlendirilen küreselleşmiş bir dünyanın oluşması için dört unsur etkili olmaktadır. Bunlar piyasa, kaynak, bilgi-teknolojisi ve ekolojik olanaklardır. Bu unsurlar el verdiği kadarıyla, inşa sürecinin genişleme kapsamı da genişleyebilecektir. Küreselleşmenin faydaları açısından bakıldığında akılcılığın toplumsal olarak yerini sağlamlaştırdığını ifade edilirken bu akılcılığın ticarileştirildiğini, bürokratikleştiğini, homojenleştiğini ve böylece de apolitize olduğunu belirtmektedir. Kaplan da küreselleşmenin henüz tamamlanma sürecinin devam ettiğinden yola çıkarak, Afrika ve Asya gibi birçok bölgedeki ülkelerin durumlarını örnek göstererek ulusal çatışma konularını, yönetim krizi yaşan yönetimleri ve merkeziyetçi yapılarla özdeşleştirdiği yolsuzluğu sınırlayıcı hatta bozucu engeller olarak göstermektedir (Kaplan, 1994).

Küresel olan yerelin bir fonksiyonu veya onun karşıtı olmadığını ifade etmektedir Robertson. Dahası, yerel olarak kabul gören çoğu şeyin aslında küresele dâhil olduğudur. Bu bağlamda küreselleşme yerelliklerin bağlantılarını içeren dünyayı bir bütün olarak tasavvuru olarak nitelendirilmektedir. Ancak burada yerelin yeniden keşfedilmesi de söz konusu olmaktadır. Hobsbawm’ın geleneğin icat edilmesini açıkladığı fikri altyapı yerelin icadında da karşılık bulmakta, hatta Anderson’un Hayali Cemaatler’deki kimliklerin ve cemaatlerin öncelikle zihinde kurgulanması gibi bir süreç de bununla birlikte işlemektedir.

“İçinde bulunduğumuz yüzyıl, yerelliğin “uluslararası” örgütlenmesi ve teşviki açısından dikkate değer bir artış gördü. Yerli veya yerli halkların haklarının ve

kimliklerinin desteklenmesini küresel olarak organize etmeye yönelik mevcut girişimler çok uygun bir örnek sunmaktadır. Bu, örneğin 1992'de Brezilya'da düzenlenen ve deyim yerindeyse resmi Birleşmiş Milletler 'Dünya Zirvesi'ni çevreleyen Küresel Forum'un güçlü bir özelliği idi. Bir diğeri, Dünya Sağlık Örgütü'nün yeniden etkinleştirme ve gerekirse "yerli" yerel tıbbın icadı yoluyla "dünya sağlığını" geliştirme girişimidir. Bunların çok yönlü bir trendden alınan sadece birkaç örnek olduğu vurgulanmalıdır. Yine, 1982'de BM, yerli halkların varlığını tamamen tanıdı. Bunu yaparken, hangi yerli grupların kendilerini tanımlayabilecekleri ve resmi olarak tanınmaları gerektiğine ilişkin kriterleri etkin bir şekilde belirledi. Bazı toplumların etnik gruplar ve kültürel gelenekler için yasal kriterlere sahip olması anlamında, bununla ulusal paralellikler vardır.” (Robertson, 1995)

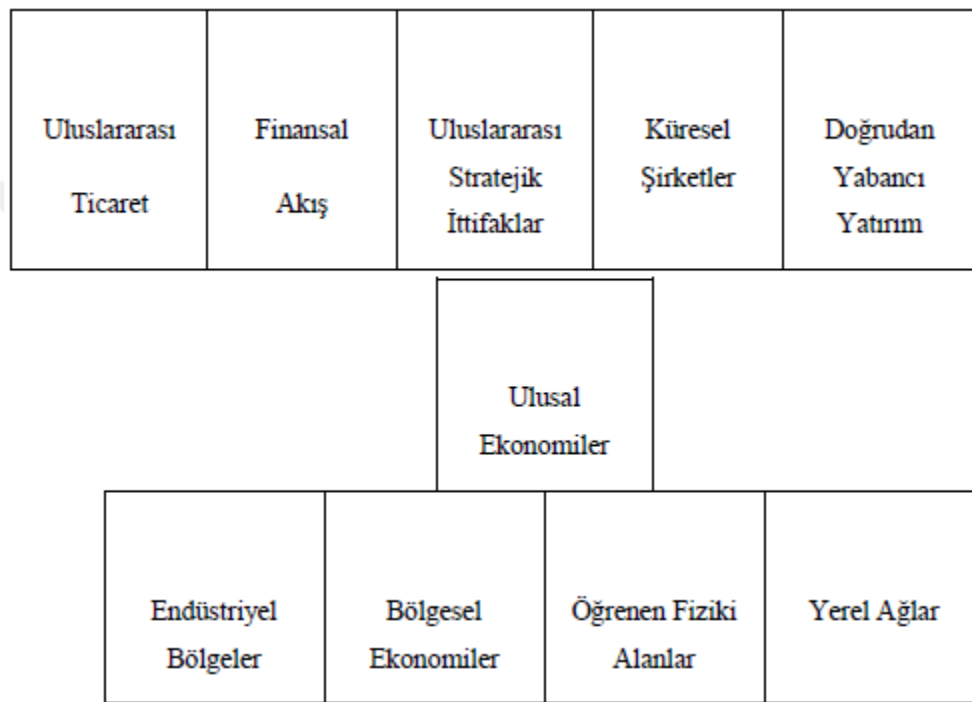
3.3.3. Kentsel Kalkınma, Mekânın Glokalizmi

“Kent ortamında oyunun kurallarını dikte eden beyan edilmiş içerik değil, içerik yöneticisidir”(Easterling, 2017, s. 14). Birçok akademisyenin rekabetçi büyüme kompleksleri için kullandığı isimler- öğrenen bölgeler, rekabetçi kentler, refleksif ekonomiler, yenilikçi çevreler, birleştirici ekonomiler - hep coğrafi mekâna atıfta bulunmaktadır. Bunun yanı sıra yerel eklemlenme, networking, esnek organizasyon, piyasa odaklı kurumlar ile ekonomik ve politik seçkinlerin arasındaki bağın önemine de vurgu yapmaktadırlar (MacLeod, 1999).

Dünya Bankası ve UNESCO (2019), önümüzdeki dönemde iklim değişikliği, kentleşme ve çatışmaların en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkacağını belirtmektedir. Çatışma alanlarında veya felaketler sırasında harap olmuş kentlerin yeniden ve sağlıklı bir şekilde inşasında, bunun dışındakiler için ise kentsel dönüşümde kültürün en önemli unsur olduğuna dikkat çekmektedirler. Bunun yanı sıra kültürel değeri olan kent mekânlarının korunması önem arz etmektedir. Kültürel yapılara göre orta-uzun vadeli kurgusu yapılan kentleşme süreci, sürdürülebilir kentleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma için de etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Üstelik kentler kalkınmaya katkısı giderek artan kültür endüstrilerinin de merkezi olarak kritik bir role sahiptirler (World Bank, UNESCO, 2021). Mekân temelli politikalar, fiziki inşaa, sosyo-kültürel iyileşme ve insan temelli politikaları birbirilerini tamamlayıcı unsurlar olarak kullanan bir yaklaşım öne sürülmektedir. Yerel yönetimler ve yereldeki toplumsal katılım da bu nedenle öne

çıkan bir faktör olmaktadır. Bu katılım beraberinde yerelin otantikliğini yansıtan kültürel turizmi destelemesi beklenmektedir (World Bank, UNESCO, 2019, s. 28). Buna yönelik projeler Kıbrıs'tan, Timbuktu'ya, Bosna-Hersek'ten Beyrut'a birçok noktada desteklenmektedir.

Tablo 4.Glokalleşme Kurumsal İlişki Şeması

Kaynak: (Swyngedouw ve Baeten, 2001, s. 831).

Rekabetçi ekonomiye zemin hazırlama ve buna göre yapılandırmanın getirdiği baskı ve gerilimler ile yerel, bölgesel yönetim biçimlerinin rolleri örtüşmekte, birbirini tamamlamaktadır. Bu süreç sadece yerel, bölgesel olmakla kalmamakta, artan sayıda ulusüstü yönetim kalıplarının devletin egemenlik sahasına girdiği ve yerini aldığı görülmektedir. Kamu, özel veya kamu-özel işbirliği formundaki kentsel ve bölgesel yönetişimin kurumları esas bölgesel işlevleri sağlarken, Avrupa Birliği, G8, IMF-Dünya Bankası gibi ulusüstü organizasyonlar da çatı görevi görerek koordinasyonu gerçekleştirmektedirler (Swyngedouw ve Baeten, 2001, s. 831-832). Yerel kent yönetimlerinin ekonomik kalkınma için rekabet içine girmeleri ile özgünlüklerini, kültürel temsil unsurlarını yaygın olarak sembolleştirmeye başlamaları aynı döneme, yani 1970 sonrasında rastlamaktadır.

Yerel kimliklerin ön plana çıkarılması böylece önemli bir ekonomik anlam ifade etmeye başlamıştır. Kimliklerin yanında doğal varlıklar da bu sürece dâhil edilmiş ve kültür-doğa birlikteliği bir turizm sektör olmanın yanında kentlerin diğer ekonomik motivasyonları için de bir teşvik unsuru olmaya başlamıştır (Budak ve Kavanoz, 2019, s. 137).

Sassen (1991, s. 126), coğrafi mekânlar içinde büyük şehirlerin önemine vurgu yapmaktadır. Buna göre;

“...fabrika, ofis ve hizmet merkezlerinin yeniden dağılımı ve finansal endüstri-nin yeniden organize edilmesi üretim alanları ve finansal piyasaların yeni merke-ziyetçi formlarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında katkı sağlamıştır. İhtiyaç duyulan üretim girdileri gibi yönetim ve düzenleme işleri de büyük kentlerde yo-ğunlaşma eğilimindedir. Bu yeni merkezileşme biçimleri, kontrol ve yönetim oda-ğında bir kaymayı beraberinde getiriyor: Büyük şirket ve büyük ticari bankalara ek olarak, artık çok sayıda gelişmiş kurumsal hizmet firmasının ve banka dışı fi-nans kuruluşunun bulunduğu bir pazar da var.”

Ayrıca endüstriyel büyümenin yarattığı sayısız kentsel ekonomik bölgenin kutup-laşma, ayrışma ve bölünmeyi de beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Kentlerin yanı sıra özel amaçlı bölgelerin üretilmesi uluslararası örgütlerce de teşvik edilmektedir. Serbest bölgelerin özellikle 1970’lerden itibaren çoğalmasını sağlayan, Birleşmiş Millet-ler Sanayi Kalkınma Teşkilatı’nın üye ülkeleri bu konuda teşvikidir (Easterling, 2017). Ronen Palan (2002) serbest bölge, vergi cenneti ada devletlerinin devletin egemenliğinin ticarileşmesi “commercialization of state sovereignty” olarak nitelemektedir. Bu türden zaman ve denetim bakımından gevşek noktalar sermaye akışının hızının duraklamasını sağlarken aynı zamanda denetim karşısında güvenli bir liman görevi görmektedirler. Ti-caretin denetiminde de sermaye için de vergi yönünden birer “cennet” sayılmaktadır. Dünya ticaretinin bugün yarısı, kâğıtüzerinde bile olsa bu vergi cennetlerinden geçmek-tedir. Banka varlıklarının yarıdan fazlası, çokuluslu şirketlerin sermayelerinin üçte biri yine buralarda konaklamaktadır (Shaxson, 2012, s. 16). Bu mekânlar gri egemenlik saha-larıdır ve bu sebeple özellikle işçi sömürüsü ve çocuk işçi suistimalleri gibi suçlamalarla çokça karşılaşılan yerler olmaktadır. Hatta bu bölgelerde yaşanan bu tür sorunlara karşı işçilerin toplu pazarlık ve suistimallere karşı mücadelelerine katkı sağlamak amacıyla ITUC (International Trade Union Confederation) kurulmuştur (ITUC).

Sermayenin büyümesi için fabrikalarda emeğin yetenekleri üzerinden fiziksel ve sosyal altyapı imkânları kullanılarak artı değer yaratılmalıdır. Ancak sürekli hareketli olan sermaye daha çok kar elde etme arayışıyla bu sabit yatırıma bağlanan sermayeyi, değersizleştirme üzerinden tehdit etmektedir. Mekân siyaseti bu gerginliği ve çelişkiyi aşmak (ya da ötelemek) üzerine çalışmalar yapar (Çiftçi, 2020).

“Bunları gerçekleştirme yeteneği, bölgesel güç kullanma yeteneği tarafından kritik olarak tanımlandırılır. Amaç, hem ilgili bağımlılık alanları içinde hem de bunlar arasında gerçekleşen başkalarının eylemlerini ve etkileşimlerini kontrol etmektir; araç, bir coğrafi alan üzerindeki kontroldür. Sonuç, ölçeği her zaman olmasa da çoğu zaman insanları, firmaları ve diğer organizasyonları harekete geçiren çıkarların ve kimliklerin yerel doğası hakkında yanıltıcı olabilen, değişken bir katılım coğrafyasıdır: yani bağımlılık alanlarına göre tanımlanan öncelikli coğrafya” (Cox, 1998, s. 19).

Sonuç olarak da her coğrafi ölçeğin kendine has dinamikleri olmasından dolayı kendine özgü yönetim parametrelerine sahip olması gerektirir. Uluslararasılaşma da içinde bağımlılık ilişkisi kurulmuş olan bölgelerin birbirileri ile kurdukları ağlardan oluşmaktadır.

“Kentler 21. Yüzyılda sadece toprak yani fiziki mekân üzerinden değil sahip olduğu kültürel ve sosyal değerler üzerinden de piyasa ilişkilerinin ve pazar mantığının merkezine oturmuştur. Metropol kentlerin küreselleşme ile paralel bir şekilde önemi artarken diğer uçta küreyerelin (glokalin) öneminin artışı ile küçük yerleşimlerin sahip olduğu anlamların ve değerlerin de gün yüzüne çıkarılması piyasanın kusursuz işleyişi ve krizlerden çıkmak için yeni bir yol ve yöntem olarak gereklilik göstermiştir.” (Budak ve Kavanoz, 2019, s. 120). Kentsel bir ekonomi politiğin oluştuğu glokalleşme sürecinde yerel katılımın büyüme ekonomisi için gerekli veya pozitif katkı sağlayan bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Büyüme koalisyonunun oluşmasında ve tutarlı bir kurumsal yönetişimin kurulanmasında yerel seçkinlerin katılımı ise belirleyici etkenlerden birisi olmaktadır.

Burada başarılı görülen büyüme oranlarına karşın bahsedilen kapsayıcı, katılımcı bir sosyal ortam yerine bölünme, kutuplaşmanın birlikte yaşanabileceğini Brüksel örneği üzerinden göstermektedir. Brüksel ki Avrupa Birliği gibi ekonomik birliği siyasi birliğe

taşıma iddiasındaki büyük projenin başkenti, Batı askeri ittifakı olarak NATO'nun iki merkezinden birine ev sahipliği yapmaktadır. Oysa yoğun müdahaleler sayesinde kent, ortasından bölünmenin eşiğinden dönmüş bulunmaktadır. Kentin kamu hizmetleri bölge ekonomisinde önemli bir alan kaplamaktayken bunun sebebi içsel değil, dışsaldır. Kentin iç dinamikleri ile değil uluslararası bir uzlaş ve karar ardından kentte uluslararası örgütlerin merkezleri veya temsilcilikleri yer almıştır. New York'ta 292 kadar uluslararası örgüt temsilciliği bulunurken Brüksel'de bu sayı 1400 civarındadır. Özel sektör de kentte oldukça gelişmiştir, bunun sebepleri arasında balon haline gelen gayrimenkul sektörü, bu sektörün yarattığı rant dayalı kente ve bölgeye yatırımı yönlendiren yabancı sermaye kurumları önemli yer tutmaktadır. Finansal hizmet sektörünün çok gelişmiş olduğu kentte özellikle finansal araçların çok çeşitli kullanılma imkânının bulunması ve finansal kurumların bu kentte yoğunlaşmaları, sermaye akış ağının merkezi noktalarından biri olmasını sağlamıştır. Buna karşın yaşanan sorunlar bu büyümenin yeni paradigmalara göre global bir elit yapısının çabalarıyla gerçekleşmemiş olmasıdır. Bunu geleneksel küresel güç merkezlerine hâkim elitler ile onların ağ bağlantılarına dâhil olarak işbirliği yapan yerel elitlerin gerçekleştirmiş olması, sayıların pozitif göstergeleri ile yönetişimin hedeflerindeki başarısızlık arasında tutarsızlık yaratmaktadır (Swyngedouw ve Baeten, 2001).

Günümüzde büyük metropolitenlerin barındırdığı nüfusun yoğunluğu, ihtiyaç duyduğu sivil hizmetlerin çeşitliliği ve büyüklüğü ve işleyen ekonominin hacmi, bunun yönetilebilmesi için ciddi bir yönetsel organizasyonun varlığını gerektirmektedir. Dünya Bankası da bunun için çalışmalar yürütme ve her büyüklükte kentsel alanların ihtiyacı olan finansal destek için birimler kurmuştur. Ayrıca bu kent yönetimlerinin finansmanı için bir el kitabı da hazırlamıştır (Fravacque-Vitkoviç ve Mihaly, 2014). Buna göre Kuzey Amerika ve Avrupa'nın metropol olarak nitelenebilecek büyük kentlerinin yönetişim modelleri farklı olsalar da üzerine eğildikleri sorunların benzeştiğini, buna karşın Güney'in büyük kentlerinin yönetimleri ve odaklandıkları konuların farklılığına dikkat çekmektedir. Metropoller merkezin dışında da geniş alanlar üzerinde devamlılık eden kentsel yapıyı ifade etmektedir. Bu sebeple yoğun kent merkezinden ve çevre mahallelerinden oluşan normal kentlerden farklılık arz ederler. Ayrıca böyle büyük merkezlerin yerel yönetim yapısı da periferisindeki geniş bir coğrafyayı da ekonomik ve sosyolojik olarak etkilemektedir. Türkiye'de büyükşehir olarak kullanılmak istenen bu yapıya özgü yönetişim

modeli devamlılık arz etmeyen birbirinden kopuk birçok (kasaba, köyler dâhil) yerleşim noktalarından oluşan illerde de uygulanmak istenmiş ve ortaya köylerin de mahalle olarak nitelendiği ve yönetimlerinin merkezileştirildiği ilginç bir yerel yönetim yapısı ortaya çıkmıştır.

Metropol yönetim modelleri olarak;

1- Yerel yönetimler arasında işbirliğini; proje bazlı ortak girişimler, yerel yönetimler arasında taahhütler veya komite, komisyon, çalışma grupları, danışmanlık gibi oluşumlar yoluyla gerçekleştirilmektedir.

2- Bölgesel otoriteler (özel amaçlı bölgeler; organize sanayi bölgesi veya finans merkezi gibi) yoluyla; metropol yönetim konseyi, bölgesel planlama otoritesi, bölgesel hizmet sağlayıcı otorite, bölgesel planlama ve hizmet sağlayıcı otorite yoluyla kurularak gerçekleştirilebilmektedir.

3- Metropol seviyesinde bir yönetim; metropol seviyesinde bir yerel yönetim oluşturarak ve daha üst bir yapı seviyesinde (eyalet veya il çapında) bir bölgesel yönetim kurarak oluşturulabilmektedir.

4- Son olarak da yerel yönetimlerin birbirine eklenmesi veya birleştirilmesiyle yürütülebilmektedir (Andersson, 2014, s. 51).

Yerel yönetimlerin hizmetleri veya altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek için doğan finansman ihtiyacının nasıl olabileceğine yönelik örnekler ve çeşitli modeller bulunmaktadır. Birkaç yerel yönetim bir araya gelerek hizmet alımında veya bazı yatırımları ortaklaşa gerçekleştirmeleri mümkündür. Böylece hizmet alım ve yatırım maliyetleri düşülebilmektedir. Bunun yanında finansman ihtiyacını Dünya Bankası aracılığıyla sağlayabilmektedirler. Ancak bazı ülkelerin mevzuatı buna izin vermeyebilir veya projeler krediye (yerel yönetimin mali durumu uygun olmayabilir) uygun bulunmayabilir. Bu durumda kamu-özel işbirliği yoluyla finansman sağlanabildiği gibi Türkiye’de İller Bankası örneğinde olduğu haliyle bu tür yatırımlar için ortak bir fon oluşturulabilir. Bunu bölgesel yatırım ajansları yoluyla yapmak da mümkündür. Dünya Bankası çalışmaları genel olarak yerel yönetimlerin finansmana ulaşması konusunda kolaylaştırıcı politikaları desteklemekte ve önermektedir. Türkiye’de de belediyeler Hazine garantisi ile doğrudan Dünya Bankası’ndan borçlanabilmektedirler. Finansmana ulaşım ile yönetim modellerinin

özellikleri genellikle tutarlılık göstermektedir. Birleşik Krallık'ta da Londra'nın büyük bir şehir olması ve finans merkezi olma özellikleri sebebiyle 2000 yılından bugüne farklı bir yönetim modeli uygulamaktadır. Büyük Londra Otoritesi (Greater London Authority) üyeleri seçilerek 32 alt yerel yönetimin üst kurulu olarak görev yapmaya başlamıştır. Bu alt yerel yönetimlerin de her birinin kendi belediye başkanı ve meclisi bulunmaktadır. Barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler konusunda planlama ve uygulama konusunda bu birimler yetkili kılınmıştır. Ulaşım, polis, itfaiye, ekonomi, kalkınma planlaması, arazi planlaması, kültür ve çevre gibi alanlar ve buna yönelik hizmetler ise GLA'nın sorumluluğunda bulunmaktadır (Andersson, 2014, s. 76).

Kentsel, bölgesel vs. mekânın düzenlenmesinin yanında bu mekânların ölçeklendirilmesi ve yeniden coğrafi olarak nitelendirilmesi sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Böylece ağların teorik olarak kurgulanması mekânda vücut bulmakta; kaynak dağılımından, kurumların işlevlerine, gücün dağılıma biçimine kadar geniş bir yeniden organizasyonun oluşturulması mümkün olmaktadır. Kamu kurumları buna göre yeniden organize edilir, ekonomik ilişkiler buna göre değişir ve hatta sivil toplum örgütleri de bu mekânsal ölçeğe bağlı olarak yeniden örgütlenir ve bunların hepsi yerelde yaşanır. Ekonomik üretimin yoğunlaşması kentleşmede kendini göstermekte, Dünya Bankası kentleri kalkınmanın bir unsuru olarak görmekte ve farklı ölçeklerdeki eşitsizliği kentler ölçeğinde de kabul etmektedir. Kentleri kalkınmanın çekirdek unsuru olarak görmekte, yerel için politika önermektedir.

“Bu mekânsal ölçeklere (yerel, ulusal ve uluslararası) karşılık gelen politika kaygıları sırasıyla kırsal-kentsel dönüşümün hızı ve sürdürülebilirliği, üretim ve refahtaki bölgesel farklılıklar ve ülkeler içinde ve ülkeler ve dünya bölgeleri arasında aynı eşitsizliklerdir” (World Bank, 2009, s. 35). *“Daha hızlı gerçekleşen kentleşmenin ilk aşaması, kırsal ekonomiden kentsel ekonomiye geçişle örtüşmektedir. Kentleşmenin ikinci aşaması, daha yavaş bir hızda ve çok daha yüksek bir gelişme düzeyinde, kentsel bir evrimle bağlantılıdır. Çoğu ülkede, bu dönüşümler aynı anda ama farklı alanlarda gerçekleşir”* (World Bank, 2009, s. 57). *“Şehirler büyüdükçe, kentleşme ekonomileri daha önemli hale gelmektedir. Kentsel çeşitlilik, daha fazla yenilik ve büyüme üretmek için fikir ve teknoloji alışverişini teşvik edebilir. Farklı sektörlerdeki firmalar, bölünemez tesisleri veya kamu mallarını, daha geniş çeşitlilikte ara girdi tedarikçilerini, dar uzmanlaşmış çalışanlardan oluşan*

daha büyük bir havuz ve riskleri paylaşabilir. Endüstriler arası bilgi yayılmalarının daha büyük önemine dair kanıtlar, yerleşik şehirlerde görülebilir” (World Bank, 2009, s. 131).

3.3.4. Neoliberal Glokalizm

Doğanın türetilmesi kavramını ortaya atan Bruscher’e (2012) göre, doğa da neoliberalizm ile birlikte parasal bir değer ölçüsüyle değerlendirilmektedir. Turizm gibi çevre ve doğa ile ilintili alanlar kapitalist sistemin finansal derinleşmesine ve genişlemesine bu yönden katkı sağlamaktadır. Boyutları fark etmeksizin kent ekonomileri ve kent yönetişi bu yönden de önem kazanmaktadır. Kentsel kimlikler bugün küresel-yerel (yani global) kimliklere dönüşmektedir (Swyngedouw ve Baeten, 2001). Ekonomi esnek üretim koşullarına evrilirken toplumun sosyal yapısı da bundan etkilenme bu hızlı reflekslere sahip olmayan insanın kendisi toplumsal ilişkilerinde hızlı ve yıkıcı değişimlere maruz kalmaktadır. İnsan üretimin bir fonksiyonu olsaydı da nihayetinde duyguları ve toplumsal ilişkileri olan bir canlıdır. Değişimin hızı toplumsal mobilizasyonu artırmakta, hatta zorunlu göçü de zorlamaktadır. *Homo economicus*’un yaşamı finansallaşmış değerlerin üretimine bağlıdır ve bunu sağlamak için ekonominin akışına göre ilerlemek zorunda kalmaktadır. Foucault’un (2015) *homo economicus*’u artık kendisini piyasanın şartlarına göre sürekli yeniden üretmek ve geliştirmek zorunda kalan bir işletmeye dönüşmüştür. Ekonominin hizmet fonksiyonlarını artırması büyük şehirlere farklı yerlerden kalabalık bir nüfusun gelmesine de sebep olmaktadır. Bu durum ise kentlerde kozmopolit bir demografik yapı ortaya çıkarmakta, yerellik bu kentlerde farklı bir görünüm kazanmaktadır. Kentin kendisi yereli ifade eder hale gelmekte, kozmopolit bir şehir kimliği oluşmaktadır. Bu kimlik, global dinamikleri de içinde barındırmaktadır. Bu dinamikler ise jeopolitik dinamikler ve ulus devletin modernizmle ele ele yarattığı kimliklerden oldukça farklıdır.

Gramsci belirlilik ahlaki, hukuki ve politik üst yapılar ile “belirlenmiş pazar”ın üretim unsurları üzerine inşa edildiğini ve hatta bu sayede garanti altına alındığını belirterek, klasik liberal teorinin doğal serbest pazar anlayışına karşı çıkmaktadır. Bu şekilde bir kere otonom düzenlemeler yerleştiğinde bu ekonomik işleyiş biçimi kendiliğinden veya doğal determinist bir sonuç olduğu algısı yaratmaktadır (Gramsci, 1971, s. 410). Bu düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi politik gücün varlığına dayanmaktadır ve bu sebeple politik güç veya bu gücün dayandığı özneler ile ekonomik sistemin ilişkisinin ayrılması söz konusu değildir. Büyüme odaklı ekonomiye liderlik eden bir elit sınıfın varlığına Gramsci

de dikkat çekmekte, bu yönetici sınıfın tarihsel olarak farklı sektörlerden bir araya gelen kişilerce oluştuğunu söylemektedir. Bu yönüyle tarihselliği kurumsal işbirliğinin önüne koymaktadır. Ancak bu tarihsel bir araya geliş, kurumsal olarak destek ve/veya zemin bulmaktadır. Bununla birlikte büyüme aslında hedef olarak gösterilmekle birlikte en temel faktör olmamakta, bu tarihsel arka plana bağlı oluşmuş yönetici sınıfın pozisyonunun devamlılığı esas kabul edilmektedir.

“Devlet iktidarı, kaçınılmaz olarak bu iktidarın daha geniş bir topluma yansıtılması ve diğer iktidar biçimleriyle koordinasyonu yoluyla gerçekleştirilir. Bunun için resmi hükümet kurumlarının ötesine çok çeşitli yönetim mekanizmaları ve uygulamalarına bakılmalıdır. Benzer şekilde, yönetim, çeşitli yapısal düzenleme biçimlerinin somutlaştırıldığı ve yeniden üretildiği günlük uygulamalarla ilgilidir” (Jessop, 1997, s. 9).

Buradan kaynaklı bir ifade kullanmak gerekirse, neo-Gramsciyan bir yaklaşım ile güç ilişkilerini ve merkezlerinin idaresi ile ekonomik sistemin ve gündelik hayat pratiklerinin oluşması arasında önemli bağlantılar bulunmaktadır. Yönetişim yaklaşımının da bu yönden benzer bir görüş açısı olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağların farkında olan yönetici ittifakın “piyasa-Stanilizmi” yöntemiyle yukarıdan dayatmacı, devletin idaresinde gerçekleşen bir piyasa liberalizmi ve küreselleşme koşullarını oluştururken diğer söylemlerin ifade ettikleri karşılıksız kalmaktadır. Ancak bu tür söylemler Gramsci’nin hegemonik düzeninin oluşmasına meşruiyet kazandırmakta, meşruiyetin sağlanamadığı yerlerde ise devlet mekanizmasının zorlayıcı gücü kullanılmaktadır. Devlet mekanizması da yerel yönetici elitlerin yönlendirilmesi, zorlanması veya ittifaka dâhil edilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu süreç içinde de muhalefet oluşturan veya serbest pazar koşullarını zedeleyen işçi birlikleri gibi sosyo-ekonomik çıkarlar etrafında toplanmış dayanışma birliklerinin baskılanması birlikte ilerlemektedir. Yönetişimin küresel ölçekte başarısı için ise, yerelde (özellikle kentlerde) fiziksel karşılığını bulan bu baskılayıcı politikaların ve yerleşik (coğrafi karşılığı olan) ekonomik unsurların yönetişiminin başarısına bağlı olmaktadır. Tarihsel olarak da 18.yy Amsterdam’ı ne kadar Hollandalıysa, Londra’sı o kadar İngiliz, Hessen kentleri de o kadar Alman’dı (Wallerstein, 2015). Bu kentlerin üzerinde oldukları coğrafi mekânda oluşturdıkları kurumsal finans sistemleri,

kent yönetimleri ve dünya ile birlikte kendi aralarında kurdukları ilişki ağları sayesinde bölgesel olarak da gelişmiş periferilerin oluşmasını sağladılar.

Yerelin küresel ağ ilişkilerinin içindeki önemi ortaya çıktıkça rekabetçi büyüme özel mülkiyetin kutsallaştırılması ile bunun karşısında kamusal olanın dışlandığı bir ortamda yürütülmektedir. Örneğin herhangi bir gelişmekte olan ülkede, bir maden kurulması için ormanda mahkeme kararının uygulanması talebiyle direnen yerli köylülere karşı devletin kolluk kuvvetleri çokça özel mülkiyetin her şeye karşın korunması yönünde irade göstermektedir. Burada neoliberal anlayışa göre yerel olan o bölgeye ekonomik katkı sağlayacağı veya yöredeki ekonomik potansiyeli ortaya çıkaracak olan madendir. Yoksa imece usulü ekip biçen, sertifikalı tohum veya kimyasal gübre kullanmayan (dolayısıyla küresel serbest pazar için bir değer ifade etmeyen) köylü için “yerel” değerlendirmesine gerek kalmamaktadır. Öncelikle finansallaşmanın mümkün olduğu bir coğrafi-mekân gereklidir. Bunun yanında her coğrafi mekânın glokalleşmeye konu olmasına gerek yoktur. Bağlantı noktalarını oluşturacak olan metropol gibi, özel düzenlemeye konu ekonomik alanların (serbest ticaret bölgesi, Silikon Vadisi örneği gibi) dönüşmesi ve küresel olarak eklenmesi ile bu mekânların etki sahaları da birlikte dönüşecektir. Yerel ekonomi ile ilişkili toplumsal üst yapıların da buna bağlı olarak dönüşüme uğraması beklenmektedir.

“Ekonomi ve sosyal biçimler üzerindeki ekonomik düzenleme çabaları, birbirinden farklı ulusal, ulusal, bölgesel ve yerel büyüme biçimlerini şekillendirmede ve birleştirmede kilit bir rol oynamaktadır. Kapitalist ekonominin farklı yapısal biçimleri (meta, para, ücret, fiyat, vergi ve şirket biçimleri) tüm kapitalist ekonomik ilişkilerin genel özellikleri olduğundan ve yalnızca genelleştirilmiş meta üretiminin ifade biçimleri olarak birleştiğinden, belirli bir ekonomik alanda belirli bir kapitalist rejimi karakterize eden başka bir coğrafi yerde kök salmalıdır. Birikim stratejileri de bu türden bir kaynaktır. Bunlar, belirli bir ekonomik alan için belirli bir ekonomik 'büyüme modeli' ve onun çeşitli ekonomi dışı önkoşullarını tanımlar ve gerçekleşmesine uygun genel bir stratejiyi ana hatlarıyla belirtir” (Jessop, 1997, s. 12).

Glokalleşme süreci ile oluşan yerel, bölgesel yönetimlerin farklılaşması daha önce bahsedilen esnek yapılar sayesinde gerçekleşmektedir. Bu esneklik ve farklılık kültürel

ve tarihsel özelliklere ve dolayısıyla çeşitliliğe duyulan saygı ile açıklanmaktadır. Oysa bu çeşitlilik sadece üst yapılarla sınırlı kalmamakta, üretim ortamını oluşturan altyapı faktörlerini de farklılaştırmaya olanak sağlamaktadır. Bu sayede de değer değişim ürünü olarak sermaye ile bu farklı bölgeler arasında hareket kabiliyeti artmaktadır, rekabetçi yerellik de hâlihazırda bunu teşvik etmekte ve uygun liberal koşulları sağlamak için çaba harcamaktadır. Kazanç hesaplarını bölgesel farklılıklardan kaynaklı ücret, toprak, kamu maliyesi gibi birçok açıdan değerlendirmesine göre hareket eden sermayenin önündeki her engel böylece kalkmaktadır. Bu engeller de genelde kamusal değerleri gözetemeyen düzenleyiciler olmakta, kamusal kaynakların kamunun faydalanmasından kaçınılmaktadır.

Yoğunlaşmış ve kitlesel üretime dayalı Fordist ekonomik modelin yerini Toyota modeli esnek üretim biçimi almaya başlamış, tüketimi de homojenize olan modernizm yerini özgünlüğü kutsayan postmodern (ki her bireyin postmodernizminin kendine özgü olması da ayrı bir ironidir) tüketim taleplerine cevap verebilecek nitelikte bir ekonomi oluşmaya başlamıştır. Bu durum, kentsel ve bölgesel ekonomilerde yoğun dengesizliklere ve işgücü arzının talep ile uyumlu hale getirilmesinde ciddi sorunlara yol açmıştır. 'Yeni' hizmet ekonomisi son derece uzmanlaşmış ve parçalıdır ve kesin olarak bölümlere ayrılmış işgücü piyasaları, çalışma koşulları, maaşlar, güvenlik veya esneklik açısından büyüyen bir farklılaşma ile karakterize edilir (Peck ve Tickell, 2002).

1950-70 arasındaki üretim biçimine bağlı büyüme modeli daha sonrasında değişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemin küreselleşmenin en hızlandığı dönem olarak ifade edilse de ironik bir durumla karşılaşmaktadır. Asya bölgesinde büyüme parametrelerine göre en başarılı kabul edilen ülkeler, ekonomi-politik kurumsallaşmasını tek bir başarılı küreselleşme reçetesine göre yapmayıp, en yerel-yöresel karakter taşıyan modelleri kullananlar olmasıdır (Storper, 1995, s. 4). Yönetişimin globalleşmesi ile çeşitlilik ve yerellik görünümü altında demokratik kontrol mekanizmalarının kaybedilmesi (çoğunlukla özel mülkiyet ve özel sektörle ilişkilendirildiği için), vatandaşlık haklarının zayıflaması (sosyal hakların konusu olan hizmetlerin özelleşmesi gibi sebeplerle) gibi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Yeni global yönetici elitlerin koalisyonunda bu rekabetçi ekonomik modelde var olma ve öne çıkma çabasıyla “patlayıcı” ekonomik büyüme peşinde koşmakta, bunun yolunun da sermaye hareketlerinin yoğunlaşması olduğu düşünülmektedir.

Bazı çalışmalara göre çok sayıda örnek, rekabetçi işbirliğinin genelde bireysel girişimlerin toplamından daha güçlü ve verimli bir ekonomik ortam yarattığı görülmektedir. Bu işbirliklerinin de kurumlar çerçevesince yaratılmasından sebeple kurumların bu anlamda yönetim için oynadığı rolü göstermektedir. Bölgesel üretim modellerinin birbirine bağlanmasıyla oluşan, ekonomik bölgeler ölçekli dünyada bu sebeple organizasyon şemasının kurumlar yoluyla çizilmesi etkisini göstermektedir.

“Küreselleşme aynı zamanda işlerin doğasını da değiştirmektedir. Sanayileşmiş ülkeler, birincil ve geleneksel imalat sanayilerinden hizmet ve bilgi yoğun faaliyetlere doğru kaymaktadır. Aynı zamanda, teknolojik gelişmeler ve gelişmekte olan ülkelere dış kaynak kullanımı, orta vasıflı işlerde düşüşe yol açmaktadır. Üretim görevleri, farklı lokasyonlarda gerçekleştirilebilecek şekilde parçalanmıştır. Ulusötesi şirketler, dünya çapındaki ulusal beceri havuzlarından yararlanmak için entegre değer zincirleri oluşturmuştur. Dış kaynak kullanımı imalatla olduğu gibi hizmetlerde de gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya hizmetleri ihracatındaki payı 1990 ile 2008 arasında neredeyse iki katına çıkarak yüzde 21'e ulaşmıştır” (World Bank, 2013b, s. 6). *“İş akışları, istihdamın mekansal dağılımındaki değişikliklerle de ilişkilidir. Kırsal alanlardaki tarımdan kasaba ve şehirlerdeki sanayi ve hizmetlere yapısal değişim, mekansal emeğin yeniden tahsisinin en görünür örneği olabilir, ancak tek örnek değildir. Sektörler içinde bile, iş akışları genellikle güçlü bir mekansal boyuta sahiptir. Daha yenilikçi faaliyetlerle ilişkili yeni tesisler, daha yüksek tedarikçi ve işgücü yoğunluğu ve daha akıcı bilgi alışverişi ile büyük, çeşitlendirilmiş şehirlerde (kuluçka merkezlerinde) başlama eğilimindedir. Bu fabrikalar olgunlaştıkça ve bilgi konusunda kendi kendilerine yeterli hale geldikçe, arazi ve ücret maliyetlerinin daha düşük olduğu daha küçük şehirlere taşınırlar. Sonuç olarak, birçok orta ve küçük şehir daha uzmanlaşma eğilimindedir”* (World Bank, 2013b, s. 100)

Sermayenin hızlı hareket kabiliyetinin teknolojik gelişmelerle artması ve bunun politik ve teknik düzenlemelerle mümkün kılınması sayesinde küresel ekonomik sistemin aksayan noktalarının görülmez olmasını sağlayan birkaç faktör ortaya çıkmaktadır. Emek sömürüsü, doğanın sermaye uğruna istismar edilerek kullanılması ve eşitsizliğin artması

gibi gelişmelerin bölgesel rekabetin gereklerinin yerine getirilmemesinden kaynaklı olduğu algısı yaratılmaktadır. Oysa rekabetçi kalkınma modelleri bizatihi bu eşitsizliğin yaratılmasının ve doğanın geri döndürülemez noktaya sürüklenme pahasına üretim faktörü olarak kullanılmasının sebebidir. “Kapitalizmin özü, Schumpeter'in uzun zaman önce gösterdiği gibi, *"katı olan her şeyin eriyip havaya karıştığı" sürekli yaratıcı yıkımla ilgilidir, ancak bu her zaman coğrafi değişim ve coğrafi yeniden yapılanma yoluyla olur*” (Swyngedouw, 2004, s. 30). Devletin her türlü ekonomik alandan dışlanması savunulmasına rağmen gerekliliği rekabetin yaratılması ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Sınırlarla ayrılmış bölgelerden bu eşitsizliğin, sömürünün veya doğal felaketlerin sebebi olarak gösterilmesi için diğerini işaret ederek yararlanmak böylece mümkün olmaktadır. Buna göre sermaye nereye giderse orası zenginleşmekte, nereden giderse orası bir çöküş yaşamaktadır. Bölgeler arası rekabette başarılı olmanın yolu her şeye karşın büyümektir ve kalkınmacı veya büyümeye odaklı politikalar ile bu sağlanmalıdır. Sermaye de kalkınma için gerekli olmanın yanında bunun sağlanması için uygun koşulların yaratılması devlet eliyle gerçekleştirilmelidir. Oysa aşırı ve tamamen borç yoluyla yaratılan para vasıtasıyla birikmiş sermayenin bizzat kendisi uzun erimli borçların yaratılarak verimsiz projelerin oluşturulması için ciddi bir motivasyon kaynağıdır.

Dünya ticareti 1994 yılında yıllık 4.3 trilyon dolar hacme sahipken 1996 yılında günlük finansal piyasanın işlem hacmi 1.4 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu işlemlerin büyük çoğunluğu da dış piyasalarda dünyayı dolaşarak üretime bağlı değil, evrak alım satımından kâr elde etmek amacıyla gerçekleştirilmekteydi. Bretton Woods ile kurulmuş olan sistemin çöküşünün ve ardından gelen para sistemindeki bozulmayla birlikte paranın bu derin uluslararasılaşması ve ulussuzlaştırılması, adeta tüm ekonominin küreselleşmesini temsil eden bir *pars pro toto*¹⁴ haline gelmiştir (Swyngedouw, 1996).

Vestfalya ulus-devlet düzenine göre kurgulanan dünya ekonomisi, kendisini dönüştürerek devletler merkezli örgütlenmelerin ötesinde yeni bir siyasal sisteme de kapı aralamış görünmektedir. Bu dönüşümü ifade eden bir kavram olarak küreselleşme retorik ve analitik işlevinin yanında bir kültürel ifade biçimi de olmaktadır. 1990 Washington Kon-

¹⁴ Pars pro toto, bir bütünün parçasının bütünün kendisini ifade ettiği, onu temsil ettiği söylem biçimidir.

sensüsü ile teknokrat bir görünüme bürünen neoliberalizm uygulayıcıları, uzlaştıkları rekabetçi küresel kapitalizmin yerleşebilmesi için gereken devletin dönüşümünü ulusal ve yerel boyutlarda ölçeklendirerek gerçekleştirme faaliyetlerini yürütmektedirler (Peck ve Tickell, 2002). İdeal yerleşmiş bir teoriden ziyade 1980lerde tepkisel bir deregülasyon döneminin ardından 1990'larda daha ileriye dönük tasarımsal politik söylem ve pratikler görülmektedir. Yani deregülasyonun yerine reregülasyon diyebileceğimiz, devlet yapım süreçleri alt ve üst mekânsal ve kurumsal seviyeleri de kapsayarak sürdürülmektedir. Oturmuş bir teorinin olmadığından yola çıkarak neoliberal amaçların ne olabileceğine dair bir tasavvur oluşturabilmek için kurumsallaşma biçimlerine ve özellikle de yereldeki pratiklerine bakmak daha faydalı olmaktadır. Çünkü neoliberalizmin küresel kapsayıcı söylemleri ile yerelde yönetim aşamasında ortaya çıkan gerçek karakteri arasında tutarsızlıklar ciddi boyutlardadır.

Thatcher ve Reagan'ın (Özal'ı da dâhil edebiliriz) önderlik ettiği saldırgan ve yumuşak neoliberalizm olarak görülebilecek sosyal liberallere karşı dahi, sosyal siyasi haklar temelinde baskılayıcı döneminden bugüne tartışmalı ve eşitsizlik yaratıcı politikalar dik-kate alınırsa, neoliberalizm bu çok yönlü evrim içinde en çok da düzenleyici bir proje veya rejim olduğu tartışması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer şeylerin yanı sıra, neoliberal yönetişimin rutinlerinin teknokratik olarak yerleştirilmesi, neoliberal kurumların agresif genişlemesi ve tekrar eden krizlere ve neoliberal hegemonyaya kurumsal ve politik muhalefetin yarattığı erozyona rağmen sağlam durduğu algısı yaratan, normalleştirilmiş bir neoliberalizm deneyimi yaşanmaktadır. 1980'lerde "rollback" neoliberalizmi dönemindeki deregülasyon ile devletin içini boşaltma sürecinin yerini "roll-out" neoliberalizmi dönemi olarak nitelenen devletin ve kurumların yeniden inşasının yaşandığı reregülasyon dönemi takip etmektedir. Keynesyen refah devletinin kurumları ortadan kaldırılıp politikaları terk edilirken bu değişimle birlikte neoliberal düzenleyici devlet formları, yönetim modelleri ve düzenleyici kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır. Yakın zamanlarda ise ekonomik olarak neoliberal ancak yönetsel olarak otoriter karaktere sahip yönetimler, bu inşa sürecinde kurumsal ve düzenleyiciler bağlamında bir şablon oluşturmaya başlamıştır (Peck ve Tickell, 2002, s. 384).

Ayrıca yıkılan eski kurumsal yapıların üzerine bu yeniden inşa edilen düzenleyici kurumlar, yönetim modelleri ve neoliberal devlet formlarının da üst düzenleyiciler ile kurumsallaştırılması süreci yürümektedir. Böylesi proaktif ekonomi-politik denemeler de Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi örgütler üzerinden yapılmaktadır. *“Hükümetler arasında geçer akçe yasaysa, uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketler arasında geçer akçe standartlardır. ISO (Uluslararası Standartlar Örgütü) bu küresel standart oluşturma etkinliğinin devletdışı parlamentosudur”*(Easterling, 2017, s. 20).

Thatcher dönemi Birleşik Krallık'taki uygulamalar göstermiştir ki global bağlamda emek-sermaye ilişkisini düzenleyen küresel yaklaşımlar yerelde mikro ölçekte uygulanarak esneklik sağlanmıştır. Çalışma saatleri, asgari ücretler üzerindeki toplu pazarlıkların aşırı yerelleşmesi sonucu emek aleyhine yeni ücretlendirme ve düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu halde küresel işbirliği gösterebilen seçkinler ve uluslararası örgütlerin yerel ile ilişkisi glokalleşme sırasında asimetrik olmaktadır (Cox ve Mair, 1991). Bunun yanında esnek çalışma ve inovatif iş ortamı hedefiyle emeğin her türlü güvencesi ortadan kaldırılarak piyasanın talepleri ve paranın özgürleştiği bir kurumsal yapının evrilmesine olanak sağlanmıştır. Farklı ölçeklerde daha yerel olanın kurgulanmasıyla üst yapılar tarafından hedeflenen organizasyon şeması daha kolay oluşturulabilir olmaktaydı. Küreselleşme ile birlikte dönüşen tüketim-üretim ilişkisi güç dengelerini sosyal-siyasal yapılar içinde değiştirmektedir. Emeğin veya üretim ilişkisinin mekânlarına (ayrıca finansallaşmanın derinleştirilmesi sırasında) yönelik ölçek uygulamaları küçülürken, sermayenin dolaşımı için organizasyon yapılarında ölçeklerin büyüdüğü görülmektedir. Devletin de yeniden ölçeklendirildiği bu süreç içinde devletin ve vatandaşın yönetim ölçekleri içinde rolleri ve etki kapasiteleri ise değişmektedir (Swyngedouw, 2004).

Organizasyon yapıları, akış ağları üzerine kurulu sistemlere bağı arttığı ölçüde uzay-mekân anlamında bağı da yerelden o derece kopmaktadır. Dolayısıyla organizasyonun eylemsel mantığının, yerel toplumsal mantıktan ve etkilerinden de o derece kaçınması mümkün olmaktadır. Bu model tam da Max Weberian bürokratiklersem rasyonalizmi ile paralellik taşımaktadır. Bu yolla yerel elitlerin, yerel işgücü ve pazarların dünya ekonomisine bağlanması mümkün olmaktadır. Küresel finansal piyasalara, uluslararası işgücü

havuzuna veya ticari piyasalara anlık bağlantı sayesinde organizasyonun ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve küresel ittifaklara dâhil olabilecek konuma gelmektedir. Dolayısıyla yerel ihtiyaçlara yönelik de yerel piyasalar aynı sistemden faydalanabilmektedir. (Castells, 1992, s. 171). Burada organizasyonun merkezileşmesi ancak bağlantı noktalarının desantralizasyonu ikiliği birlikte işlemektedir. Çünkü uluslararası karşılıklı bağımlılık (ulusal veya bölgesel düzeyde) arttıkça bu bilgi işlem bağlantılarının da yaygınlaşıp derinleştirilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Bu da bir coğrafi mekânı değil ancak sistemin kendisini merkezileştirmektedir.

Artık teknolojinin imkânları ve etkisi, sosyo ekonomik yeniden inşa süreci ile algı ve gerçeklik arasında bir yerlerde etnik-ulusal veya bir coğrafyaya bağlı olmayan yeni düzlemlerde ortak yaşam alanları oluşmaktadır. Üstelik bu yaşam alanları artık modern birey ve gruplar için yurt kavramını karşılamaya başlamıştır. *“Glokal eylem ve düşüncenin çerçevesini oluşturan mekânın bir simülasyonu, davranışlar için modeller ve eylemsellik döngüleri olmaktadır.”* Bunun yanında geleneksel merkezi devlet unsurlarının bu farklı düzlemlerdeki ortak yaşamlar ve yarattıkları kurumlar (devletin kapsamı içinde, altında, dışında veya üzerindeki) sebebiyle yıpranması ve hatta ortadan kalkması temel bazı kavramları da etkilemektedir. Bunun başında aslında ulusal devletin kendisinin güvenliğini ifade eden ulusal güvenlik ve dahi ulusal egemenlik kavramının yaslandığı anlamların içeriği değişmektedir. Dolayısıyla yeni dünya sistemi için bu türden köklü dönüşümler ileriye dönük uluslararası sorgulamaları da beraberinde getirmektedir(Luke, 1995). Yerelliğin çok kültürlülük vurgusu sebebiyle yüceltilmesinin tehlikesini ya da yapaylığı üzerine Robertson da çağdaş milliyetçi örneklerde görülebilecek türden bir *yerel-ötesi* tehlikeye işaret etmektedir. Yerelliğe atıfta bulunarak ortaya çıkan ulus, etnik kimlik varoluş iddiaları aslında küresel terimlerin tarifiyle uyumludurlar (Robertson, 1995).

3.3.5. Küresel Yönetişimi Glokal Yapılar Üzerinden Kurmak

Glokal yapıların asli işlevi yerelin küresel ekonomik düzene eklenmesinde ulus-devlet sistemine göre tasarlanmış engellemelerden mümkün olduğunca kaçınabilmektir. Bu çerçevede küresel standartlar ile bir ortak çalışma prensipleri geliştirilmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansları birçok ülkede hayata geçirilmiş örneklerden birisidir. Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonu ile ülkede bölgeler arası eşitsizliği gidermek amacıyla kurulmuş olan Bölgesel Kalkınma Ajansları, 26 farklı bölgeye ayrılmış coğrafi

mekânlarda faaliyetlerini yürütmektedir. 1991 yılında Avrupa’da kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) benzeri bir kurumsal yapı Türkiye’ye de üyelik görüşmeleri sırasında tavsiye edilmiştir. Böylece Türkiye’de de Bölgesel Kalkınma Ajansları 2006 yılından itibaren kurulmaya başlamış ve temel olarak hedeflerini sivil toplum, kamu ve özel aktörleri bir araya getirerek işbirliği yaratarak kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak ve bölgesel ekonomik dengesizlikleri gidermek olarak belirlemiştir (Türkiye Belediyeler Birliği, 2018). Bu Ajanslar kendileri doğrudan yatırım yapmamakta, belirlenen projelerin gerçekleştirilmesi için yönlendirici görev icra etmektedir. Tarımsal, sanayi vb. gibi çok çeşitli projeler için bir kısmı hibe olan krediler yoluyla finansman sağlamaktadır. Kredi veren kuruluşlar içinde Dünya Bankası Grubu içindeki IFC de önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra elçiliklerden alınan hibeler ve BM kuruluşları da finansman içinde hibe kısmına destek olmaktadır, ancak büyük bölümü Dünya Bankası (IBRD) ve IFC tarafından sağlanmaktadır. Ajansların faaliyetleri kendi belirledikleri ve siyasi sınırlardan farklı ancak idari olarak il sınırlarını dikkate alan bölgelerde gerçekleşmekte, bunun için yerelde ulus-altı bölgesel ölçeklendirme yolunu kullanmaktadır (Türkiye Belediyeler Birliği, 2018). Projelerin oluşturulması belirlenen yerel ihtiyaçlara göre hazırlanmakta, hazırlanan tip projelerin standartlarına uygun biçimde yerel aktörlerin oluşturduğu projeler finanse edilmektedir. Bu sırada kamu bankaları, ajanslar ile borç verenler arasında aracı olarak kullanılmakta ve küresel teknik şartlara uygun hale getirilmektedir. Yerelde uygulanan bu projelerin finansmanı dışında pratiğine yönelik olarak da yönlendirmeler devam etmektedir. Örneğin tarımsal kalkınma çevresinde büyükbaş hayvan çiftlikleri oluşturulurken standart tip projelere göre finansman sağlanan projeler için Türkiye’de Ziraat Bankası aracılık yapmıştır. Teknik şartnameler dışında çiftliklere alınacak hayvanların cinsi ve nereden alınacağına yönelik yönlendirmeler yapılmıştır. Benzer örnekler diğer alanlardaki projeler için de gösterilebilir.

Kentler çalışmada da açıklandığı üzere hem Dünya Bankası hem de neoliberal akım için sürdürülebilir kalkınmanın çekirdek rollerinden birine sahiptir. Bu sebeple ortaklaşmaları için de platformlar yaratılmaktadır. Avrupa Komisyonu, OECD, UNESCO ve birçok BM kurumu ile Dünya Bankası’nın da işbirliği içinde olduğu UCLG, yani Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı esas olarak dünya çapında kentlerin yerel yönetimleri arasında bir ağ oluşturmak hedefindedir. Bu sayede ortak ve benzer sorunlara

ilişkin bir çözümler dizini oluşturmayı amaçlamaktadır. Kaynakların daha etkin ve şeffaf dağılımı sağlamak, kentler arası işbirliğini geliştirmek, kamu-özel veya STK'lardan oluşan kent paydaşlarının yerel sorunlara ve yönetime daha etkin katılımını mümkün hale getirmek istendiği ifade edilmektedir (UCLG). Bölgesel Kalkınma Ajansları gibi kurumlar da UCLG'nin Avrupa ayağını teşkil eden CEMR'in (The Council of Municipalities and Regions) biçim verdiği ve uygulama noktasında devletlere tavsiye ettiği kurumlar olmaktadır (CEMR). CEMR üyeleri, Avrupa Konseyi'ne üye 40 devletin çoğunluğu yerel yönetim birliği olmak üzere 60 kadar kurumundan oluşmaktadır. Paradiploması olarak da adlandırılan ve ulus-devlet merkezli geleneksel diplomasinin dışında ve özerk olarak gelişmeleri yürütüldüğü platformlar yerel yönetimlerin ortak standartlar geliştirmelerine hizmet ederken, yine devletlerin egemenlik kriterlerinden uzaklaşarak küresel örgütler altında ilişki kurmaktadır.

Özel amaçlı ekonomik bölgeler de kalkınmakta olan ülkeler tarafından önemli ekonomik araçlar olarak görülmektedir. Bu alanların altyapı boyutu olması yanında politik yönden de karşılığı bulunmaktadır. Kendi periferisinde ekonomik değer yaratmanın ötesinde doğrudan yabancı yatırımları da çekme amacına yönelik hükümetlerce de genel olarak desteklenmektedir. İlk olarak 1980'lerin başında Doğu ve Orta Avrupa, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Commonwealth ülkelerinde geniş çapta kurularak uygulamaya geçirilen özel amaçlı ekonomik bölgeler (World Bank FIAS, 2008) işlevsel bakımdan birkaç farklı grupta toplanmaktadır. Serbest ticaret bölgeleri, finans merkezleri en yaygın bilinen özel amaçlı ekonomik bölgelerdir. Dünya Bankası çalışmasına göre 135 ülkede yaklaşık 3.000 özel amaçlı bölgede 68 milyon kadar istihdam oluşmuş bulunmakta ve 500 milyar \$ değerinde doğrudan ticaret hacmine sahiptir (World Bank FIAS, 2008, s. 15). Bu alanlarda kamu-özel işbirliği ile geliştirme süreçlerinin oluşturulması ve çalışma prensiplerinin küresel olarak belirlenmiş standartlara uygun kurgulanması için DTÖ'nün etkin kılınmasını gerektirmektedir. ILO (International Labour Organization) standartları da bu bölgeler için bir nevi anayasa rolünü yerine getirmektedir. Dünya Bankası (1992a) bu tür alanlar için özel teknik şartları ortaya koymakta, serbest ticaret şartların ve düzenleyici liberal çevrenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Dünya Bankası ekonomisti Madani (1999) ise, Özel Amaçlı Ekonomik Bölgeler içinde yer alan Serbest Ticaret Bölgeleri üzerine hazırlayıp sunduğu Dünya Bankası raporunda bu tür bölgelerin iddia edildiği gibi endüstrileşmenin

ve büyümenin motoru olmadığı, belki bunu sağlayan birçok unsurdan biri olabileceğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra genel bir liberalleşme sürecinin de bir enstrümanı olduğunun altını çizmekte, ülkelerin ekonomik modeline ve ihtiyaçlarına yönelik cevap sunabileceği gibi bazı durumlarda ekonomisine zarar da verebileceğini hatırlatmaktadır.

Küreselleşen üretim biçimi sermaye ve ulaşımın daha hızlı ve ucuz olması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte birkaç ülke dışında üretimde (çip üretimi gibi) uzmanlaşma gereği görülmemekte ve genel olarak Serbest Ticaret Bölgelerinden beklenti ucuz ve verimli işgücü düzeyine inmektedir. Bunun yanında çevre, altyapı, iş mevzuatı düzenlemeleri gibi genel beklentiler ise hâlihazırda önceden beri bulunmaktadır (World Bank, 1992a, s. 57). Bu sebeplerle bölgeler arasında yatırımları çekmek için rekabet artmakta ve ülkelerin özel yatırımlara yönelik sermaye yanlısı tutumları daha belirgin hale gelmektedir. Birçok düzenlemeden muaf tutulmaları ve kendi içlerinde bir hukuki statüye sahip olmaları sayesinde de yer aldıkları coğrafi bölgeler ile küresel ticaret arasında bağlantı noktası olmakta, bu bağlantı noktaları da birbirileri ile bir ağ kurmaktadır. Örneğin, bugün Çin dış kaynaklı doğrudan yatırımlarının 52%'sini Hong Kong üzerinden almaktadır. Ayrıca Çin'in serbest ticaret bölgelerinden yaptığı ihracatın 40%'ı Hong Kong serbest ticaret bölgesinden yapılmaktadır (World Bank FIAS, 2008, s. 27). Çin'e bağlı özerk yönetimiyle Çin'in dünya ile ticaretinde de önemli yeri olan Hong Kong aslında bir nevi şehir ölçeğinde finans merkezi artı serbest ticaret bölgesi işlevini görmektedir.

Birkaç yıl öncesine kadar Çin pasif görülse de “barışçıl yükseliş/kalkınma” olarak isimlendirilen küresel bir strateji çerçevesinde aktif politikalar izlemeye başlamıştır (Buzan, 2014). Temel olarak ekonomik kalkınmayı ülke çapında sağlayarak bunu önce bölgesel daha sonra ise küresel alanda diğer ekonomilerle entegre edilmesini hedeflemektedir. Elbette bu ekonomik bağımlılık Çin merkezli ve onun ihtiyaçlarını önceleyen bir niteliktedir. “Bir Kuşak- Bir Yol” olarak da isimlendirilen yeni İpek Yolu üzerinde özellikle 5G gibi iletişim alanının ötesinde güvenlik alanını da ilgilendiren altyapı projelerini kimin yapacağı gerilim unsuru olarak ortaya çıkmaktadır (BBC, 2019). Bunun yanında Dünya Bankası yoluyla bir ittifak kurma yoluyla Kuzey-Batı'nın uyguladığı borçlandırma siyaseti ile nüfuz elde etme stratejisini Çin devlet olarak doğrudan yönetmektedir.

Bugün AUKUS¹⁵’un imzalanması, Birleşik Krallık’ın Brexit ile AB’den ayrılarak daha esnek ve ABD ile geniş ve derin bir işbirliğine yönelerek Çin ile üzerinde daha önce uzlaştıkları İpek Yolu’ndan uzaklaşması (Kurtaran, 2020), Çin’in küresel politikalarını değiştirmeye zorlamaktadır. Bu durum aynı zamanda AB’nin küresel pozisyonunu da oldukça etkileyecektir (Bindenagel, 2021). Üstelik dahası, G7 ülkelerinin İngiltere’de gerçekleştirdiği toplantıda, Çin’in “Bir Kuşak-Bir Yol” projesine karşı alternatif bir altyapı projesi üzerinde anlaştıkları belirtilmiştir (Deutsche Welle, 2021). Bu tür altyapı projelerinin sadece finansman sağlama ve ticaret konusu olmadığı ve egemenliğin uzantısını ihtiva eden unsurlar barındırdığı artık daha yaygın kabul görmesi sebebiyle dünya üzerindeki az sayıdaki egemen devlet, bu konularda daha hassas politik tavrı sergilemektedirler. Şu ana kadar mevcut uluslararası düzenin işleyiş kodlarını değiştirecek kırılmalar olmamıştır. Daha çok sistemin ağırlık noktaları için yer değiştirme ihtimalleri tartışılmaktadır. Çin’deki üretimi besleyen büyük şirketler yatırımlarını Latin Amerika, Kuzey Afrika ve Hindistan gibi ABD ile Birleşik Krallık’ın nüfuzunun baskın olduğu alanlara kaydırmaktadırlar. Bu da Çin’in üretmesi, ABD’nin tüketmesine dayalı dengenin değişmekte olduğunun işareti olarak algılanabilir. Bunun yanında Çin finansal sistemi ve bu finans sektörü ile karşılıklı birbirini besleyen devasa inşaat sektörü ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu durum daha önceki bölümlerde açıklanan finansallaşma ve gayrimenkul ilişkisinin tekrarlanacağını düşündürmektedir.

Giddens (1991), modern zamanda küreselleşmeyi açıklarken yerel ile olan karşıtlığından hareketle bir araya gelemeyecek dinamikler olarak görmektedir. Ancak çalışmada ismi geçen birçok araştırmacının yaklaşımında, küresel ile yerel olanın karşıtlığından ziyade birbirlerini nasıl etkiledikleri yönünden farklılıklar görülmektedir. Küreselleşmeyi glokalleşmenin bir fonksiyonu olduğu gibi glokalleşmeyi küreselleşmenin bir formu olarak görmek arasında varılan nokta açısından köklü bir ayrım yoktur. Çok düzlemli yönetimden bahsederken birden çok düzlem içinde yer alan aktörlerin birbirilerini ve içinde bulundukları düzlemdeki kurumsal yapıları etkiledikleri bir dinamikten bahsedilmektedir. Bunu da çoklu ağlar ile gerçekleştirmektedirler. Bu ağların yapısı kurumsallaşma ile

¹⁵ Avusturalya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan Pasifik’te çok geniş çaplı stratejik bir anlaşmadır.

birlikte şekillenmekte ve aktörler bu ağlara entegre olmaktadır. Ağların uzandığı bağlantı noktaları en küçük yerel yönetimlerde olabileceği gibi uluslararası örgütlerde de olabilmektedir. Bu ağlara katılım ise sadece kamusal aktörlerden ibaret olmamakta - resmi veya gayri resmi - sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, her ölçekte kamusal kurumlar olabilmektedir. Burada artık devletlerin veya yapıların işgale ihtiyaç duymadan bir nüfuz alanı yaratma, hatta ötesine geçerek yönetme kanalları oluşmaktadır. Hardt ve Negri'nin (2008) bahsettiği imparatorluk böyle bir yapıya yakın bir olguyu tasavvur etmektedir. Mevcut küresel sistemin diyalektik olarak, kendiliğinden oluşmadığı gibi piramidin en üst kısmındaki bir avuç küresel gücün tasarısının tam karşılığı olmadığı, ikisinin arasında bir yerde oluştuğu söylenebilir. Yönetişim için bahsedilen her katmandan her aktörün katılımcılığının mümkün olduğunca geniş biçimde sağlanması, ulus devletlerin egemenlik alanlarının yıpranarak bu alanlar üzerinde sivil örgüt veya özel şirketlerin hareket kabiliyeti kazanması gibi gelişmeler burada *çokluk* kavramının vücut bulduğu fikri uyandırmaktadır. Bu ilişkilerin bahsettiğimiz ağlar vasıtasıyla kuruluyor olması da aynı yapıyla benzerlik taşımaktadır.

“Emperyalizm aksine İmparatorluk, toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmadığı gibi, sabit sınırlara ya da engellere dayanmaz. İmparatorluk, giderek bütün yerküreyi kendi açık ve genişleyen hudutları içine katan merkezsiz ve yersizyurtsuzlaşmış bir yönetim aygıtıdır. İmparatorluk, değişken komuta ağları yoluyla mezlez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoklu mübadeleyi idare eder... İmparatorluk bir toprak parçasını ve bir nüfusu yönetmekle kalmaz, bizatihi içinde yaşadığı dünyayı yaratır” (Hardt ve Negri, 2008, s. 21).

Oluşturulan dışa açık bu ağlara dayalı kurumlar, kendileri bu çoklu etkiyle dönüşse de aynı zamanda hayatın içindeki insandan doğaya kadar her şeyi dönüştürücü bir fonksiyonu yerine getirebilirler. Her ne kadar artık toprağın işgali döneminin bittiğini yazmalarında itibaren Irak işgali gerçekleşmiş olsa da bu türden bir mekanizmanın kurulma çalışmaları, nihai noktayı hedefleyerek veya değil, ilerlemektedir. Bilinçli olmayabilir çünkü modern dönem rasyonalizmi kısa vadeli sorunlara odaklanarak getirdiği çözümlerin bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır. *“Ekonomik rasyonalizme bir kez sürüklenen insanlar rasyonelleşmemiş hiçbir yaşam alanı bırakmadılar, kendileri, toplumsal yapı, devlet ve ege-*

menler hakkındaki her şeyi sorguladılar”(Schumpeter, 2018, s. 107). Küresel yönetişimin unsurları olarak uluslararası örgütlerin, ulusötesi sivil toplum kuruluşlarını da emperyal devletlerin birer uzantısı olarak görmekten ziyade sistemin kendisinin, yani imparatorluğun müdahale araçları olduğunu söylemek mümkün (Hardt ve Negri, 2008) olsa da bunun için sistemin paydaşlarının gerçekten dâhil olma ve dönüştürme kanallarının açık ve simetrik dağılması gerekmektedir. Bunun tespiti için ise kapsamlı ve derinlemesine çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç

1970’lerden itibaren küresel ekonomik sistem neoliberal politikalar ışığında yeniden biçimlendirilmeye başlamıştır. Bretton Woods ile karara bağlanan gömülü “*embedded*” liberalizm yerini neoliberalizm olarak adlandırılan ve Washington Konsensüsü ile ilan edilen eski klasik liberalizme atıfta bulunan bir “*laissez-faire*” söylemine bırakmıştır. Ancak neoliberalizm, klasik liberalizmden farklı olarak, devletin asla müdahale etmediği bir serbest piyasa yerine devletten piyasanın beklentileri çerçevesinde düzenlemeler bütünü talep etmektedir. Bu çerçevede ekonomik sistemin yeniden dizayn edilmesi sürecinde devletten beklenen şartları sağlayabilmesi için yapısal bir dönüşüm geçirmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımların kurumsallaştırılması süreci ise devlette veya piyasa yerine öncelikle Dünya Bankasıgibi uluslararası örgütler üzerinden yürütülmüştür. Dünya Bankası bu süreçte başlangıçtaki hedefinin ötesinde, kalkınmanın bir kaldıraç değil küresel olarak neoliberal politikaların belirlenmesinde bir faktör, sermayenin hareketini yönlendirmekte olan bir aktör niteliğindedir. Neoliberal politikaların kurumsal düzeyde geliştirilerek devlet ve daha sonra da yerel düzeylere intikal etmesinde önemli role sahiptir.

Serbest piyasa koşullarına göre dizayn edilen yeni pazarlar veya sermayenin yönlendiği büyük altyapı projeleri mekân açısından yayılmasını sağlarken, uzun vadeli tahviller veya büyük altyapı projeleri sermayenin biriken enerjisinin zaman yönünden aktarılmasını sağlamaktadır. Böylesi büyük çaplı dönüşümlerin sağlanması ise detaylı ve çok yönlü bir programa ihtiyaç duymaktadır. Dünya Bankası tarafından teorize edilen yönetim kavramı burada devreye girmekte, ihtiyaç duyulan kurumsallaşma modellerinin yol

haritasını gösteren bir olgu haline gelmektedir. Neoliberalizm kendi başına bir teori olmaktan daha çok sermaye birikim modelinin yaşadığı krizleri aşmak için liberalizmden esinlenen bir pratikler bütünü olarak yerelden küresele her düzlemde Anglo-Amerikan tipi yönetim modelleri oluşturmuş ve fakat farklı coğrafyalarda veya farklı sektörlerdeki ihtiyaca yönelik değişen çözümler üretmiştir. Tezde ayrı başlıklar altında incelenen globalleşme ve yerelleşme, her yöne nüfuz etmiş bir finansallaşmayı gerçekleştirmek için kullanılan stratejik çözümlerdir. Yerelleşme ile ulus devlet mekanizmalarının yarattığı engeller aşılabilmekte ve finansallaşma yerelde her kılcal damara ulaşabilmektedir.

Glokalleşme süreciyle kültür, mekân ve kurumsallaşma yönünden postmodern dönemin özelliklerinin belirginleştiği görülmektedir. Çeşitlilik ve özgünlük sadece kültürel veya pazarlamaya yönelik bir muhteviyata sahip değildir. Post-fordist esnek üretime göre modellenen ekonominin arz ve talebi böylelikle oluşturulmaktadır. Finansallaşmanın fi-kirsel alt yapısını destekleyip ve kültürel anlamda kozmopolit bir dünya tasavvuru çizerken aynı zamanda kültürün de metalaşmasını sağlamaktadır. Aynı anda farklı mekânlardaki sorunlara esnek cevaplar üretme ihtiyacı, çoklu yerellerin bir araya gelerek oluşturduğu mozaik esasen küresel bir ağ inşa etmektedir. Ulus devletlerin mutlak egemenliğinden kaçınan, yerel ve bölgesel ölçekteki global yapılar arasında Dünya Bankası ve BM gibi kurumların desteklediği ilişkiler yoğunlaşmaktadır. Finans merkezi, serbest ticaret bölgesi gibi global ekonomik yapıların kendi aralarında oluşturdukları standartlara göre işleyen mekanizmalar, içinde bulundukları ülkelerden ziyade, uluslararası kurumların merkezi olduğu ağlar içinde işlemektedir. Kalkınma politikaları ile ekonomik çekirdekler olarak tasarlanan yerel-bölgesel mekânlar, bu ağ bağlantı noktalarının coğrafi düzlemini temsil etmektedir. Globalizmin bu farklı boyutlarının hepsi küresel sermaye birikim modelinin yapısal sorunlarına cevap verebilmek ve finansallaşmanın hızı ile serbestliğini gözetmeye yöneliktir. Özellikle Dünya Bankası, bu dönüşüm sürecinde yol haritası olarak sunduğu yönetim modelleri ile bir çatı görevi görmektedir.

Robertson (1995) globalleşmeyi açıklarken çoklu ağlara bağlı ve kendi kendine çalışan, yani merkeziyetsiz bir sistemi ifade etmekteydi. Hardt ve Negri'nin (2008) çoklu ağ sistemi, merkezsiz ancak sistemin kendisinin işlevsel olarak gayet merkeziyetçi olduğu bir yapı tasavvur etmektedir. Wallerstein (2012) da çoklu ağlarla birbirine bağlı ancak bir

merkezin idare ettiği bir mekanizmanın varlığı üzerine sorular yöneltmiştir. Bu çalışmada, finansal sistemin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen devlet aygıtlarıyla birlikte kültürün, yerelin, doğanın yeniden icat edilip üretilirken, Vestfalya ulus-devlet sistemini dönüştürme potansiyeline sahip olduğu iddia edilmiştir. Söylem, merkez ile yerel arasındaki güç ilişkisinin -yerelin ihtiyaçlarına ve taleplerine yönelik olarak- yerelleşme lehine geliştiğini düşündürse de devletin neoliberal politikalar bağlamında üstlendiği yeni roller tersi bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda tez, giderek genişleyen ve derinleşen kanallardan asimetrik ve merkezizetçi bir yapının inşa edilme potansiyeli olduğunu savunmaktadır. Sonuç olarak neoliberal politikaların yeniden üretim süreçlerinin özellikle kent meknında yerel ve bölgesel olarak yoğunlaştığı, Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığı ile standart pratikler oluşturularak yerelden küresele merkezizetçi yapının muhafaza edildiği tespit edilmiştir. Yerelleşme adı altında özellikle uluslararası örgütler tarafından sunulan politikalar incelendiğinde, yerelin değil küresel sistemin muhafaza edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Yerel olanın, küresel olanın karşıtı olmadığını aksine küresele dâhil olduğu bu bağlamda söz konusu pratiklerin resmi söylemlerde yer aldığı üzere politik değil, teknokratik olduğu iddiasının da geçerli olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Yerelleşme politikaları yürütülürken devletlerin merkezde çabuk karar alma ge-rekesiyle otoriterleşme eğilimi de bu çerçevede anlamlıdır. Öncelikle yaşanan dereglasyon politikaları ile devletin ekonomik her alandan çekilmesi, yerel yönetimlerde ve taşra teşkilatlarında yerelleşmenin yapılması gibi “rollback”; neoliberalizminin ardından “roll-out” devletin rereglasyonu sonucu, denetleyen bir st yapı biçimine dönüştürmeye başlaması da kısmi otoriter nosyonlar taşımaktadır. Neoliberalizm tartışmaların odağı da daha çok, eski kurumsal modelleri yıkarak üzerine yeni teknokratik tandanslı kurumsal modeller inşa ettiği ve bu yönüyle düzenleyici bir projenin teorize edilmesi olduğu yönündedir. Yereldeki uygulamaların da Dünya Bankası başta olmak üzere NATO, Dünya Ticaret rgt gibi uluslararası örgütlerin çok katmanlı yönetişim politikaları ile örtüşmekte olması bu fikri destekler niteliktedir. Sözü geçen örgütler küresel yönetişimin gerçekleştirilmesinin uygulama alanları olmaktadır. Çoklu ağlar yoluyla aktörlerin ortak bir ağlar sistemine entegre olmaları neticesinde ağların uzandığı bağlantı noktaları en küçük yerel yönetimler ile uluslararası örgütler arasında bir etkileşim modeli ortaya çıkmaktadır. Resmi veya gayri resmi- sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, her ölçekte kamusal kurumlar olarak çok sayıda aktör ve çeşitli bir katılım skalası bulunmaktadır. Devletler veya

güç merkezleri işgalsiz bir yönetimsellik biçimi yaratabilmektedir. Yönetimselliğe dair unsurlar çift yönlü olarak ulus-üstü ve ulusaltı yerel/bölgesel oluşumlara doğru ulus-devlet mekanizmasından uzaklaşmaktadır. Devlet düzlemindeki desantralizasyon ise sistemin başka bir merkezde daha merkeziyetçi bir yapıya eklemlenmediği anlamına gelmemektedir. Neoliberal politikalar ile şekillenen bu merkeziyetçi yapı yerel ve küresel seviyede birçok aktörün eşgüdüm halinde çalışmasının başarısına bağlıdır. Tezde bu çerçevede Dünya Bankası'nın, yönetim ve globalizm gibi stratejiler ile gerek devleti gerekse piyasa ve toplumu dönüştürebilme kapasitesine sahip, düzenleyici politik bir kurum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tezde deşifre edilmeye çalışılan merkeziyetçi düzen, dünyanın bütün kaynaklarını birer finansal değer olarak görmekte ve kar maksimizasyonu için toplumsal hakların, tarihi birikimlerin anlamını kaybetmesine sebep olmaktadır. Bugün artık Dünya Bankası'nın da gündemine giren sürdürülebilirlik ile neoliberalizmin kurumsallaşması arasındaki ilişkiye yöneltilecek sorular, gelecek çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

- Akçay, Ü., ve Güngen, A. R. (2019). *Finansallaşma, Borç Krizi ve Çöküş - Küresel Kapitalizmin Geleceği*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Alexander, J. C. (2003). *The Meaning of Social Life, A Cultural Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Aliet, J. (2007). Convergence and Glocalization - Non Counter - Penetration and Domestication: A Response to Prof. Ali Mazrui. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 1-14.
- Andersson, M. (2014). Metropolitan Governance and Finance. In C. Farvacque-Vitkovic, & M. Kopanyi, *Municipal Finances, A Handbook for Local Governments* (pp. 41-92). Washington D.C.: The World Bank.
- Angell, M. (2004). *The Truth About the Drug Companies, How They Deceive Us and What to Do About It?* New York: Random House.
- Appiah, K. A. (1992). *In My Father's House, Africa in the Philosophy of Culture*. New York: Oxford Press.
- Articles of Agreement (Article IV)*, IBRD. (n.d.). Retrieved 11 28, 2019, from worldbank.com: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement/article-V>
- Bajpai, R., ve Myers, C. B. (2020). *Enhancing Government Effectiveness and Transparency : The Fight Against Corruption (Vol. 2) : Executive Summary (English)*. Washington, D.C. : World Bank Group.
- Bang, H. P., ve Sorensen, E. (1999). The Everyday Maker, A New Democratic Challenge to Democratic Governance. *Administrative Theory & Praxis Vol.21, No.3*, 325-341.
- Bank for International Settlements. (2007). *77th Annual Report*. Basel: Bank for International Settlements.
- Bank of England, *New Forms of Digital Money*, "Çevrimiçi"
[www.bankofengland.co.uk: https://www.bankofengland.co.uk/paper/2021/new-forms-of-digital-money](https://www.bankofengland.co.uk/paper/2021/new-forms-of-digital-money), Erişim 21/07/2021
- Barber, B. B. (1995). *Jihad vs. McWorld*. New York: Ballantine Books.

- BaşbakanlıkÖzelleştirmeDairesiBaşkanlığı. (2003, 12 22). *Resmi Gazete* 25325 sayılı. Retrieved 02 22, 2021, from Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031223.htm#14>
- Başkaya, F. (1994). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bayraktar, F. (2015). ‘YÖNETİŞİM’ PARADİGMASI VE NEOLİBERALİZM: Çelişki ve Kopuş Mu Uyum ve Süreklilik Mi? *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 71-94.
- BBC. (2016, 09 14), *Bayer, Monsanto'yu 66 milyar dolara satın aldı*, , "Çevrimiçi" [bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37361302](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37361302), Erişim 09/07/2021
- BBC. (2016, 02 20). *bbc.com*, "Çevrimiçi" BBC: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-33141819> Erişim 23/04/2020
- BBC. (2019, 05 01). *bbcnews/turkce*, "Çevrimiçi" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48122753>, Erişim 22/09/2021
- Beaud, M. (2016). *Kapitalizmin Tarihi 1500-2000*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Bedirhanoğlu, P. (2007). The Neoliberal Discourse on Corruption as a Means of Consent Building. *Third World Quarterly*, 1239-1254.
- Bevir, M., ve Rhodes, R. (2003). Searching for Civil Society, Changing Patterns of Governance in Brittain. *Public Administration Vol 81 No:1*, 41-62.
- Bindenagel, J. (2021, 09 28). *theglobalist/rethinkingeurope*. Retrieved 09 29, 2021, from theglobalist.com: <https://www.theglobalist.com/aukus-deal-europes-global-strategy-falls-short/>
- Birdsall, N., Torre, A. d., ve Caicedo, F. V. (2010). *The Washington Consensus: Assessing a Damedged Brand*, World Bank Policy Research Paper. Washington D.C.: World Bank.
- Birleşmiş Milletler. (1945, Haziran 26). *Birleşmiş Milletler Anlaşması*, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. Retrieved 06 30, 2021, from www.inhak.adalet.gov.tr: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf
- Blaug, M. (1992). *The Methodolgy of Economics, or How Economists Explain* . Cambridge: Cambridge University Press.

- Board of Governors of the Federal Reserve System. (n.d.). *Total Assets*. Retrieved 07 04, 2021, from FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/series/WALCL>
- Boland, L. A. (2003). Methodological Criticism vs. Ideology and Hypocrisy. *Journal of Economic Methodology C.X. , No:4*, 521-526.
- Brock, G. (2011). Global Governance, Some Concerns About Authentic Democracy Addressed. *Onati Socio-Legal Series V.1, No. 5, Democracy in a Globalised World*, 1-17.
- Buchanan, J. M. (1984). "Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and its Normative Implications. In J. M. Buchanan, & R. D. Tollison, *The Theory of Public Choice II* (pp. 11-23). Michigan: The University of Michigan Press.
- Budak, S., ve Kavanoz, S. E. (2019). Küçük Yerleşimlerin Yerel ve Özgün Değerleriyle Öne Çıkarılma Süreci: Küreselleşme Çağında Kent Turizmi. *Siyasal: Journal of Political Sciences Vol.28, No.2*, 117-140.
- Buluş, A., ve Kabaklı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizin Karşılaştırması. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-22.
- Buscher, B., Igoe, J., Sullivan, S., Neves, K., & Brockington, D. (2012). Towards a Synthesized Critique of Neoliberal Towards a Synthesized Critique of Neoliberal. *Capitalism Nature Socialism Vol.23, No.2*, 4-30.
- Buzan, B. (2014). The logic and contradictions of 'peaceful rise/development' as China's grand strategy. *The Chinese Journal of International Politics Vol.7, No.4*, 381-420.
- Cammack, P. (2004). What the World Bank Means by Poverty Reduction and Why It Matters? *New Political Economy Vol.9, No.2*, 189-211.
- Castells, M. (1992). *The Informational City: Information Technology, Economic Reconstructing and the Urban-Regional Process*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Cebeci, G. (2010, 02 13). *Dünya Gazetesi*. Retrieved 02 04, 2021, from dunya.com: <https://www.dunya.com/gundem/tekelin-ozellestirilmesi-ve-tekeli-iscileri-haberi-105650>
- CEMR. (t.y.). *introducing cembr/ccre-cembr,"Çevrimiçi"* https://www.ccre.org/en/article/introducing_cembr Erişim 17/09/2021
- Çiftçi, M. (2020). David Harvey'in Mekân-Zaman Sabiteleri Kuramının 2008 Sonrası Konut Üretiminin Desantralizasyonunda İzdüşümü: Atkinson Bölgesel Eşitsizlik

Endeksi Yöntemiyle Türkiye’den Bir Kanıt. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, pp. 170-184.

Cities Alliance. (t.y.). *United Nations Cities Alliance Organization*, "Çevrimiçi", <https://www.citiesalliance.org/who-we-are/about-cities-alliance/overview>, Erişim 21/07/2021

Clarke, S. (1991). The State Debate. In S. Clarke, *The State Debate* (pp. 1-67). Wiltshire: Pallgrawe.

CNBC New York . (2021, January 14). *New York Budget*, "Çevrimiçi", <https://www.nbcnewyork.com/news/local>, Erişim 30/04/2021

Collingwood, V., Drake, E., Malik, A., ve diğerleri (2002). *Good Governance and The World Bank*. New York: University of Oxford.

Congressional Budget Office. (t.y.). *Congressional Budget Office/Publications*. "Çevrimiçi" <https://www.cbo.gov/publication/56542>, Erişim 22/06/2021

Cox, K. R. (1998). Spaces of Dependence, spaces of Engagement and the Politics of Scale, or: Looking for Local Politics. *Political Geography Vol.17, No.1*, 1-23.

Cox, K. R., ve Mair, A. (1991). From Localized Social Structures to Localities as Agents. *Environment and Planning Vol.23 No.2*, 197-213.

Cunningham, S. (2016, May 19). *The New Right*. "Çevrimiçi", Nisan 25, 2021, EncyclopediaBritannica: <https://www.britannica.com/topic/New-Right>, Erişim 25/04/2021

Davies, G. N., ve Woods, N. (1999). Russia and the IMF. *International Affairs, Vol.75 No.1*, 1-22.

Davies, J. S. (2000). The Hollowing Out of Local Democracy and the "Fatal Conceit" of Governing Without Government . *British Journal of Politics and International Relations Vol:2 No:3*, 414-428.

Demmers, J., Jilberto, A. F., ve Hogenboom, B. (2005). Good Governance and democracy in a world of neoliberal regimes. In J. Dommers, A. F. Jilberto, & B. Hogenboom, *Good Governance in the Era of Global Neoliberalism, Conflict and depolitisation in Latin America, Eastern Europe, Asia and Africa* (pp. 1-33). London & New York: Routledge.

Deutsche Welle. (2021, 06 12). *dw.com/tr/dunya*. "Çevrimiçi", from dw.com: <https://www.dw.com/tr/g7-%C3%BClkelerinden-%C3%A7inin-ipek-yoluna-alternatif-proje/a-57867619>, Erişim 23/09/2021

- Devarajan, S. (2015). Shame on me: Why it was wrong to cost the Millennium Development Goals. *brookings.edu*.
- Diarra, G., ve Plane, P. (2014). Accessing the World Bank's Influence on the Good Governance Paradigm. *Oxford Development Studies Vol.42, No.4*, 473-487.
- Dilaveroğlu, A. (2020). Yönetişim İlkeleri ve Yerel Yönetimler Mevzuatına Yansımalar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:37*, 45-63.
- Dubro'dan aktaran Kaya, S. (2004). *Dünya Bankası ve Türkiye*. Ankara: Sayıştay Dergisi sayı 46-47.
- Dumenil, G., ve Levy, D. (2004). *Capital Resurgent*. London: Harvard University Press.
- Dünya Ticaret Örgütü. (2021, Şubat 04). *Hizmet Ticareti Genel Anlaşması GATS, Ticaret Bakanlığı*. "Çevrimiçi", <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/uluslararası-iliskiler/hizmet-ticareti-genel-anlasmasi-gats>, Erişim 22/07/2021
- Dünya Ticaret Örgütü. (t.y.). *The Uruguay Round*. "Çevrimiçi", [wto.org: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm](https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm), Erişim 09/07/2021
- dunya.com (2018): <https://www.dunya.com/finans/haberler/dunya-bankasi-sermaye-artirimina-gidiyor-haberi-412697>, Erişim 12/12/2019
- Easterling, K. (2017). *Devlet dışı Güç, Altyapı Mekanı ve İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Easterly, W. (2001). *The Elusive Quest For Growth, Economists' Adventures and Misadventures in the Topics*. London: The MIT Press.
- EIA. (n.d.). *About/History*. Retrieved Haziran 05, 2021, from [iea.org: https://www.iea.org/about/history](https://www.iea.org/about/history)
- Encyclopedia Britannica. (1997-2007). *New Labour, the repeal of Clause IV, and the "third way"*, "Çevrimiçi" Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/The-Tony-Blair-government-1997-2007#ref342393>, Erişim 25/04/2021
- Epstein, D., ve O'Halloran, S. (1999). *Delegating Powers: A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making Under Separate Powers*. New York: Cambridge University Press.
- Erdoğan, S. (2002). Dönüşen Diplomasinin Yeni Yüzü: Paradiplomasi. *Türkiye Sosyal araştırmalar Dergisi*, 495-509.

Eryiğit, B. H., ve Sarıca, A. (2018). IMF, Dünya Bankası, OECD'nin Yönetişim Yaklaşımı ve Kü-Yerelleşme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi Cilt 6, Sayı 1*, 61-74.

EU Economic and Social Committee. (1999). *Official Journal of the European Committees C329 Vol.42*. Bruxelles: Economic and Social Committee.

Euronews. (2020, Ocak 29). Euronews. "Çevrimiçi", tr.euronews.com: <https://tr.euronews.com/2020/01/29/kizilay-ensar-vakfina-8-milyon-dolarlik-bagis-iddiasini-kabul-etti>, Erişim 05/05/2021

European Commission. (2001). *European Governance, White Paper, (C 287/01)*. Luxembourg: Official Journals of the European Communities.

European Union. (2012, 10 26). *Consolidated Version of European Union*. "Çevrimiçi" eur-lex.europa.eu: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF, Erişim 12/04/2021

Evans, P. (1995). *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. Princeton NJ: Princeton University Press.

EWMI/PFS Program . (2009, January). *EWMI/PFS Program Lectures on Governance* . Retrieved 04 21, 2021, from emergingmarketsesg.net: <http://www.emergingmarketsesg.net/esg/wp-content/uploads/2011/01/Three-Models-of-Corporate-Governance-January-2009.pdf>

Federal Reserve Bank of New York. (n.d.). *Household Debt and Credit*. "Çevrimiçi" www.newyorkfed.org: <https://www.newyorkfed.org/microeconomics/hhdc/background.html>, Erişim 23/06/2021

Ferlie, E., ve Pettigrew, A. (1996). Managing Through Networks: Some Issues and Implications for the NHS. *British Journal of Management*, 81-99.

Fields, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Financial Times. (2020). How London Grow Into a Financial Powerhouse. *Financial Times 15 December*.

Finer, S. (1962). *The Man on Horseback, The Role of Military in Politics*. Oxford: Pall Mall Press.

Finer, S. (1970). *Comparative Government*. London, Allen Lane: Penguin Press.

Finer, S. (1997). *The History of Government*. New York: Oxford University Press.

- Foster, J. B. (2005). The End of Rational Capitalism. *The Monthly Review* Vol.56, No.10, 1-13.
- Foucault, M. (2005). Yönetimsellik. In M. Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar I* (pp. 264-287). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu, College de France Dersleri 1978-1979*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Francesco, F., ve Guaschino, E. (2020). Reframing knowledge: A comparison of OECD and World Bank discourse on public governance reform. *Policy and Society* Vol. 39 No.1, 113-128.
- Fravacque-Vitkoviç, C., ve Mihaly, K. (2014). *Municipal Finances, A Handbook for Local Governments*. Washington D.C.: The World Bank.
- Freeman, A., ve Kagarlitsky, B. (2007). Dünya İmparatorluğu mu, Yoksa İmparatorluklar Dünyası mı? In A. Freeman, & B. Kagarlitsky, *Küreselleşmenin Krizi* (pp. 7-62). İstanbul: Yordam Kitap.
- Friedman, M. (1961). The Lag in Effect of Monetary Policy. *Journal of Political Economy* Vol.69, No.5, 447-466.
- Friedman, M. (1993). Why Government is the Problem. *Essays in Public Policy* No.39, 1-11.
- Friedman, T. L. (2005, 3 Nisan). It's a Flat World, After All. *The New York Times*, 1-8.
- Frydman, R., ve Goldberg, M. D. (2013, Eylül 13). *Lehman Brothers collapse: was capitalism to blame?"Çevrimiçi* theguardian.com/business: <https://www.theguardian.com/business/2013/sep/13/lehman-brothers-was-capitalism-to-blame>, Erişim 05/07/2021
- G7 Finance Ministers. (2000). *Strengthening the International Financial Architecture*. Fukuoka, Japan: Group of Seven.
- Galbraith, J. K. (2013). *Büyük Kriz 1929*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Gaventa, J. (2002). *Towards Participatory Local Governance, Six Proposition for Discussion*. Institute of Development.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity, Self and Society in the Middle Age*. Oxford: Polity Press.
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy, Understanding The International Economic Order*. New Jersey: Princeton University Press.

Glocal Forum. (2002). Glocalization, Research Study and Policy Recommendations. *Glocalization Conference* (pp. 1-120). Rome: Glocal Forum.

Goetz, A. M., ve Gaventa, J. (2001). Bringing Citizen Voice and Client Focus Into Service Delivery. *IDS Working Paper 138*.

Gökdemir, N. (2018, 08 30). *Ekonomi, Birgün Gazetesi*. "Çevrimiçi" www.birgun.com:https://www.birgun.net/haber/en-buyuk-ozellestirme-husranla-sonuclandi-228569, Erişim 16/04/2021

Gramsci, A. (1971). *Selections From the Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.

Güler, B. A. (1998). *Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*. Ankara: TODAİE Yayını.

Güner, A. (2018). *Yaratıcı Yıkım, Kriz ve Avrupa Birliği: Schumpeteryan Yaklaşım Çerçevesinde 2008 Krizi, Avrupa Birliği ve Küreselleşme*. İstanbul: Hiper Yayın.

Gundelach, P. (1979). Grass Root Organizations. *Acta Sociologica*, Vol.22, No.2, 187-189.

Gündüz, A. (2020). Zamanın ve Mekanın Dönüşümü: David Harvey'in Penceresinden Sermayenin Dönüşümü. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, pp. 50-65.

Habermas, J. (2007). *Bölünmüş Batı*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

Hardt, M., ve Negri, A. (2008). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2011, 07 23). "Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim. *Praksis*, pp. 23-48.

Harvey, D. (2011). *The Enigma of Capital and the Crisis of Capitalism*. New York: Oxford University Press.

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, D. (2017). *Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hayek, F. (1967). *Prices and Production*. New York: Augustus M.Kelly.

Hayek, F. (2015). *Kölelik Yolu*. Ankara: Liberte Yayınları.

- Hayward, J. (1997). *Finer's Comparative History of Government. Government and Opposition, Vol.32, No.1*, 114-131.
- Heilbroner, L. R. (1984). Economics and Political Economy: Marx, Keynes and Schumpeter. *Journal of Economic Issues Vol:18, No:3*, 681-695.
- Held, D. (2004). *Global Covenant, The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*. Cambridge: Polity Press.
- Heller, P. (2001). Moving the State: The politics of Democratic Decentralisation in Kerala, South Africa and Porto Allegre. *Politics and Society Vol.29, No.1*, 131-163.
- Hirst, P., ve Thompson, G. (1995). Globalisation and the Future of the Nation State. *Economy And Society, Vol.24, No.3*, 408-442.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hope, K. R. (2001). The New Public Management: Context and Practice in Africa. *International Public Management Journal 4*, 119-134.
- Huther, J., ve Anwar, S. (1998). *Applying a Simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization*. Washington D.C.: The World Bank.
- İBB Kurumsal. (2020, 11 19). *İBB Kurumsal*. Retrieved 04 30, 2021, from İBB Kurumsal, Basın Merkezi: <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/37440>
- IBRD. (1966, 10 14). *worldbank.org/en/about/articles-of-agreement*. "Çevrimiçi" worldbank.org: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement>, Erişim 30/09/2021
- IBRD. (2012, Temmuz 27). *Articles of Agreement IV*. "Çevrimiçi" worldbank.org: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement/article-IV>, Erişim 15/07/2021
- IBRD. (2015, 03 25). *Articles of Agreement IBRD*. "Çevrimiçi" worldbank.com: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement/article-I>, Erişim 28/11/2019
- İçişleri Bakanlığı. (2014, Nisan 4). *Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*. "Çevrimiçi" Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-31.htm>, Erişim 25/01/2021

- Ikenberry, G. (1992). A World Economy Restored: Expert Consensus and the Anglo-American Postwar Settlement. *International Organization*, Vol. 46, No. 1, Knowledge, Power, and International Policy Coordination, 289-321.
- Ikenberry, G. (2011). *Liberal Leviathan, The Origins, Crisis and Transformation of the American World Order* . New Jersey: Princeton University Press.
- Ikenberry, G. (2014). The logic of order: Westphalia, liberalism, and the evolution. In G. Ikenberry, *Power, Order, and Change* (pp. 83-107). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ikenberry, G. (2018). The end of liberal international order? *The Royal Institute of International Affairs Vol.94, No.1*, 7-23.
- IMF. (1944, 04). *Bretton Woods Conference Files 1940-1947*. "Çevrimiçi" archives/imf.org: <https://archivescatalog.imf.org/Details/archive/110062059>, Erişim 18/09/2021
- IMF. (1997). *Good Governance, The IMF's Role*. Washington D.C.: International Monetary Fund.
- Indriwati, S. (2010). Speech of World Bank Group Managing Director. *A Forum on Good Governance: From Vision to Action*. Manila: World Bank.
- International Development Association. (t.y.). *What is IDA*. "Çevrimiçi" www.ida.worldbank.org: <https://ida.worldbank.org/about/what-is-ida>, Erişim 06/06/2021
- International Monetary Fund. (2021, Nisan 26). *Where the IMF Gets Its Money?* "Çevrimiçi" imf.org: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Where-the-IMF-Gets-Its-Money>, Erişim 13/07/2021
- ITUC. (n.d.). *ituc-csi.org/about-us*. "Çevrimiçi" International Trade Union Confederation: <https://www.ituc-csi.org/about-us?lang=en>, Erişim 25/07/2021
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism* . Durham: Duke University Press.
- Jessop, B. (1997). A neo-Gramscian approach to the regulation of urban regimes: accumulation strategies, hegemonic projects, and governance. In M. Laura, *Reconstructing Urban Regime Theory: Regulating Urban Politics in a Global Economy* (pp. 51-73). London: Sage Publications Inc.
- Joseph E. Stiglitz, Sen, A., ve Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

- Kaplan, R. D. (1994). The Coming Anarchy. *The Atlantik*, 1-24.
- Kaya, S. (2002). Dünya Bankası ve Türkiye. *Sayıştay Dergisi Sayı 46-47*, 3-42.
- Kelly, T., ve Rossotto, C. M. (2012). *Broadband Strategies Handbook*. Washington D.C.: The World Bank.
- Keynes, J. M. (2008). *Genel Teori; İsthidam, Faiz veParanın Genel Teorisi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Khan, M. (1995). state Failure in Weak States, A Critique of New Institutional Explanations. In J. Harris, J. Hunter, & C. M. Lewis, *The New Institutional Economics and Third World development* (pp. 71-86). London: Routledge.
- Khondker, H. H. (2005). Globalisation to Glocalization: a Conceptual Exploration. *intellectual Discourse Vol.13, No.2*, 181-199.
- Khondker, H. H. (2013, Vol:28). Küreselleşme Yerine Küyerelleşme: Sosyolojik Bir Kavramın Değerlendirilmesi. *Journal of Sociology*,, 177-189.
- Kjaer, A. M. (2004). Governance in Comparative Politics I; The State and The Economic Development. In A. M. Kjaer, *Governance (Key Concepts)* (pp. 123-148). Cambridge: Polity Prerss.
- Krueger, A. O. (2004, March 23). *International Monetary Fund Roundtable Speech*. "Çevrimiçi" www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp032304a, Erişim 22/07/2021
- Kurtaran, G. (2020, 07 14). *aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji*. "Çevrimiçi" Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/ingiliz-hukumeti-huawei-yi-5g-altyapisindan-cikarma-karari-aldi/1910150>, Erişim 22/09/2021
- Kuruç, B. (2016). Bretton Woods Anlaşması'nın 70. Yılı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 34, Sayı 1*, 7-26.
- Kuyucuklu, N. (1982). *İktisadi Olaylar Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın no:2902.
- Kymlica, W. (2017). Liberal Multiculturalism as a Political Theory of State-Minority Relations. *Political Theory Vol.46, No.1*, 1-12.
- Laclau, E., ve Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. İstanbul: İletişim.

- Lake, D. (2014). Dominance and subordination in world politics: authority, liberalism, and stability in the modern international order. In G. Ikenberry, *Power, Order, and Change in World Politics* (pp. 61-83). Cambridge: Cambridge University Press.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Layne, C. (2018). The US–Chinese power shift and the end of the Pax Americana. *The Royal Institute of International Affairs Vol.94 No.1*, 1-24.
- Leftwich, A. (1994). Governance, the State and the Politics of Development. *Development and Change Vol.25, No.2* , 363-386.
- Lipietz, A. (1984). How Monetarism Choked Third World Industrialization. *New Left Review cilt 145*.
- Loughlin, J., ve Peters, G. B. (1997). State Traditions, Administrative Reform and Regionalization. In M. Keating, & J. Loughlin, *The Political Economy of Regionalism* (pp. 41-62). London: Routledge.
- Luke, T. W. (1995). The New World Order or NeoWorld Order, Power, Politics and Ideology in Informationalizing Glocalities. In M. Featherstone, S. Lash, & R. Robertson, *Global Modernities* (pp. 76-87). London: Sage Publications Ltd.
- Luxemburg, R. (2004). *Sermaye Birikimi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- MacLeod, G. (1999). Place, Politics and 'Scale Dependence', Explore the Structuration of Euro-Regionalism. *European Urban and Regional Studies, Vol.6, No.3*, 231-253.
- Macro Trends. (2021, Temmuz 09). *Gold Prices - 100 Year Historical Chart*. "Çevrimiçi" [macrotrends.com](https://www.macrotrends.net/1333/historical-gold-prices-100-year-chart): <https://www.macrotrends.net/1333/historical-gold-prices-100-year-chart>, Erişim 11/07/2021
- Madani, D. (1999). *A Review of the Role and Impact of Export Processing Zones, Policy Research Working Paper* . Washington D.C.: World Bank.
- Magdoff, H., ve Sweezy, M. P. (1987). *Stagnation and the Financial Explosion*. New York: Monthly Review Press.
- Mansuri, G., ve Rao, V. (2013). *Localizing Development, Does Participation Work?* Washington D.C.: World Bank.

- Marinetto, M. (2003). Governing Beyond the Centre: A Critique of the Anglo Governance School. *Political Studies* Vol:51, 592-608.
- Marsh, D., Richards, D., ve Smith, M. (2003). Unequal Plurality, Toward an Asymmetric Power Model of British Politics. *Government and Opposition*, Vol. 38, No.3, 306-332.
- Marsh, D., Richards, D., ve Smith, M. J. (2001). *Changing Patterns of Governance in the United Kingdom, Reinventing Whitehall*. New York: Palgrave.
- Max Plank Institute. (n.d.). *Publications, Max Planck Institute*. Retrieved 06 06, 2021, from Max Planck Institute for Social Anthropolgy: <https://www.eth.mpg.de/3616474/publications>
- Mayer, M. (1994). Post-Fordist City Politics. In A. Amin, *Post-Fordism, A Reader* (pp. 316-337). Oxford: Blackwell Publishers.
- Merrouche, O., ve Nier, E. (2010). What Caused the Global Financial Crisis? Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007. *IMF Working Paper WP10/265*, pp. 1-64.
- Mises, L. v. (2005). *Liberalism, The Classical Tradition*. Alabama: Liberty Fund Co.
- Mohan, G., ve Stokke, K. (2000). Participatory Development and Empowerment, The Dangers of Localism. *Third World Quarterly*, Vol21, No.2, 247-268.
- Montgomery, E., ve Washer, W. (1988). Creative Destruction and the Behavior of Pruductivity over the Business Cycles. *Review of Economics and Statics* Vol:70, No:1, 168-172.
- Monthly Review. (2004, Nisan 01). *The Stagnation of Employment*. "Çevrimiçi" [monthlyreview.org](https://monthlyreview.org/2004/04/01/the-stagnation-of-employment/): <https://monthlyreview.org/2004/04/01/the-stagnation-of-employment/>, Erişim 13/07/2021
- Morris, C. R. (2008). *The Two Trillion Dollar Meltdown Easy Money High Rollers and the Great Credit Cash*. New York: Public Affairs.
- Murphy, J. (2007). *The World Bank and Global Managerialism*. London: Routledge.
- Norrestad, F. (2021, Şubat 08). *Global Financial Institutions Assets*. "Çevrimiçi" [statista.com](https://www.statista.com/statistics/421060/global-financial-institutions-assets/): <https://www.statista.com/statistics/421060/global-financial-institutions-assets/>, Erişim 11/07/2021
- North, D. S. (1989). Institutional Change and Economic History. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 238-245.

- ntv.com.tr. (2018, Şubat 20). *Bill Gates'ten "zenginlerden daha çok vergi alın" çağrısı.* "Çevrimiçi" ntv.com.tr: <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bill-gatesten-zenginlerden-daha-cok-vergi-alin-cagrisi,w7qiSeqwEk6pg8HnQnJ6TA/ia33XYxCG02eCZv9BNMfng>, Erişim 06/07/2021
- Nye, Jr., J. S., ve Welch, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, kurama ve tarihe giriş.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OECD Rights and Translation Unit. (2006). *OECD Territorial Reviews, Competitive Cities in the Global Economy.* Paris: OECD Rights and Translation Unit.
- Ökmen, M. (2005). Küresel Sistem, Demokratikleşme-Yerelleşme Dinamikleri ve Yerel Demokrasi. In K. Görmez, *Küreselleşme Yerelleşme* (pp. 21-66). Ankara: Odak Yayını.
- OPEC. (t.y.). *About Us, Member Countries.* "Çevrimiçi" opec.org: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm, Erişim 05/06/2021
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası I.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Övgün, B., ve Taşcier, A. M. (2019). Devletin Sınırlandırılmasına Yerelleşme. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21-42.
- Oxford University. (2021). *Oxford University Press.* Retrieved 02 23, 2021, from Oxford Advanced Learners' Dictionary Web Site: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/glocalization?q=glocalization>
- Öz, E. (2015, 12 01). <https://www.zraporu.com/>. "Çevrimiçi" Z Raporu: <https://www.zraporu.com/gundem/ya-bu-balonlar-patlarsa/>, Erişim 18/12/2020
- Özel, M. (2007). Bir Yerelleşme Biçimi Olarak Özelleştirme, Rekabetle İlişkisi ve Yerel Yönetimlerde Uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, No.8*, 57-81.
- Özel, M. (2015). "Modern Desentralizasyon" Düşüncesinin Temel Dinamikleri ve Yerelleşme Üzerine Etkileri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 99-116.
- Özer, M. A. (2006). Küreselleşme, Yerelleşme ve Kamu Yönetimi. *Türk İdare Dergisi*, 171-202.
- Özerman, T. (2009). Tekel Özelleştirmesinin Sonuçları. *Mülkiye Dergisi Cilt 33 Sayı 262*, 293-311.

- Pala, C. (1993). Uluslararası Enerji Ajansı'nın (EIA) Kökenleri. *Ekonomik Yaklaşım, Cilt 4, Sayı 9*, 69-87.
- Palan, R. (2002). Tax Havens and the Commercialization of State Sovereignty. *International Organization, Vol.56, No.1*, 151-176.
- Parasız, i. (2011). *1929 Dünya Büyük Ekonomik Krizi, Dünyada ve Ülkemizdeki Etkileri*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Peck, J., ve Tickell, A. (2002). Neoliberalizing Space. *Antipode, Vol.34, No.3*, 380-404.
- Peet, R. (2011, Aralık 01). *Contradictions of Finance Capitalism*. "Çevrimiçi" [monthlyreview.org: https://monthlyreview.org/2011/12/01/contradictions-of-finance-capitalism/](https://monthlyreview.org/2011/12/01/contradictions-of-finance-capitalism/), Erişim 25/06/2021
- Peters , G. B., ve Pierre, J. (2002). Multilevel Governance, a View From the Garbage Can. *Manchester Papers in Politics; EPRU Series*, 1-28.
- Polanyi, K. (2000). *Büyük Dönüşüm, Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pollin, R. (2003). *Contours of Descent: U.S. Economic Fractures and the Landscape of Global Austerity*. New York: Verso.
- Pollitt, C. (2012). Politics, Administration and Performance: a continuing search, but no one best way? *Statskontoret 2012 Public Management Seminar* (pp. 117-160). Stockholm: Statskontoret.
- Pritchett, L. (1997). Covergence, Big Time. *journal of Economic Perspectives*, 3-17.
- ResmiGazete. (2009, Şubat 19). *Tüzük*. "Çevrimiçi" 27146 Sayılı Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090219-1.htm>, Erişim 05/05/2021
- Rhodes, R. A. (1996). The new governance: Governing Without Government. *Political Studies*, 652-677.
- Rhodes, R. A. (2000). Governance and Public Administration. In J. Pierre, *Debating Governance, Authority, Steering and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Rhodes, R. A. (2002). The Governance Narrative: Key Findings and Lessons from the Erc's Whitehall Programme. *Public Administration Vol.78, Issue 2*, 345-363.
- Rhodes, R. A. (2003). Governance and Public Policy in the UK. *Public Administration*, 644-646.

- Rhodes, R. A. (2007). Understanding Governance: Ten Years On. *Organization Studies*, 1243-1264.
- Ritzer, G. (2003). Rethinking Globalization: Glocalization/Grobalization and Something/Nothing. *Sociological Theory*, Vol. 21, No. 3, 193-209.
- Robertson, R. (1995). Glocalization, Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In M. Featherstone, S. Lash, & R. Robertson, *Global Modernities* (pp. 27-41). London: Sage Publications Ltd.
- Robertson, R. (1998). *Globalization, Social Theory and Global Culture*. London: Sage Publications Inc.
- Robertson, R. (2003). Glocalization, Self Refencial Rememberances. *Journal of Culture, Politics and Innovation* Vol.3, 1-15.
- Robertson, R. (2012). Globalisation or Glocalisation? *Journal of International Communication* Vol.18 No.2, 191-208.
- Rosenau, J. N. (1992). Governance, Order and Change in World Politics. In J. N. Rosenau, & E. O. Czempiel, *Governanace Without Government: Order and Change in World Politics (Cambrdige Studies in Ineternational Studies)* (pp. 1-29). Cambridge: Cambridge University Press.
- Roudometof, V. N. (2015). Theorizing Glocalization: Three Interpretations. *European Journal of Social Theory* Vol.19, No.3, 391-408.
- Santiso, C. (2002). *Governance Condionality and the Reform of Multilateral Development Finance, The Role of Group Eight*. Baltimore: Paul H Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University.
- Sassen, S. (1991). *The Global City, New York, London, Tokyo*. New Jersey: Princeton University Press.
- Savran, S. (2007). Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni. In A. Freeman, & B. Kagarlitsky, *Küreselleşmenin Krizi* (pp. 148-193). İstanbul: Yordam Kitap.
- Schmitt, C. (2016). *Kanunilik ve Meşruiyet*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Schumpeter, J. (1927). The Explanation of the Business Cycle. *Economica* No.21, 286-311.
- Schumpeter, J. (2018). *Emperyalizmlerin Sosyolojisi*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Scott, A. J. (2001). Globalisation and the Rise of the City Regions. *European Plannig Studies* Vol.9, No.7, 813-826.

- Shaxson, N. (2012). *Treasure Islands, Uncovering the Damage of Offshore Banking and Tax Havens*. New York: Palgrave McMillan.
- Shihata, I. F. (1993). Judicial Reform in Developing Countries and the role of the World Bank. *Seminar on Justice Latin America and the Caribbean in the 1990s* (pp. 1-33). San Jose, Costa Rica: Inter-American Development Bank.
- Slaughter, A.-M. (2009). America's Edge: Power in the Networked Century. *Foreign Affairs Vol.88*, 94-113.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sokullu, E. C. (2018). İngiltere'nin AB ile İmtihanı; Siyasal Söylemlerde Avrupa-Şüphencilik ve Evrimi ve Brexit. *Brexit Kitabı*, 11-35.
- Sönmez, Ü. (2011). *Piyasanın İdarersi, Neoliberalizm ve Bağımsız Düzenleyici Kurumların anatomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spanier, J. (1991). *Games Nations Play*. New York: CQ Press.
- Stevens, M., ve Gnananselvam, S. (2009). The World Bank and Governance. *Bulletin, Vol.26, No.2*, 97-105.
- Stigler, G. J. (1971). The Theory Of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Vol.2, No.1*, 3-21.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton Company.
- Stiglitz, J. E. (2012). *Eşitsizliğin Bedeli, Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stockman, D. A. (2013). *The Great Deformation the Corruption of Capitalism in America*. New York: Public Affairs.
- Stoker, G. (1998). Theory and Urban Politics. *International Political Science Review Vol:19 No:2*, 119-129.
- Storper, M. (1995). Territorial Development in the Global Learning Economy: The Challenge to Developing Countries. *Review of International Political Economy Vol.3, No.3*, 1-37.
- Swyngedouw, E. (1996). Producing Futures: International Finance as a Geographical Project. In W. Lever, & P. W. Daniels, *The Global Economy in Transition* (pp. 135-163). London: Longman.

- Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling. *Cambridge Review of International Affairs* Vol.17, No.1, 25-48.
- Swyngedouw, E. (2004). Scaled Geographies, Nature, Place and the Politics of Scale. In E. Sheppard, & R. B. McMaster, *Scale and Geographic Inquiry: Nature, Society and Method* (pp. 129-153). New Jersey: Blackwell Publishing Ltd.
- Swyngedouw, E., & Baeten, G. (2001). Scaling the City: The Political Economy of 'Glocal', Development—Brussels' Conundrum. *European Planning Studies* Vol.9, No.7, 827-849.
- TBMM. (2004, July 10). *Resmi Gazete*. "Çevrimiçi" Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm>, Erişim 25/02/2021
- TBMM. (2005, 07 03). Belediye Kanunu. *Belediye Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete.
- TBMM. (2012, Kasım 11). *tbmm.gov.tr*. "Çevrimiçi" *tbmm.gov.tr*: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html>, Erişim 25/01/2021
- Tendler, J. (1997). *Godd Government in the Tropics*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- TESEV. (2008). *İyi Yönetişim El Kitabı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Toffler, A. (1991). *Ekonominin Çöküşü, Eko-Spazm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Türkiye Belediyeler Birliği. (2018). *Bölgesel Kalkınma Ajansları*. "Çevrimiçi" Yerel Diplomasi: <http://www.yereldiplomasi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-ajanslari/>, Erişim 18/09/2021
- Türkiye Belediyeler Birliği. (2018, 03 18). *Kredi Kuruluşları/Bölgesel Kalkınma Ajansları*. "Çevrimiçi" Yerel Diplomasi: <http://www.yereldiplomasi.gov.tr/kredi-kuruluslari/>, Erişim 15/09/2021
- U.S. Senate. (1932). *Stock Exchange Practises, Tanıklıklar*.
- UCLG. (nt.y.). *About Us/oganisation/United Cities and Local Development*. "Çevrimiçi" *uclg.org*: <https://www.uclg.org/en/organisation/about>, Erişim 16/09/2021
- Ünay, S. (2009). Küresel Kalkınma Paradigmasının Evriminde Kurumsal Etkenler ve Dünya Bankası. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 87-111.
- United Nations. (2010). *World Economic Stuation and Prospects 2010*. New York: United Nation Publication Sales.

- Urry, J. (2003). *Global Complexity*. Cambridge: Polity Press.
- Üstüner, Y. (2003). Siyasa Oluşturma Sürecinde Ağ Yönetişimi. *Amme İdaresi Dergisi, Cilt 36, Sayı 3*, 49-65.
- Uysal, Z. O. (2008, 10). Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, pp. 232-234.
- Wade, R. (December 2008). Financial Regime Change. *New Left Review Vol.53*, 5-21.
- Wallerstein, I. (2008, Nisan 1). *Wall Street is Really Predicated on Greed*. Retrieved Temmuz 09, 2021, from iwallerstein.com: <https://iwallerstein.com/wall-street-is-really-predicated-on-greed/>
- Wallerstein, I. (2012). *Liberalizmden Sonra*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2015). *ModernDünya Sistemi I, Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wallerstein, I. (2016). *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Williams, D., ve Young, T. (1994). Governance, the World Bank and the Liberal Theory. *Political Studies, Vol.42*, 84-100.
- Williamson, J. (2004). The Washington Consensus as Policy Prescription for Development. *Practitioners of Development, World Bank* (pp. 1-23). Washington D.C.: Institute for International Economics.
- Williamson, J., ve Milner, C. (1991). *The World Economy, A Textbook in International Economics*. Hemel Hemstead: Harvester Wheatsheaf.
- Wolfensohn, J. D. (1999). President's Speech 99976. *9th International Anti-Corruption Conference* (pp. 1-5). Durban, South Africa Republic: The World Bank.
- Wolfensohn, J. D. (2000). *The Comprehensive Development Framework*. Washington D.C.: The World Bank.
- Woods, N. (2000). The Challenge of Good Governance for the IMF and the World Bank Themselves. *World Development Vol.28, No.5*, 823-841.
- Woods, N. (2006). *The Globalizers; The IMF, the World Bank and Their Borrowers*. New York: Sage House, Cornell University Press.
- World Bank. (1989). *Sub-Saharan Africa, From Crisis to Sustainable Growth*. Washington D.C.: The World Bank.

- World Bank. (1991). *Managing Development, The Governance Dimension (A Discussion Paper)*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (1992a). *Export Processing Zones*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (1992b). *Governance and Development*. Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank. (1993). *World Development Report, Investing Health*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (1994a). *Learning from the Past, Embracing the Future*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (1994b). *Development in Practice; Governance - The World Bank's Experience*. Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank. (1997). *The State in a Changing World*. New York: Oxford University Press for The World Bank.
- World Bank. (1997a). *Helping Countries Combat Corruption, The Role of the World Bank*. Washington D.C.: Poverty Reduction and Economic Management, The World Bank.
- World Bank. (1997b). *World Development Report 1997, The State in a Changing World*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2001). *World Development Report 2000/01, Attacking Poverty*. Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank. (2002). *World Development Report 2002, Building Institutions for Markets*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2003). *World Development Report, Sustainable Development in a Dynamic World, Transforming Institutions, Growth and Quality of Life*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2009). *World Development Report 2009, Reshaping Economic Geography*. Washington D.C.: World Bank
- World Bank. (2010). *World Development Report 2010; Development and Climate Change*. Washington D.C.: World Bank
- World Bank. (2013a). *Global Financial Development Report 2013; Rethinking Role of the State in Finance*. Washington D.C.: World Bank.

- World Bank (2013b). *World Development Report 2013*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2015, 03 25). <https://icsid.worldbank.org>. "Çevrimiçi" worldbank.org: <https://icsid.worldbank.org/en/>, Erişim 08/12/2019
- World Bank. (2015, 03 25). <https://www.ifc.org>. "Çevrimiçi" worldbank.org: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home, Erişim 08/12/2019
- World Bank. (2015, 03 25). <https://www.miga.org>. "Çevrimiçi" worldbank.org: <https://www.miga.org/history>, Erişim 08/12/2019
- World Bank. (2015, 03 25). <https://www.worldbank.org>. "Çevrimiçi"worldbank.org: <https://www.worldbank.org/en/about/history>, Erişim 12/11/2019
- World Bank. (2015, 03 25). <https://www.worldbank.org>. "Çevrimiçi"worldbank.org: <https://www.worldbank.org/en/who-we-are/ibrd>, Erişim 05/12/2019
- World Bank. (2017). *World Development Report 2017; Governance and Law*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank. (2020). *Management's Discussion & Analysis and Financial Statements (Fiscal 2020)*. Washington D.C.: The World Bank Group.
- World Bank. (2021). *What We Do: The World Bank*. "Çevrimiçi" www.worldbank.org.en: <https://www.worldbank.org/en/what-we-do>, Erişim 01/07/2021
- World Bank. (2021). *Who we are/Organization*. "Çevrimiçi" www.worldbank.org: <https://www.worldbank.org/en/about/leadership>, Erişim 16/03/2021
- World Bank FIAS. (2008). *Special Economic Zones, Performance, Lessons Learned, and Implications for Zone Development*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank, UNESCO. (2019). *Culture in City Reconstruction and Recovery, Position Paper*. Washington D.C., Paris: World Bank, UNESCO.
- World Bank, UNESCO. (2021). *Cities, Culture, Creativity- Leveraging culture and creativity for sustainable urban development and inclusive growth*. Washington D.C., Paris: World Bank.
- World Bank; Lateef, K. Sarwar. (2016). *Evolution on the World Bank's Thinking on Governance, Background Paper for 2017 World Development Report, Governance and the Law*. Washington D.C.: World Bank.
- World Commission on the Social Dimensions of Globalization. (2004). *A Fair Globalization: Creating opportunities For All*. Geneva: ILO Publications.

- Smartasset.com. (2021, 02 16). *Smart Asset*. "Çevrimiçi" smartasset.com:
<https://smartasset.com/investing/inflation-calculator#iJ5vUUvMmv>, Erişim
16/02/2021
- Yay, G. G. (2001). Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm. *Liberal Düşünce*
6(24), 196-207.
- Yay, T. (1993). *F.A Hayek'te İktisadi Düşünce*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Yaylı, H., ve Gönültaş, Y. C. (2018, Şubat 20). Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler:
Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış. *Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, pp. 271-
288.
- Yılmaz, S. (2009). *John Kenneth Galbraith, İktisadi Düşüncenin Değişimine Bir Katkı*.
İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Yongsoo, K., Kelly, T., ve Siddhartha, R. (2010). *Building Broadband, Strategies and
Policies for the Developing World*. Washington D.C.: The World Bank.
- Zabcı, F. (2017). *Dünya Bankası, Yanılsamalar ve Gerçekler*. İstanbul: Yordam Kitap.